

ITSE TEHTY MODERNI

Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten
elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle

Tiina Männistö-Funk

Esitetään julkisesti tarkastettavaksi Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan
suostumuksella Turun yliopiston Tauno Nurmela -salissa
lauantaina 17. toukokuuta 2014 kello 12.

ITSE TEHTY MODERNI

Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten
elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA
ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA - SER. C OSA - TOM. 380
SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA

ITSE TEHTY MODERNI

Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten
elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle

Tiina Männistö-Funk

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU
2014

Tämä teos on akateeminen väitöskirja, jossa kuvia on käytetty tieteellisessä tarkoituksessa.

Kannen kuva: Suomen Kuvalehti 15.11.1930.

Taitto Kaarina Laanti, Ketokettu Design

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-5701-9 (Painettu/Print)

ISBN 978-951-29-5702-6 (Sähköinen/Pdf)

ISSN 0082-6995

Painosalama Oy – Turku 2014

MÄNNISTÖ-FUNK, TIINA: Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle

Väitöskirja, 237 sivua, 7 liitesivua
Tohtoriohjelma Juno
Toukokuu 2014

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan aineellista modernia ja materiaalisen kulttuurin muutosta Suomessa 1880-luvulta 1940-luvulle tutkimalla sitä, miten kolme kansainvälistä teknologiaa, gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus, otettiin Suomessa käyttöön ja millaisia paikallisia ilmiöitä niiden ympärille kehittyi.

Tutkimus koostuu johdanto- ja yhteenveto-osan lisäksi kuudesta artikkelista, joissa käsitellään seuraavia alateemoja: itse tehtyjä polkupyöriä, käyntikorttikuvien käyttöä maalaiskodeissa, maaseudun pyöräilyä ja sen muistelemista, vuoden 1929 gramofonikuumetta, valokuvausta teknisenä harrastuksena sekä maalaisia gramofonin käytön tapoja.

Tutkimuksen lähteinä on käytetty laajoja muistitietoaineistoja, sanoma- ja aikakauslehtiaineistoja, arkistoaineistoja, aikalaiskirjallisuutta ja museoesineitä. Lähteistä on etsitty mikrohistoriallista lukutapaa noudattaen johtolankoja gramofoniin, polkupyörään ja valokuvaukseen liittyneihin käytäntöihin. Esitän, että muistitietolähteet, muiden lähteiden kanssa ristiinluettuina, antavat hyvän mahdollisuuden sellaisten arjen käytäntöjen tarkasteluun, joiden tutkiminen muiden lähteiden perusteella olisi vaikeaa tai mahdotonta.

Tutkimuksessa käytetyistä teoreettisista kehyksistä niin teknologian sosiaalinen rakentuminen, arjen historia, materiaaliseen kulttuuriin liittyvä teoriapohja, kulutuskulttuurin tutkimus kuin käytäntöteoriatkin kannustavat tarkastelemaan sitä, miten käyttäjien toiminta muokkaa ja määrittää teknologiaa. Näiden teoriasuuntausten pohjalta olen tätä tutkimusta varten kehittänyt itse tehdyn modernin ja kansankeksinnön käsitteet, jotka tarkentavat katseen ajallisesti ja paikallisesti tyypillisiin teknologian muokkauksen ja määrittelyn tapoihin sekä paikalliseen teknologiseen kekseliäisyyteen.

Itse tehdyn modernin käsite auttaa hahmottamaan materiaalisia muutoksia ja pysyvyyksiä ajanjaksolla 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Suomalaiset muovasivat omanlaisensa modernin, jossa uutuudet ja muutokset sulautuivat osaksi sitkeinä jatkuvia ja hitaasti muuttuvia maalaisyhteiskunnan toimintatapoja ja muokkasivat niitä vähitellen. Itse tehty moderni sekoitti omavaraisuutta ja kulutuskulttuuria, käsillä tekemiseen perustuvaa taitavuutta ja kursseilla sekä koulutuksessa saavutettua teknistä tietoa, paikallisia aineksia ja kansainvälisiä vaikutteita. Puhumalla kansanomaisista keksinnöistä olen halunnut korostaa tällaisten yhdistelmien mahdollisuutta ruohonjuuritasolla ja massatuotettujen laitteiden sovittamista osaksi pitkälti itse tehtyä ja omavaraista esinemaailmaa.

Asiasanat:

Aineellinen kulttuuri, historia, kulutus, moderni, muistitieto, teknologia.

MÄNNISTÖ-FUNK, TIINA: Self-made modernity. The bicycle, the gramophone and the photography in the life of Finns from the 1880s to the 1940s

Doctoral dissertation, 237 pages, 7 appendix pages

Doctoral programme Juno

May 2014

The subject of this thesis is the material modernity and the change in material culture in Finland from the 1880s to the 1940s. It studies, how bicycle, gramophone and photography, three international everyday technologies, were used by Finns, and examines the local phenomena that developed around them.

The thesis consists of an introductory and summary part as well as six articles that deal with the following subjects: self-made bicycles, the use of “carte de visite” photographs in rural households, cycling in the countryside and its remembering, the 1929 gramophone fever, photography as a technical hobby, and rural uses of the gramophone.

Sources for the study include large collections of written memories, newspaper articles, magazines and other printed sources such as leaflets and guide books as well as archival materials and museum objects. These sources have been used microhistorically to look for clues of user practices of the bicycle, gramophone and photography. I argue that memory sources, when used in combination with other sources, offer a good opportunity to study such everyday practices that are difficult or almost impossible to study through other sources alone.

The theoretical framework of the study combines influences from the social construction of technology, the history of everyday life, the material culture studies, the history of consumer culture as well as the practice theory. All of these guide the researcher to consider the activity of users as the shapers and negotiators of technological change. On the basis of these theoretical references I have developed the concepts of self-made modernity and vernacular innovation, which help us to understand the ways of shaping and defining technology as well as the local technological innovativeness which are typical to the specific time and place studied.

The concept of self-made modernity allows us to focus on the material changes and continuities in the time period from the late 19th century to the Second World War. Finns shaped a modernity of their own, where novelties merged to the resilient and slowly changing ways of rural society and gradually reshaped it. Self-made modernity was a mixture of self-sufficiency and consumer culture, skillfulness based on the handicraft tradition and technical knowledge acquired by education, local materials and international influences. By the concept of vernacular innovations I have highlighted the possibility of such combinations on the grass-root level and the arrangement of mass-produced devices as part of a largely self-made and self-sufficient material world.

Keywords:

Consumption, history, material culture, memory, modernity, technology.

KIITOKSET

Voin rehellisesti sanoa, ettei tätä väitöskirjaa olisi olemassa ilman lukuisten ihmisten kannustusta, apua ja tukea. Itse aloin uskoa joskus vielä väitteleväni vasta noin puoli vuotta sitten. Monet muut jaksoivat tähän uskoa kuitenkin jo paljon aikaisemmin ja itse tehdyn modernin periaatteen mukaisesti tekivät tulevaa todeksi tutustuttamalla minua tutkijan työn kannalta olennaisiin käytäntökokonaisuuksiin ja pitämällä minua järjissäni. Haluan kiittää heitä.

Suurimmat kiitokset kuuluvat ohjaajilleni. Professori Timo Myllyntaus tarjosi minulle mahdollisuuden työskennellä johtamassaan, Suomen Akatemian rahoittamassa Menneisyyden arjen sukupuolituneet teknologiat (Marsut) –projektissa ja on luotsannut työtäni myös projektin loppumisen jälkeen. Hän sai minut jo aloittelevana tutkijana mukaan kansainvälisiin ympyröihin, joihin en olisi itse kokenut vielä olevani valmis, mutta joiden tuomasta kokemuksesta on ollut suurta hyötyä. Professori Jaakko Suominen on koko tutkimusprosessin ajan tarjonnut akateemista olkapäätään, antanut korvaamattomia neuvoja, kestitänyt kotikesäseminaareissaan ja osannut kysyä työn tilasta juuri silloin, kun se on ollut eniten tarpeen.

Toinen Suomen Akatemian rahoittama projekti, jonka leivissä olen väitöskirjatyön aikana saanut olla, oli Musiquitous – Jokapaikkainen liikkuva musiikki. Kiitän projektin johtajia, professori Martti Mäntylää Aalto-yliopiston ja Helsingin yliopiston HIIT-instituutista sekä professori Vesa Kurkelaa Tampereen yliopistosta ja Sibelius-Akatemiasta minun ja gramofonieni ottamisesta mukaan jännittävään monitieteiseen projektiin. Projektipäällikkö Lassi A. Liikkasta kiitän käytännön asioiden sumplimisesta parhain päin.

Akatemian lisäksi tätä työtä ovat taloudellisesti tukeneet Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Turun yliopiston Suomen historian oppiaine ja Sveitsin valtion Eidgenössische Stipendienkommission für ausländische Studierende. Konferenssimatkoja ovat rahoittaneet Konkordia-liitto, Turun yliopistosäätiö ja Historiatieteiden valtakunnallinen tohtoriohjelma. Kiitän myös entistä työnantajaani Outokumpu Oyj:tä, joka mahdollisti pehmeän laskeutumisen väitöskirjatyön pariin aikaisemmista työtehtävistäni myöntämällä minulle opintovapaata. Pahoittelen, etten koskaan palannut takaisin Espoon Riihitontuntielle.

Työni esitarkastajina toimivat professori Mika Pantzar Kuluttajatutkimuskeskuksesta ja dosentti Minna Sarantola-Weiss Helsingin yliopistosta. Olen heille kiitollinen asiantuntevasta tarkastustyöstä ja rohkaisevista kommentteista. Lisäksi kiitän Minna Sarantola-Weissia suostumisesta vastaväittäjäkseni. Vaikka fyysisesti olen ollut usein muualla, on Turun yliopiston Suomen historian oppiaine tarjonnut vankan pohjan ja taustan työlleni. Kiitän professori Kirsi Vainio-Korhosta monenlaisesta tuesta vuosien varrella. Outi Hupaniittua kiitän ystävydestä, yhteistyöstä ja avunannosta sen kaikissa muodoissa aina syksyn 1999 viski-illasta tähän päivään ja tulevaisuuteen. Lisäksi kiitän Riikkaa, Eliseä, Jarkkoa, Karia, Veikkaa, Suvia, Seijaa, Terhiä ja muita työtovereita kommentteista seminaareissa ja juttutuokioista kahvipöydissä.

Naapurioppiaineiden väki niin ylä- kuin alakerrassakin on tärkeältä osaltaan luonut akateemista ilmapiiriä, jossa kiinnostukseni kohteet ovat tarkentuneet ja menetelmäni kypsyneet. Yhteistyöstä on poikunut myös julkaisuprojekteja, joiden hedelmiä osa tämän väitöskirjan artikkeleista on. Kiitokset näistä Maijalle, Riitalle, Siljalle, Tainalle ja Leilalle. Teijalle, Petrille, Hetalle ja monille muille puolestaan kiitokset yhteisistä seura- ja konferenssiriennoista. Erityinen kiitos vielä Anu Lahtiselle, joka on ollut minulle kautta vuosien akateemisen yllirajaisuuden esikuva, henkinen tuki ja riemastuttavien uusien näkökulmien tarjoaja niin työssä kuin vapaa-ajallakin.

Olen kiitollinen Turun ulkopuolisista akateemisista tuttavuuksista ja ystävyyksistä, jotka ovat avanneet minulle arvokkaita uusia näköaloja. Riitta Matilainen johdatti minut kulutusyhteiskunnan tutkimisen perusteiden ja sovellusten äärelle stadin kovimmassa lukupiirissä, KUMU-seminaareissa ja ESSHC-konferensseissa. Kaarina Kilpiö ja Heikki Uimonen puolestaan tutustuttivat minut kulttuurisen äämentutkimuksen kiehtovaan maailmaan niin kotimaassa kuin Tanskanmaallakin. Kimmo Antilan ja Mikko Kylliäisen johdolla taas pääsin mukaan polkupyörähistorian tutkijoiden ja entusiastien kansainväliseen ja värikkääseen joukkoon.

Ich fühle mich privilegiert, dass ich die Möglichkeit hatte, meine Doktorarbeit teilweise als Gastforscherin an der Forschungsstelle für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte an der Universität Zürich schreiben zu können. Mein herzliches Dankeschön gehört Professor Philipp Sarasin, der mein Aufenthalt an der Forschungsstelle ermöglicht hat, sowie allen Forscherinnen und Forschern, mit denen ich mich austauschen durfte, insbesondere Myriam, Stephan, Marietta und Barbara. Die Villa an der Rämistrasse 64 hat mir die nötige innere und äussere Ruhe verliehen, um meine Arbeit finalisieren zu können.

Kiitän käyttämäni arkistojen, kirjastojen ja museoiden henkilökuntaa kaikesta avusta, jota olen saanut. Erityisesti haluan kiittää Museoviraston keruuarhivon Anne Laurilaa ja Pirkko Hakalaa sekä kaikkia niitä museoiden työntekijöitä, jotka lähettivät minulle tietoja ja kuvia museoidensa kokoelmiin kuuluvista itse tehdyistä pyöristä ja jakoivat innostukseni näitä esineitä kohtaan. Marsut-projektissa harjoittelijana työskennellyttä Satu Rahnastoa kiitän avusta sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen keräämisessä. Isäni Tapio Männistö oikoluki väitöstutkimuksen tekstin viimeistelyvaiheessa ja Kaarina Laanti taittoi sen kirjaksi. Suuri kiitos molemmille.

Ehkäpä koko väitöskirjatyön opettavaisimpia osia ovat olleet tutkimukseni kolmen kansainvälisen artikkelin arviointi-, uudelleenkirjoitus- ja julkaisuprosessit. Olen erittäin kiitollinen saamistani kommentista paitsi anonyymeille arvioitsijoille myös julkaisujen toimittajille. Kiitos Suzanne Moon, Gijs Mom, Ruth Oldenziel ja Joes Segal uskosta ideoihini ja paneutumisesta teksteihini.

Olen onnellinen ystäväistäni, jotka ovat tehneet elämästä elämisen arvoista ja minusta minut, keittäneet teetä ja kuunnelleet myös väitöskirjaan liittyviä tilityksiäni. Osa on ollut matkassani jo muinaisista Kiukaisten kulttuurin ajoista, osan olen löytänyt asuessani Turussa, Freiburgissa, Porissa, Kuopiossa, Helsingissä ja Zürichissä. Kiitos Sari, Heli, Eeva, Elina, Sanelma ja Tomi, Kati, Anu ja Ville, Pia, Niina ja Tero, Lotta, Susanne, Saara, Sanna, Elsi sekä monet muut pidemmän tai lyhyemmän matkaa kanssani kulkeneet.

Kiitollisuus perhettäni kohtaan sijaitsee sillä sanoja pakenevalla alueella, jonne ihmisen varhaisimmat materiaaliset kokemukset sijoittuvat. Kiitokset mummuilleni räsymattojen raidoista ja tuoksuista pionipenkeistä, papoilleni putkiradion merisäästä ja jousen kimmahdusta. Kiitokset vanhemmilleni kaikesta tuesta ja avusta, samoin appivanhemmilleni. Kiitokset myös niille muille perheenjäsenille ja sukulaisille, jotka olette saaneet minut tuntemaan oloni hyväksi ja hyväksytyksi.

Rakkaat lapseni Ursina ja Valpuri, synnyitte tämän väitöskirjan keskivaiheille ja opetitte minulle toisenlaiset materiaaliset maailman lainalaisuudet; anteeksi ja kiitos. Michael, dir gehört diese Arbeit, weil du immer an mich geglaubt hast, auch wenn es manchmal wirklich kein Grund dafür gab. Alles ist gut geworden.

Zürichissä eräänä arkipäivänä huhtikuussa 2014

Tiina Männistö-Funk

SISÄLLYSLUETTELO

I JOHDANTO JA PÄÄTELMÄT

1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	14
1.1. Materiaalinen menneisyys	14
1.2. Tutkimuskysymykset	16
1.3. Tutkimuksen rakenne	19
2. Lähteet ja metodologia	23
2.1. Tutkimuksen lähderyhvät	23
2.2. Muistitietoaineistot historiaa tekemässä	25
2.3. Kansa, suomalaiset, arki, maaseutu	30
2.4. Johtolankoja teksteistä käytäntöihin	34
3. Kolme teknologiaa puutteen ja omavaraisuuden maassa	39
3.1. Materiaalinen arki, elintaso ja kulutus Suomessa	39
3.2. Polkupyörän historiaa ja historiografiaa	50
3.3. Valokuvauksen ja valokuvien historiaa ja historiografiaa	57
3.4. Gramofonin ja äänilevyjen historiaa ja historiografiaa	64
4. Teknologian, tavarankäytön ja tekemisen teoriaa	70
4.1. Miten teknologia tehdään	70
4.2. Esineiden kanssa arjessa	78
4.3. Käytäntöjen kudos	85
5. Loppupäätelmiä ja pohdintaa	95
Johdannon lähdeluettelo	101
Liitteet	120

II ARTIKKELIT

1. The crossroads of technology and tradition: Vernacular bicycles in rural Finland 1880–1910

(Technology and Culture. Volume 52, Number 4, October 2011. 733–756.)	128
The geography of vernacular bicycles	131
Wood, iron, village community, and winter evenings – the makings of a bicycle	136
Vernacular bicycles as manifestations of rural practices	139
Flexible interpretations of bicycles in Finland	142
Conclusion: Technological fossils and traditional innovations	144

2. Monien käytäntöjen ”kovat kuvat”: Käyntikorttikuvat suomalaisissa maaseutukodeissa 1900-luvun alussa

(Teoksessa Laitinen, Riitta ja Maija Mälikalli (toim.): Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa. Historiallinen Arkisto 130. SKS. Helsinki 2010, 249–278.)

146

Käyntikorttikuvat materiaalisina esineinä

148

Käyntikorttikuvat kodin kuvien joukossa

151

Käyntikorttikuviin liittyneet käytännöt

154

Käytäntöjen hylkäämät käyntikorttikuvat

157

Lähdeluettelo

160

3. The prime, decline and recalling of rural cycling: Bicycle practices in the 1920s’ and 1930s’ Finland remembered in 1971–1972

(Transfers – Interdisciplinary journal of mobility studies.

Volume 2, Issue 2, Summer 2012. 49–69.)

162

Introduction

162

Typical bicycle timeline and beyond

163

The bicycle as part of folklore

164

Cycling by summer night

166

Roots of rural practices

168

Wheels have memories

171

Conclusion

173

4. Säveltulva kaupungissa: Gramofonimusiikki uudenaikaisena kaupungin äänenä ja makukysymyksenä Helsingissä 1929

(Ennen&Nyt. 3–4/2008.)

178

Gramofoni-innostuksen nousu ja tuho Suomessa

179

Juhlia Töölössä, tanssia rannoilla, musiikkia joka paikassa

181

Kaupungin hälyssä

184

Musiikkia vai melua?

188

Äänien kaupunki, makujen kaupunki

192

Lähdeluettelo

195

5. Ei yksin kuvien tähden: Valokuvaus teknisenä harrastuksena Suomessa 1900–1939

(Lähikuva. 4/2011, 11–29.)

204

Nuoria keksijöitä ja kokeilijoita

206

Valokuvausteknologian luokka ja sukupuoli

209

Tekniikan vapaaratsastajat

211

Näppäilijöitä, oliko heitä?

213

Hidas tekniikka, piiloutuva kuvaaja

215

Lähteet

217

6. "They played it on Saturday nights in a barn": Gramophone practices and self-made modernity in Finland from the 1920s to the 1940s

(International Journal for History, Culture and Modernity. December 2013.)

225

Introduction

225

Looking at self-made modernity as practices

227

Material components: Gramophone on a bench

229

Meanings: The amusing, sinful, uncanny gramophone

232

Competences: Dancing to gramophone sound

234

Conclusion: Locally produced modernity

238

Notes

240

I JOHDANTO

1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

1.1. Materiaalinen menneisyys

”Milloin aloimme hukkuu tavaraan?” Näin kuului Helsingin kaupunginmuseon Kysy museolta -sivuilla maaliskuussa 2013 julkaistu yleisökysymys. Kysymykseen vastasi museon tutkimuspäällikkö Minna Sarantola-Weiss, joka on tutkinut erityisesti toisen maailmansodan jälkeistä esinehistoriaa. Vastauksessaan hän sijoittaa suomalaisen arjen tavaramäärän räjähdysmäisen kasvun 1970-luvulle ja sen jälkeiseen aikaan. Tätä ennen arki oli suhteellisen vähätavaraista, esimerkiksi leluja oli vähän ja vaatteet ommeltiin yhä pitkälti kotona. Näin vielä sodanjälkeinenkin aika vertautuu elämään perinteisessä maalaisyhteisössä, jossa elettiin niukasti ja omavaraisesti. Sarantola-Weiss toteaa monenlaisia kulutustavaroita olleen jo 1930-luvulla tarjolla, mutta varoja niiden hankkimiseen löytyneen hyvin rajallisesti.¹

Sarantola-Weissin tiivistys summaa hyvin viimeisen sadan vuoden aikana tapahtuneen mullistuksen. Noin yhden ihmisiän aikana länsimaiden asukkaat ovat siirtyneet niukkuudesta ylenpalttisuuteen ja käytännössä katsoen jätteenkäsittelystä esinehistoriasta pitkälti kerta- tai lyhytkäyttöisiin esineisiin, joiden ekologiset ja sosiaaliset seuraukset ovat järkyttävät.² Runsastuminen ja kertakäyttöistyminen etenee yhä. Samalla kun kotien tavaramäärä kasvaa kasvamistaan, on kuitenkin havaittavissa myös tämän ylenpalttisuuden aiheuttamaa ahdistusta, jota pyritään suitsimaan erilaisilla projekteilla. Näistä äärimmäisin esimerkki on dokumenttiohjaaja Petri Luukkaisen kokeilu, jossa hän luopui vuoden 2011 alussa kaikista tavaroistaan ja nouti niitä takaisin yhden päivässä.³ Dokumentti mainitaan innoittajaksi myös vuoden 2013 alussa perustetussa Facebook-yhteisössä ”Tavara päivässä pois”, jolla loppuvuodesta oli jo tuhansia tykkääjiä. Yhteisön sivuille kuka tahansa voi lisätä kuvia esineistä, joista on hankkiutunut eroon ja kannustaa muita toimimaan samoin. Sivun tiedoissa todetaan: ”Tämä ryhmä on tarkoitettu niille, joita ahdistaa avata kaapin ovet. Joilla pinot ja kasat valtaavat kaiken vapaan pinnan. Niille, joita ajatus kaapin siivouksesta tai taas uudesta Ikean säilytysjärjestelmästä ahdistaa. Niille, jotka eivät halua ottaa lisää asuntolainaa tavaroiden säilyttämiseen.”⁴ Samantapaiseen karsimiseen ovat alkaneet tarjota apua myös ammattimaiset tavaroiden järjestelijät ja poisheittäjät.⁵

Toinen mahdollinen lähestymistapa tavaroiden kanssa kamppaileville on asettaa tavoitteeksi tietty tavaramäärä. Vuonna 2008 yhdysvaltalainen Dave Bruno aloitti sadan tavaroiden haasteen, jonka tarkoituksena oli vähentää henkilökohtaisen omaisuuden määrää sataan. Haaste on saanut seuraajia ympäri länsimaita ja Bruno on julkaissut aiheesta myös kirjan nimeltä *The 100 Thing Challenge: How I Got Rid of Almost Everything, Remade My Life, and Regained My Soul*.⁶ Monissa suomalaisissa muoti- ja tyyliblogeissa toteutettiin syyskuussa 2010 kuuden vaateen haastetta, jossa oli tavoitteena luoda muodikkaita tai vähintäänkin toimivia yhdistelmiä kuun joka päivälle samoista kuudesta vaatekappaleesta. Aikaisempina vuosina monet bloginpitäjät ja eräät julkisuuden henkilöt olivat julkisesti pitäytyneet uusien tavaroiden ostamisesta erimittaisiin jaksoihin, yhtenä esikuvanaan aiheesta kirjan kirjoittanut amerikkalainen Judith Levine.⁷

---

1. Sarantola-Weiss 2013.

2. Strasser 1999.

3. Petri Luukkaisen kokeilustaan tekemä dokumenttielokuva *Tavarataivas* tuli ensi-iltaan 2013.

4. Tavara päivässä pois –ryhmä 2013.

5. Ks. esim. te Velde-Luoma 2010.

6. Bruno 2010.

7. Levine 2006.

Tavaroiden määrän runsastuminen ja esinesuhteiden lyheneminen ovat vain yksi, vaikkakin selkeimmin mitattava ja havainnoitava puoli materiaalista murrosta. Eri elämänalueilla tapahtuneet esineiden ja niiden käytön muutokset eivät ole pintakuorrutusta, jonka alta todellinen elämä löytyy, vaan ne ovat erottamaton osa sitä, miten elämme, olemme yhteydessä toisiimme ja jäsennämme maailmaa. Kuten jo yllä olevista esimerkeistäkin käy ilmi, materiaallinen ei myöskään ole aatteellisen tai aineettoman vastakohta, sillä esineet ovat paljon muutakin kuin ajatustemme ja aikomustemme välineitä. Niiden vaikutukset käsityksiimme, omakuvaamme, haaveisiimme ja periaatteisiimme ovat monimutkaiset ja moniulotteiset. Esineet ympäröivät meitä joka hetki, tekevät mahdolliseksi elämämme sellaisena kuin se on ja tuottavat meille fyysisiä kokemuksia. Toisekseen esineet saavat merkityksensä tietyn historiallisen ajan ja kulttuurin osina, ja liittyvät monenlaisiin tietokokonaisuuksiin, ajatuksiin ja kertomuksiin. Esineillä on suuri merkitys myös historiakulttuurissa. Vanhat esineet tekevät menneisyydestä konkreettisemmän ja käsitettävämmän. Henkilökohtaisessa elämässä eri-ikäiset esineet tuovat oman lähihistoriamme ja esimerkiksi vanhempiemme ja isovanhempiemme historian konkreettiseksi osaksi nykyhetkeämme. Joistain esineistä muodostuu myös vahvoja sukupolvikokemuksia, ja materiaaliset muutokset korostuvat koetun menneisyyden muistelussa.

Tämä tutkimus käsittelee tavaraa ja sen historiaa. Materiaalinen murros on ollut 1900-luvun historiasa piirre, joka on muuttanut lähes kaikki arjen käytännöt, eikä sen merkitystä yhteiskunnan kannalta voi pitää marginaalisena. Kulttuurin ja sosiaalisen materiaallinen ulottuvuus on myös noussut viime vuosikymmeninä yhä suuremman kiinnostuksen kohteeksi monilla eri ihmistieteiden aloilla. Esineillä on vaikutuksensa, ajattelimme niitä tai emme. Ja usein emme ajattele, koska esineillä on myös kyky olla samanaikaisesti sekä jokapaikkaisia ja alati läsnä että huomaamattomia ja salavihkaisia. Materiaalisen kulttuurin johtaviin teoreetikoihin lukeutuva antropologi Daniel Miller puhuu tavaroiden nöyryydestä, jolla hän tarkoittaa niiden erityistä kykyä hävittää näköpiiristämme ja vaikuttaa luonnollisilta tai itsestään selviltä. Tavaroita on helppo pitää vain inhimillisen toiminnan taustana tai kehyksinä, vaikka Millerin mukaan nimenomaan esineet, materia ja tavarat monella tapaa tekevät meistä meidän. Kyse ei ole siitä, että ne olisivat merkkejä ja symboleita jostakin, vaan ne todella ovat osa ajatteluamme, toimintaamme ja persoonaamme.⁸

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan esinekokonaisuuksia, joita yhdistää teknologisuus: gramofonia, polkupyörää ja kameraa sekä valokuvia. Siinä missä monet arjen esineistä nöyryyttään katoavat näköpiiristämme, on teknologialla erityinen asemansa esinemaailman parrasvaloissa. Teknologian rooli yhteiskuntien kehityksessä ja ihmisten toiminnassa on usein, niin tahallisesti kuin tahattomastikin, nähty ohjaavana tai jopa pakottavana. Näkemystä teknologian muokkaavasta voimasta nimitetään teknodeterminismiksi.⁹ Teknologian historia oppi- ja tutkimusalana perustuu vahvasti tämän determinismin purkamiseen ja teknologian näkemiseen sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä.

Pureudun tässä tutkimuksessa suomalaisten elämän materiaaliin muutoksiin ja jatkuvuuksiin aikana ennen sodanjälkeistä suurta kulutusmurrosta. Tarkastelen gramofonin, polkupyörän ja valokuvauksen käyttöä arjessa 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Tutkimus osoittaa toista maailmansotaa edeltävän ajan olevan hyvin kiinnostava vaikkakin suhteellisen vähän tutkittu suomalaisen kulutushistorian ajanjakso ja nostaa esiin monta aikaisemmin tutkimatonta, tarkastelemini teknologioihin liittyvää ilmiötä kuten gramofonikuumeen, puiset polkupyörät ja käyntikorttialbumeiden käytön maaseudun kyläilykulttuurissa. Se tarjoaa monipuolisen lähdeaineiston perusteella ja teknologian histori-

---

8. Miller 2010, 10, 155.

9. Ks. esim. Airaksinen 2003, 125.

an teoriapohjaa sekä käytänteoriaa soveltaen uuden näkökulman suomalaisen modernisoitumisen materiaaliseen puoleen sekä aineettoman kulttuurin ja aineellisen kulttuurin tiukasti toisiinsa limittyneisiin muutoksiin.

Puuvillan ja muodin historiaa tutkinut Giorgio Riello listaa kolme tapaa, jolla historian tutkijat voivat lähestyä materiaalista kulttuuria: ”History from things”, jossa esineitä käytetään lähteinä; ”History of things”, joka analysoi esineiden, ihmisten ja näiden representaatioiden suhdetta sekä ”History and things”, jolla hän tarkoittaa sen tunnistamista, miten materiaallinen maailma voi asettaa kyseenalaiseksi käsitteitä ja kategorioita, joiden avulla mennyttä on analysoitu.¹⁰ Tässä tutkimuksessa on ennen muuta kyse keskimmäisestä esinehistorian muodosta, mutta menneisyyden arjen tavallisten esineiden tarkastelu herättää kautta tutkimuksen myös kysymyksiä siitä, mikä oikeastaan on uutta ja mikä vanhaa, mikä modernia ja mikä perinteistä, millainen on sosiaalisten toimintatapojen dynamiikka ja minkälaiset syy-yhteydet oikeastaan selittävät kulttuurisia muutoksia.

1.2. Tutkimuskysymykset

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun vuosikymmenet olivat aikaa, jota kaikissa länsimaissa leimasivat aikalaisten silmissä materiaallisen maailman muutokset. Lukuisat yksittäiset uutuudet yhdessä loivat käsityksen kokonaisvaltaisesta muutoksesta, jonka ilmiöitä saattoi kohdata millä tahansa elämänalueella.¹¹ Arjen kokemusten tasolla nämä ilmiöt saattoivat vaikuttaa myös keskenään ristiriitaisilta ja koko muutosprosessi moneen suuntaan etenevien rönsyjen vyyhdeltä.¹² Yksi tapa, jolla muutosta on hahmotettu sekä sen tapahtuma-aikana että jälkikäteen, on ollut kutsua sitä moderniksi. Kari Immonen, Katariina Mäkelä ja Tapio Onnela ovat luonnehtineet modernin ajattelutavan päässeensä livahamaan suomalaiseen yhteiskuntaan 1920-luvulla eliitin ennakkoluuloista ja korkeakulttuuripiirien vastustuksesta huolimatta.¹³ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten suomalaisten enemmistö rakensi materiaalista modernia elämäänsä vähitellen vuosikymmenien saatossa, esine esineeltä ja käytäntö käytännöltä. Tutkimuksen keskeinen väite on, että moderni oli paikallisesti tuotettua myös materiaalisella tasolla, vaikka suurin osa moderneista esineistä oli tuontitavaraa, ja että tämä materiaallinen taso oli olennainen modernisoitumisen koko prosessin kannalta.

Kirjallisuudentutkija Rita Felski on puolustanut modernin usein kyseenalaistettua hyödyllisyyttä analyttisena kategoriana kahdesta painavasta syystä: Ensinnäkin se auttaa kiinnittämään huomiota pitkän aikavälin prosesseihin, joissa kulttuurinen, poliittinen ja taloudellinen muutos kietoutuvat toisiinsa, ja toisekseen se käy yksiin niiden käsitysten kanssa, joita 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun ihmisillä oli omasta ajastaan ja sen ilmiöistä. Samalla on kuitenkin tarpeen kyseenalaistaa käsitys perinteestä ikään kuin modernin vastakohtana ja tarkastella modernin prosessien moniulotteisuutta, niihin sisältyviä lukuisia konflikteja sekä modernin toimijoiden näkökulmien ja identiteettien moninaisuutta. Modernin marginaaleissakin toimineet ammensivat osia identiteettiinsä moderniuudesta.¹⁴

---

10. Riello 2009, 25–26.

11. Radkau 1994, 61–63.

12. Stark 2006, 15.

13. Immonen, Mäkinen ja Onnela (1992), 16.

14. Felski 1995, 9, 207–212.

Felski summaa tavoitteen monipuolisemmasta modernitutkimuksesta seuraavasti:

”[...] the history of modern needs to be rethought in terms of the various subaltern identities that have contributed to its formation. In expanding our understanding of the inescapable plurality of modern subjects, such a project involves a major fracturing and reshaping of established temporal schemata and periodizing structures. Received wisdoms about the aesthetics and politics of the modern will thereby be subjected to processes of contestation and revision, as the heterogeneous, often nonsynchronous, yet intersecting modernities of different social groups come into view. The history of the modern is thus not yet over; in a very real sense, it has yet to be written.” (212)

Tässä tutkimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, etteivät muutokset myöskään olleet yhtäkisiä, vaan aikaisemmat tavat, käsitykset sekä arvot elivät rinnan uusien kanssa. Materiaalisessa kulttuurissa vanha ja uusi kohtasivat monella tasolla.

Modernin materiaaliset puolet on usein liitetty etenevään maapalloistumiseen ja vieraantumiseen paikallisesta kulttuurista, mutta esimerkiksi kiinalaisten arjen modernisoitumista tutkinut Frank Dikötter on haastanut tämän näkemyksen. Hänen mukaansa materiaalista modernia pitää tarkastella joukkona uusia mahdollisuuksia ja työkaluja, joita käytettiin paikallisista lähtökohdista ja paikallisilla tavoilla. Sen sijaan että asetettaisiin vastakkain autenttinen paikallinen kulttuuri ja ulkoa tunkeutuva moderni, voidaan näin huomata sekä lokaalin että globaalin muuttuvan arkipäivän joustavissa uudelleentulkinnoissa paikallisen modernin muovautuessa.¹⁵ Suomessa esimerkiksi Kati Mikkola, Laura Stark ja Saara Tuomaala ovat 2000-luvulla tarkastelleet tutkimuksissaan sitä, miten eliitin johtamat ja näennäisesti ulkoapäin tunkeutuvat modernisaatioprosessit ja uutuudet olivat paikallisen arjen tasolla aina kohteidensa, vastaanottajiensa ja torjujiensa neuvottelemia ja muokkaamia.¹⁶ Tässä tutkimuksessa keskitytään modernin materiaalliseen puoleen tarkastelemalla hyvin konkreettisesti niitä erilaisia tapoja, joilla uudet teknologiat olivat yhtäaikaaisesti muualta tulevia ja kotikutoisia; uutuuksia ja vanhaan punoutuvia. Tutkimusta kantaa hypoteesi itse tehdystä materiaalisesta modernista, joka teoreettisesti tukeutuu teknologian sosiaalisen rakentumisen teoriaan sekä käytäntöteorioihin.

Tutkimuksessa käsiteltävät kolme teknologiaa vaikuttavat tyypillisiltä esimerkeiltä moderneista, tehdastuotetuista kulutustavaroina, jotka levisivät Suomeen ulkomailta, mutta lähempi tarkastelu asettaa kyseenalaisiksi näiden määreiden yksiselitteisyyden ja nostaa tarkastelun kohteeksi materiaallisen muutoksen ja pysyvyyden moniulotteisuuden. Tutkimuksessa nousevat esiin perinteisen ja modernin rajankäynti ja sekoittuminen, itse tehdyn ja tehdastekoisien suhde sekä suomalaisten omaehtoiset tavat määritellä ja muokata tuontiteknologiaa. Suurin osa aikaisemmasta tutkimuksesta on tarkastellut tämäntapaisia laitteita osana pitkälle kaupungistuneita ja teollistuneita yhteiskuntia. Suomi sen sijaan oli tarkastelujakson aikana vielä suurelta osin maalainen, agraarinen ja esimoderni, mikä antaa tutkimukselle mielenkiintoisen lähtökohdan ja korostaa tarvetta nostaa maaseutu kaupungin rinnalle tasavertaiseksi tarkastelukohteeksi tai jopa tarkastelun keskiöön. Urbanin ja ruraalin erottelua modernin piirteenä tutkinut Kate Murphy on todennut vain harvojen historiallisten tutkimusten pitäneen maaseutua yhtä merkittävänä modernin ymmärtämiselle kuin kaupunkia, vaikka maaseutu ja sen elämä esiintyi modernia koskevilla keskusteluilla tärkeällä sijalla.¹⁷ Tutkimukseni tuo lisäksi esiin urbanin ja ruraalin jaottelun luonnetta liukuvana, muuttuvana ja sopimuksenvaraisena sekä kaupungin ja maaseudun monia risteyspaikkoja ja välitiloja.

Suomen historia tarjoaa mielenkiintoisen kehyksen modernin ja maaseudun suhteen tarkastelulle. Kuten Kirsi Saarikangas kirjoittaa, ”[s]uomalaista kulttuuria on leimannut myöhäinen teollistuminen ja kaupungistuminen sekä nopea – lähes hyppäyksenomainen – siirtyminen agraariyhteiskunnasta moderniin hyvinvointiyhteiskuntaan vasta toisen maailmansodan jälkeen.”¹⁸ Vielä toisen maailmansodan aikaan Suomi oli Euroopan maatalousvaltaisimpia maita ja kaupungistumiskehityksessä vuosikymmeniä jäljessä jopa sangen maatalouspaineeseen Itä-Eurooppaan verrattuna. Suomalaisista yhä 61 prosenttia sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta vuonna 1930, vaikka prosenttiosuus oli tasaisesti laskenut 1800-luvun puolivälistä, jolloin se oli ollut yli 80 prosenttia. Kaupunkilaisia oli suomalaisista

---

15. Dikötter 2007, 5–9.

16. Mikkola 2009; Tuomaala 2004; Stark 2006.

Samantapaista lähestymistapaa Ruotsin modernisoitumisen historiaan edustaa Ella Johanssonin tutkimus metsätyöläisten modernin mentaliteetin kehityksestä 1860–1940: Johansson 1994.

17. Murphy 2010, 185.

18. Saarikangas 2004, 23.

19. Pitkänen 1982, 193, 200.

16 prosenttia vuonna 1920 ja 27 prosenttia vuonna 1940.¹⁹ Kuten jo näistäkin luvuista huomataan, ei sodanjälkeinen hyppäys ollut ainoa modernisoiva kehityskulku suomalaisessa yhteiskunnassa. Jo sitä edeltävinä vuosikymmeninä tapahtui paljon, vaikkakin suhteellisen hitaasti.

Olen ottanut tarkasteluuni kolme selkeästi toisistaan eroavaa esinemaailman ja arjen teknologian edustajaa voidakseni tutkia materiaalista muutosta sekä vanhan ja uuden kohtaamista useammasta keskenään limittyvästä näkökulmasta. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus ovat monella tapaa kolme hyvin erilaista teknologiaa. Kuitenkin ne kaikki liittyvät samaan arjen teknologiseen kehitykseen, joka mullisti kommunikaatiota ja muutti maantieteellisten etäisyyksien merkitystä. 1800-luvun kehitys esimerkiksi rautateiden, painotekniikan ja lennättimen osalta oli merkittävällä tavalla muuttanut ja tehnyt näkyväksi ajan ja paikan olemusta.²⁰ Vuosisadan lopulla polkupyörä ja 1900-luvun alussa langaton lennätin jatkoivat ajan ja paikan muokkaamista tavalla, joka oli alettu käsittää modernille tyypilliseksi jatkuvan muutoksen tilaksi.²¹ Maailmansotien välisellä ajanjaksolla aikaa ja paikkaa mullistanut teknologia saapui entistä voimakkaammin koteihin ja arkeen kulutustuotteiden muodossa, esimerkiksi radioina, puhelimina, autokyyteinä ja elokuvakäynteinä. Tyypilliseen modernin diskurssiin länsimaissa kuului ajatus ihmiskunnan saapumisesta koneiden aikakauteen, jossa eri elämänalueet mekanisoituivat kiihtyvällä vauhdilla. Yhdysvalloissa varsinkin autot ja radiot näyttäytyivät tavallisten ihmisten elämän mekanisoijina, jotka erityisesti maaseudulla toivat uudella tavalla maailman ja sen ilmiöt koteihin ja ihmiset kodeistaan näiden ilmiöiden luo.²²

Suomessa, kuten Euroopassa ylipäätään, arjen koneellistuminen oli hitaampaa ja luonteeltaan vaihtelevaa, mutta voimme kuitenkin havaita erityisesti maailmansotien välisenä aikana ensimmäisen kodinteknologian laajemman leviämisen jakson ja mekanisoitumista sekä elämänmuodon muutosta koskevan diskurssin,²³ joka omassa tutkimuksessani tulee esiin erityisesti 1920-luvun lopun lehdistön gramfonikirjoittelua tarkasteltaessa. Gramfonista, polkupyörästä ja valokuvaustarvikkeista sekä valokuvista tuli kaikista tarkastelujaksoni jossain vaiheessa suhteellisen halpoja, suosittuja ja laajalle levinneitä. Ne eivät olleet sillä tavoin kiinteästi verkottuneita laitteita kuin vaikkapa puhelin, vaan rahavarojen ja muiden edellytysten salliessa niitä saatettiin hankkia suhteellisen spontaanisti ja niiden käytössä painottui liikkuvuus.²⁴ David Arnold, joka on tutkinut intialaisen arjen teknologista modernia, nimittää näitä kolmea sekä ompelukonetta, kirjoituskonetta ja kelloa ”modernisoiviksi tuotteiksi”; pienen mittakaavan teknologiaksi, joka levisi nopeasti ja kattavasti myös teollistuneiden länsimaiden ulkopuolella.²⁵ Hänen mukaansa on tarpeen pohtia, miksi juuri tietyt tuotteet saavuttivat globaalin suosion kiinnittämällä itseensä mitä erilaisimmissa paikoissa kulttuurista, sosiaalista ja poliittista merkittävyyttä. Samantapainen halu ymmärtää teknologian suosiota sekä sen yleistymisen mekanismeja on tämänkin tutkimuksen taustalla.

En väitä valitsemieni kolmen teknologian olleen keskeisempiä materiaallisen muutoksen elementtejä kuin muiden samanaikaisesti markkinoilla olleiden kulutusteknologioiden. Väitän kuitenkin niiden kaikkien olleen sellaisia välineitä modernin maailmassa olemisen rakentumisessa, joiden kanssa lähes jokainen suomalainen oli kosketuksissa sotien välisenä aikana. Gramfonille, polkupyörälle ja valokuvaukselle ei ollut kovin selkeitä edeltäjiä kulutusteknologioiden joukossa, vaan ne koettiin vahvasti uutuuksina, jonkin uuden mahdollistajina. Niillä ei myöskään ollut selkeää yhtä käyttötarkoitusta, niin

---

20. Ks. esim. Kaschuba 2004.

21. Ks. esim: Marvin 1988.

22. Popp, 2011.

23. Ks. Immonen, Mäkinen ja Onnela 1992.

24. Tämä vapaus kuitenkin suhteellista. Tarkastelemieni laitteiden leviämiseen vaikuttivat monet teknologiset verkostot, esimerkiksi tuotanto-, jakelu- ja polkupyörän kohdalla, tieverkosto, sekä yhteiskunnan säännökset, esimerkiksi tullimaksut. Tutkimuksessani käsitteen myös näiden tekijöiden vaikutusta teknologioiden omaksumiseen ja käyttöön.

25. Arnold 2013, 40–42. Arnoldin käyttämä ilmaus alkukielellä on ”modernizing goods”.

kuin esimerkiksi kotitaloustöitä helpottaneilla ja muokanneilla laitteilla tai maataloustöihin tarkoitetuilla koneilla. Niiden käyttö oli mahdollista miehille ja naisille, nuorille ja vanhoille, koulutetuille ja kouluttamattomille. Kaikki nämä seikat tekevät näiden kolmen teknologian käyttötapojen muotoutumisesta mielenkiintoisen ja moniulotteisen tarkastelukohteen.

Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole kartoittaa paikkakunnittain, vuosittain tai ihmisryhmittäin uusien laitteiden leviämistä. Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ammattimainen valokuvaus, gramfonin vaikutus muusikkojen työhön ja polkupyörä kilpaurheilun välineenä. Sen sijaan pääpaino on laitteiden käyttötapojen jäljittämisessä ja sen selvittämisessä, miten uudet tavarat ottivat ja saivat paikkansa suomalaisten elämässä. Kysyn ensinnäkin: **Millaisia omia käyttöjä suomalaiset kehittivät kolmelle kansainväliselle tekniselle keksinnölle; gramfonille, polkupyörälle ja valokuvaukselle; ja millaisia suomalaisia ja paikallisia ilmiöitä niihin liittyi?** Toisekseen kysyn: **Miksi gramfonimusiikin kuuntelu ja soittaminen, pyöräily ja muunlainen polkupyörän käyttö sekä valokuvaaminen, valokuvassa käyminen ja valokuvien käyttö Suomessa muodostuivat juuri tämänlaisiksi?** Näiden kysymysten pohjalta ponnistan eteenpäin ja kysyn: **Miten ja miksi suomalaisten materiaallinen kulttuuri muuttui 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan aikaan tullessa ja millainen suhde tällä muutoksella oli suomalaiseen moderniin sekä aiempiin ja myöhempiin kultuskulttuurin ja materiaalsen kulttuurin muutoksiin?** Ensimmäinen tutkimuskysymys edustaa historiallista perustutkimusta ja luo pohjan kahden seuraavan kysymyksen tarkastelulle. Toinen pääkysymyksistä pyrkii selittämään ensimmäisen kysymyksen tuottamia löydöksiä nojaten erityisesti käytäntöteorian antamiin työkaluihin. Kolmas tutkimuskysymys vertaa löydöksiä laajempaan historialliseen kontekstiin ja tarkastelee sitä, millaisen kuvan ne antavat suomalaisten elämästä ja suomalaisesta yhteiskunnasta tarkastelemallaan ajanjaksolla. Lisäksi kysymys tuo tutkimukseen muita aikatasoja esimerkiksi peilaamalla tutkimuksessa käytettyjen laajojen muistitietoaaineistojen tuottamisajankohtaa, 1970-luvun alkua, ja niiden muistelemaa, toista maailmansotaa edeltävää, aikaa keskenään materiaalsen kulttuurin näkökulmasta.

1.3. Tutkimuksen rakenne

Käsillä oleva tutkimus on artikkeliväitöskirja, joka koostuu johdanto-osuuden lisäksi kuudesta, tieteellisissä aikakauslehdissä ja kokoelmateoksissa julkaistusta, vertaisarvioidusta artikkelista. Tutkimukseeni aiheelle ja rajaukselle on ollut otollista voida valita itsenäisistä, materiaalsen kulttuurin historiaa eri näkökulmista käsittelevistä artikkeleista koostuva rakenne. Se sallii käytäntöjen monimuotoisuuden esille nostamisen ja erityisen kiinnostaviksi nousevien ilmiöiden lähemmän tarkastelun, samalla kun tutkimuskysymykset, teoreettinen lähestymistapa, lähdeaineistot ja metodologia sitovat artikkelit yhdeksi kokonaisuudeksi. Väitöskirja sisältää kaksi artikkelia kustakin tarkastelemastani teknologiasta. Artikkelien järjestys tässä tutkimuksessa noudattaa löyhää kronologiaa, vaikkakin kaikissa artikkeleissa aikarajaus on ainakin osittain päällekkäinen yhden tai useamman muun artikkelin kanssa. Tällainen ryhmittely on omiaan antamaan kuvan samanaikaisista, mutta osin eritahtisista ja eriluonteisista kehityskuluista suomalaisen arjen materiaalsessa kulttuurissa.

Tutkimuksen artikkeliosuuden avaa kuudesta artikkelista aikarajaukseltaan varhaisin. “The crossroads of technology and tradition: Vernacular bicycles in rural Finland 1880-1910” käsittelee kansainvälisestikin uutta aihetta, itse tehtyjä eli kansanomaisia polkupyöriä. Artikkelin on julkaistu vertaisarvioituna artikkelina *Technology and Culture* -aikakauskirjassa, teknologian historian johtavassa kansainvälisessä julkaisussa. Artikkelissa tutkin kansanomaisen pyörän rakentamista teknologisenä ja sosiaalisena ilmiönä. Maantieteellinen analyysi paljastaa pyörän rakentamisesta mielenkiintoisen jakauman Suomen sisällä ja antaa pohjan teknologian historian keskeisten teoreettisten työkalujen arviointiin

epätyypillistä kohdetta tutkittaessa. Päädyn artikkelissa tukemaan teknologian sosiaalisen rakentumisen teorian täydentämistä maantieteellisellä tarkastelulla ja todistan käytäntöteoriaa apuna käyttäen kansanomaisten pyörien olleen muutakin kuin vain kuriositeetti. Ne ovat esimerkki teknologian ja tradition kohtaamisesta, joka tietyissä, omalakisissa käytännöissä synnyttää teknisiä innovaatioita ja fossiileja.

Tutkimuksen toinen artikkeli ulottuu aikarajaukseltaan 1900-luvun alun vuosista 1930-luvun alkuun. ”Monien käytäntöjen ’kovat kuvat’: Käyntikorttikuvat suomalaisissa maaseutukodeissa 1900-luvun alussa” on ilmestynyt artikkelikokoelmassa *Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa*, joka julkaistiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Historiallinen Arkisto -sarjassa. Tämä artikkeli valottaa aikaisemmin tutkimatonta aihetta, käyntikorttikuvien keskeistä roolia maaseutukotien ensimmäisten kestokulutusesineiden joukossa ja niiden kiinnittymistä sellaisiin olennaisiin käytäntöihin kuin kyläilyyn, kodin esineistön sijoitteluun ja elintärkeän sosiaalisen verkoston rakentamiseen. Valokuvia käsitellään artikkelissa esineinä, ei aineettomina kuvina, ja tämän näkökulman kautta luodataan myös historian tutkimuksen edellytyksiä materiaalisen kulttuurin ja materiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Toinen polkupyöräartikkeli, ”The prime, decline and recalling of rural cycling: Bicycle practices in the 1920s’ and 1930s’ Finland remembered in 1971–1972”, kartoittaa polkupyörän erilaisia käyttäjiä ennen toista maailmansotaa, aihetta, joka huolimatta polkupyörän keskeisyydestä tuon ajan liikennevälineenä on niukasti tutkittu. Artikkelin on julkaistu vertaisarvioituna artikkelina aikakauskirjassa *Transfers – Interdisciplinary journal of mobility studies*. 1920- ja 1930-luvun lisäksi tämä artikkeli tuo tutkimuksessa näkyväksi lähteenä käytettyjen suurten muistitietoaisteistojen mukanaan tuoman aikatason, 1970-luvun alun, ja pohtii sen suhdetta muisteltuun aikaan tapahtuneen materiaalisen muutoksen näkökulmasta. Samalla se myös osoittaa pyöräilyn kukoistuksen ja vähenemisen johtuvan polkupyörän kytköksistä moniin työn ja vapaa-ajan keskeisiin käytäntöihin ja näiden käytäntöjen muuttumisesta tai häviämisestä, ei pelkästään autojen määrästä, kuten usein oletetaan.

Aikarajaukseltaan tiukin on ensimmäinen gramofonia käsittelevistä artikkeleista. ”Säveltulva kaupungissa: Gramofonimusiikki uudenlaisena kaupungin äänenä ja makukysymyksenä Helsingissä 1929” on julkaistu *Ennen ja nyt* - verkkolehden vertaisarvioituna artikkelina. Artikkelin tarkastelee vuoden 1929 gramofonikuumetta, jonka olemassaolo ilmiönä on ollut suomalaisessa kirjallisuudessa tunnettu, mutta jonka syyt, tapahtumat ja olemus ovat jääneet tutkimatta. Äänimaisematutkimuksen ja käytäntöteorian keinoin artikkeli nostaa esiin ilmiön laajempia yhteyksiä ja tarkastelee sitä myös varhaisena esimerkkinä musiikin jokapaikkaistumisesta.

Toinen valokuva-artikkeli käsittelee aikaa 1900-luvun alusta toisen maailmansodan alkuun. ”Ei yksin kuvien tähden: Valokuvaus teknisenä harrastuksena Suomessa 1900–1939” on uutta tietoa antava ja uusia näkökulmia avaava esitys suomalaisen yksityisen valokuvauksen käytännöistä ennen toista maailmansotaa. Esiin nousee erityisesti teknisen harrastuneisuuden ja innostuneisuuden keskeisyys erilaisia kuvauskäytäntöjä yhdistävänä ja erottavana tekijänä, kun aikaisemmassa valokuvauksen tutkimuksessa ovat korostuneet lähinnä taiteellisuuden ja perhe kuvauksen aspektit. Artikkelin kartoittaa koko yksityisen kuvauksen kenttää ja koettelee aikaisemmassa tutkimuksessa lähtökohdiksi otettuja käsitteitä ja jaotteluja. Artikkelin ilmestyi vertaisarvioituna artikkelina *Lähikuva*-lehden valokuvausta käsittelevässä teemanumerossa.

Viimeinen artikkeleista ulottuu ainoana yli toisen maailmansodan alun 1940-luvun ensimmäiselle puoliskolle ja käsittelee sota-ajan käytäntöjä jatkumona 1920- ja 1930-luvun gramofonikäytölle. ”’They played it on Saturday nights in a barn’: Gramophone practices and self-made modernity in Finland from the 1920s to the 1940s” tarkastelee maaseudun gramofonikäytäntöjä esimerkkinä itse

tehdystä modernista. Artikkelissa tutkitaan gramofonin juurtumista maaseudun elämään käytäntöjen kolmen peruselementin; materian, merkitysten ja kompetenssien, tasolla ja nostetaan esiin nurkkatanssitradition uusi elämä sotavuosina esimerkkinä ruohonjuuritason kekseliäisyydestä ja maaseudun tanssikulttuurin vahvasta vaikutuksesta suomalaisen musiikkikulttuurin muotoutumiseen. Artikkelin ilmestyy vertaisarvioituna kansainvälisessä open access -julkaisussa *International Journal for History, Culture and Modernity*.

Artikkeliväitöskirjat ovat historian, kuten muidenkin ihmistieteiden, alalla toistaiseksi suhteellisen harvinaisia. Monografia on historian tutkimisen ja esittämisen vallitseva muoto. Hayden Whiten 1970-luvulla nostattaman, historian narratiivisuutta koskevan keskustelun jälkeen sekä laajemmin historiankirjoituksen lingvistisen käänteen myötä on viimeistään ollut selvää, ettei historian esittämisen tapaa voida pitää erillisenä sen sisällöstä ja että historiankirjoittajan käyttämät esteettiset, rakenteelliset ja kerronnalliset ratkaisut eivät ole vain esityksellisiä seikkoja, vaan historiallisen tiedon erottamattomia osia.²⁶ F. R. Ankersmit on esittänyt narrativistisessa historianfilosofiassaan kaiken historiankirjoituksen olevan esteettistä representaatiota, koska sille keskeisiä ovat keskustelut siitä ja valinnat sen suhteen, mitä asioita voidaan valita mukaan esitykseen tietyistä historiallisista aiheista.²⁷ Myös väitöskirjan rakenteen valitseminen on rakenteen antamista historialle, oman näkökulman valamista konkreettiseen muotoon.

Artikkeliväitöskirjan historiantutkimukselle antama muoto ja näkökulma poikkeaa monografian tarjoamasta: sen sijaan että pyrittäisiin yhteen, kohtalaisen saumattomaan ja jatkuvaan rakenteeseen, asetetaan rinnakkain ja peräkkäin useita, näkökulmaltaan ja kohteeltaan hieman erilaisia kokonaisuuksia, jotka ihannetilanteessa täydentävät toisiaan ja mahdollistavat yhdessä myös osiensa summaa suuremman ymmärryksen väitöskirjan aiheesta. Omaan tutkimusaiheeseeni tällainen muoto sopii hyvin. Jo varhaisessa vaiheessa tutkimusprosessia havaitsin saman kuin monet teknologian, kulutukseen ja esineiden tutkijat ennen minua: yhteen laitteeseen, kulutushyödykkeeseen tai esinetyyppiin päteviä seikkoja voi vain heikosti yleistää muihin. Yleistysten vaikeutta lisää se, että eri ihmiset, tai tilanteiden muuttuessa samatkin ihmiset, antavat samoille esineille erilaisia merkityksiä. Yksittäisiä esineilmiöitä koskevien tutkimusten ja laajojen teoreettisten yleistysten väliin kaivataan kuitenkin vertailevaa ja yhdistelevää tutkimusta.²⁸ Artikkeliväitöskirja avaa yhden mahdollisuuden tasapainoiluun laajan yleistämisen ja yksityiskohtiin uppoamisen välillä. Eri artikkeleissa voi käyttää niiden aiheeseen parhaiten soveltuvaa rajausta ja käsittelytapaa ilman liiallista rakenteellisen yhteismitallisuuden painetta. Yhdessä artikkelit luovat kaleidoskooppimaisen näkymän samanaikaisiin tai limittyviin, hyvinkin erilaisiin mutta myös risteäviin ja toisiinsa liittyviin esineiden ja ihmisten suhteisiin. Laaja johdanto-osuus antaa mahdollisuuden sekä näiden vertailuun että yleiskatsauksen luomiseen ilmiöiden yhteisiin ja eriäviin taustatekijöihin.

Toisin kuin perinteiselle monografialle, artikkeliväitöskirjalle on myös tyypillistä tutkimusprosessin eri vaiheiden näkyminen valmiissa työssä. Koska mukana on eri aikoina kirjoitettuja ja julkaistuja artikkeleita, valmis työ ei voi edes esittää olevansa tutkimusprosessin täydellistynyt huipentuma, vaan se tuo näkyville myös prosessin aikana tapahtunutta kehitystä ja muutosta.²⁹ Väitöstutkimuksen kalta-

---

26. White 1973; Pihlainen 1999.

27. Esim. Ankersmit 1994, 97–102, 113–114.

28. Esim. Brey 2003, 54–62; Hård and Jamison 1998, 5; Pantzar 1996, 13; Sassatelli 2007, 197.

29. Ks. Uotinen 2005; Turtiainen 2012. Sekä Johanna Uotinen että Riikka Turtiainen pohtivat artikkeliväitöskirjoissaan tutkimuksen muodon ja sisällön suhdetta. Uotinen valottaa erityisesti tutkimusprosessiaan ja sen näkymistä valmiissa teoksessa, Turtiainen painottaa aiheensa, muutoksessa olevan digitaalisen urheilun kuluttamisen, yhteensopivuutta artikkelirakenteen kanssa.

sessä pitkässä tutkimushankkeessa lienee tavallista, että tutkijan näkemykset ja kiinnostukset hieman muuttuvat matkan varrella. Kuitenkin myös tämä matka voi olla osa tutkimuksen satoa, ja näyttäytyä paitsi kumulatiivisena tiedon ja ymmärryksen lisääntymisenä myös hieman toisistaan eroavien näkökulmien toinen toistaan täydentävänä sarjana. Omassa tutkimusprosessissani selkein kehityskulku on ollut käytäntöteoreettisen näkökulman syveneminen taustaideasta, jollainen se oli gramofonikuume- ja käyntikorttikuva-artikkeleissa, lähdemateriaalin konkreettisen analysoinnin ja ryhmittelyn työkaluksi erityisesti toisessa gramofoniartikkelissa sekä muistelun luonteen nouseminen tarkastelukohteeksi muistitietoaineiston lähdekäytön rinnalle toisessa polkupyöräartikkelissa. Tämä syveneminen ei valmiissa työssä kuitenkaan näyttäydy lineaarisessa muodossa, koska artikkelit noudattavat julkaisukronologiansa sijaan tutkittavaan ajankohtaan perustuvaa kronologiaa. Syynä tämän järjestyksen valitsemiseen on ollut halu nostaa eriaikaisten kehityskulkujen ja erimittaisten ilmiöiden rinnalle esiin myös yleisempää muutosta, joka tapahtui 1800-luvun lopulta ja 1940-luvun puoliväliin tultaessa.

Useampien näkökulmien, menetelmien ja lähestymistapojen yhdistämistä tutkimuksessa kutsutaan triangulaatioksi.³⁰ Oma tutkimukseni on monella tapaa triangulaation mahdollisuuksia hyödyntävä, ja artikkelirakenne nostaa erilaisten näkökulmien, aineistojen ja teoriaperinteiden yhdistämisen erityisen selvästi näkyviin. Tutkimuksen liitteistä löytyvä triangulaatiomatriisi (Taulukko 1.) esittelee tiivistetyssä muodossa kunkin artikkelin lähtökohdat ja annin tutkimukselle. Johdannossa toisaalta perustelen ja erittelen valintojani, toisaalta syvennän artikkeleissa tekemääni analyysia tarkastelemalla esimerkiksi lähteitteni erityispiirteitä ja keskusteluttamalla käyttämiäni teorioita keskenään.

Johdannon seuraavassa luvussa käsittelen lähteitani sekä niihin soveltamaani analyysimenetelmää keskittyen erityisesti muistitietolähteitteni metodologiseen ja lähdekriittiseen tarkasteluun sekä siihen liittyviin teorioihin. Kolmannessa luvussa esittelen ja pohdin erilaisia taustatekijöitä, jotka vaikuttivat gramofonin, polkupyörän ja valokuvauksen leviämiseen sekä käyttöön Suomessa, ja käyn läpi kunkin teknologian yleisen historian ja tutkimusteorian pääpiirteet laajemmin kuin yksittäisissä artikkeleissa on ollut mahdollista. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen laajempaa teoreettista viitekehystä ja syvennän artikkelien teoreettista käsittelyä vertailemalla saamiani tuloksia ja vetämällä niitä yhteen esimerkiksi itse tehdyn modernin käsitteen alle. Viides luku on omistettu tutkimukseni tulosten yhteenvedolle ja pohdinnalle.

---

30. Tuomi ja Sarajärvi 2002, 141–143; Suominen 2010.

2. Lähteet ja metodologia

2.1. Tutkimuksen lähderyhmät

Laitteiden ja esineiden käyttö osana arkielämää ei useinkaan ole luonteeltaan sen tapaista toimintaa, joka jättäisi jälkeensä suoraan tätä käyttöä dokumentoivia lähteitä.³¹ Joitakin suuntaviivoja laitteiden käytöstä voidaan saada säilyneitä yksilöitä tarkastelemalla, ja esimerkiksi kuluneisuus sekä muut käyttäjien ja käytön laitteisiin jättämät jäljet voivat antaa tutkijalle vihjeitä käyttötavoista.³² Tätä lähestymistapaa olen hyödyntänyt jonkin verran kaikissa tutkimukseni artikkeleista, laajimmin itse tehtyjä polkupyöriä käsittelevässä artikkelissa, jossa olen tarkastellut säilyneiden kansanpyörien materiaaleja, tekotapoja ja olemusta. Keskeisemmällä sijalla tutkimuksessani on kuitenkin ollut teknologioiden käytön jäljittäminen toisen käden lähteistä. Käyttämäni lähdepohja vaihtelee artikkelista ja tarkastelemastani teknologista toiseen, mutta sen kivijalat ovat toisaalta muistitietoaineistoissa, toisaalta aikakaus- ja sanomalehtimateriaaleissa. Yksittäisistä artikkeleista laajin lähdepohja on kansanpyöriä käsittelevässä artikkelissa, jossa käytän muistitietolähteitä, muuta arkistoaineistoa, sanomalehtiaineistoja, museoesineitä ja kaunokirjallisia lähteitä. Maaseudun pyöräilyä ja käyntikorttikuvia käsittelevät artikkelit perustuvat molemmat laajaan muistitietoaineistoon, gramofonikuumetta käsittelevä artikkeli puolestaan runsaaseen sanoma- ja aikakauslehtiaineistoon sekä esimerkiksi valtiopäiväpöytäkirjoihin. Toisessa gramofoniatikkelissa sekä yksityistä valokuvausta käsittelevässä artikkelissa käytän muistitietoaineistoa ja lehtiaineistoa sekä esimerkiksi opaskirjallisuutta rinnakkain ja vertaillen. Näin ollen olen jokaisen kolmen teknologian tarkastelussa käyttänyt useampaa lähdetyyppiä erilaisina yhdistelminä.

Sanoma- ja aikakauslehtiaineistoni koostuu kolmenlaisesta materiaalista. Ensinnäkin olen käyttänyt Kansalliskirjaston digitoimaa aineistoa, verkossa käytettävissä olevia, ennen vuotta 1910 ilmestyneitä sanomalehtiä, etsiessäni mainintoja itse tehdyistä polkupyöristä. Toiseksi olen käynyt läpi Suomessa ilmestyneiden yleisaikakauslehtien, pilalehtien ja osuustoimintaliikkeen lehtien sekä muutaman sanomalehden vuoden 1929 vuosikerrat aineistoksi gramofonikuumeen käsittelylle. Kolmanneksi olen käynyt läpi toiseen maailmansotaan mennessä ilmestyneet suomalaiset valokuvaharrastajien aikakauslehdet aineistoksi valokuvausharrastuksen teknologiasuhteen tutkimukselle.³³ Lisäksi olen käynyt läpi saman ajan valokuvausoppaat. Valokuvauslehdistä *Nyblinin tietolipas* ilmestyi 1906–1910 sekä suomen- että ruotsinkielisenä. Kyseessä oli valokuvaaja Daniel Nyblinin valokuvaustarvikeliikkeen asiakaslehti, jonka levikki nousi erikoislehdelle varsin korkeaksi, yli 1500 kappaleen. Kun Nyblin alkoi periä lehdestä tilausmaksua vuonna 1908, levikki laski 800 kappaleeseen.³⁴ Vuosina 1926–1931 ilmestynyt *Valokuvaus: Valokuvauksellinen aikakauslehti* oli sekoitus järjestö- ja asiakaslehteä, sillä sen takana oli paitsi kameraseuroja myös Suomen valokuvauskauppiainien yhdistys. Vuosina 1934 ja 1937 ilmestynyttä *Näppäilijä*-lehteä puolestaan kustansi viipurilainen Valokuvaustarpeisto Oy Helios.

Lehtiaineistoani leimaa Helsinki-keskeisyys, mutta tästä huolimatta se valottaa esimerkiksi gramofonikuumetta useista eri näkökulmista. Sanomalehdistö oli 1920-luvulla poliittisesti ryhmittynyt, vaikk-

---

31. Esimerkiksi valokuvat ovat tosin poikkeus tästä säännöstä, sillä ne ovat kamerankäytön suoraan synnyttämiä lähteitä. Niistäkään ei silti voida välttämättä saada tietoa siitä, kuka kameraa käytti, miksi ja miten, vaikka ne viestivätkin siitä, millaisissa tilanteissa kameraa käytettiin. Yksityisten valokuvakokoelmien analysoiminen olisi hedelmällistä juuri kuvauksen kohteiden selvittämiseksi, mutta vaatisi niin laajojen valokuvaaineistojen läpikäymistä, että olen rajannut sen tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

32. Ks. Mäkilä 2010, 22–24.

33. Valokuvauslehtien joukkoon olisi tarkastelussa kuulunut vielä Turkulaisen Foto-valokuvausliikkeen julkaisema asiakaslehti Foto Valokuvauslehti, jota julkaistiin vuosina 1937–55, ellen olisi tullut tämän tutkimuksen kannalta liian myöhään tietoiseksi lehden olemassaolosta.

34. Tommila 1991, 410.

kakin viihteellinen aineisto voitti enenevässä määrin tilaa poliittiselta materiaalilta. Mielenkiintoista materiaalia teknologian historian tutkijalle ovat muun muassa sanomalehtien pakinat, joissa käsiteltiin erilaisia uusia ilmiöitä sekä niiden herättämiä tunteita ja mielipiteitä. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa oli erikseen poliittinen ja viihteellinen pakinoitsija. Viihdepakinoitsija Tiitus eli Ilmari Kivistö oli myös pilalehti *Tuulispään* päätoimittaja.³⁵ Toisin kuin sanomalehdistö, aikakauslehdistö ei ollut ensisijaisesti poliittista, mutta monet lehdistä oli suunnattu tietynlaiselle lukijakunnalle. Ensimmäisen maailmansodan aika oli lehdistä kehnoa aikaa, mutta 1920-luvun puolivälissä Suomessa oli jo 11 kuvalehteä. Tämän ja seuraavan vuosikymmenen kuluessa kuvalehdistä kehittyi yleisaikakauslehtiä. Ylivoimaisesti suurilevikkisin *Suomen Kuvalehti* oli erityisesti keskiluokan suosiossa. *Maailma* pyrki koulutetun kansanosan lehdeksi, ja sen levikki nousi perustamisvuoden 1918 jälkeen nopeasti aikakauslehtien kärkeksi, mutta laski jyrkästi 1920-luvun puolivälistä alkaen. *Kansan Kuvalehti* leimasi kansanopisto- ja nuorisoseura-aate. *Aitta* oli eurooppalaisesti suuntautunut, pienilevikkinen kulttuurilehti, *Aamu* sivistyneistön lehti, joka keskittyi korkeakulttuuriin. *Allas Krönika* oli näitä populaarimpi ruotsinkielinen kulttuurilehti.³⁶ Pilalehdistä monet tunnustivat poliittista väriä. Tutkimistani lehdistä *Tuisku* oli vasemmistososialidemokraattien lehti ja *Matti Meikäläinen* Kokoomuksen. Toisaalta taas suosituilla *Tuulispäällä* ei ollut ainakaan julkilausuttua poliittista kantaa ja *Piloja ja pilakuvia* suorastaan vältteli poliittista satiiria pyrkiessään olemaan koko perheelle sopiva pilalehti.³⁷ Osuuskauppaliikkeen asiakaslehdet *Elanto*, *Kuluttajain lehti* ja *Yhteishyvä* sijoituivat ulkomuodoltaan sekä sisällöltään sanomalehtien ja aikakauslehtien välimaastoon. Tutkimukseni lehtiaineisto on laaja, mutta sitäkin laajempi on toinen keskeisistä lähderyhmistäni, muistitietoaineisto.

Käyttämäni muistitietoaineisto on muistelijoiden kirjoittamaa ja suurin osa siitä on kerätty Kansallismuseon kansatieteellisen osaston kyselyllä numero 18. Kansallismuseo ja Seurasäätiö toteuttivat kyselyn yhteistyössä vuoden 1971 kansanperinteen keruukilpailuna. Keruun pääosan muodosti valokuvakysely, joka sisälsi oli 35 kysymyskokonaisuutta. Tämän kyselyn kolmantena järjestäjänä oli Suomen valokuvataiteen museon säätiö, joka suunnitteli kyselyn. Kyselytekstin laati Jorma Heinonen. Museo ja Seurasäätiö hoitivat kyselyn levittämisen tiedottamalla siitä vastaajaverkostolle, painattamalla kyselylehtisen ja julkaisemalla lehti-ilmoituksia. Keruun valokuvausta koskeviin kysymyksiin tuli vastauksia 811 henkilöltä yhteensä 13 498 käsin tai koneella kirjoitettua A5-kokoista liuskaa. Valokuvauksen ohella keruussa tiedusteltiin muistoja polkupyörästä seitsemän kysymyskokonaisuuden verran. Polkupyöräkyselyn laatija oli kansatieteilijä Hilikka Vilppula. Polkupyörää koskevia vastauksia saatiin museoviraston keruuarkeistoon yhteensä 3 467 liuskaa kaikkiaan 656 vastaajalta. Polkupyöräkyselyn kaikki kysymykset ovat tutkimusasetelmani kannalta mielenkiintoisia, kun taas valokuvakyselyssä olen keskittynyt tiettyihin kysymyskokonaisuuksiin. Tutkimukseni kannalta olennaisimpia valokuvakyselyn osia ovat kysymykset, joissa tiedusteltiin valokuvausharrastuksesta ja -harrastajista, sekä kuvauskohteita käsitelleet kysymykset. Tietoa kuvakulttuurista ja valokuviin liittyneistä arjen käytännöistä tarjoavat vastaukset kysymyksiin erilaisista valokuvatyypeistä ja kodin valokuvista. Näiden osioiden kysymykset sekä kaikki polkupyöräkyselyn kysymykset löytyvät tämän tutkimuksen liitteestä 2.

Polkupyöräaineiston olen käynyt läpi kokonaisuudessaan, valokuva-aineistosta olen poiminut sen laajuuden takia puolet kaikista vastauksista, käymällä läpi aineiston ensimmäisen puolikkaan vastaajien kotipaikkakuntien mukaisessa aakkosjärjestyksessä. Näiden kahden muistitietokokonaisuuden lisäksi

35. Salokangas 1987, 382–388.

36. Tommila 1991, 81–100.

37. Uino 1991, 316–343.

olen itse kerännyt gramofoneja koskevaa muistitietoa laatimalla kolmetoista kysymystä sisältävän gramofoniaiheisen osion Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston tutkimuskyselyyn ”Muistitietoa kuluttamisesta”. Kyselyssä oli kulutusteeman alle koottuina neljä eri tutkijoiden laatimaa kyselyä, joiden teemat gramofonien lisäksi koskivat 1950- ja 1960-luvun kotia, rahapelaamista ja kulluttajaksi kasvamista. Kysely oli avoinna vuoden 2006 syksystä vuoden 2007 kevääseen, ja gramofonia koskeviin kysymyksiin saatiin vastauksia 36 henkilöltä yhteensä 257 A4-kokoista sivua. Muistitietokyselyn kutsu ja kysymykset löytyvät tämän tutkimuksen liitteestä 3.

Kirjoitettu muistitietoaineisto antaa ainutlaatuisia mahdollisuuksia tutkia sellaisia menneisyyden arkipäivän piirteitä, joista muuten on jäänyt vain vähän tutkittavia jälkiä, mutta sen luonne ja lähdeaineiston moniaineisuus asettavat tutkimukselle myös haasteita. Moniaineisuus kääntyy vahvuudeksi ristiinlukemalla erilaisten lähdetyyppien antamia tietoja käytännöistä ja vertailemalla aikalaiskertomuksia myöhemmin kirjoitettuihin muistitietokertomuksiin. Kirjoitettu muistitietoaineisto ja esimerkiksi sanomalehtikirjoitukset ovat molemmat omilla tavoillaan tarinallistettua kuvausta kirjoittajille merkityksellisistä todellisuuden osa-alueista. Lehtikirjoittelu myös osallistuu keskeisellä tavalla todellisuuden rakentamiseen kertoessaan maailmasta ja sen esineistä tietynlaisia tarinoita. Siinä missä lehtikirjoittelu keskittyy yleensä omaan välittömään aikaympäristöönsä, sisältää muistitietoaineisto aina vähintään kaksi aikatasoa, muistetun ajan ja muistelun ajan, ja tuottaa samanaikaisesti sekä käsitystä menneestä että omasta nykyajastaan.

Olen käyttänyt muistitietolähteitä viidessä tutkimuksen kuudesta artikkelista joko pääasiallisena lähteenä tai muiden lähteiden rinnalla.³⁸ Kutakin kolmesta teknologiasta käsitellään yhdessä artikkelissa, joka pohjautuu muistitietolähteisiin ja yhdessä artikkelissa, joka nojautuu suurimmaksi osaksi tai kokonaan muihin kuin muistitietolähteisiin. Koska muistitietolähteiden asema tutkimuksessani on keskeinen, on tarpeen seuraavaksi perehtyä käyttämäni muistitietoaineistojen taustoihin.

2.2. Muistitietoaineistot historiaa tekemässä

Muistitietokeruiden historia Suomessa juontuu 1830-luvulle, jolloin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti perinteen keruun. Koulutettujen kerääjien joukkoon tuli 1800-luvun loppua kohden myös perinteestä kiinnostuneita kansanihmisiä, mutta erityisesti heidän aikansa koitti 1930-luvulla, kun seuran Kansanrunousarkisto perustettiin ja Kalevalan riemuvuoden kilpakeräykseen osallistuneista sekä aikaisemmin aineistoa lähettäneistä perustettiin keruuverkko, jolle kysymyssarjoja alettiin levittää *Kansantieto*-lehden välityksellä.³⁹ 1930-lukua voidaan pitää SKS:n keruutoiminnan dynaamisimpana aikana,⁴⁰ mutta toinen aktiivinen aika suomalaisessa kansanperinteen ja muistitiedon keruussa alkoi 1950-luvulla.

Keväällä 1956 perustettiin Seurasäätiö jatkamaan työtä, jota Suomen muinaistieteellinen toimikunta⁴¹ oli tehnyt Seurasaaressa ulkomuseossa. Kolme vuotta aikaisemmin Seurasaaressa intendentiksi tullut Niilo Valonen, sittemmin Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori, halusi muodostaa Sanakirjasäätiön ja Nordiska museetin toiminnan inspiroimana vapaaehtoisen tie-

---

38. Kyselyjen vastaajat ovat lähettäneet arkistoihin myös valokuva-aineistoa, jota olen osittain käyttänyt lisätietojen saamiseksi.

39. Peltonen 2004, 211–212.

40. Pöysä ja Timonen 2004, 230.

41. Vuonna 1884 muinaismuistojen säilyttämistä valvomaan perustettu valtiollinen Arkeologinen toimisto oli vuodesta 1908 nimeltään Muinaistieteellinen toimikunta. Vuonna 1972 toimikunta lakkautettiin ja sen tilalle perustettiin Museovirasto.

donantajien verkoston, joka voisi auttaa ulkomuseon rakennusten ja niihin liittyvien aiheiden tutkimisessa. Vuonna 1956 julkaistiin ensimmäinen kysely erityisesti tätä tarkoitusta varten perustetussa *Seurasaari*-lehdessä. Laaja kysely kantoi otsikkoa ”Muistattekko vanhan tuvan ja pirtin”, ja sitä tehtiin tunnetuksi tiedotusvälineiden ja erilaisten yhteisöjen kautta. Tämän ensimmäisen kyselyn avulla luotiin yli kuusisataa vastaajaa käsittävä verkosto, joka kattoi koko maan.⁴² Tästä eteenpäin lehdessä julkaistiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vuosittain kyselyjä aina vuoteen 1974 asti. Vuodesta 1975 kyselyjen vuotuinen julkaiseminen jatkui Museoviraston kyselylehdessä vielä kahdenkymmenen vuoden ajan. Myös SKS:n Kansanrunousarkisto jatkoi sotien keskeyttämää keruutoimintaa 1940-luvun lopulta alkaen, ja julkaisi 1960-luvun aikana vielä kymmenen numeroa *Kansantieto*-lehteäkin, jossa ilmestyi yli 80 erilaista kyselyä. Tämän jälkeen SKS:n kysely- ja keruutoiminta on jatkunut näihin päiviin asti, usein yhteistyössä ulkopuolisten yhteisöjen ja tutkijoiden kanssa.⁴³

Uutuuksien vastustusta Kansanrunousarkiston keräämän kyselyaineiston kautta tutkinut Kati Mikkola on nostanut tutkimuksensa kohteeksi myös muistitietoaaineistojen tuottamisen ja kirjoittanut esimerkiksi siitä, miten kyselyjen avulla oli tarkoitus pelastaa katoamassa oleva perinne arkistoon. Ajatus kohteen häviämisestä kuului niin perinnetieteiden itseymmärrykseen kuin kyselyihin vastanneiden kerääjien motiiveihinkin. Mikkola näkee itse käyttämänsä kyselyn uutuuksien vastaanotosta osoituksena siitä, että kyselyn toteuttamisen ajankohtana, vuonna 1939, kansanperinteen ydinaiheiden katsottiin jo olevan jota kuinkin kartoitettuja ja koottuja.⁴⁴ Jaakko Suominen on samoin nostanut SKS:n kilpakeruiden keruukutsut esiin mielenkiintoisena, teknologian historiasta kertovana lähderyhmänä ja kulttuurisena tekstinä, jossa yksittäiset keruulehtiset asettuvat osaksi tietynlaisia kysymisen ja esittämisen tapoja. Näihin kuuluu yhtäältä teknologioiden uutuuden ja muutosta tuovan luonteen korostaminen, toisaalta niiden nostalgisointi ja liittäminen osaksi ”perinnettä”. Suominen toteaa mediateknologiaa koskevien kyselyjen liittyvän 1970-luvulla alkavaan siirtymään kohti nykyperinteen keräämistä sekä elämäntapoihin ja kokemuksiin keskittyviä keruuintressejä. Lisäksi ne tuovat ilmi kehityksen, jossa suhteellisen uusistakin mediateknologioista tulee jo osa kulttuuriperintöä, ei vain nykyperinnettä.⁴⁵ Kysymys perinteestä ja siihen kuuluvista aiheista on keskeinen myös omien muistitietoaaineistojen kannalta.

Museoviraston ja Seurasaarisäätiön keräämät aineistot keskittyivät alusta asti SKS:n Kansanrunousarkistoa enemmän kansanperinteen ja -kulttuurin materiaaliseseen puoleen. Tyypillisessä vuosikyselyssä oli useita eri aiheita, joista suurin osa varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla koski rakennuksia,⁴⁶ tarvekaluja ja työvälineitä,⁴⁷ käsitöitä,⁴⁸ ruokia⁴⁹ tai erilaisia juhlaan ja arkeen kuuluneita materiaalisia käytäntöjä.⁵⁰ Näistä teemoista poikkeaa oikeastaan vain vuoden 1957 kyselyn ensimmäinen otsikko ”Miten siirtoväki ja paikkakuntalaiset näkivät toisensa”. 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa kyselyteemojen

42. Virtaranta 1983, 18.

43. Ks. Museoviraston keruuarkiston kyselyaiheet, http://www.nba.fi/fi/keruuarkisto_kyselyaiheet (19.1.2011) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston käsikirjoitusten aineistoluettelo, <http://www.finlit.fi/kra/yleisluettelo.htm> (19.1.2011).

44. Mikkola 2009, 116–118.

45. Suominen 2011a, 245, 250. Suominen on tarkastellut seuraavia neljää keruuta: Kun radio tuli meille (1972); Telefonista puhelimeen (1977); Kun TV tuli taloon (1982) ja Tietokone – isäntä vai renki (1995).

46. Esimerkiksi: ”Viimeiset savupirtit”, ”Kellaritupa”, ”Talousrakennuksia”, ”Muistattekko vanhat kamarit ja salit”, ”Mökkiryhmät”, ”Karjamajat” ja ”Tuulimyllytyyppiemme levinneisyys”.

47. Esimerkiksi ”Sitelykoukku”, ”Soutulippo”, ”Liistekatiskä”, ”Sälemerta”, ”Lata ja jyrä”, ”Astiatyypppejä”, ”Hiirenloukku” ja ”Paistinpannu”.

48. Esimerkiksi ”Sukkien ja lapasten vanutus”, ”Vispilän teko”, ”Missä vielä valmistetaan neulakintaita”, ”Puulusikan tekijät” ja ”Rukkasenteko”.

49. Esimerkiksi ”Makkarat”, ”Mämmi”, ”Kansanomaiset ruoat” ja ”Pitopöytä”.

50. Esimerkiksi ”Kirkkomatka”, ”Hylkeenpyynti”, ”Postinkuljetus”, ”Hääkulkue, kunniaportti ja hääsalko”, ”Talousveden kuumentaminen”, ”Ruokailujärjestys” ja ”Lapsensynnyttäjän ruoka, juoma ja lääkintä”.

joukkoon alkoi ilmestyä myös muita uudemman ajan ilmiöitä ja tapoja. Vuonna 1968 tiedusteltiin tuulimyllyjen ja puulusikoiden ohella myös muun muassa linja-autoliikenteestä, vuonna 1970 verkopesien ja talonpoikaispurjehtijoiden ohella muun muassa posetiivareista. Vuoden 1971 kysely erotuu kuitenkin selvästi edeltäjistään modernin aiheensa puolesta ja myös siksi, että lukuisien aiheiden sijasta vastauksia pyydetään vain kolmesta aiheesta: valokuvasta ja valokuvaajista, kansanomaisista lääkintäkasveista sekä polkupyörästä. 1970-luvun kuluessa vastaavanlaisia uutuuksia koskevat kyselyt vakiintuivat perinteisempien kyselyaiheiden rinnalle, niin että tietoja kerättiin yhtä hyvin jäätelökauppiaista, uusista kulkuyhteyksistä, elokuvista, ompelukoneesta, moottoriveneestä, pakkausten jälkikäytöstä, sähkökäyttöisistä kodinkoneista ja ulkomaanmatkoista kuin kenkäoljista, puukaukaloista, nahkiaisten pyynnistä, karsikkokivistä ja patatervastakin.⁵¹

Kyselyjen aiheissa näkyy siis 1960-luvun lopulta alkaen vanhaan kansankulttuuriin kohdistuvan kiinnostuksen ohella uutena kiinnostuksen kohteena erilaisten kulutustuotteiden ja modernien, kansainvälisten materiaalien ilmiöiden historia Suomessa. Niilo Valosen aloittamalle ja ohjailemalle kyselytoiminnalle oli tyypillistä tarkastelun ulottaminen nykyaikaan saakka. Hän itse tarkasteli tutkimuksissaan rakennuskulttuuria paitsi perinteisten rakennustyyppien myös esimerkiksi taajamissa meillä olevan muutoksen kautta.⁵² Ei ole sattumaa, että kyselykokonaisuuksien joukkoon ilmestyy käsityökulttuuria kartoittavien kysymysten rinnalle myös massakulutusesineitä tarkastelevia aiheita juuri 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Suomessa 1960-luvulla koettu kulutusyhteiskunnan nopea läpimurto johti monenlaisiin muutoksiin taloudessa ja kulttuurissa. Samaan aikaan käytiin läpi koko yhteiskuntaa ravistellut rakennemuutos, jossa asutuksen painopiste siirtyi maaseudulta kaupunkeihin, pientilavaltainen maatalous tuli kannattamattomaksi ja kymmenettuhannet suomalaiset muuttivat töiden perässä Ruotsiin.⁵³

Kulutuskulttuurin ja elämäntavallisen murroksen myötä suhde esineisiin muuttui muun muassa siten, että niiden kulttuurinen kuluminen nopeutui. Esineistä tuli entistä nopeammin vanhanaikaisia, joko huvittavia ja arvottomia tai nostalgisia ja yleviä.⁵⁴ Näin sekä kyselyjen laatijat että niiden vastaajat saattoivat nyt kokea mielekkääksi ja kiintoisaksi suhteellisen tuoreidenkin esinekulttuurin ilmiöiden tarkastelun. Toisen maailmansodan jälkeen kansainvälinen akateeminen kiinnostus kulutusta ja arkielämän ilmiöitä kohtaan oli kasvanut,⁵⁵ mikä osaltaan teki kulutustuotteiden tarkastelusta myös teollisesti mielekäästä.

Nordiska museet, Valosen alullepaneman kyselytoiminnan esikuva, kävi kyselyjensä aiheissa läpi samantapaisen kehityksen kuin Suomi. Tosin Ruotsissa muutos kyselyjen aiheissa tapahtui hieman Suomea aikaisemmin mukaillen ajallisesti Ruotsin etumatkaa kulutusyhteiskunnan rakentamisessa. Nordiska museet oli jo vuonna 1954 laatinut kyselyn valokuvista, ja vuonna 1962 se keräsi muistoja varhaisista gramofoneista. Vuonna 1966 museo julkaisi polkupyöriä koskevan kyselyn, joka sai 257 vastausta.⁵⁶ Kysely on saattanut toimia mallina suomalaiselle polkupyöräkyselylle, sillä monet näiden kahden kyselyn kysymyksistä muistuttavat toisiaan. Suomalaisen polkupyöräkyselyn laatinut Hilkka Vilppula oli vuodesta 1955 Seurasaaressa ulkomuseon intendentti ja siirtyi 1970-luvun alussa museoviraston toimistopäälliköksi. Hän työskenteli usein perinnearkiston parissa ja laati lukuisia sen kyselyistä, joten voidaan olettaa hänen tunteneen myös Nordiska museetin kyselytoimintaa ja mahdollisesti

---

51. Museovirasto 2012.

52. Virtaranta 1983, 22.

53. Ks. esim. Heinonen 1998. Huokuna 2006. Peltonen, Kurkela ja Heinonen 2003; Mäenpää 2004, 294–295.

54. Sarantola-Weiss 2003, 383.

55. Ks. esim. Sassatelli 2007, 88.

56. Nordiska museet 2011.

ottaneen tässä tapauksessa siitä mallia, semminkin kun hänen oma tieteellinen kiinnostuksensa oli suuntautunut kansankäsitöihin ja -pukuihin sekä kansanrakennuksiin, ei polkupyörän kaltaisiin uudempiin ilmiöihin.⁵⁷

Museoviraston ja Seurasäätiön vuoden 1971 kysely oli kahdeksastoista kansanperinteen keruukilpailu, jonka kilpailuaika ulottui maaliskuun 1972 lopulle. Palkintolautakunta, johon professori Valosen lisäksi kuului kahdeksan muuta akateemista asiantuntijaa, palkitsi parhaat vastaukset yleisessä sarjassa sekä suurkerääjien sarjassa rahapalkinnoilla, pöytähopeilla ja kirjoituskoneilla. Lisäksi Suomen valokuvataiteen museon säätiö lahjoitti palkinnoiksi valokuvausvälineitä ja kirjoja. Keruulehtisessä korostettiin, ettei hyvän vastauksen edellytyksenä ollut välttämättä laaja tietämys aiheesta, vaan mahdollisimman yksityiskohtainen tiedonanto niistä aiheeseen kuuluvista asioista, joista vastaajalla oli tietoa. Lisäksi todettiin lyhyidenkin, yhtä kysymysryhmää koskevien vastausten olevan tutkimukselle arvokkaita. Johdantotekstissä toivotettiin ”kaikki tästä asiasta hiukankaan tietävät sekä yleensä kansanperinteen tallettamisesta kiinnostuneet henkilöt” tervetulleiksi osallistumaan ja tähdennettiin keruukilpailun tarkoituksena: ”Sen avulla toivotaan jälleen kerran saatavan talteen sitä kansamme menneisyyttä, jota historiankirjoista ei opi, ja sellaisia seikkoja, joita voidaan käyttää hyväksi selvittäessä mahdollisimman tarkasti ja monipuolisesti entisajan elämänilmiöitä.”⁵⁸

Polkupyörä- ja valokuvauskyselyn ajankohta mahdollisti omakohtaisten muistojen saamisen 1900-luvun alusta asti. Kyselyn vastaajista suurin osa oli syntynyt 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, toiseksi suurin osa 1910-luvulla tai 1890-luvulla. 1920-luvulla syntyneitä tai sitä nuorempia oli vastaajien joukossa vain vähän. Mukana oli joitakin 1880-luvulla syntyneitä. Vastaajat olivat siis kokeneet ajat, jolloin polkupyörä ja valokuvaus levisivät suomalaiselle maaseudulle, mutta he muistelivat näitä aikoja suuren ajallisen etäisyyden ja lähes kokonaisen ihmiselämän kartuttamien kokemusten halki. Muisteltu menneisyys rakentuikin väistämättä siinä nykyhetkessä, jossa muistelu tapahtuu. Ajallisen etäisyyden takia monet asiat ovat saattaneet unohtua, kun taas toistuvasti muistelluissa tapahtumissa ja kokemuksissa stereotyyppiset ainekset ovat voineet korostua. Muistoissa myös eri tilanteet tai itselle ja toisille tapahtuneet sekä yleiseen tarinaperinteeseen kuuluvat seikat saattavat sekoittua ja yhdistyä.⁵⁹

Voimme olettaa, että suurin osa kyselyn vastaajista on pyrkinyt kertomaan menneisyydestä mahdollisimman totuudenmukaisesti.⁶⁰ Kerrontaa ovat ohjanneet muisteluprosessin ominaispiirteiden lisäksi kuitenkin myös kyselyn muistelulle antamat kehykset ja suuntaviivat. Vastaajat ovat eri tavoin pyrkineet saamaan aikaan tekstejä, jotka muodoltaan ja sisällöltään olisivat keruun järjestäjien ilmi tuomien tai oletettavien odotusten mukaisia. Tutkijat ovatkin nähneet keruuvastausten ongelmaksi lähtienä sen, että kysymykset ohjailevat vastaajia liian tiukasti.⁶¹ Omassakin aineistossani kysymysten ohjaileva vaikutus näkyy monella tavalla. Esimerkiksi polkupyöräkyselyn vastauksista suurin osa noudattaa rakenteeltaan kyselyn seitsemän kysymyskokonaisuuden järjestystä, tosin vain harvat aivan kaavamaisesti. Myös kyselyn sananmuodot toistuvat vastauksissa. Kysymysten ohjailevuudesta huolimatta kyselyvastaajat ovat kirjoittaneet myös aiheista, joista ei ole kysytty, esimerkiksi itse tehdyistä polkupyöristä. Tämän aiheen kohdalla voidaan ajatella kyselyn laajemman kontekstin ohjanneen vastaajia. Koska kyseessä tiedettiin olevan käsin tehtyä perinnettä vaalivan Seurasäätiön kysely, saattoivat vastaajat hyvällä syyllä arvella nikkarointia koskevien tietojen kiinnostavan kyselyn laatijoita.

---

57. Ks. Vilppulan muistokirjoitus: Kaukonen 1981, 87–89.

58. *Seurasäätiö* 1971, 10–11.

59. Pöysä 1997, 46, 50–51, 54.

60. Satu Apo puhuu informantin ja tutkijan sopimuksesta, joka sitouttaa kyselyn vastaajan informantina vastaamaan mahdollisimman rehellisesti ja uskottavasti tutkijan tai keruutekstin laatijan kysymyksiin. Apo 2001, 221.

61. Latvala 2005, 32; Peltonen 1996, 86.

Esimerkiksi kysymysryhmän numero 40 kysymys ”Kertokaa myös, ajettiinko polkupyörällä huvitilaisuuksissa?”⁶² on saanut suuren osan vastaajista toistamaan sanan ”huvitilaisuus” omassa vastauksessaan.⁶³ Samoin kysymyksiin sisältyvät oletukset heijastuvat vastauksissa. Kysymyskokonaisuuteen numero 39 sisältyvä kysymys ”Hankittiinko se huvin vai hyödyn vuoksi?” on ohjannut osan vastaajista painottamaan, ettei tavallisilla ihmisillä ollut varaa hankkia polkupyörän kaltaisia kalliita laitteita vain huviksi, ainoastaan välttämättömään tarpeeseen,⁶⁴ kun taas osa vastaajista toteaa yhtä itsestään selvästi polkupyörän haluamisen ja hankinnan syynä olleen huvitusten kaipuun.⁶⁵ Moni vastaajista väistää kysymykseen sisältyvän valinnan pakon ja toteaa molempien syiden vaikuttaneen osaltaan polkupyörän hankkimiseen. Lisäksi moni toteaa pyörästä koituneen sekä huvia että hyötyä, oli hankinnan syy sitten ollut kumpi tahansa.⁶⁶ Myös hyödyn ja huvin tulkinnat vaihtelevat, sillä hyödyksi saatetaan laskea esimerkiksi vieraisille ja iltamiinkin pääseminen.⁶⁷ Kyselyvastauksia käyttävä tutkija voi vain arvailla, millaisia pyörän hankkimisen syitä olisi nimetty, jos vastaajilta olisi yksinkertaisesti tiedusteltu vain hankkimisen syyt ilman huvin ja hyödyn nimeämistä ja vastakkainasettelua. Tämän kysymyksen kohdalla on myös selvää, että vastaajien on vaikeaa erottaa polkupyörän hankkimisen motiiveja, yhtäältä sen varsinaisesta myöhemmästä käytöstä, toisaalta siitä pohjasävyistä, joka sävyttää heidän omakohtaisia muistojaan. Toisilla vastaajilla korostuu voimakkaasti elämän karuuden, kohtalon kolhujen ja kovan työn heidän nuoruudelleen antama leima, toiset saattavat kertoa aivan samantapaisista oloista ja tapahtumista nostalgisen ja huolettoman ajan onnellisina muistoina, vaikkakin todellisilla taloudellisilla ja sosiaalisilla eroilla on oma suuri osuutensa muistojen muokkaajina.

Mielenkiintoista on, että polkupyöräkyselyn vastaukset sisältävät enemmän nostalgista ainesta kuin valokuvakyselyn vastaukset. Yhtenä syynä voi olla, että vuoden 1971 perspektiivistä polkupyörän kulta-aika kuului menneisyyteen pyörän tultua kulkuvälineenä auton syrjäyttämäksi. Toisaalta pyörämyynnin syvin alho Suomessa, vuosi 1964, oli jo takanapäin ja myyntiluvut olivat lähteneet uuteen nousuun. Kotimaisen Helkaman myyntiä joudutti Jopo, joka tuotiin markkinoille 1960-luvun puolivälissä nimenomaan lääkkeeksi ennätyksellisen huonoon menekkiin. Jopoa markkinoitiin iskulauseella ”Suomen ja miks’ ei koko maailman uudenaikaisin pyörä”, ja se osoittautui sellaiseksi menestyskeksi, että Helkama lakkautti muutamaksi vuodeksi kaikkien muiden pyörämallien valmistuksen.⁶⁸ Myös muualla Euroopassa polkupyörän myynti oli laskenut ennätyksellisen alas ja pyöränvalmistajat hakiivat polkupyörälle uutta ulkomuotoa ja roolia. Jopon tavoin esimerkiksi britannialaiset Raleigh-mini-polkupyörät yhdistivät uutta muotoilua pyöräilyn uuteen asemaan autoilun täydentäjänä tai liikunta-muotona.⁶⁹ Tähän mielenkiintoiseen asetelmaan viittaa vuoden 1971 polkupyöräkyselyn ja samalla koko kyselylehden viimeinen kysymys, jossa tiedustellaan ”minkälainen asema polkupyörällä nykyään on kulkuvälineenä?” Valokuvauksen historian puolestaan voidaan tulkita näyttäytyvän kyselyssä ja sen vastauksissa esinäytöksenä kyselyn ja muistelun ajankohdan innokkaalle ja yhä runsastuvalle kuvaamiselle. Tätä asetelmaa korostaa myös se, että valokuvauskysely oli hyvin laaja ja perinpohjainen, polkupyöräkysely taas siihen verrattuna suppea ja pieni lisäkysely, joka oli verrattavissa lääkekasveja koskeneeseen lyhyeen kyselyyn.

---

62. Seurasari 1971, 31.

63. Vastauksissa saatetaan käyttää ilmaisua ”huvitilaisuudet” yksinään, esim. MV:K18/487: ”Polkupyörää käytettiin pääasiassa huvitilaisuuksissa” tai muiden samaan asiaan viittavien sanojen rinnalla, esim. MV:K18/247: ”niin mentiin iltamiin ja huvitilaisuuksiin polkupyörillä”.

64. MV:K18/813: ”Eihän ollut köyhällä oikeutta huviin – ainakaan rahaa maksaviin.”

65. MV:K18/659: ”Sain pyörän vain huvin vuoksi.” MV:K18/804: ”Pyörät hankittiin pääasiassa huvin vuoksi. Sen avulla pääsi kauemmaksi huvitilaisuuksiin ja kyläilylle.”

66. Esim. MV:K18/667: ”Ehkä hyödynkin, mutta myös huvinkin vuoksi.”; MV:K18/764: ”Hankittiin sekä huvin että hyödyn vuoksi.”

67. Esim. MV:K18/381: ”Hyödyn vuoksi pyörät hankittiin. Sillä oli ihana ajaa [...] työpelloilla, kaupassa, vieraisilla, iltamissa 10 km säteellä, kirkkoon 19 km.”

68. Mauranen 2005a, 244–245; Mauranen 2005b, 90–91.

69. McGurn 1987, 164–166.

Kirjallisuustieteilijä Svetlana Boymin mukaan nostalgia voi toimia kahdella eri tavalla, joko yrittämällä muuttaa nykyhetkeä menneisyyden kaltaiseksi tai tekemällä menneisyyttä ajankohtaiseksi yksilöllisten tai yhteisöllisten muistelujen kautta. Tyypillistä jälkimmäiselle nostalgian lajille on, että glorifioidesaan menneisyyttä se samalla antaa arvoa myös omalle nykyhetkelle.⁷⁰ Muistitietokyselyjen nostalgiasa on tulkintani mukaan yleensä kyse juuri tämänkaltaisesta menneen käsittelystä. Kuten olemme tässä luvussa huomanneet, nostalgia ei ole osana pelkästään kyselyvastaajien muistelussa, vaan vaikuttaa myös kyselyjä laativien tahojen motiiveihin. 1970-luvun alun näkökulmasta 1900-luvun alun vuosikymmenien polkupyöräily ja valokuvaus olivat nostalgisoituneet, mutta näyttäytyivät myös mielenkiintoisina osasina teknologisessa matkassa kohti silloista nykyhetkeä. Hieman samoin perustein oma gramofoniteemani pääsi osaksi jokapaikkaisen musiikin tutkimuksen Musiquitous-projektia, kun nykynäkökulmasta nostalginen veivigramofoni asetui ajankohtaiseksi, digitaalisiin musiikkilaitteisiin johtavan mobiilin musiikin teknologisen kehityksen erääksi alkupisteeksi. Nostalgia siis kannustaa muisteluun, mutta samalla ohjaa ja muokkaa käsityksiämme menneestä. Muistitieto puolestaan tuo esiin ja näkyviin juuri sellaisia menneisyyteen liitettyjä merkityksiä kuin nostalgian tunteet.

2.3. Kansa, suomalaiset, arki, maaseutu

Muistitietolähteiden avulla on mahdollista tutkia monia aiheita, joista muuten ei ole löydettävissä juurikaan lähdemateriaalia. Historiasta kertovien äänien ja näkökulmien laajentaminen onkin ollut kansainvälisen Oral history -tutkimuksen perustavia ajatuksia. Suomessa tämän tutkimussuunnan pioneereihin kuuluu Ulla-Maija Peltonen, joka on käsitellyt tutkimuksissaan vuotta 1918 käsittelevää työväen muistelukerrontaa ja sisällissotaa koskevien muistojen käsittelyä.⁷¹ Historiantutkimuksessa on esitetty useita toisistaan eroavia kantoja muistitiedon asemasta mahdollisena lähteenä. Osa tutkijoista pitää muistitietoa mahdollisuutena tavoittaa ja arvostaa eri ihmisten omia tulkintoja menneisyydestä, mutta osa myös epätäydellisenä lähteenä, joka korkeintaan voi täydentää muita lähteitä tai johon on lähtökohtaisesti syytä suhtautua epäillen.⁷² Suomessa muistitietotutkimuksesta on tullut viimeisten parinkymmenen vuoden aikana vakinainen osa perinteentutkimusta, mutta myös historiantutkimusta. Yhtenäistä muistitietotutkimuksen metodologiaa ei silti ole olemassa, vaan muistitietoa voidaan lähestyä monista näkökulmista.⁷³

Kun muistitietoa käytetään lähteenä, voidaan muistetun ja kerrotun kautta pyrkiä käsiksi menneisyyteen ja siitä esitettyihin tulkintoihin tai itse muistelu ja muistitietoaineistot sekä niille ominaiset piirteet voidaan nostaa tutkimuksen kohteiksi.⁷⁴ Kuten Taina Ukkonen kirjoittaa, eivät nämä lähestymistavat sulje toisiaan pois, vaan muistitietoa voi samassakin tutkimuksessa sekä hyödyntää menneestä kertovana lähteenä että tarkastella omanalaisenaan menneisyyden tulkintana.⁷⁵ Näin on myös tässä tutkimuksessa. Vaikka käytän muistitietoa ennen muuta lähteenä menneisyyden ihmisten taivoista käyttää teknologiaa ja suhtautua siihen, olen johdannon lisäksi erityisesti maaseudun pyöräilyä käsittelevässä artikkelissa syventynyt pohtimaan myös käyttämäni muistitiedon syntyprosessia, kertomuksellista luonnetta ja kulttuurista olemusta oman aikansa historiankirjoituksena ja kollektiivisen muistelun muotona.

---

70. Boym 2001.

71. Peltonen 1996; Peltonen 2003.

72. Ks. Ukkonen 2000. Molempia lähestymistapoja yhdistävästä muistitiedon käytöstä historiantutkimuksessa ks. esim. Suominen 2011b.

73. Ks. Makkonen 2009.

74. Alasuutari 2007, 90–91, 114–118.

75. Ukkonen, 2000.

Kilpakeruiden tuottama materiaali on erityinen muistitiedon laji, joka poikkeaa merkittävästi muun muassa haastatteluilla tuotetusta muistitiedosta. Siitä voidaan käyttää Satu Apon termejä 'teemakirjoitus' ja 'kirjoittamalla kertominen' erotuksena teemahaastatteluista ja suullisesta kerronnasta.⁷⁶ Jyrki Pöysä on todennut kilpakirjoitusten antavan muistelijoille enemmän vapauksia tulkita kysymyksiä haluamallaan tavalla, ilmaista mielipiteitään sekä pohtia vastauksiaan ja vastaamistaan kuin haastattelutilanteessa olisi mahdollista.⁷⁷ Toisaalta kansatieteelliset kyselyt varsinkin 1980-lukua edeltävänä aikana pyrkivät ohjaamaan vastaajat melko tiukasti valitun aihepiiriin pariin. Vastaajista ei myöskään oltu kiinnostuneita yksilöinä ja henkilöinä, vaan tietystä aiheesta kertovina informantteina.⁷⁸ Jälkikäteen huomaan itse ottaneeni tutkimistani 1970-luvun alun kyselyistä vaikutteita itse laatimaani gramofonikyselyyn siinä mielessä, että keskityn kysymyksissä vain gramofoniin, vaikka olisin voinut tiedustella oral historyn hengessä myös tarkemmin vastaajien omasta elämänsäkulusta ja suhteesta musiikkiin. Toisaalta samassa kyselyssä pyydettiin vastaajilta myös elämänsäkulun aineistoa. Vastaajia pyydettiin esimerkiksi kertomaan kuluttajaksi kasvamisestaan kirjoittamalla niin sanottu kuluttajaelämäkerta.⁷⁹ Osa vastaajista kertoiikin myös gramofonimuistojaan elämänsäkulun tyylillä.

Jyrki Pöysä on määrittellyt kilpakirjoitusmateriaalien perusongelmaksi lähteenä samaviitteisyyden puutteen: Siinä missä haastatteluilla voidaan muodostaa ymmärrys hyvinkin tarkasti määritellystä tapahtumasta, ajasta ja paikasta, muistitietokeruiden vastausten perusteella se ei ole mahdollista. Siksi tällaiset aineistot sopivatkin Pöysän mielestä parhaiten erilaisten näkökulmien ja käsitysten skaalan tunnistamiseen.⁸⁰ Tässä tutkimuksessa väitän niiden soveltuvan hyvin myös menneisyyden arjen käytäntöjen tunnistamiseen. Käytäntöjä jäljitettäessä sellaisten yhteisten nimittäjien kuin tarkan ajan ja paikan puute ei muodostu polttavaksi ongelmaksi, koska sosiaalisesti ja kulttuurisesti merkittäviksi muodostuneet käytännöt esiintyvät tyypillisesti laajalla maantieteellisellä alueella ja läpi suhteellisen pitkien ajanjaksojen.

Motivaationi muistitietoaineiston käyttämiseen on sen kyky päästää tutkija käsiksi menneisyyden käytäntöihin ja tarjota usein ainoa mahdollisuus näiden käytäntöjen jäljittämiseen. Samalla pidän tärkeänä myös muistitietoaineiston kulttuurihistoriallista tarkastelua oman aikansa tuotteena ja menneisyyden tulkintana. Realistiseksi tai sosiaalishistorialliseksi lähestymistavaksi muistitietoon on kutsuttu tutkimuksia, jotka pyrkivät eliminoidaan metodologian avulla erilaisia muisteluun vaikuttaneita tekijöitä saavuttaakseen luotettavan kuvan menneisyydestä, kun taas kulttuurinen tai tulkinnallinen tapa painottaa muistelun tapahtumahetken merkitystä ja kiinnostavuutta.⁸¹ Tällaisessa kahtiajaossa asetun itse kahtalaiselle kannalle, koska pidän muistitietoa lähteen lisäksi tutkimuskohteena, mutta puolustan silti myös ajatusta muistitiedosta menneisyyden ilmiöitä koskevan, hyvinkin konkreettisen tiedon mahdollisena lähteenä. Esimerkiksi itse tehtyjä polkupyöriä käsittelevässä artikkelissa olen analysoinut muistitietoa ja museoaineistoa rinnakkain ja onnistunut näin jäljittämään sekä ajoittamaan lukuisan joukon nikkaroituja polkupyöriä ja pystynyt osoittamaan kansanpyörien olemassaolon osana suomalaista polkupyörähistoriaa.

Tämän tutkimuksen lähestymistavan moderniin itse tehtynä ilmiönä voidaan myös nähdä sointuvan yhteen itse tehtyjen lähteiden kanssa: Vaikka kyselyvastaajien joukko olikin monella tavalla valikoitunut osallistuessaan kilpakeruuseen, voidaan vastaajia toisaalta myös ajatella kaikkien niiden suomalaisten edustajina, jotka omalta osaltaan ja omassa arjessaan kävivät käsiksi moderniin. Maan eri osat ovat vastauksissa suhteellisen tasapuolisesti edustettuja, samoin vastaajien joukossa on eri sosiaalisten

76. Apo 1995, 176.

77. Pöysä, 2006, 230.

78. Snellman 2012, 439.

79. SKS, Kansanrunousarkisto, Muistitietoa kuluttamisesta -keruu, 2006.

80. Pöysä 2006, 239.

81. Ukkonen 2006, 175–198.

ryhmien edustajia, jos ei tasaisesti niin kuitenkin kattavasti. Naisia on kaikkien kyselyjen vastaajista enemmistö, mutta myös miesten edustus on vahva.⁸² Vastaajat antavat kirjoituksissaan hahmon ja olemuksen menneisyyden tavallisille ilmiöille, joista muut lähteet eivät puhu. Sekä heidän kirjoitustyönsä että tämä tutkimus ovat menneen arjen käytäntöjen hahmottamista ja historiallisen arvon antamista niille. Kaikki kolme käyttämäni muistitietokyselyä soveltuvat myös erinomaisesti tavoitteeseeni nostaa esiin maaseudun asukkaiden tapoja käyttää teknologiaa, sillä kaikissa kolmessa suurin osa vastaajista on muisteltavana aikana asunut maaseudulla ja heidän muistelunsa keskittyy maaseudun elämään.

Valokuvakyselyn 811 vastaajasta lähes kolmesataa ilmoitti ammatikseen joko emännän tai maanviljelijän, mutta vielä huomattavasti suurempi osa oli maalaisia.⁸³ Samaten polkupyöräkyselyn 656 vastaajasta lähes 250 oli ammatiltaan emäntiä tai maanviljelijöitä.⁸⁴ Yli kolmekymmentä vuotta näitä myöhemmin toteutetun gramfonikyselyn vastaajista yhä vajaa kolmannes oli maanviljelijöitä tai emäntiä ja valtaosa muista vastaajista taustaltaan maatalojen tyttäriä tai poikia tai muutoin lapsuutensa ja nuoruutensa maaseudulla viettäneitä. Voidaan siis ajatella kyselyvastaajien muistojen edustavan maaseutua ja maalaisuutta oivallisesti. On kuitenkin myös tarpeen kysyä, mitä maaseudulla oikeastaan tarkoitetaan. Ovatko maanviljelijät maalaisempia kuin muut maaseudun asukkaat? Onko kaupunki maaseudun vastakohta? Ovatko kauppalat luonteeltaan maalaisia vai kaupunkimaisia? Maaseutu on sisältänyt erityyppisiä – ja historiallisesti muuttuvia – alueita, sekä harvaan- että tiheäänasuttuja, sekä pelto- että metsävaltaisia, hyvien tai huonojen kulkuyhteyksien halkomia ja kaupunkien vaikutuspiiriin vahvasti kuuluvia tai syrjässä kaikista suuremmista asutuskeskuksista sijaitsevia.⁸⁵ Suurehko kirkonkylä ja syrjäiselle paikalle raivattu uudistila ovat olleet toisistaan monessa suhteessa poikkeavia asuinpaikkoja, vaikka molemmat kuuluvatkin selvästi maaseutuun. Tässä tutkimuksessa erityisesti maaseudun pyöräilyä käsittelevä artikkeli tuo esiin syrjässä asumisen kokemuksia ja maaseudun maantiedettä. Toisaalta myös kaupunkien välillä ja sisällä oli huomattavia eroja. Suomalaiset kaupungit olivat 1920- ja 1930-luvuilla yhä sangen pieniä. Helsinki oli väestöltään reilusti suurempi kuin sitä suuruusjärjestyksessä seuraavat Turku, Viipuri ja Tampere yhteensä. Sinne olivat myös keskittyneet monet urbanisaation ilmiöistä.⁸⁶

Sosiaaliset olot vaihtelivat huomattavasti maan eri osissa. Sosiaali- ja taloushistoriallisesti Suomen etelä- ja keskiosat jakautuivat 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa neljään toisistaan poikkeavaan alueeseen: Lounais-Suomessa oli suuria maataloja, runsas torppariväestö sekä paljon maataloustyöväkeä; Pohjanmaalla oli pienempiä tiloja, mutta alati lisääntyvä talollis- ja torppariväestö; Savossa ja Pohjois-Karjalassa oli suhteellisen lukuisan talollisten ja torpparien joukon lisäksi paljon irtainta väestöä; Viipurin läänille tyypillistä oli itsenäinen pienviljelijäväestö.⁸⁷ Olen käsitellyt näiden alueellisten

---

82. Valokuvauskyselyn vastaajista naisia oli 509, miehiä 301; polkupyöräkyselyn vastaajista naisia 405 ja miehiä 251; gramfonikyselyn vastaajista naisia 19 ja miehiä 17.

83. Emäntä on yleisin ilmoitettu ammatti, maanviljelijä komanneksi yleisin. Toisiksi yleisin on nimike ”rouva”, johon lukeutuu myös paljon maalaistalojen emäntiä, samoin kuin viidenneksi yleisimpään ryhmään ”neiti” maatalojen naimattomia tyttäriä. Neljäntenä ryhmänä ovat opettajat, joista suurin osa on maaseudun kansakoulunopettajia. Kaikki muut ammatit ja nimikkeet ovat saaneet alle kymmenen mainintaa. MV/K18.

84. Tässä vastaajajoukossa nimike rouva on vasta kolmanneksi yleisin, mutta ei paljon maanviljelijää harvinaisempi. Opettajat ja neidit ovat myös tässä seuraavaksi yleisimmät ryhmät. MV/K18.

85. Tällaiset erot eivät myöskään noudatelleet hallinnollisia rajoja, vaan samassa pitäjässä tai kunnassa saattoi olla useammanlaisia toisistaan poikkeavia alueita. Suomen ympäristökeskus on uudistanut aikaisempaa kaupungin ja maaseudun jaotteluun perustunutta alueluokittelua laatimalla vuoden 2013 tilannetta kuvaavan sovelluksen, jossa Suomi on jaettu seitsemään erilaiseen, kuntarajoista riippumattomaan aluetyyppiin. Nämä ovat sisempi kaupunki, ulompi kaupunki, kaupungin kehysalue, maaseudun paikalliskeskus, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Suomen ympäristökeskus SYKE 2013.

86. Toivonen, 1990, 163–166.

erojen vaikutusta materiaaliseen kulttuuriin ja teknologiakäytäntöihin erityisesti itse tehtyjä pyöriä tarkastelevassa artikkelissa. Laajemmassa maantieteellisessä tarkastelussa voitaisiin epäilemättä löytää yhdistäviä ja erottavia piirteitä eri teknologioiden maantieteellisessä leviämisessä. Etelä-Pohjanmaa esimerkiksi oli sekä kansanpyörrien että kyläkuvaajien kannalta vilkasta aluetta.⁸⁸ Gramofonin levinneisyyttä olisi sen synnillisen leiman takia mielenkiintoista vertailla vahvojen herännäisalueiden ja muiden alueiden välillä.

Kansanrunoustutkimuksessa on alkujaan käsitetty kansana eli tutkimuksen kohteen vain talonpoikaissäättyyn kuuluneet, mutta perustellusti voidaan nähdä, että kansanelämää oli kaikkien muidenkin säätyjen ja luokkien elämä. Esimerkiksi työväestön perinne ei Suomessa eronnut talonpoikaisperinteestä kovinkaan jyrkästi. Kaupunkilainen työväestö oli uusi ilmiö ja enimpien työläisten juuret olivat maalla.⁸⁹ Sen sijaan ero herrojen ja rahvaan sekä oman ryhmän ja ulkopuolisten välillä olivat voimakkaasti läsnä arjessa. Jako rahvaaseen ja herroihin oli hyvin merkittävä maalaisväestön itseymmärryksessä ja ajatusrakennelmissa. Omasta elämäntavasta ja sen eroavaisuudesta ylempien luokkien tapoihin verrattuna tunnettiin ylpeyttä tai tätä eroa pidettiin vähintään asioiden oikeana tolana.⁹⁰

Suomalaisen maaseudun kylät puolestaan olivat vielä 1940- ja 1950-luvullakin perinneyhteisöjä, joiden tiiviyden ja elinvoiman vasta 1960- ja 1970-luvun yhteiskunnalliset muutokset mursivat.⁹¹ Esimerkiksi nuorten oma kulttuuri oli toiseen maailmansotaan saakka vielä paljolti omaehtoista ja paikallista. Vilkkaan järjestötoiminnan rinnalla elivät vanhasta kyläperinteestä juontuneet yhteisöllisyyden muodot, vaikka tiukin kyläkeskeisyys oli jo höllentynyt.⁹² Näin ollen ajatuksella tavallisesta kansasta sekä maaseudusta erityisenä paikkana oli vastinparinsa aikalaisten itseymmärryksessä, mutta sääty-yhteiskunnan jääminen yhä kauemmaksi historiaan, laajeneva koulutus, suurempi liikkuvuus ja monet modernisaation pienet ja suuret ilmiöt muokkasivat sekä yhteiskunnan sosiaalisia jakolinjoja että eri ryhmiin kuuluvien käsitystä paikastaan. Voidaan siis ajatella, että tarkasteleman ajanjakson aikana myös ”tavallisuus”, ”kansaa”, ”arki”, ”maaseutu” ja ”kaupunki” olivat sekä representaatioidensa että materiaalistien ilmentymiensä puolesta jatkuvan muutoksen, muokkauksen ja neuvottelun kohteina.

Jaakko Suominen on havainnut keruukyselyjen noudattavan perinteistä puhetapaa, jossa 1900-luvun lopun vuosikymmeninäkin lähestytään käsiteltävää aihetta agraariyhteiskunnan ja kansanperinteen näkökulmasta. Samoin hän panee merkille position, johon teknologiakyselyjen vastaajat ohjataan: Kysymysten olettama vastaaja on tavallinen teknologian käyttäjä, jonka mahdollinen ammatillinen suhde teknologiaan on sivuseikka.⁹³ Vuoden 1971 valokuvauskyselyssä vastaajan asettaminen tällaiseen suhteelliseen passiiviseen asemaan tarkasteltavan teknologian suhteen on silmiinpistävää: Vastaja oletetaan olevan laajaa kokemusta valokuvien katselusta ja kuvattavana olemisesta, mutta ei kuvaamisesta. Tietoja pyydetään antamaan sekä ammattikuvaajista että harrastelijoista, mutta vastaajien mahdollisesta omasta kamerankäytöstä ei kysytä koko laajassa kyselyssä kertaakaan. Vasta varsinaista kyselytekstiä seuraavan ohjeluettelon lopussa mainitaan ikään kuin jälkikäteenä lisäyksenä: ”Koska on mahdotonta laatia täydellistä kysymyssarjaa, pyydetään niitä vastaajia, jotka tuntevat valokuvaus-alaa tai ovat käyttäneet kameraa itse, kertomaan yksityiskohtaisesti omista valokuvausharrastuksistaan.”⁹⁴ Tämä on johtanut siihen, että varsinkin kameraa vain huvikseen, ei harrastusmielessä tai

---

87. Alapuro 1977, 128–129.

88. Kyläkuvaajien osalta ks. Sinisalo 1994, 27.

89. Virtanen 1988, 93–100.

90. Mikkola 2009, esim. 247–248.

91. Virtanen 1988, 93–100.

92. Sarmela 1994, 107–109.

93. Suominen 2011a, 239, 245.

94. *Seurasaari*, 1971, 26.

erityisen laajasti käyttäneet vastaajat kertovat omasta kuvaamisestaan tuskin mitään, vaikka olisivat vastanneet monisanaisesti kyselyn varsinaisiin kysymyksiin ja ohimennen maininneet oman kuvaamisensa.

Olen itsekin rajannut tutkimukseni ulkopuolelle teknologian ammattimaisen käytön ja pyrkinyt keskittymään maaseudun ja tavallisten suomalaisten toimintaan. Rajaukseni tulevat siis monessa suhteessa rakentaneeksi samantapaista karsinaa, johon ”perinne” on tavattu sulkea. Näitä rajoja pyrin tutkimuksessa kuitenkin myös kyseenalaistamaan ja koettelemaan. Monessa kohdin tutkimustani käy ilmi, että jako ammattimaisen ja ei-ammattimaisen, maalaisen ja kaupunkimaisen, tavallisen ja erikoislaatuisen välillä on liukuva ja häilyvä. Samoin käyvät kyseenalaisiksi rajaukset kotimaiseen ja ulkomaiseen, moderniin ja perinteiseen sekä tuottamiseen ja käyttämiseen. Jälleen voidaan kuitenkin todeta, että esimerkiksi maaseudun ja kaupungin kärjistetyllä vastakkainasettelulla oli läntisessä maailmassa tärkeä paikkansa 1900-luvun alkupuoliskon aikaisten mielikuvissa ja käsityksissä modernista. Tämä vastakkainasettelu tapana käsitellä modernia on omassa tutkimusaineistossani erityisesti esillä lehdistön gramfonikirjoittelussa vuodelta 1929. Voidaan myös ajatella, että muistitietoaineistot kumpuavat perustaltaan samasta jaottelusta. Halu säilyttää tai säilöä maaseudun elämäntavan ideaalimuotoja ja ajatus maaseudusta todellisen kansan asuinsijana olivat voimakkaasti moderniin kuuluvia piirteitä, joista kansanperinteen keräyksiäkin voidaan pitää yhtenä osoituksena.⁹⁵

Arjen ja tavallisen tarkastelu ei tässä tutkimuksessa asetu juhlan ja erikoisen vastakohtaksi. Päinvastoin, erityiset tilanteet, ihmiset ja tapahtumat ovat tutkimissani lähteissä tärkeällä sijalla ja asettuvat osaksi modernin arkisia ilmentymiä. Yhtäältä erikoisuudet voivat tuoda esiin tavanomaisuuden kuldoksen, joka muutoin pakenee tutkijan katsetta. Kuten kulutushistorioitsija Frank Trentmann on todennut historiallisia sähkökatkoksia tutkiessaan, erikoistilanteet tuovat esiin tavallisen elämän järjestyksen jatkuvan epävakauden mutta myös joustavuuden ja ovat olennainen osa arkea.⁹⁶ Toisaalta taas voimme juhlassa ja erikoisuuksissakin tunnistaa rutiininomaisia käytäntöjä, jotka ohjaavat ihmisten toimia ja antavat heille kollektiivisen tiedon siitä, miten käyttäytyä, sekä raamit loputtomille tilanteille ja yksilökohtaisille muunnelmille, joissa käytännöt edelleen muokkautuvat. Kuten Michel de Certeau kirjoittaa, näiden tutkimisessa ei painopiste ole tietyissä yksilöissä, vaan tutkimus pitää omistaa ”tavalliselle ihmiselle. Yleiselle sankarille. Moneen paikkaan hajaantuneelle hahmolle. Luvuttomalle kulkijalle.”⁹⁷ Näin ollen myös tarkasteltavat käytännöt määrittelevät kulloisenkin tavallisen ihmisen. Esimerkiksi aamiais- tai hygieniatottumuksia tarkasteltaessa lähes kuka tahansa saattaa olla tavallinen ihminen, kun taas jotkut muut käytännöt voivat vetää selkeämpiä rajoja eri asemissa olevien ihmisten välille.

2.4. Johtolankoja teksteistä käytäntöihin

Materiaalisten käytäntöjen ja ihmisten esinesuhteiden sosiologisessa tai etnologisessa tutkimuksessa on usein kyse esineiden käytön suorasta havainnoimisesta ja analysoimisesta.⁹⁸ Osallistuva havainnointi ei kuitenkaan ole mahdollista historian tutkijoille, joiden tarkasteltaviksi jäävät parhaimmassakin tapauksessa vain esineet ilman käyttöyhteyksiään ja joiden on jäljitettävä esineiden käyttötapoja erilaisten, niistä mahdollisesti kertovien lähteiden avulla. Näistä materiaallisen menneisyyden jäljittä tekstit ja kuvat ovat historian tutkijan analyysissa yleensä itse esineitä keskeisemmässä asemassa.

---

95. Ks. Murphy 2010, 185–192.

96. Trentmann 2009, 67–84.

97. de Certeau 2013, 32.

98. Miller 1998, 12; Esimerkkinä etnologisesta lähestymistavasta ks. esim. Hahn 2012.

Muotoilun historian tutkija Maija Mälikalli summaa historiankirjoituksen tapaa lähestyä esineitä seuraavasti: ”[H]istoriantutkijan konkreettinen kosketuspinta menneisyyden esineisiin ei ensisijaisesti sijaitse esineissä vaan niistä aikanaan tehdyissä representaatioissa, tulkinnoissa. Näistä tulkinnoista voidaan sitten jäljittää menneisyydessä eläneen ihmisen kokemusta materiaalisuudesta ja hänen sille antamansa merkitykset.”⁹⁹ Historiantutkimuksessa materiaalsen kulttuurin, esineiden ja materiaalsien käytäntöjen tutkiminen johtaakin kysymykseen kielen suhteesta materiaalseseen maailmaan ja sosiaalsen elämän materiaalseseen ulottuvuuteen.¹⁰⁰

Osa materiaalsen kulttuurin tutkijoista näkee esimerkiksi diskurssien tarkastelun olevan ristiriidassa esineiden ja materiaalsen maailman vakavasti ottamisen kanssa.¹⁰¹ Jos tällä vakavasti ottamisella tarkoitetaan sen tutkimista, miten materiaalsuus edeltää kieltä, teoriaa ja ajatuksia, istuu sen tapainen materiaalsuuden tutkimus huonosti historiantutkimukseen. Kuitenkin esimerkiksi media-arkeologia edustaa suuntausta, jossa kiinnitetään erityistä huomiota menneisyyden teknologioiden materiaalsuuteen ja painotetaan tutkijoiden tarvetta ymmärtää näitä teknologioita muutoinkin kuin vain aikalaisrepresentaatioiden kautta. Tämän suuntauksen avainteksteihin kuuluu Friedrich Kittlerin teos *Grammophon, Film, Typewriter*, jossa Kittler esittelee ajatuksen mediateknologioista ihmisyyden laajennuksina. Kittlerin mukaan kyseessä eivät siis ole vain välineet, joita ihminen käyttää, vaan kieleen rinnastettavissa olevat tietämisen muodot, jotka muokkaavat myös ihmistä ruumiillisena olentona.¹⁰² Näin ollen myöskään mitään puhtaiden representaatioiden maailmaa ei ole olemassa, vaan materiaalsuus on olennainen määrittävä ja tuottava tekijä kaikissa kielellisissä, kuvallisissa ynnä muunlaisissa kulttuurisissa viesteissä. Omassa tutkimuksessani tätä näkökulmaa sivuaa erityisesti valokuvauksen ja valokuvien tarkastelu esineiden ja materiaalsien käytäntöjen kokonaisuuksina. Valokuvausta teknisenä käytäntönä tarkasteleva artikkeli avaa valokuvauksen teknisen materiaalsuuden keskeisyyttä siinä, miten, mitä ja miksi kuvattiin. Käyntikorttivalokuvia käsittelevä artikkeli puolestaan nostaa esiin kuvien olemuksen osin omalakisena järjestelmänä ja materiaalsena läsnäolona, joka ei ollut suoraan johdettavissa sosiaalsen ja kulttuurin muista muodoista.

Tämä tutkimus ei tarkastele pelkästään representaatioiden tasoa, vaan pyrkii käsiiksi menneisyyden materiaalsuuteen. Metodologisesti tutkimus perustuu ajatukselle siitä, että historioitsija voi pyrkiä rekonstruoimaan ja analysoimaan menneisyyden materiaalsia käytäntöjä niiden jättämien materiaalsien ja kielellisten jälkien kautta. Käytäntöteorian mukaan käytännöt muodostuvat toisiinsa kiitoutuvista performansseista ja representaatioista.¹⁰³ Näin ollen ne ovat osin materiaa ja materiaalsia toimintaa, osin kieltä ja kielellistä ajattelua, kommunikointia ja käsittelyä. Historiantutkija voi siis päästä käsiiksi materiaalsiin käytäntöihin niistä säilyneiden representaatioiden kautta, vaikka niiden hetkelliset ja toistumattomat performanssit ovat iäksi mennyttä ja materiaalsit komponentitkin kenties tuhoutuneet.

Tutkimukseni lähteissä on erityyppisiä ja erilaisten materiaalsien ja ruumiillisten prosessien tuottamia käytäntöjen representaatioita. Valokuvauslehdet ja -oppaat ovat esimerkkejä teksteistä, jotka ilmentymisajankohtanaan, ja eripituisia ajanjaksoja sen jälkeen, olivat käytäntöjen aktiivisia kantajia. Käytäntöteorioita ja -tutkimuksia yhdistävän käytäntöjen mallin muokanneet Elizabeth Shove, Mika Pantzar ja Matt Watson ovat määritelleet tapoja, joilla käytäntö omassa nykyhetkessään voidaan tunnistaa, joilla sitä voidaan hallita ja jotka kantavat sitä eteenpäin, siis antavat sille hahmon, antavat suuntaa sitä toteuttaville ihmisille ja antavat käytäntöön tutustuville mahdollisuuden käsittää ja op-

---

99. Mälikalli 2010, 21.

100. Ks. Harvey 2009, 7–8.

101. Esim. Brown 2010, 301–302.

102. Parikka 2012, 63–89; Kittler 1986.

103. Ks. Warde 2005, 134.

pia sen harjoittamista. Näitä tapoja ovat kuvailu eli käytännön sekä sen erilaisten osien nimeäminen, materialisoiminen eli käytäntöön kuuluvien esineiden tuottaminen ja muokkaaminen sekä välittäminen eli käytännön näyttäminen ja kertominen puheessa, teksteissä, kuvissa, nauhoitteina ynnä muissa mahdollisissa muodoissa.¹⁰⁴ Valokuvalehdet ja -oppaat voidaan nähdä valokuvakerhojen toiminnan ohella keskeisimpänä areenana, jolla amatöörikuvauksen käytäntöjä nimettiin ja välitettiin. Samoin polkupyöräilyyn keskittynyt 1800-luvun lopun *Hjulsporten*-lehti oli polkupyöräilyn käytäntöä sen sisältä hahmottava nimeämisen ja kertomisen väline. Yleisaikakauslehdet ja sanomalehdet osallistui- vat myös tarkastelemiani teknologioita koskevien käytäntöjen nimeämiseen ja välittämiseen, tosin huomattavasti alhaisemmalla intensiteetillä kuin erikoislehdet, mutta suuremmalle yleisölle, jolloin ne saattoivat monelle toimia ensimmäisinä tiedonlähteinä tietyistä käytännöistä. Muistitietokeruiden vastauksissa menneisiin käytäntöihin osallistuneet tai niitä havainneet kertovat niistä jälkikäteen, kyseessä olevien käytäntöjen jo menetettyä elinvoimansa. Tällöin ei ole kyse käytäntöjä välittävästä tekstistä, vaan niitä jälkeensä kuvailevasta ja muistelevasta kerronnasta.

Narratiivisen näkökulman valossa koko historian tutkimus ja sen lähteet voidaan käsittää luonteeltaan kertomukselliseksi teksteiksi.¹⁰⁵ Näiden kertomusten ja elettyjen kokemusten välillä on ero, mutta myös dialogi.¹⁰⁶ Tässä tutkimuksessakin liikutaan kertomusten tasolla, sillä tarkastelussa ei ole ollut käytäntöjen todellisuutta suoraan, vaan kertomusten välittämänä ja merkityksellistämänä. Keruukyselyiden vastaajat ovat jäsentäneet menneisyyttään ja antaneet sille merkityksiä muokkaamalla siitä kertomuksia.¹⁰⁷ Maaseudun pyöräilyä ja sen muistelua käsittelevässä artikkelissa olen erotellut kolme yleistä kertomustyyppiä, jotka voidaan tunnistaa polkupyöräkyselyn vastaajien teksteistä, ja nimen- nyt ne seuraavasti: ”Kovaa työtä ja niukkuutta”, ”Vanhat hyvät ajat” sekä ”Modernisoituva maaseutu”. Myös muut tutkimuksen artikkelit ottavat huomioon lähteiden kertomuksellisuuden, vaikkei niissä suoranaisesti analysoidakaan narratiiveja.

Varsinkin muistitietoaineistoani leimaa lähdemateriaalin kirjavuus ja laajuus. Vastauksia on suuri määrä, ja vaikka niissä on runsaasti takaisin kyselyteksteihin johdettavissa olevaa toisteisuutta, vaihtelee vastausten tyyli ja sisältö silti varsin laajasti. Oral historyn johtaviin nimiin kuuluva Alessandro Portelli on todennut subjektien runsauden olevan ominaista muistitiedolle. Muistitietolähteet ovat aina puolueellisia, eivätkä vain yhdellä, vaan useammalla erilaisella tavalla. Lisäksi tutkija ja lähteet ovat usein eri tavoin puolueellisia, mikä johtaa jatkuvaan puolueellisuuksien punnintaan ja törmäyksiin.¹⁰⁸ Esittelen artikkeleissa vastaajien erilaisia, toisistaan eroavia merkityksenantoja sekä niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä, mutta merkitysten moninaisuuttakin suurempi on esitettyjen tietojen ja muisteltujen yksityiskohtien kirjo, joka vastauksien kokonaisuudessa levittyy tutkijan eteen. Kaikkia niistä ei ole mahdollista käsitellä, joten tutkijan on suoritettava valintaa. Olen noudattanut kahtalaista menetelmää. Yhtäältä olen ottanut tarkasteluun muisteluaineistojen yleisimmät teemat, useimmin nimetyt käytöt ja toistuvimmin esiin tulevat käytännöt. Toisaalta olen kiinnittänyt huomiota pieniin eri-

104. Shove, Pantzar and Watson 2012, 103.

105. Clark 2004, 86–104.

106. Ks. Tuomaala 2004, 29–34, viittaa: White, Hayden, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. 1973; Alasdair MacIntyre, *After Virtue*. 1981.

107. Ks. esim. Ukkonen, 2006.

108. ”Oral history has no unified subject; it is told from a multitude of points of view, and the impartiality traditionally claimed by historians is replaced by the partiality of the narrator. ‘Partiality’ here stands for both ‘unfinishedness’ and for ‘taking sides’: oral history can never be told without taking sides, since the ‘sides’ exist inside the telling. And, no matter what their personal histories and beliefs may be, historians and ‘sources’ are hardly ever on the same ‘side’. The confrontation of their different partialities – confrontation as ‘conflict’, and confrontation as ‘search for unity’ – is one of the things which make oral history interesting.” Portelli 2006, 41.

koisiin yksityiskohtiin, jotka toistuvat vähintään muutamissa vastauksissa mutta joista ei ole tiedusteltu keruulehtisissä. Ensi näkemältä ne vaikuttavat triviaaleilta ja kummallisilta, mutta niitä seuraamalla ja yleisesti nimettyjen käyttötapojen taustaan vertaamalla voidaan päästä käsiksi sellaisiin olennaisiin ja mielenkiintoisiin käytäntöihin ja merkityksiin, jotka muuten jäisivät huomaamatta.

Tällaisia yksityiskohtia ovat esimerkiksi maininnat valokuvien näpistelystä, joita analysoin käyntikorttikuvia käsittelevässä artikkelissa ja jotka auttavat ymmärtämään valokuvakokoelmien merkitystä, ei ainoastaan sosiaalisen verkoston kuvaajina, vaan sen osittain itsenäisenä materiaalisena ulottuvuutena. Samoin muistitietomateriaalin niukkasanaiset ja kuin ohimennen kirjatut maininnat itse tehdyistä polkupyöristä johdattivat tutkijansa kokonaisen esimodernin polkupyöräkulttuurin äärelle. Gramofoniaineistossa puolestaan humoristiset anekdootit ikkunoista heitetyistä gramofoneista ja salamyhkäisistä gramofonikuljetuksista ohjasivat kiinnittämään huomiota sota-ajan nurkkatansseihin ja niiden merkitykseen.

Lähteiden luvussa käyttämäni metodit ovat sukua yhtäältä grounded theory -menetelmälle, toisaalta mikrohistorialliselle lähestymistavalle. Grounded theory on erityisesti yhteiskuntatieteissä käytössä oleva laadullisen tutkimuksen menetelmä. Vaikka en ole soveltanut sen käsittelymallia, johon kuuluu muun muassa erilaisten käsitteiden luomista aineiston merkityksellisiä osasia vertailemalla, olen noudattanut grounded theoryyn sisältyvää ajatus aineiston kanssa vuoropuhelussa muotoutuvista näkökulmista. Tutkimusprosessi on syklinen, sillä tutkimuskysymykset, aineiston kerääminen ja aineiston analysointi tapahtuvat rinnakkain ja lomittain. Syklisyyden etuna on esimerkiksi tutkijan herkistyminen niille asioille, joita aineiston luoneet ihmiset ovat pitäneet itsestään selvinä, ja jotka siksi ovat erittäin mielenkiintoisia mutta voivat jäädä näkymättömiksi, jos tutkimuksen kehykset on jo ennalta määriteltä tiukasti.¹⁰⁹ Erikoisiin yksityiskohtiin pureutuminen taas muistuttaa mikrohistorian käsitettä ”exceptional normal”, joka voidaan suomentaa poikkeukselliseksi tyypillisyydeksi ja tyypilliseksi poikkeukseksi. Mikrohistoriallisissa tutkimuksissa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi yksittäistä erikoista dokumenttia, joka johtolangan tavoin vie tutkijan uuden näkökulman ja aiheen äärelle.¹¹⁰ Mikrohistorialliselle lähestymistavalle on ominaista myös lähteiden monikerroksisuuden ja moniäänisyyden analysoiminen ja hyödyntäminen,¹¹¹ joka on läheinen omalle tutkimusotteelleni.

Tämä tutkimuksen tarkastelun kohteet ovat valikoituneet lähteistä nousevien teemojen mukaan, ei kuitenkaan siten, että tutkimuksessa aina käsiteltäisiin eniten sitä, mistä lähteissä puhutaan eniten. Kuten ruotsalaisia metsätyömuistoja tutkinut Ella Johansson toteaa, muistitietolähteiden keruuvaiheessa haluttavimmiksi ja parhaimmiksi luokitellut, kysymyslistaa tarkasti seuraavat vastaukset eivät useinkaan ole kiinnostavimpia silloin, kun lähteistä jälkikäteen koetetaan etsiä arkielämän kulttuuria ja arvostuksia. Sen sijaan ristiriidat ja lipsahdukset lähteissä voivat avata näkökulman johonkin olennaiseen.¹¹² Jorma Kalelan mukaan historiantutkimuksen lähteiden pätevyys tietyntylaiseen tutkimuskysymyksiin vastausta haettaessa riippuu siitä, millainen tehtävä näillä lähteillä on alun perin ollut.¹¹³ Tämänkin tutkimuksen lähteissä nousevat esiin vain ne asiat, joita lähteiden luonne päästää lävitseen. Esimerkiksi tarkastelemieni kolmen teknologian ajallisesta ja maantieteellisestä leviämisestä lähteeni antavat parhaimmillaankin vain summittaisen kuvan. On myös täysin mahdollista, että niiden kuvailun ulkopuolelle on jäänyt olennaisiakin merkityksiä ja käyttötapoja, tai että lisää näitä olisi luettavissa

---

109. Ks. Strübing 2008; Laurén 2006, 69–71. Aineistolähtöisyyttä voidaan tosin pitää historiallisen tutkimuksen ominaispiirteenä, mutta tämä ei välttämättä aina tarkoita kysymysten ja tutkimusnäkökulmien muodostamista aineiston pohjalta.

110. Ginzburg, Tedeschi and Tedeschi 1993; Ginzburg 1996, 37–76; Peltonen 1999, 63, 114; Peltonen 2001, 347–359. Ks. Myös Ginzburg 2007.

111. Ks. Syrjämaa 1999, 7.

112. Johansson 1994, 16.

113. Kalela, 89–93.

rivien välistä. Näistä rajoituksista huolimatta lähteet ovat tuoneet tämän tutkimuksen käsiteltäväksi laajan skaalan erilaisia käytäntöjä.

Tutkimukselleni on ollut eduksi, etteivät lähteet aina ole suostuneet kertomaan lähimainkaan siitä, mitä tutkimusprosessin alussa suunnittelin tutkivani, vaan ovat kertomuksellistaneet mennyttä moniäänisesti; väliin kolmansien osapuolien kysymyksiin vastaten, väliin kurittomasti omiaan kertoen. Teknologian historian tutkijat Mikael Hård ja Andrew Jamison ovat nostaneet esiin teknologian omaksumisen tutkimisen avaimena teknologian historian vaihtoehtoihin näkökulmiin ja vallitsevan teknologisen modernin narratiivin kyseenalaistamiseen. Heidän mukaansa tätä omaksumista voidaan tutkia kolmella analyyttisellä tasolla: diskursiivisella, organisatorisella ja käytännöllisellä tasolla.¹¹⁴ Käytäntöjen taso on se yhteiskunnan ja kulttuurin taso, jolla tarkastelemani itse tehty moderni varsinaisesti sijaitsee, vaikka sillä on vaikutuksia muillekin tasoille. Tätä tasoa on yleensä historiantutkimuksessa keskimääräistä vaikeampi tarkastella, mutta muistitietolähteet yhdistettyinä painettuihin aikalaislähteisiin ovat tarjonneet tähän hyviä lähtökohtia.

---

114. Hård and Jamison 2005, 13–14.

3. Kolme teknologiaa puutteen ja omavaraisuuden maassa

3.1. Materiaalinen arki, elintaso ja kulutus Suomessa

Vaikka tässä tutkimuksessa keskitytään teknologian käyttöön, ei sen levinneisyyteen, on tarpeen luoda katsaus siihen, millaiset mahdollisuudet aikalaisilla oli ottaa uutta teknologiaa käyttöönsä. Lähteitteni luonteeseen kuuluu, että ne usein antavat kirjoittajiensa omista kokemuksista riippuen jyrkästi toisistaan eroavia lausuntoja tarkasteltujen teknologioiden yleisyydestä. Kriittinen lukija asettaa kontekstiin sekä eräiden sanomalehtitekstien toteamukset siitä, miten lähes kaikilla jo on polkupyörä, gramofoni tai kamera, että joidenkin muistitietovastaajien arviot siitä, miten tuskin kellään näihin oli varaa. Suomalaisen taloudellista tilannetta ja kulutusmahdollisuuksia tarkasteltaessa kuitenkin huomataan, että molemmat lausunnot pitävät osaltaan paikkansa. Tutkimuksessa tarkasteltuna aikana sekä runsaat uudet kulutusmahdollisuudet että todellinen materiaalinen puute olivat osa suomalaisten arkea.

Suomalaisten kulutusmahdollisuuksia ja elinolosuhteita leimasi tarkastelemallani ajanjaksolla eurooppalaisessa mittakaavassa niukkuus ja jopa köyhyys. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maaseudulla toimeentulo oli usein epävarmaa. Vuosisadan vaihteessa maatalousväestöstä noin 40 prosenttia viljeli omistamaansa maata, 20 prosenttia vuokratilaa. Loput 40 prosenttia olivat tilattomia maatyöläisiä eli piikkoja, renkejä, muonamiehiä, mäkitupalaisia ja loisia. Maatyöväki eli niukasti, ja talonpoikienkin varallisuus oli vaatimatonta esimerkiksi Keski-Euroopan oloihin verrattuna. Talollisen ja tilattoman elintason välillä oli silti selvä ero, ja 1900-luvun alkuun tultaessa erot elintasossa vielä kasvoivat ja sosiaaliryhmien väliset suhteet kiristyivät.¹¹⁵ Torpparien elintaso puolestaan oli selvästi maatyöläisten elintasoa korkeampi, varsinkin asumisen osalta. Toisaalta työläiset saivat usein rahapalkkaa tai saattoivat vaihtaa palkaksi saamansa viljan rahaksi, mikä teki heistä vuokratilallisia riippumattomampia.¹¹⁶

Ensimmäinen maailmansota ja sisällissota heikensivät 1910-luvun loppupuolella jo ennestäänkin alhaista elintasoa, joka oli bruttokansantuotteella mitattuna noin puolet Länsi-Euroopan elintasosta. Vaikka tätä välimatkaa seuraavien vuosikymmenten kuluessa kurottiin umpeen, saavutettiin Länsi-Euroopan taso vasta 1970-luvun alussa.¹¹⁷ 1920- ja 1930-luvulla Suomen talous kasvoi kuitenkin nopeasti, ja varsinkin maanviljelijöiden tulot kohosivat, kun nuori tasavalta pyrki elintarvikeomavaraisuuteen.¹¹⁸ Nämä vuosikymmenet olivat suomalaisessa maanviljelyssä myös niin sanottua ”suotuisten kesien aikaa”.¹¹⁹ Suomi oli tällöin yhä yksi agraarisimmista maista Euroopassa ja selvästi vähemmän teollistunut kuin esimerkiksi Ruotsi, jossa maa- ja metsätalouden osuus elinkeinoista oli 38 prosenttia vuonna 1930, kun se Suomessa oli 65 prosenttia. Varsinkin 1930-luvulla teollisuuden osuus Suomessa kasvoi nopeasti, mutta tärkeimpänä vientiteollisuutena säilyi puuteollisuus, joka työllisti väestöä lähinnä maaseudulla.¹²⁰ Kuitenkin ajanjaksolla 1920-luvun alusta toisen maailmansodan alkuun maatalouden osuus suomalaisesta tuotannosta laski huomattavasti metsätalouden ja teollisuuden osuuden samalla hieman kasvaessa ja palvelujen osuuden lisääntyessä huomattavasti. Toisen maailmansodan jälkeen muutos jatkui samansuuntaisena maatalouden, ja nyt myös metsätalouden, kutistumisen ja palveluiden osuuden kasvaessa runsaasti, mutta teollisuuden kasvaessa vain hieman. Myös työvoiman jakautuminen noudatteli pääosin tätä kehitystä.¹²¹

---

115. Stark 2005, 65–83: 69; Soininen 1976; Haapala 1995.

116. Peltonen 1992, 277.

117. Hjerpe 2004, 97.

118. Jutikkala 1982, 221.

119. Niemelä 2008, 174–180.

120. *Suomen tilastollinen vuosikirja* 1934, 50–53; Toivonen 1990, 155, 156, 158–159.

121. Hjerpe 2004, 98–99.

Vaikka suomalaisen yhteiskunnan suurin rakenteellinen muutos sijoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan ja vaikka agraarisuus leimasi Suomea vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla voimakkaasti, oli muutos jo tällöin jatkuva, ja varsinkin 1920- ja 1930-luku olivat siihenastiseen kehitykseen nähden hyvin nopean muutoksen aikaa. Muutokseen sisältyivät lisääntynyt muuttoliike, naisten oikeuksien laajeneminen, maallistuminen ja demokratia. Myös työväenkuulttuurin synty sijoittui tähän aikakauteen. Kaupungistuminen eteni nopeasti, ja vuonna 1939 jo neljännesosa suomalaisista asui joko kaupungeissa tai kauppaloissa. Vuodesta 1910 vuoteen 1940 maatyöväestön määrä kutistui lähes puoleen, 38 prosentista 20 prosenttiin, ja talollistenkin määrä väheni kolmanneksella 28 prosentista 19 prosenttiin. Sen sijaan kaupunkityöväestön määrä nousi 21 prosentista 37 prosenttiin ja keskiluokan seitsemästä yhteentoista prosenttiin, yläluokan määrän pysyessä vakaana kahdessa prosentissa.¹²² Tämän lisäksi maaseudun elämä kokonaisuudessaan muuttui voimakkaasti rahatalouden, palkkatyön ja koulunkäynnin kasvun myötä.

1930-luvun alun lamasta kaupunkiväestö kärsi maalaisia enemmän. Tosin maaseudun tilannetta olivat ennen lamaan leimanneet alityöllisyys ja taloudelliset kausivaihtelut. Lamanaikaisesta palkkojen alenemisesta, työviikon lyhenemisestä ja työttömyydestä kärsi erityisesti työväestö, virkamiehiin se ei juuri vaikuttanut. Toimihenkilöt sekä esimerkiksi kauppojen työntekijät pääsivät suhteellisen vähällä, vaikka liikemaailmassa koettiin konkurssiaalto. 1930-luvun lamaa on Suomen osalta pidetty kansainvälisessä vertailussa suhteellisen lyhyenä, mutta työläisten historiaa tutkinut Jarmo Peltola on toisaalta havainnut laman luoneen työstä syrjäytyneiden joukon, jolla oli suuria toimeentulovaikeuksia koko 1930-luvun ajan. Kaupunkien työväestö eli 1920-luvun nousukauden huippuvuonna 1928 vielä suurimmaksi osaksi toimeentulon rajoilla, ja vaikka Suomen bruttokansantuote kasvoi vuodesta 1932 vuoteen 1938 ennätysvauhtia, eivät kaikki suomalaiset päässeet laman pitkäaikaisvaikutusten takia tästä kasvusta osallisiksi.¹²³ Työväenluokan alapuolella varallisuudessa oli vielä kaikkein köyhimpien ryhmä. Kaupungeissa heitä olivat vuokratasarmien, yömajojen ja kellarihuoneiden asukkaat, jotka saivat elantonsa satunnaisista töistä ja toimista ja joille ei ollut varaa juuri minkäänlaisiin hankintoihin eikä asunnoissaan sellaisille edes tilaa.¹²⁴

Timo Toivonen on todennut tiettyjen kulutustuotteiden levinneen Suomessa 1920- ja 1930-luvulla huomattavasti nopeammin kuin kulutus- tai yhteiskuntarakenteiden muutokset antaisivat olettaa ja luoneen osaltaan mielikuvaa nopeasta elintapojen muutoksesta. Auto-, puhelin- ja radiotiheyden kasvu oli Suomessa nopeaa, samoin elokuvisakäynnin lisääntyminen. Vaikka vanhasta sääty-yhteiskunnasta periytyvät mallit yhtäältä ohjasivat kulutusta jopa voimakkaammin kuin tuloerot, oli kulutuksen rakennemuutos toisaalta nopeaa. Keskiluokka ei tätä yksin saanut aikaan, vaan alemman toimeentulon ryhmätkin tekivät moderneja hankintoja.¹²⁵ Vaikka kaupunkien keskiluokan tulot olivat huomattavasti suuremmat kuin työväen, erosi vanha porvaristo ja yläluokka elintavoiltaan näistä molemmista ryhmistä hyvin jyrkästi. Työväenluokkaisen perheen ja virkamiesperheen menojen jakautuminen ei 1920-luvun alussa eronnut dramaattisesti toisistaan, vaikka virkamiesperheellä oli noin kaksi kertaa enemmän tuloja käytettävissään jokaiseen menoeraan. Molemmissa ryhmissä ruoka muodosti menolistä yhä ylivoimaisesti suurimman. Eroavaisuutta aiheutti lähinnä virkamiesperheiden suhteellisesti suurempi asumismenojen osuus sekä tapa pitää palvelijaa.¹²⁶ Tämä asetelma käy selkeästi ilmi tutkimukseni gramofonikuumetta käsittelevässä artikkelissa: Uusista kulutuksen muodoista ja niiden sopivuudesta keskusteltiin lähinnä keskiluokan ja työväenluokan sisällä tai välillä ja erot teknologioiden omaksumisessa ja käytössä olivat näiden ryhmien välillä liukuvia, kun taas yläluokka noudatti omia kulutusmallejaan ja käyttötapojaan.

---

122. Haapala 2003b, 174–175.

123. Peltola 2008, 12–27.

124. Rahikainen 2009, 99–100.

125. Toivonen 1992, 89–97.

126. Haapala 2003b, 167–168.

Kaupunkien työläiset olivat ensimmäinen ryhmä, jonka kulutus herätti Suomessa yhteiskunnallista kiinnostusta yleistä kansainvälistä suuntausta noudattaen. Työläisten elintaso oli noussut huomattavasti lähtien 1860-luvun nälkävuosien pohjatasosta, jossa toimeentulominimin rajoilta oltiin romahdettu rajan alapuolelle. Työväenkysymyksen noustessa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kotitalousaatteen¹²⁷ suunnatessa huomiota perheiden sosiaalisiin olosuhteisiin koettiin tarpeelliseksi selvittää työläisten kulutusta ja elinoloja. Vuonna 1897 julkaistiin selvitys Helsingin työväen taloudellisista oloista, jossa käsitteellä ”konsumptiooni” tarkoitettiin kotitaloutta ja kodinhoitoa. Seuraava selvitys saatiin vuonna 1912, kun Vera Hjelt julkaisi raportin Ammattityöläisten elinehdoista Suomessa 1908–1909, jossa hän analysoi erilaisia työläisperheitä ja näiden toimeentuloa sekä elinolosuhteita. Hjelt tuli siihen lopputulokseen, ettei työläismiesten ollut mahdollista elättää perheitään edes minimitasolla ilman lisätöitä ja muiden perheenjäsenten ansioita. Monipuoliseen ravintoon ei ollut varaa ja keittomahdollisuudetkin olivat usein kehnot. Ravinto koostui viljatuotteista, perunoista ja maidosta sekä pienistä määristä lihaa ja kalaa. Toisaalta kahvin ja sokerin käyttö oli verrattain runsasta, tupakanpolto kuului olennaisena osana miesten elämään ja työläisperheillä saattoi olla monenlaista omistusesinettä peilipiirongista kukkaspöytiin ja ompelukoneeseen. Lisäksi työläiset kävivät vapaa-ajallaan toisinaan esimerkiksi teatterissa ja elokuvissa. Muita vapaa-ajan toimia olivat yhdistystoiminta, saunominen, kirkossa käyminen, kyläily, urheilu ja marjastus. Sanomalehti oli tilattu lähes jokaiseen tutkimuksessa mukana olleista perheistä.¹²⁸

Timo Toivonen on pitänyt nimenomaan vapaa-ajan kulutuksen lisääntymistä tyypillisenä piirteenä kulutusyhteiskunnan nousulle, jonka merkkejä hänen mukaansa voidaan havaita suomalaisten kulutuksessa 1920-luvulta lähtien. Alemmissa tuloryhmissä tämä tarkoitti esimerkiksi kirjoja, lehtiä, urheilua, alkoholia ja huvittelua, joiden osuus kokonaisuudesta oli kohonnut vuosisadan alun kolmesta prosentista seitsemään prosenttiin.¹²⁹ Vuosina 1920–1921 ja vuonna 1928 toteutettiin Suomessa ainoat laajemmat elinkustannus- ja kulutustutkimukset ennen toista maailmansotaa. Ensimmäinen selvitys osui vielä sisällissodan jälkeiseen pula-aikaan ja toteutettiin virkamiesten yhdistyksen aloitteesta, kun erityisesti virkamiehet ja hyväpalkkaiset työntekijät kärsivät reaaliansioiden jyrkästä laskusta. Vuoden 1928 selvitys liittyi osaltaan ILO:n kansainvälisiin tilastointipyrkimyksiin, osaltaan Suomen tullitarifikomitean intresseihin. Itsenäistyneessä Suomessa oli jo jonkin aikaa kehitetty omaa tullipolitiikkaa, jota varten haluttiin tietoa eri tuloryhmien kulutuksesta. Elintason kohoamisesta kertoo erityisesti ruokaan, vaatetukseen ja asumiseen liittyvien kulutusmenojen osuuden pieneneminen. Tämä osuus oli vuosisadan alussa työläisperheissä 85 prosenttia kaikista menoista, 1920-luvun lopulla työläisperheissä 75 prosenttia ja virkamiesperheissä 58 prosenttia. Työläisperheiden menot olivat jälkimmäisenä ajankohtana noin puolet virkamiesperheiden menoista ja vastaavasti puolet suuremmat kuin maataloustyöläisten menot. Työläisperheet käyttivät lisääntyneitä kulutusmahdollisuuksiaan eritoten asumisolojen kohentamiseen, huonekaluihin ja kotitaloustarvikkeisiin.¹³⁰

Maanviljelijäväestön parissa kulutustarvikkeiden ostaminen kytkeytyi vuosisadan vaihteesta lähtien voimistuvaan maatalouden erikoistumiseen ja maanviljelijöiden siirtymiseen omavaraistaloudesta rahatalouteen.¹³¹ Ensimmäinen maaseudun kulutukseen keskittyvä tutkimus toteutettiin vasta 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa, joten tietoa maalaisten kulutuksesta 1900-luvun ensimmäisellä

---

127. Kotitalousideologiasta ja kotitalousliikkeestä suomalaisen kuluttajuuden muotoilijoina ks. Heinonen 1998, 30–65.

128. Ahlqvist 2010, 57–82.

129. Toivonen 2008, 354–355.

130. Ahlqvist 2010, 86–98.

131. Korhonen 2003, 204–205.

puoliskolla on niukasti. 1900-luvun alun vuosikymmeninä maanviljelijäväestön elämä perustui vielä pitkälti omavaraisuuteen maidon ja viljan sekä polttopuiden osalta. Lihaa eivät edes talonpojat syöneet pienimmillä tiloilla juuri koskaan.¹³² Kuitenkin jo 1800-luvun puolivälissä oli talollisten keskuudessa tullut yleiseksi tavaksi juoda kahvia, ja samoihin aikoihin yleistyivät ostokankaat. Öljy- tai petrooli-kaasulamppuja hankittiin moniin taloihin. Osuuskunnat, koneistuminen ja karja- sekä metsätalouden roolin vahvistuminen siirsivät maaseudun asukkaita yhä voimakkaammin tilanteeseen, jossa kaikkea tarvittavaa ei voitu itse tuottaa. Tavaroiden hankkimiseen ja rahan kuluttamiseen liittyi silti paljon epäluuloa, ja maalaisyhteisö suuntasi liialliseksi koettuun ostotavaroiden hankkimiseen moraalista paheksuntaa.¹³³

Vaikka uudet viljelytekniikat nostivat maaseudullakin koneiden hallinnan aikaisempien kädentaitojen ja yleiskätevyiden rinnalle, säilyi tietynlainen omavaraisuuden ihanne sitkeästi osana suomalaisen kulutuksen kokonaiskuvaa ja ihannetyyppejä. Varsinkin 1920- ja 1930-luvulla omavaraisuusajattelu oli yhä vahvaa. Esimerkiksi neuvontajärjestöt ja osuuskaupat, jotka opastivat suomalaisia kuluttajuuden tiellä kulutusyhteiskunnan vähittäisessä syntyprosessissa, perustivat ohjeensa ideologiaan, jota Visa Heinonen kutsuu talonpoikaiseksi etiikaksi. Kuluttajinakin suomalaisten tärkeimmiksi arvoiksi haluttiin nostaa talonpoikaisyhteiskunnasta juontuviksi koetut säästäväisyyden, ahkeruuden, taloudellisuuden, siisteyden, kunnollisuuden ja omavaraisuuden hyveet.¹³⁴ Sitä paitsi siirtyminen rahatalouteen ei maaseudulla ollut täydellistä, vaan monessa suhteessa elettiin yhä suoraan oman tilan ja työn antimista. Toisaalta maaseudulla eli myös muuta väkeä kuin maanviljelijöitä, esimerkiksi teollisuuden työväkeä, käsityöläisiä, papistoa, opettajia sekä 1900-luvun alusta lähtien merkitykseltään ja määrältään kasvava maanviljelysvirkamiesten, metsätarkastajien ja erilaisten, esimerkiksi seurojen palkkaamien, neuvojen joukko, joka toi uusia vaikutteita maaseudun työhön ja elämään.¹³⁵ Varsinkin opettajat, agronomit ja neuvojat esiintyvätkin muistitietovastauksissa usein polkupyörien ja kameroiden varhaisina käyttäjinä.

1900-luvun alussa sivuansioiden osuus maanviljelijöiden tuloista oli vajaasta kymmenestä prosentista vajaaseen kahteenkymmeneen prosenttiin, mutta niiden osuus varsinkin pienten tilojen ja vuokratilojen rahatuloista oli vähintään kolmasosa. Tällaisia sivuansioita saatiin palkkatyöstä, jota tehtiin maa- ja metsätaloudessa tai rakennuksilla, käsityöstä tai pientavaratuotannosta, johon luetaan myös esimerkiksi kalastus, tervanpolto ja rahdinajo, sekä luottamustoimista, julkisista tehtävistä ja sellaisesta yrittäjätoiminnasta kuin kaupan- tai kievarinpito.¹³⁶ Vaikka varsinainen pääelinkeinokin alkoi tuoda maanviljelijöille lisääntyvässä määrin rahatuloja 1900-luvun alkupuoliskon mittaan, säilyivät sivutoimet varsinkin nuorilla tärkeimpänä mahdollisuutena saada rahaa ja hankkia sellaisia tuotteita kuin polkupyöriä, valokuvia ja gramofoneja tai niiden levyjä.¹³⁷ Muistitietoaineistossa tällaiset sivuansioita tuottavat toimet näyttäytyvät lisäksi tekijöinä, jotka saattoivat maalaisia tekemisiin uusien vaikutteiden ja ilmiöiden kanssa. Aineistossa mainitaan usein varsinkin gramofonin ja polkupyörän kohdalla siitä, miten rahat suurta ostosta varten hankittiin. Metsätyöt, piikana tai renkinä oleminen sekä erilaisten luonnontuotteiden kerääminen ja myyminen tarjosivat mahdollisuuksia omien hankintojen tekemiseen, vaikkakin vauraissa taloissa ainakin osa lapsista tapasi saada polkupyörän lahjana vanhemmiltaan. Talolliset itse saattoivat hankintoja varten myydä sellaista omaisuutta kuin karjaa, riihen

---

132. Peltonen 1992, 277.

133. Mikkola ja Stark 2009; Mikkola 2009, 211–215.

134. Heinonen 1998, 376–379.

135. Ks. esim. Peltonen 1992, 274–275.

136. Peltonen 1992, 204–206.

137. Ks. Markkola 2003.

tai niityn. Myös erilaiset vaihtokaupat esiintyvät aineistossa verrattain usein, ja käytettyjen laitteiden myyminen eteenpäin tai vaihtaminen johonkin muuhun tarvittavaan vaikuttaa olleen erittäin yleistä.

Mielenkiintoinen piirre maaseudun yleisen kulutuksen ja varsinkin tässä tutkimuksessa tarkasteltujen teknologioiden kulutuksen suhteen on nuorison osuus väestöstä. 1900-luvun alusta 1920-luvun lopulle suomalaisen nuorison määrä kasvoi sadalla tuhannella eli 40 prosentilla. 1900-luvun alussa syntyi suuria ikäluokkia varsinkin maaseudulle, missä syntyvyyttä ei juuri vielä säännöstelty. Maalla lapsia hankittiin siis suunnilleen yhtä runsaasti kuin ennenkin, mutta yhä useampi heistä jäi eloon ja varttui. 1800-luvun lopulta 1930-luvulle imeväiskuolleisuus puolittui ja muu lapsikuolleisuus laski vielä jyrkemmin. Tilattoman väestön perheellistyminen nosti lisäksi syntyvyyttä omalta osaltaan. Tämän ansiosta nuorten määrä nousi 1900-luvun alusta tasaisesti 1920-luvun lopulle, joka 1960-luvun puolivälin ohella edustaa huippuaikaa nuorison osuuden suhteen; 15–19-vuotiaita oli molempina aikoina lähes yksitoista prosenttia väestöstä. Näistä 1920-luvun loppu oli runsaslukuisen maalaisnuorison aikaa.¹³⁸ 1930-luvulla tämä ikäluokka muodosti suuren nuorten aikuisten joukon. Muistitietoaineistossa nuorison ja nuorten aikuisten osuus teknologiakäytännöissä korostuu, koska muistelijat itse elivät muisteltuna aikana nuoruuttaan. Kuitenkin voidaan arvioida nuorison ja nuorten aikuisten suuren määrän todella vaikuttaneen merkittävästi uusien teknologioiden kotouttamiseen ja käyttöön. Sekä gramofoni että polkupyörä kietoutuivat nuorison keskeiseen vapaa-ajanviettotapaan ja tutustumiskeinoon, tansseihin. Myös valokuvilla oli erityinen rooli nuorten rakentaessa sosiaalista verkostoa ja etsiessä puolisoa. Lisääntynyt koulutus ja liikkuvuus liittyivät nekin paljolti juuri nuorisoon ja toivat uusia elämäntilanteita sekä valinnanmahdollisuuksia. Saara Tuomaala on todennut gramofonin, kameran ja polkupyörän kaltaisten teknologioiden tarkastelun antavan viitteitä suomalaisen nuorison omasta kulttuurista ajalta ennen 1950- ja 1960-lukujen populaarikulttuurin nousua.¹³⁹ Ajatus istuu hyvin yhteen tässä tutkimuksessa hahmotellun itse tehdyn modernin käsitteen kanssa.

Tarkasteltaessa teknologian käyttöä on hyvä pitää mielessä, paitsi edellä kuvailtu yleinen niukkuus ja rahavarojen puute, myös tutkimieni laitteiden suhteellinen kalleus. Esimerkiksi gramofonit maksoivat gramofonikuumeen aikaan, vuonna 1929, reilusti yli sekatyöläisen kuukausipalkan ja polkupyörien hinnat vastasivat yhä 1930-luvun lopussa suunnilleen maataloustyöläisen kuukausipalkkaa. Vaikka kaupunkilaisten virkamiesten ansiot olivatkin noin kaksi kertaa suuremmat, olivat nämä laitteet heillekin suuria hankintoja. Molempien ostamiseen olikin tarjolla vähittäismaksumahdollisuuksia. Laki ei ennen vuotta 1933 tuntenut osamaksua, mutta jo vuosisadan alusta tätä maksutapaa toteutettiin eräänlaisena vuokrasopimuksena, jossa asiakas sai lopulta tavaran omakseen maksettuaan sen hinnan ja yleensä osamaksuun kuuluvan lisähinnan kuukausittaisena vuokrana kauppiaille.¹⁴⁰ Aineistostani käy ilmi toisaalta tämän maksutavan antama mahdollisuus hankkia hintavia laitteita, toisaalta myös sen kokeminen vaarallisenä tai epäilyttävänä. Gramofonikuumeen aikaan osuusliikkeen kuluttajavaliuslehdet varoittelivat osamaksun vaaroista, ja monet polkupyöräkyselyn vastaajista mainitsivat polkupyörää pilkatun ”velkapyöräksi”, jos se oli ostettu osamaksulla.¹⁴¹

---

138. Haapala 2003a, 67–70.

139. Tuomaala 2010.

140. Mauranen 2005a, 50–51, 110.

141. Esim. MV:K18/186, MV:K18/270, MV:K18/360, MV:K18/454, MV:K18/495, MV:K18/757, MV:K18/945. Vuonna 1903 syntynyt naispuolinen vastaaja muistaa muunnelman tästä nimityksestä: ”Jos joku oli ostanut vähittäismaksulla sanottiin. Ajaa velkavalakalla.” MV:K18/782. Mauranen mainitsee velkapyöränimityksen esiintyneen jo vuonna 1913 tamperelaisessa *Nauru-Jussi* -pilalehdessä. Mauranen 2005a, 50.

Laatikkokamerat olivat polkupyöriä ja gramofoneja edullisempia, mutta niissä taas kuvien kehitys aiheutti huomattavia lisäkustannuksia. Valokuvat itsessään olivat suhteellisen huokeita hankintoja, mutta varsinkaan maaseudun asukas ei päässyt kuvauttamaan itseään aivan helpolla. Jos paikkakunnalla ei ollut kuvaajaa, piti tyytyä odottamaan mahdollista kiertävää kuvaajaa tai käydä kuvauttamassa itsensä kaupungissa tai markkinoilla. Muidenkin teknologioiden osalta on otettava huomioon niiden saatavuuteen liittyvät seikat. Kaupungeissa oli viimeistään 1920-luvun lopulle tullessa polkupyöriä, gramofoneja ja valokuvaustarvikkeita tarjoavia erikoisliikkeitä, mutta maaseudulla oltiin niukempien jakelukanavien varassa.

Maakauppa oli vapautunut vuonna 1859, ja 1870-luvun loppuun mennessä maakauppojen määrä oli jo ylittänyt kaupunkikauppojen määrän. Vuonna 1901 säädetty osuustoimintalaki lisäsi maaseudun kauppojen määrää entisestään, ja sekatarvikaupat saapuivat kyliin rahatalouden kintereillä. 1910-luvulta lähtien tukkuportaan merkitys korostui kaupassa, mikä puolestaan lisäsi merkkituotteiden ja markkinoinnin määrää. Maakauppiaiden joukossa oli äveriäitä yrittäjiä, joilla oli hallussaan useampia liikkeitä ja osin teollisuuttakin. Myös kaupunkien kauppiaat perustivat haaraliikkeitä maaseudulle. Suurin osa maaseudun kauppiaista oli kuitenkin maanviljelijöitä, jotka hankkivat sivutuloja perustamalla kotinsa yhteyteen pienen myymälän. Näiden kauppojen tarjonta saattoi olla varsin laajakin, mutta erityisesti sivukylissä oli myös suppean valikoiman kamarikauppoja, joista sai ostaa lähinnä sellaisia elintarvikkeita kuin suolaa, sokeria ja kahvia.¹⁴²

Polkupyöriä oli yleisesti osuuskauppojen valikoimissa, mutta merkittäviä olivat polkupyöräkaupassa myös asiamiehet, jotka kiertelivät maaseudulla kaupunkien kauppiaiden edustajina tuotteita esitellen ja tilauksia vastaanottaen. Samaan tapaan kaupiteltiin monenlaisia maatalouskoneita ja esimerkiksi ompelukoneita. Osamaksukaupassa asiamies oli vastuussa asiakkaan vekseleistä. Muistitietovastauksissa mainitaan, miten valokuvien suurennus- ja värityspalvelua tai esimerkiksi lasipallon ja valokuvan yhdistelmiä tarjoavia asiamiehiä liikkui maaseudulla varsinaisten kiertävien valokuvaajien lisäksi. Valokuvaustarvikkeille tärkeä hankintakanava oli postimyynti, ja monet harjoittelivat kuvaamisenkin postitse tilattavan tai kameran kylkiäisinä saapuvan opetusmateriaalin avulla. Lehdistön kasvava merkitys ja liikenneyhteyksien paraneminen koko tutkimusjakson aikana sekä levittivät tietoa saatavilla olevista tuotteista että edistivät niiden saatavuutta.

Tarkkoja myyntilukuja ei juuri minkään teknologian osalta ole esittää vuosisadan alkupuoliskolta. Jonkinlaisia suuria linjoja teknologian yleistymisestä voidaan silti vetää. Kotitalouskoneiden historiaa tutkinut Vuokko Lepistö on havainnut kotikäyttöön tarkoitettujen laitteiden mainonnan lisääntyneen Suomessa voimakkaasti 1880-luvulta lähtien. Mainostetuimpia laitteita olivat petrolikeitin (myöhemmin priimuskeitin), ompelukone ja jäälohkarekaappi, joista viimeinen tosin pian osoittautui epäkäytännölliseksi. 1800-luvun puolivälistä 1910-luvulle kotityöt koneistuivat melko voimakkaasti ja erilaisia laitteita opittiin pitämään osana kunnollista kodinhoitoa.¹⁴³ Timo Myllyntaus on tutkinut sähkökäyttöisten laitteiden tarjontaa Suomessa vuodesta 1920 eteenpäin ja todennut 1920-luvun lopun ja 1930-luvun lopun nousevan esiin jyrkkinä vuorenhuippuina muuten suhteellisen tasaisesti nousevasta käyrästä.¹⁴⁴ Sama kuva pitää ainakin osin paikkansa, kun tarkastellaan gramofonien, polkupyörien ja valokuvauskoneiden tuontia.

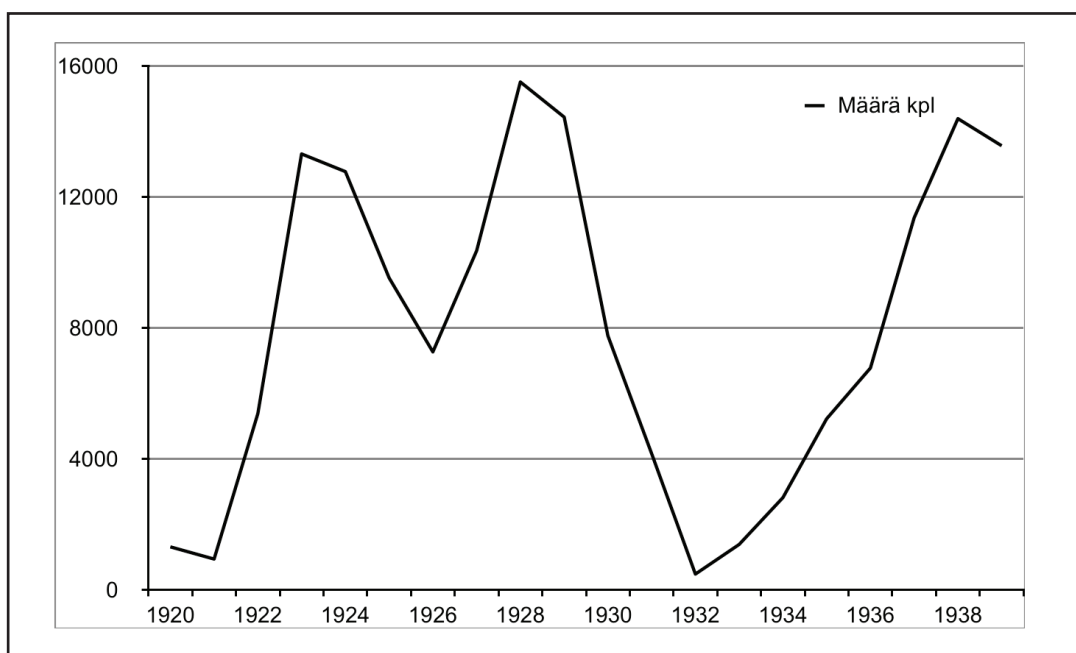
---

142. Korhonen 2003, 205; Alanen 1957, 507–512.

143. Lepistö 1994, 234, 240–243.

144. Myllyntaus 1991, 192.

Suomen virallisen tilaston avulla voidaan selvittää gramofonien, polkupyörien ja kameroiden tuontia vuodesta 1920 eteenpäin. Tätä varhaisemmissa tuontitilastoissa fonografeja ja gramofoneja ei ole eritelty muista soittokoneista eikä valokuvauskoneita muista ”optisista konekaluista”. Myöskään polkupyörien ole omaa otsakettaan ennen vuotta 1920. Polkupyörien osalta tuonti kohosi selvästi jo vuonna 1922, jolloin maahan tuotiin yli 5 000 polkupyörää, kun edeltävinä vuosina oli tuotu vain tuhatkunta kappaletta. Vuonna 1923 tuotiin jo yli 13 000 pyörää ja seuraavana vuonna lähes yhtä paljon. Polkupyörien tuonti pysyi koko 1920-luvun suunnilleen tällä tasolla. Tosin se laski muutamilla tuhansilla sekä 1925 ja 1926, mutta nousi vuosikymmenen lopulla noin 15 000 tuotuun polkupyörään. Talouseläman alkaminen näkyy pyörätuonnin romahtamisena puoleen vuodesta 1929 vuoteen 1930. Lasku jatkui jyrkkänä vuoteen 1932, jolloin pyöriä tuotiin alle 500 kappaletta. Tähän pohjalukemaan lienee osaltaan vaikuttanut pyörien tullin nostaminen vuonna 1931 75 markasta 125 markkaan. Tuonti nousi vuoden 1932 jälkeen vähitellen vuotuisen noin 5 000 pyörään vuosikymmenen puolivälissä ja siitä edelleen lähes 1920-luvun loppua vastanneisiin lukemiin vuosikymmenen lopulla.¹⁴⁵

Kuvio 1. Polkupyörien maahantuonti 1920–1939

145. Suomen virallinen tilasto: 1A Ulkomaankauppa vuosijulkaisu. 1920–1939.

146. Kuva 1988,113–119.

Polkupyörien osalta on huomattava, että kotimainen tuotanto oli vahvaa ja esimerkiksi 1930-luvulla tuonti kattoi vain noin kymmenen prosenttia polkupyörien kysynnästä. Varsinaisen runkotuotannon lisäksi polkupyöriä koottiin tuontiosista pienissäkin pyöräliikkeissä ja -korjaamoissa lukemattomilla eri merkkimillä, sillä pyöränosien tulli oli kokonaisten pyörien tullia alempi. Joillakin paikkakunnilla pidetyt pyörärekisterit antavat näkymän pyörien todelliseen menekkiin eri aikoina.

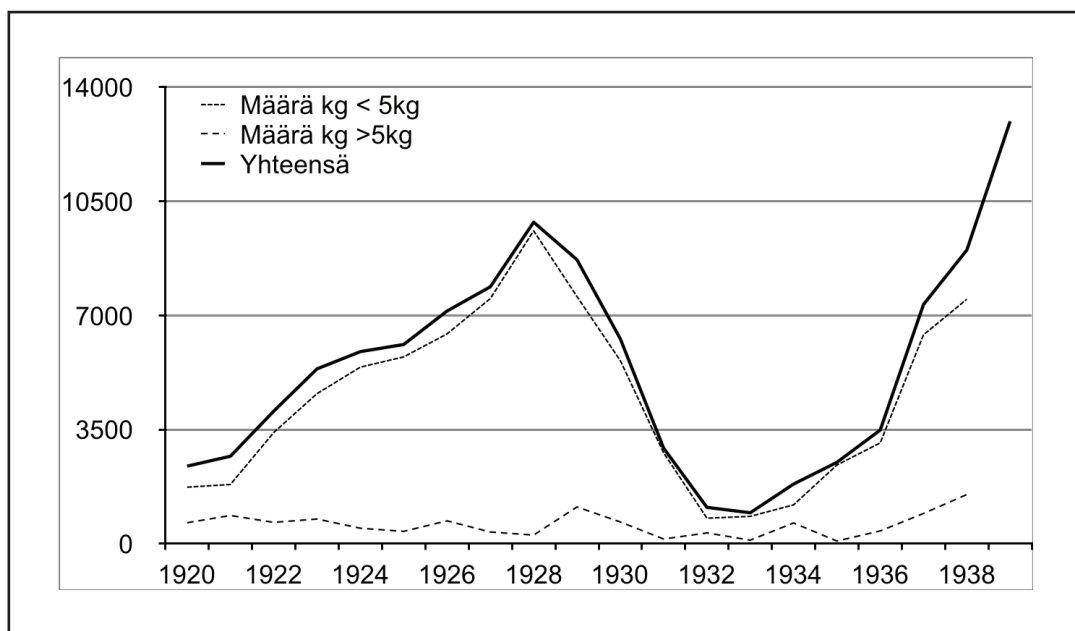
Tampereen polkupyörärekisteri on säilynyt vuosilta 1919–1952 ja Tapani Mauranen on tutkinut sen antamaa kuvaa tamperelaisista pyöräilijöistä. Tampereella rekisteröityjen pyörien määrä kohosi 1920-luvulla selvästi verrattuna 1910-lukuun ja pysyi tuolla vuosikymmenellä suhteellisen tasaisena lukuun ottamatta vuotta 1928, joka erottuu huippuna. Rekisteröintien määrä laski tämän jälkeen tasaisesti, saavutti aallonpohjan vuonna 1932 ja nousi sitten jyrkästi vuoteen 1937, jonka rekisteröintimäärä ylitti lähes nelinkertaisesti vuoden 1928 luvun. Rekisteröintien määrä laski hieman seuraavina vuosina ja nousi sitten vuonna 1940 uuteen huippuun, paitsi sodan aiheuttaman auto- ja hevoskadon, myös evakoiden mukanaan tuomien polkupyörien takia. Mauranen on todennut, että polkupyöriä rekisteröi 1920-luvun lopulla eniten työväki, ja myös vuonna 1938 heidän osuutensa uuden pyörän hankkineista oli yli puolet. Vuonna 1914 noin kuudella prosentilla tamperelaisista oli polkupyörä, 1920-luvun lopulla noin 15 prosentilla ja 1930-luvun lopulla noin 30 prosentilla. Tämä oli korkea prosenttiosuus, sillä 1930-luvun lopulla kaikista suomalaisista noin joka kuudennella on arvioitu olleen polkupyörä.¹⁴⁷

Valokuvauskoneiden osalta tuontitilastossa on eritelty yli ja alle viiden kilon painoiset kappaleet. Yli viiden kilon ryhmään kuulunevat lähinnä ateljeekäyttöön tarkoitetut kamerat, ja niiden tuonti pysyi koko jakson ajan suhteellisen tasaisena. Vuosi 1929 erottuu pienenä huippuna, jolloin näitä painavimpia valokuvauslaitteita tuotiin yli 1100 kiloa, kun tuonti muuten oli liikkunut kahden ja puolen sekä seitsemän ja puolen sadan kilon välillä 1920-luvun aikana. Tästä tuonti putosi nopeasti alimmillaan alle sataan kiloon 1930-luvun puolivälissä ja kohosi jälleen lähes tuhanteen kiloon vuosikymmenen lopulla. Kevyempien laitteiden ryhmässä tuontimäärä kohosi 1920-luvun alussa melko jyrkästi alle kahdesta tuhannesta kilosta reiluun viiteen tuhanteen kiloon vuosikymmenen puoliväliin mennessä ja siitä edelleen huippuvuoden 1928 yhdeksään ja puoleen tuhanteen kiloon. Tämän jälkeen tuonti putosi melko tasaisesti ja saavutti vuosina 1932 ja 1933 alle tuhannen kilon pohjalukemat, lähti vuosikymmenen puolivälin jälkeen taas ripeään nousuun ja kohosi vuonna 1939 huippulukemiin. Tälle vuodelle tilasto on jaettu uudella tavalla, yli ja alle kolmen kilon kappaleisiin, samoin tarkasteltavat tuontiartikkelit määritellään tarkemmin otsikolla ”valokuvauskoneet, niiden osat, objektiivit”. Painavammassa ryhmässä tuonti pysyi kilomääräisesti lähes samana kuin se oli aikaisemmin yli viiden kilon ryhmässä, mutta alle kolmekiloisia tuotiin nyt lähes 12 000 kiloa, kun alle viiden kilon kappaleiden tuonti oli edeltävänä vuonna ollut hieman alle seitsemän ja puolen tuhannen kilon. Näin ohitettiin siis reilusti 1920-luvun lopun tuonnin taso.¹⁴⁸

---

147. Mauranen 2007, 117, 138–141, Kuva 1988, 152.

148. *Suomen virallinen tilasto: 1A Ulkomaankauppa vuosijulkaisu. 1920–1939.*

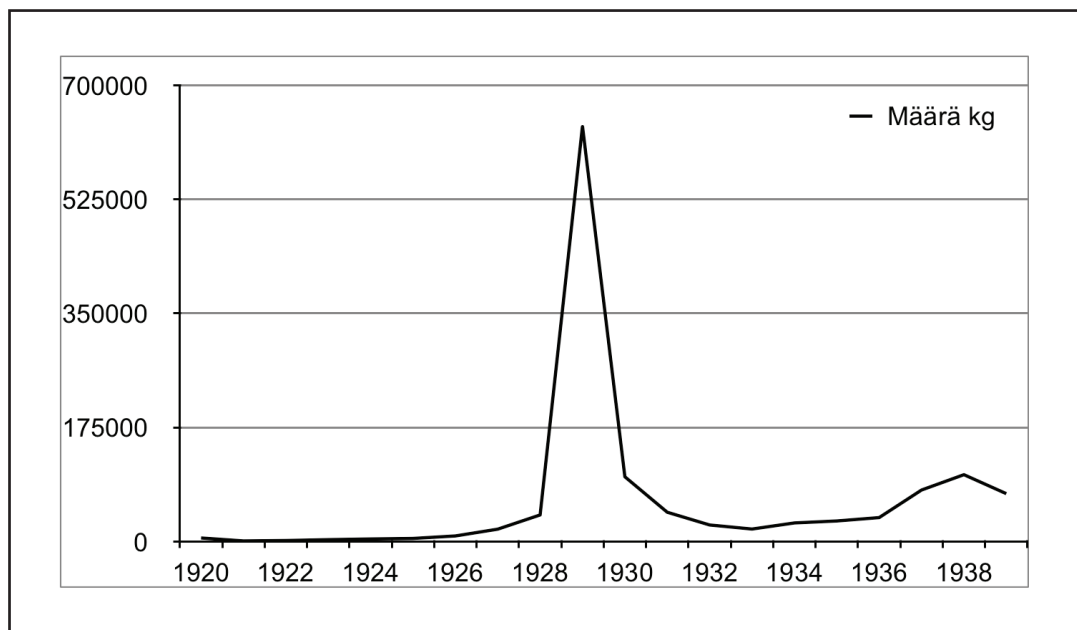

Kuvio 2. Valokuvauskoneiden maahantuonti 1920–1939

Gramofonien osalta ei tilastossa ole eroteltu itse gramofoneja gramofonilevyistä ja -neuloista ennen vuotta 1935. Kuten kameroiden ja niiden osien kohdalla, voidaan tässäkin tarkastella vain suhteellista kehitystä, ei laitteiden määrää, koska tilastointi on suoritettu kiloittain ja markkamäärissä. Gramofonien tuonti kohosi 1920-luvun alkupuoliskolla noin tuhannella kilolla vuodessa alle tuhannesta neljään ja puoleen tuhanteen, mistä se sitten nousi rivakasti vuonna 1926 yli kahdeksaan tuhanteen, vuonna 1927 jo lähes yhdeksääntoista tuhanteen ja vuonna 1928 neljäänkymmeneen ja puoleen tuhanteen. Vuonna 1929 gramofonien tuonti räjähti ällistyttävään yli kuuteen sataan tuhanteen kiloon. Jo seuraavana vuonna se laski niukasti alle sataan tuhanteen ja jatkossa suunnilleen puolittui vuosittain. Alimmillaan tuonti oli vuonna 1933, jolloin gramofoneja tuotiin hieman alle 19 000 kiloa. Seuraavana vuonna tuonti oli noussut taas lähes kymmenellä tuhannella kilolla ja alkoi tämän jälkeen nousta hyvin rivakasti saavuttaen uuden huipun vuonna 1938, jolloin maahan tuotiin yli 25 500 kiloa gramofoneja, lähes 4 000 kiloa gramofonineuloja ja 73 000 kiloa gramofonilevyjä. Tällöinkin päästiin siis vain niukasti sadan tuhannen kilon ylittävään tuontiin, noin kuudennekkseen vuoden 1929 tuonnista. Vuonna 1939 gramofonien tuonti laski yli viidellä tuhannella kilolla, mutta äänilevyjen tuonti lisääntyi hieman.¹⁴⁹ Lisäksi Turussa oli aloittanut vuonna 1938 Suomen ensimmäinen äänilevytehdas, Sointu,

149. Suomen virallinen tilasto: 1A Ulkomaankauppa vuosijulkaisu. 1920–1939. Gramofonilevyt ja luultavasti myös gramofonineulat on ennen vuotta 1935 mitä ilmeisimmin sisällytetty luokkaan ”Fonografeja, gramofoneja ja muita, erikseen mainitsemattomia soittoa y.m. esittäviä koneita sekä niiden osia”, koska toinen kysymykseen tuleva luokka ”soittokoneitten osia ja tarvikkeita, erikseen mainitsemattomia” ei juuri kasva tuonniltaan gramofonituonnin kasvaessa. Vuonna 1939 on gramofonien, levyjen ja neulojen lisäksi eritelty vielä levyistä kielenopetuslevyt, Suomen kansalaisen esittämää musiikkia sisältävät levyt sekä muut levyt ja äänilevyjen teelmät.

kun suomalaiset olivat tähän asti tuottaneet äänilevyjä tekemällä sopimuksia ulkomaisten levy-yhtiöiden kanssa. Sointu jatkoi äänilevyjen tuottamista läpi sotavuosien, vaikka levyihin tarvittavan sellakamateriaalin saatavuus vaikeutui. Levykaupat keräsivätkin vanhoja levyjä, jotka murskattiin uusien materiaaliksi.¹⁵⁰

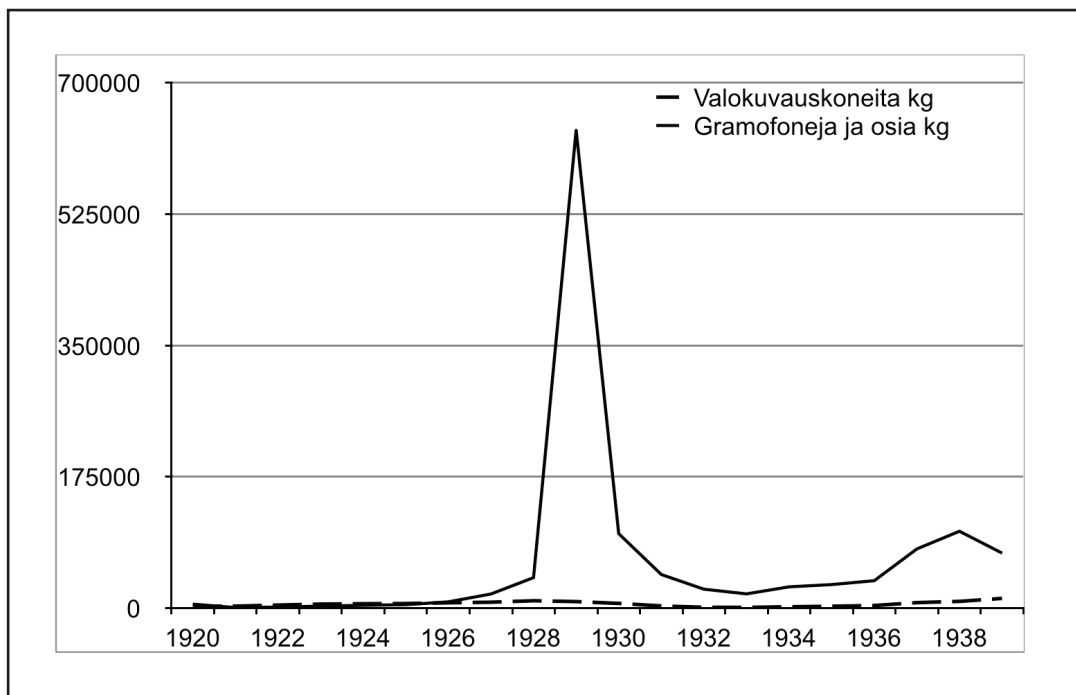

Kuvio 3. Gramofonien ja niiden osien, gramofonineulojen ja -levyjen maahantuonti 1920–1939

Vaikka kaikkien kolmen teknologian osalta voidaan havaita talouden nousukausien vaikutus sekä 1920- että 1930-luvun lopulla, myös eroja on havaittavissa. Gramofonien valtava ja yhtäkkinen kysyntä vuonna 1929 oli ainutlaatuinen sekä verrattuna muiden maiden gramofonimyynnin kehitykseen että muiden teknologioiden menekkiin kotimaassa. Tämän tutkimuksen valossa se peilaa paitsi 1920-luvun mittaan kasvanutta yleistä varallisuutta myös kulttuuriin ja kulutukseen kohdistuvien ajatusten ja arvostusten muutosta, joka purkautui esiin gramofonikuumeen erityisissä oloissa. Kameroita hankittiin kotikäyttöön tilastojen valossa melko tasaisesti 1920-luvulla, mutta hyvin vähän 1930-luvun alun vuosina, kun taas 1930-luvun loppua kohden kysyntä kasvoi ainakin tuontitilastojen perusteella merkittävästi ja nopeasti. Tämä käy yksiin lehdistössä 1930-luvun loppupuoliskolla ilmenevän näppäilijädiskurssin kanssa. Ammattikäyttöön suunnattujen laitteiden tuonti ei ollut samalla tavoin taloudellisille suhdanteille herkkää kuin yksityiskäyttöön ostettujen laitteiden. Aineistoni perusteella voidaan päätellä valokuvien yleistyneen 1900-luvun alkupuolen vuosikymmeninä siten, että toisen maailmansodan aikaan tullessa valokuvia omistamattomat aikuiset tai perhekunnat olivat jo harvinaisia, mutta itse valokuvausteknologia oli yhä vain harvojen hallinnassa eikä kokenut laajaa yleistymistä tässä tutkimuksessa käsiteltynä aikana. Sen suosio oli tasaisempaa, mutta myös maltillisempaa kuin gramofonin.

150. Lind 2005, 39–41, 52.

Kuvio 4. Valokuvauskoneiden ja gramofonien sekä niiden osien kiloittainen tuonti 1920–1939

Polkupyörä oli koko tarkastelujakson ajan kolmesta tutkimastani teknologiasta yleisin ja polkupyörien määrä myös lisääntyi kaikkein tasaisimmin. Tuontitilastot kuten taloussuhdanteetkin antavat kuitenkin vain summittaisen kuvan materiaalisesta todellisuudesta kunakin aikana. Kun huomio kiinnitetään laitteiden käyttöön, eteemme levittäytyy minä hyvänsä tarkasteltavana hetkenä laaja joukko esineitä, joista osa on uusia, osa vanhoja, osa aktiivisessa käytössä, osa ei. Esimerkiksi 1920-luvun lopulla hankitut gramofonit eivät hävinneet mihinkään gramofonituonnin romahtaessa, päinvastoin ne olivat rahanarvoista omaisuutta, jota voitiin vaihtaa tai myydä. Näin yksikin laite saattoi kiertää monien käsien ja käyttötilanteiden kautta tai vastaavasti olla läsnä omistajiensa sekä näiden sosiaalisen verkoston elämässä vielä vuosikymmeniä hankintahetkensä jälkeen.

Sekä tilastot että laadullinen aineisto antavat kuvan toisaalta kaikkien valintojen takana vaikuttavasta puutteesta ja jatkuvasta niukkuudesta, toisaalta uusista kulutusmahdollisuuksista ja vähittäin lisääntyvästä vauraudesta tarkastelemallani ajanjaksolla. Tähänastisen tutkimuksen antama kuva suomalaisten kulutuksesta, elintasosta ja materiaalisesta todellisuudesta ajalta ennen toista maailmansotaa on aukkoinen, osittainen ja väliin ristiriitaiseltakin vaikuttava. Tähän aikaan liittyneet muutokset kulutuksessa ja materiaalisessa maailmassa jäivät helposti sodan jälkeisten suurten muutosten varjoon. Kuitenkin juuri tällöin monella tapaa luotiin modernin Suomen materiaalisia puitteita ja otettiin ratkaisevat askeleet omavaraistaloudesta rahatalouteen.

Kun ajattelemme ajanjakson materiaalisia oloja itse tehdyn modernin käsitteen kautta, ristiriitaisuudet asettuvat osiksi moniulotteista kuvaa. Monet suomalaiset kärsivät puutetta, mutta puutteenkin keskellä saatettiin toisinaan tehdä suuria hankintoja. Suomi ei toisen maailmansodan alkaessa ollut täysimittainen kulutusyhteiskunta, mutta suomalaiset yhdistivät modernin kuluttajan toimintatapa- ja talonpoikaiseen omavaraisuuteen. Materiaalinen luovuus oli usein pakon sanelemaa ja säästävyyssyys sekä niukkuus hallitsivat enemmistön suhdetta esineisiin. Silti esimerkiksi gramofonien suosio todistaa tälle järkevän maltilliselle tai jopa tuomitsevan tiukalle suhtautumiselle rinnakkaista ja päällekkäistä kokeilun, uutuuskien ja kulutuksen halua. Esimerkiksi vaatetus, kodin kalustaminen ja muut hankinnat olivat yhtäältä luokkarajoja noudattelevia, osin vielä vanhan sääty-yhteiskunnan leimaamaa. Toisaalta vanhat rajat murtuivat tarkasteltuna aikana monella tapaa ja niitä koeteltiin – usein nimenomaan materiaalisesti. Käsillä olevan tutkimuksen jälkeenkin tiedämme yhä melko vähän 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan ulottuvan ajan kulutuksen ja esinemaailman eri puolista. Osittain tämä tutkimus herättää yleiskuvan puolesta myös enemmän kysymyksiä kuin mihin se voi tarjota vastauksia. Se avaa kuitenkin omasta puolestaan uusia näkökulmia tähän toisaalta niukkuuden ja puutteen, toisaalta uusien kulutusmuotojen ja kokeilujen keskellä uomaansa piirtävään esineellisen elämän virtaan. Lisäksi ilmenee se, miten jokaisella tarkastelluista teknologioista oli osin omalakinen historiansa tämän virran pyörteissä.

3.2. Polkupyörän historiaa ja historiografiaa

Polkupyörän tekninen kehitys ensimmäisistä poljettavista versioista periaatteiltaan nykyisenkaltaista polkupyörää vastaavaan malliin tapahtui 1800-luvun toisella puoliskolla muutaman vuosikymmenen kuluessa. Polkimeton juoksupyörä, niin kutsuttu draisienne, tuli tunnetuksi vapaaherra Karl von Draisin kehittämänä versiona 1817 ja aiheutti seuraavina kahtena vuonna pienimuotoisen muoti-ilmiön Euroopan ja Yhdysvaltain kaupungeissa, Englannissa hobby-horseksi kutsuttuna muunnelmana. 1860-luvulla Ranskassa kehitettiin ensimmäiset varsinaiset polkupyörät, puusta valmistetut kaksipyöräiset velocipedit, joissa oli lähes samankokoiset pyörät ja suoraa etupyörän etunapaan kiinnitetyt polkimet. Näistä menestyksekkäimmäksi nousi Pierre Michaux’n kehittämä malli, joka tultiin tuntemaan erityisesti Pariisiin vuoden 1867 maailmannäyttelyn ansiosta ja joka aiheutti pyöräilymuotia tai suoranaista polkupyöräkuumetta ennen vuosikymmenen loppua Ranskassa, Yhdysvalloissa ja useissa muissa maissa.¹⁵¹ Suomessa kärsittiin samanaikaisesti nälkävuosista, mutta tämä ei estänyt lehdistöä huomioimasta uutuutta 1868, ja seuraavana vuonna 1869 usealla suomalaisella paikkakunnalla jo päästiin näkemään yksittäisiä joko kotimaassa valmistettuja tai ulkomailta tuotuja velocipedeja.¹⁵²

Kuten muuallakin, Iso-Britanniassa pyöräilyinnostus laantui 1860-luvun loppuun mennessä, mutta siellä pieni joukko pyöräilijöitä ja pyöränvalmistajia jatkoi polkupyörän kehitystyötä, joka johti niin kutsutun korkeapyöräisen polkupyörämallin syntymiseen ja Englannin Coventryn muodostumiseen maailman pyöräteollisuuden keskuksiksi. Pyöräkilpailut olivat olennainen osa pyöräilykulttuuria sekä pyöräilyn tekniikan testaamista ja kehittämistä. Etupyörän kasvattamiseen kannusti nimenomaan sen antama nopeusetu pyöräilykilpailuissa. 1870-luvun kuluessa etupyörän läpimitta kasvoi kasvamistaan, kunnes sen suuruutta rajoitti enää ajajan jalkojen ylettyminen pyörän napaan kiinnitetyille polkimille. Etupyörän korkeus oli tämän seurauksena 48 ja 60 tuuman välillä ajajasta riippuen ja takapyörä aivan pieni, 16-tuumainen.¹⁵³

---

151. Herlihy 2004, 19–52; 75–153.

152. Kylliäinen 2007b, 41–49.

153. Kylliäinen 2007a, 21–26.

Pyöräilyn suosio kasvoi läntisessä maailmassa lähinnä kaupunkilaisen keskiluokan miesten parissa. Pyöräily oli ennen muuta urheilua, jota harrastettiin pyöräilyseuroissa. Kanadalaisen polkupyörähistorioitsijan Glen Norcliffen mukaan polkupyörästä tuli 1880- ja 1890-luvulla keskeinen moderniuden merkittäjä ja ajan tärkein luksustuote. Modernin projektin ilmiöille tyypillisesti se kuitenkin myös menetti asemansa menemällä pois muodista 1800-luvun viimeisinä vuosina.¹⁵⁴ Suomen ensimmäinen pyöräily-yhdistys oli vuonna 1882 perustettu Velocipedistklubben, jossa oli aluksi seitsemän jäsentä. Vuonna 1888 jäseniä oli kuutisenkymmentä, ja myös Turkuun oli kaksi vuotta aikaisemmin perustettu klubi. Molemmat järjestivät kilpailuja, pyöräretkiä ja julkisia esiintymisiä. Korkeapyöräisten maahan-tuonti ja myynti Suomessa alkoi vuonna 1884, ja vuosikymmenen loppuun mennessä suurimmissa kaupungeissa oli jokaisessa vähintään yksi pyöräliike. Näihin aikoihin alkoi pyöräilyn suosio nope-asti kasvaa Suomessa kuten muuallakin läntisessä maailmassa, ja 1890-luvun puoleen väliin tultaessa puhuttiin lehdistössä jo suoranaisestä pyöräkuumeesta. Vuosien 1895 ja 1898 välillä pyöräily oli yksi tärkeimmistä urheilumuodoista ja erittäin muodikasta hyvin toimeentulevien parissa. Pyöräilyseuroja perustettiin Viipuriin, Jyväskylään, Ouluun, Kotkaan, Vaasaan, Poriin, Kuopioon ja Tampereelle.¹⁵⁵

Korkeapyöräinen oli nopea, mutta erityisesti sen puutteet turvallisuudessa kannustivat jatkamaan myös toisenlaisten pyörämallien kehittämistä. Kannustimena toimi myös se, ettei korkeapyöräisen po-tentialinen käyttäjäjoukko ollut kovin suuri, sillä se soveltui lähinnä urheilullisille nuorille miehille. Vanhemmat herrat sekä pitkähameiset naiset saivat tyytyä kolmipyöräisiin, jotka olivat raskaita ja kömpelöitä ajaa. Erilaisista vaihtoehtoisista pyörämalleista voittoisaksi osoittautui 1880-luvun loppu-puoliskolla ”safety bicycle”, ketjuvetoinen, matala pyörämalli, joka jo olennaisilta osiltaan muistutti ny-kyisin tuntemamme polkupyörää. Vuonna 1888 patentoitu pneumaattinen rengas edisti olennaisesti matalan pyörämallin menestystä. Se kehitettiin erityisesti vähentämään tärinää, joka matalissa mal-leissa oli kiusana korkeisiin verrattuna, mutta käytössä havaittiin pian myös sen antama nopeusetu.¹⁵⁶ 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alussa pyöräklubeissa saattoi nähdä korkeapyöräisiä ja matalia mal-leja käytössä rinnan. Esimerkiksi suomalaisten pyöräilyseurojen kilpailuihin osallistui 1888 ja 1889 molempien mallien pyöriä, ja korkeapyöräiset olivat yhä enemmistössä. Samoihin aikoihin tuotiin maahan myös ensimmäiset naistenmalliset safety-pyörät, joissa keskitalanko oli laskettu alas nykyisten naistenpyörien tapaan.¹⁵⁷

1890-luku oli safety-pyörien ja polkupyöräkuumeen aikaa. Vuosikymmenen puolivälin tienoilla pyö-räily tuli muotiin kautta läntisen maailman. Kuten Rüdiger Rabenstein on todennut Saksan tilantees-ta, ei pyörän suosiota voida selittää pelkästään alentuneilla hinnoilla, vaan kyseessä oli porvarillisten arvojen, luokkaerottumisen ja prestiisin, edistysajattelun ja vauhti-innostuksen sekä nuoruuden ja luonnon uudenlaisen arvostamisen monimutkainen summa.¹⁵⁸ Pyörän hankkiminen oli yhä suhteel-lisen kallista, ja pyöräurheilu hyvin toimeentulevien luokkien harrastus. Amerikassa polkupyöräteol-lisuudesta tuli yksi suurimpia teollisuuden aloja, jonka kukoistus kesti vuosisadan loppuun ja romahti sitten täysin. Euroopassa kysyntä laski myös samoihin aikoihin selvästi, mutta säilyi silti vakaampana vuosisadan vaihtuessa.¹⁵⁹

Suomessa pyöräilijöille julkaistiin vuosina 1895–1898 jopa omaa HjulSPORTen-lehteä, joka tiheimmil-lään ilmestyi useamman kerran kuukaudessa. Helsingissä uusien pyörien lukumäärä alkoi kohota jyr-kästi vuodesta 1895 alkaen. Huippuvuodet olivat 1898 ja 1899. Vuoteen 1902 mennessä myynti oli las-kenut noin kolmannekseen huippulukemista. 1900-luvun alku oli myös aikaa, jolloin pyöräilyseurojen

154. Norcliffe 2001, 31–32, 41–42, 254–256.

155. Kylliäinen 2007b, 51–59; Kuva 1988, 19–27.

156. Bijker 1999, 51–84; Maierhof und Schröder 1998, 23–30; Herlihy 2004, 200–250.

157. Kylliäinen 2007b, 83–87.

158. Rabenstein 1991, 69.

159. Herlihy 2004, 278–297.

toiminta hiipui.¹⁶⁰ Tästä huolimatta polkupyörän varsinainen yleistyminen oli vasta alussa. Keskieurooppalaista mainontaa tarkasteltaessa voidaan myös havaita, ettei polkupyörän moderni näyttöarvo tai sen asema merkittävänä teknologisena keksintönä jäänyt pyörämuodin hiipumisen myötä 1800-luvulle. 1920-luvulle asti mainonta käytti kuvastoa ja symboliikkaa, joka korosti polkupyörän roolia teknisen kehityksen edustajana.¹⁶¹ Vaikka pyörä oli tietyissä piireissä menettänyt hohdokkuutensa, oli se silti suurimmalle osalle väestöstä yhä uudenaikaisuuden ilmentymä.

Heikki Kuva on arvioinut Suomessa olleen vuoden 1896 alussa noin 4000 ja kaksi vuotta myöhemmin noin 6000 polkupyörää, Tapani Mauranen puolestaan 1900-luvun alussa noin puolen prosentin suomen väkiluvusta omistaneen polkupyörän. Vaikka herrasväen pyöräilymuoti laantui vuosisadan vaihteessa, polkupyörien määrä jatkoi kasvamistaan erityisesti pikkukaupungeissa, maalla ja alemmissa luokissa. Polkupyöriä alkoivat myydä erityisesti konekauppiat, joiden valikoimiin kuului esimerkiksi ompelu- ja kutomakoneiden, rautasänkyjen, kirjoituskoneiden, suksien ja potkukelkkojen tapaisia suuria kuluttajatuotteita sekä usein myös maatalouskoneita. Ompelukone oli aluksi polkupyörää suositumpi tuote, ja 1910-luvun alussa myös näistä kahdesta halvempi. Polkupyörän hinta laski kuitenkin jatkuvasti vuoteen 1917 saakka. Kun polkupyörän hinta vielä 1896 vastasi 131–235 maatalousväen päiväpalkkaa, kaksikymmentä vuotta myöhemmin sen ostamiseen tarvittiin enää 24–57 päiväpalkkaa. Ensimmäinen kotimainen pyörätehtailija oli Merilä, joka aloitti runkojen valmistuksen Turussa vuonna 1904. Muita 1900-luvun alun kotimaisia valmistajia olivat Helkama ja Pyrkijä, 1920-luvulta lähtien Tunturi ja 1930-luvulta alkaen myös Kone ja Terä. Hinnat eivät laskeneet enää yhtä nopeasti kuin vuosisadan alussa, mutta 1920-luvun loppuun saakka kuitenkin edelleen hieman. Tällöin saavutettiin 25–40 maataloustyöväen päiväpalkkaa vastaava hintataso, ja pyörä alkoi olla suurelle osalle työtätekevistä periaatteessa mahdollinen ostos. Polkupyörien vähittäismyyjiä löytyi jo joka kaupungista ja monesta maaseutupaikasta, ja 1930-luvun puoliväliin mennessä ylivoimaisesti suurin osa polkupyöristä myytiin maalla. Pulavuosien jälkeen pyörämyynti kohosi kohti vuoden 1938 huippua, jonka taso saavutettiin uudelleen vasta 1950-luvulla. Polkupyöräkauppiaita oli nyt joka pitäjässä ja osuusliikkeet olivat ottaneet pyörät osaksi tarjontaansa, mutta näiden ohella myös kiertävät asiamiehet olivat yhä tärkeässä asemassa.¹⁶²

Siinä missä 1800-luvun polkupyörähistoria oli kaikkialla länsimaissa hyvin samantapainen, 1900-luvulla maiden ja alueiden välille muodostui suuria eroja pyöräilyn yleisyydessä, polkupyöräinfrastruktuurissa ja polkupyörän kulttuurisissa merkityksissä. Yhdysvalloissa aikuisten pyöräily lopahti 1900-luvun alussa lähes kokonaan, ja esimerkiksi 1920-luvulla kysyntää oli lähinnä vain lasten- ja nuorisopyörille, jotka olivat suosittuja syntymäpäivä- ja joululahjoja. 1930-luvulla virkistyspyöräily kohotti aikuisten polkupyörien myyntiä jonkin verran, mutta pyöräilyn rooli amerikkalaisten elämässä pysyi vaatimattomana. Herlihyn mukaan Amerikassa oli 1930-luvun puolivälissä 2–3 miljoonaa pyörää, kun niitä Saksassa oli 15 miljoonaa, Britanniassa ja Ranskassa kummassakin seitsemän miljoonaa ja Alankomaissa kolme miljoonaa, mikä tarkoitti noin yhtä pyörää kahta alankomaalaista kohden. Euroopassa polkupyörä oli säilynyt aikuisten kulkuvälineenä ja lastenpyöriä pidettiin luksuksena.¹⁶³ Silti Euroopan maidenkin välillä oli pyöräilyssä huomattavia eroja. Anne-Katrin Ebert on verrannut saksalaista ja alankomaalaista kehitystä toisiinsa ja todennut polkupyörän kansallisen aseman jatkuvasti vahvistuneen Alankomaissa 1900-luvun alkupuoliskolla, kun taas Saksassa pyöräily ei onnistunut saavuttamaan samanlaista kulttuurista, sosiaalista ja poliittista asemaa.¹⁶⁴

---

160. Kuva 1988, 26–27.

161. Di Falco 2002.

162. Kuva 1988, 27, 45, 48, 52, 57, 88, 108, 115, 147; Mauranen 2005a, 22, 27, 32.

163. Herlihy 2004, 322–328.

164. Ebert 2010, 419–425.

Suomen polkupyörähistoriaa 1900-luvun alkupuoliskolla leimaa maan asutuksen suurimmaksi osaksi agraarinen luonne. Suomessa ei rakennettu pyöräteitä, mutta toisaalta moottoriajoneuvojen määrät teillä pysyivät vähäisinä. Teiden huono kunto, tai Itä- ja Pohjois-Suomen kohdalla jopa ajokelpoisten teiden puuttuminen, sekä lumiset talvet hankaloittivat pyöräilyä, mutta muistitietoaineiston perusteella eivät sitä kuitenkaan estäneet, vaan jopa kärrypoluilla pyöräiltiin, ja ainakin osa suomalaisista pyöräili myös talvella. Polkupyörän arvostus oli suurta koko tarkasteleman ajanjakson, ja huomattavaa on myös muistitiedossa toistuva teema toteutumattomista pyörähaaveista. Vaikka pyörä oli muodostunut yleiseksi kulkuneuvoksi, läheskään kaikilla ei ollut mahdollisuutta sitä ostaa.

Tarkkaa tietoa Suomessa kunakin aikana käytössä olleiden polkupyöräiden määrästä ei ole, koska polkupyöriä ei meillä esimerkiksi Hollannin tapaan ole verotettu. Mauranen arvioi pyöriä olleen 1920-luvun alussa noin 200 000, ja monessa kylässä pyöränomistajia oli vasta yksi tai ei vielä yhtään.¹⁶⁵ 1930-luvun puoliväliin mennessä pyörämäärä oli aikalaistiedon mukaan jo 400 000¹⁶⁶, ja 1930-luvun loppupuolisko puolestaan oli aikaa, jolloin 1920-luvun lopulla alkanut polkupyöräiden laaja yleistyminen jatkui voimakkaana. Samanaikaisesti polkupyörä tuli uudelleen muotiin myös kaupungeissa, kun retki- ja kilpapyöräilyn suosio kasvoi. Polkupyöriä myytiin 1930-luvun loppupuoliskolla vuosittain noin 135 000 kappaletta, huippuvuonna 1938 noin 160 000 kappaletta. Suomessa oli neljä polkupyörätehdasta, minkä lisäksi tukkuliikkeet harjoittivat polkupyöräiden kokoamista.

1930-luvun lamavuosista polkupyöräteollisuus ja -kauppa selvisi monta muuta alaa helpommalla. Pyöräiden yleisyyttä arvioitaessa on otettava huomioon, että hävikki oli pientä ja vanhat pyörät pysyivät korjattuina pitkään käytössä.¹⁶⁷ Samoin muistitietoaineistosta käy ilmi, että polkupyöräiden yhteiskäyttö oli hyvin tavallista. Vaikka pyöriä pyrittiin mielellään ostamaan eri perheenjäsenille omiksi, yksi polkupyörä palveli usein koko perhettä ja sitä lainattiin tarpeen mukaan vielä naapureille ja kylänmiehillekin. Samoin yhden pyörän avulla saattoi vuorotellen tai yhtä aikaa taittaa samaa matkaa useampi henkilö.

Polkupyöräiden osuus ajoneuvoliikenteestä vaihteli paikkakunnittain hyvinkin runsaasti. Pyöräilyn huippukautena, 1930- ja 1940-luvun vaihteessa pyöräilijöiden osuus ajoneuvoliikenteestä oli Helsingissä noin 30 prosenttia. Pelkästään 1930-luvulla polkupyöräilijöiden määrä Helsingissä noin kaksinkertaistui ja kaupunki laati vuonna 1937 suunnitelmat liikenteen pääväyliä mukailevista pyöräteistä, jotka kuitenkin jäivät sodan takia toteuttamatta. Johanna Kallioinen on arvioinut pyöräilyn osuuden olleen muissa kaupungeissa vielä korkeampi, esimerkiksi Oulussa mahdollisesti noin 70–90 prosenttia eli eurooppalaisia pyöräilytilastoja johtaneiden hollantilaiskaupunkien luokkaa. Kokonaisuutena tarkasteltaessa 1900-luvun suomalaisessa pyöräilykehityksessä erottuvat toista maailmansotaa edeltävä nopean kasvun aika ja 1960-luvun vieläkin nopeampi romahdus, jotka ovat yhteneväisiä yleisen eurooppalaisen kehityksen kanssa. Näihin verrattuna 1970-luvulta lähtien tapahtuneet muutoksen pyöräilymäärissä ovat olleet hyvin vähäisiä.¹⁶⁸ Tutkimuksessani käytetyt muistitietolähteet käsittelevät ensin mainittua ajanjaksoa toiseksi mainitun näkökulmasta. Olen tarkastellut näiden kahden pyörähistoriallisesti merkittävän ajanjakson välistä jännitettä tutkimukseni toisessa polkupyöräartikkelissa.

Saara Tuomaala on havainnut maalaislapsuutta käsittelevää väitöskirjatutkimustaan varten tekevänsä haastattelututkimuksessa polkupyörän olleen tärkeä väline ja symboli maalaisnuorten siirtäytyessä lapsuudesta kohti aikuisuutta 1920–1940-luvuilla. Polkupyörä oli arvokas, haluttu, itsenäisen

---

165. Mauranen 2005a, 81.

166. Leino 1935.

167. Kuva 1988, 113–119.

168. Kallioinen 2002, 40, 48; Ebert 2004, 348–349.

kulkemisen mahdollistava esine, joka maalaisnuoruutta muisteltaessa usein nousee avainasemaan.¹⁶⁹ Oman tutkimukseni muistitietoaineistossa korostuvat erityisesti 1920- ja 1930-luku, jolloin polkupyörän merkityksen kulkuvälineenä Suomessa voidaan sanoa olleen tähänastisen historian suurin. Suurimmalla osalla käyttäjistä se tuli korvaamaan jalan kulkemista ja mahdollisti täten huomattavasti nopeamman ja helpomman liikkumisen paikasta toiseen. Erityisesti maaseudulla voidaan ajatella polkupyörällä ja vilkkaalla yhdistystoiminnalla olleen toisiaan positiivisesti vahvistava vaikutus. Muistitiedossa erityisesti tanssit ja ilmat, mutta myös muut yhdistysten ja seurojen toimintamuodot olivat keskeisimpiä pyöräilykohteita ja tärkeimpiä syitä polkupyörän haluamiseen. Tämä siitä huolimatta, että pyörällä taitettiin usein työmatkoja, kauppatkoja ja muita eläntöön tai velvollisuuksiin kuuluneita taipaleita. Muistitietoaineisto soveltuu huonosti yleisen muutoksen kuvaamiseen, sillä se kuvaa yksilöittäin kokemuksia ja asiantilaa tietynä aikana. Aineistosta voidaan kuitenkin jäljittää pyörien saapumista maalaiskyliin ja erilaisten teknisten ja ulkonäöllisten uutuuskien yleistymistä.

Muistitietoaineistossa mainitaan suuri joukko polkupyöräilijöitä jo 1800-luvun lopulta. Nämä ovat joko vastaajien itsensä näkemiä tai kylän yhteisessä muistitiedossa säilyneitä yksittäisiä henkilöitä. Monien varhaisimmista polkupyöristä muistellaan olleen korkeapyöräisiä, joita ilmeisesti säilytettiin erikoisuuksina ja käytettiin huvitteluvälineinä vielä pitkälti matalien mallien voitokulun jälkeenkin. Erottelu korkeapyöräisten ja ”tavallisten” polkupyörien välillä on myös selkein pyörien tekniikkaan koskeva jaottelu, jonka vastaajat tekevät. Suurin osa 1800-luvun lopulta muistetuista pyöristäkin on silti jo matalaa mallia. Näistä mainitaan usein niiden myöhempiä malleja korkeampi runko. Samoin tehdään ero ”kiinteäkappaisten” ja ”vapaanapaisten” polkupyörien välillä. 1800-luvun polkupyörissä oli vielä kiinteä kappeli eli vetävä pyörä pyöräiti polkimia aina pyörän liikkua. Jarrutukseen käytettiin joko etupyörää yläpuolelta painavaa lusikkajarrua tai taakse päin polkemista. Vapaanapa yleistyi Suomessa vuosisadan vaihteessa ja usein siihen yhdistettiin jalkajarru. Vielä 1909 Heikki Helkaman pyöräluettelossa mainittiin mallien olevan ”vapaalla pyörällä”,¹⁷⁰ vapaanapa ei siis ollut aivan itsenäisyys. Joillakin vastaajista on omakohtaisia kokemuksia kiinteäkappaisella pyörällä ajamisesta, ja lukuisat muutkin mainitsevat kiinteän välityksen aiheuttamat hankaluudet ja vaaratilanteet. Vastaajat nimeävät yllättävän paljon jo 1900-luvun alkuvuosina ja 1910-luvulla hankittuja pyöriä. Osa näistä oli maalaiskylien tai -pitäjien ensimmäisiä pyöriä, jotka erityisasemansa takia ovat säilyneet muistissa, mutta huomattava osa oli myös vastaajien tai näiden perheenjäsenten hankkimia.

1920- ja 1930-luvulla polkupyörä näyttäytyy vastauksissa jo sangen yleisenä, mutta hyvin haluttuna ja arvokkaana maalaisperheiden omaisuuden osana. Vastausten valossa voidaan nähdä edeltävien vuosikymmenien pyöräilyn tehneen polkupyörää yleisesti tunnetuksi ja hyväksytyksi maaseudulla ja luoneen maalaisten polkupyöräkäytäntöjen pohjaa, vaikka polkupyörä olikin tällöin vasta suhteellisen harvojen ulottuvilla. Vastaajat muistavat osin vielä 1920-luvultaikin puuvanteisia pyöriä, samoin sen, miten 1900-luvun alun pyörissä ei ollut tavaratelineitä tai sen saattoi saada vain lisävarusteena. Eritään monet vastaajat muistelevat tehneensä varsinkin 1930-luvulla pyöräretkiä; itseksensä, ystävien ja sukulaisten kanssa tai erilaisten kerhojen ja yhdistysten toiminnan puitteissa. Retkipyöristä erityisenä pyörämallina ei vastauksissa ole puhetta. Sen sijaan muistellaan jonkin verran 1930-luvulla monipuolistunutta polkupyörien väri- ja muotoilua.

Polkupyörien lisävarusteista mainitaan ketjusuojat ja hameverkot, joita oli naisten pyörissä, sekä karbid- ja myöhemmin dynamolamput. Lamppujen kaltaisista lisävarusteista kirjoitetaan kuitenkin varsinkin

---

169. Tuomaala 2003, 355–371.

170. Mauranen 2007, 107. Helkama aloitti polkupyörien kokoamisen tuontiosista 1908 ja kootuissa pyörissä oli kaikissa vapaanapa. Mauranen toteaa kuitenkin pakkina puuttuneen Helkaman pyöristä alusta lähtien. Mauranen 2005a, 29.

vähän, mistä voisi päätellä niiden olleen verrattain harvinaisia. Useammin vastaajat kirjoittavatkin täydessä pimeydessä ajamisesta ja sen aiheuttamista onnettomuuksista. Kuten Tapani Mauranen toteaa, polkupyörä oli 1950-luvulle saakka huomattavan käytännöllinen kulkuneuvo, sillä palvelut ja huvittelumahdollisuudet sijaitsivat yleensä pyörämatkan päässä eikä harvahko autoliikenne aiheuttanut pyöräilijöille suurta vaaraa.¹⁷¹ Voidaan myös ajatella, että pyörä omalta tärkeältä osaltaan muokkasi maaseudun kiintopisteiden maantiedettä. Lisäksi muistitietovastausten perusteella voidaan todeta 1920- ja 1930-luvun suomalaisten pyöräilleen ainakin poikkeustilanteissa myös huomattavan pitkiä matkoja. Monet vastaajat kertovat polkeneensa pisimmillään jopa yli sadan kilometrin matkoja yhden päivän aikana esimerkiksi kyläillessään sukulaisten luona, osallistuessaan juhliin tai toimittaessaan jotakin tärkeää asiaa.

Polkupyörähistorian tutkimus on viime vuosikymmeninä muotoutunut tutkimusalaksi, joka sijoittuu lähinnä teknologian historian tutkimusperinteeseen. Sinne sen asemoi Trevor J. Pinchin ja Wiebe E. Bijkerin vuonna 1987 julkaisema ohjelmallinen artikkeli ”The social construction of facts and artifacts”, jossa polkupyörän teknistä kehitystä korkeapyöräisistä mataliin malleihin tarkasteltiin havainnollistavana esimerkkinä teknologian sosiaalisesta rakentumisesta, sosiaalisten ryhmien roolista tässä rakentumisessa ja teknologioiden tulkinnallisesta joustavuudesta.¹⁷² Wiebe E. Bijker laajensi polkupyöräaiheen käsittelyä vuonna 1995 ilmestyneessä kirjassaan *Of Bicycles, Bakelites, and Bulbs*, josta kolmasosa käsittelee matalan pyörämallin kehityksen historiaa teknologian sosiaalisen rakentumisen näkökulmasta.¹⁷³ Tämän teoreettisen viitekehyksen lisäksi polkupyörähistorialle tärkeä instituutio on ollut International Cycling History Conference (ICHC), joka on vuodesta 1990 alkaen järjestetty vuosittain. Muodoltaan akateeminen konferenssi kerää yhteen polkupyörähistorian tutkijoita sekä yliopistomaailmasta että sen ulkopuolelta. Esitelmistä julkaistaan artikkelimuotoiset versiot konferenssin Proceedings-julkaisussa. Konferenssia perustamassa ollut ja sen johtokuntaan yhä kuuluva Nick Clayton on englantilaisen Veteran-Cycle Clubin aktiivi ja yhdistyksen *The Boneshaker* -lehden toimitaja.¹⁷⁴ Samanhenkisiä vanhojen polkupyörien ajamiseen, kunnostamiseen, keräilyyn ja tutkimiseen keskittyneitä yhdistyksiä toimii useissa maissa ja niiden edustajat kuuluvat akateemisten pyörätutkijoiden ohella ICHC:n kantaviin voimiin. Suomessa tällainen yhdistys on vuonna 1994 toimintansa aloittanut Vanhat Velot ry, jonka jäsenistö on erityisesti kiinnostunut vanhojen polkupyörien entisöinnistä.¹⁷⁵

Vuonna 2002 Nick Clayton kyseenalaisti Pinchin ja Bijkerin vuoden 1987 artikkelin polkupyörähistoriallisen oikeellisuuden kritisoiden esimerkiksi naisten tarkastelua merkittävänä polkupyörän kehitykseen vaikuttaneena ryhmänä sekä ilmarenkaan esittämistä ratkaisevana teknologisena piirteenä.¹⁷⁶ Pinch ja Bijker puolestaan kiistivät Claytonin kirjoituksen päätelmät ja totesivat hänen edustavan naimaempirismia, jonka kaltaista lähestymistapaa teknologian sosiaalisen rakentumisen teorialla nimenomaan haluttiin torjua.¹⁷⁷ Mielenkiintoisen näkökulman polkupyörähistorian tutkimuksen sisäiseen dynamiikkaan tarjoaa polkupyörätutkija Bruce Eppersonin tähän keskusteluun kirjoittama kommentti, jossa hän toteaa ICHC:n edistyneen polkupyörätutkimusta suunnattomasti, mutta suhtautuvan torjuvasti teknologian historian tarjoamiin teoreettisiin mahdollisuuksiin. Toisaalta konferenssin aktiiveista löytyy hänen mukaansa myös teoreettisten lähestymistapojen puolustajia, jollaiseksi hän nimeää esimerkiksi muotoilun historian tutkijan Nicholas Oddyn.¹⁷⁸ Sittemmin ICHC:ssä ovat käyneet esitel-

---

171. Mauranen 2007, 157.

172. Pinch and Bijker 2001, 7–50.

173. Bijker 1999, 19–100.

174. <http://www.cycling-history.org/>. Viitattu 22.5.2013.

175. <http://www.vanhatvelot.org/>. Viitattu 21.5.2013.

176. Clayton 2002.

177. Bijker and Pinch 2002.

178. Epperson 2002, 371–373.

möimässä 2000-luvun merkittävien uusien polkupyörähistoriaa käsittelevien teosten kirjoittajat: Kanadan polkupyörähistoriaa maantieteellisen sosiaalisen rakentumisen ja moderniuden näkökulmista tutkinut Glen Norcliffe, polkupyörän koko tähänastisesta historiasta kattavimman yleisesityksen kirjoittanut David V. Herlihy sekä Saksan ja Alankomaiden polkupyörähistorian vertailulla runsaasti uutta tietoa tuottanut Anne-Katrin Ebert.¹⁷⁹

Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana polkupyörähistoriassa on tapahtunut paljon, mutta polkupyörän historia on kaikkea muuta kuin loppuun kaluttu. Kuten teknologian historian professorit Ruth Oldenziel ja Adri Albert de la Bruhèze kirjoittavat, polkupyörän historiaa on erityisen vahvasti leimannut modernin edistyksen kertomus, minkä takia suurin osa vanhemmasta pyörätutkimuksesta keskittyy viktoriaaniseen pyöräilyyn, kun taas uudempi tutkimus on pureutunut myös pyöräilyn ja autoilun historian suhteeseen ja pyrkinyt kyseenalaistamaan polkupyörän asemaa liikenteen historiassa pelkkänä auton edelläkävijänä.¹⁸⁰ Pyöräilyn historiaa on viime aikoina alettu enenevässä määrin käsitellä osana liikenteen, liikennesuunnittelun, liikkumisen ja tieverkostojen historiaa, jolloin on käynyt ilmi, miten polkupyörä toistuvasti marginalisoitiin suunnittelun ja politiikan tasolla, vaikka se käytännössä oli erittäin yleinen liikenneväline.¹⁸¹

Kun James McGurn julkaisi vuonna 1987 yhden ensimmäisistä kattavuuten pyrkivistä polkupyörähistorian esityksistä, hän halusi kiinnittää huomiota erityisesti polkupyörän tutkimatta jääneeseen rooliin sosiaalishistoriassa.¹⁸² Yhä vieläkin kaikkein tavallisin, yleisin ja suosituin pyöräily on tutkimuksessa kaikkein huonoiten edustettuna, samoin kuin ne ajanjaksot jolloin polkupyörän merkitys ja levinneisyys liikennevälineenä on ollut suurin. Nicholas Oddy on todennut 1900-luvun alun vuosikymmenten polkupyörähistoriografian puutteellisuuden johtuvan ainakin osittain polkupyörän käyttäjien muuttumisesta. 1900-luvun anonyymia, huomiota herättämätöntä pyöräilijää ei ole lähteidenkään puolesta yhtä helppo tutkia kuin 1800-luvun muodikkaita, seuroihin järjestäytyneitä ja sankarillisia spehtaakeleita järjestäneitä pyöräilijöitä.¹⁸³ Afrikkalaista nykypyöräilyä tutkinut Hans Peter Hahn puolestaan arvelee pyöräilyn usein jäävän tutkimatta merkityksestään huolimatta, kun se tarkastelunäkökulmasta riippuen ei vaikuta joko tarpeeksi perinteiseltä tai tarpeeksi modernilta tutkimuskohteelta.¹⁸⁴ Anne-Katrin Ebert on havainnut lisäksi sellaisten pyöräilyyn kuuluneiden piirteiden kuin leikkisyyden jääneen teknisyyden varjoon polkupyörähistoriassa.¹⁸⁵

Tapani Mauranen on Helkama-historiikissaan kommentoinut ylimitoitettua huomiota, jota ensimmäiset pyöräilijät ovat saaneet myöhempien pyöräilijöiden kustannuksella,¹⁸⁶ mutta itse asiassa niin Mauranen kuin muutkin suomalaiset polkupyörähistorian tutkijat ovat kunnostautuneet 1900-luvun kehityksen tarkastelussa. Suomalainen polkupyörähistoriografia ei ole kovin runsas, mutta kattaa 1800-luvun loppupuolen lisäksi ansiokkaasti myös koko 1900-luvun. Silti juuri 1900-luvun pyöräilyssä riittää yhä tutkittavaa esimerkiksi liikennesuunnittelun ja pyöräilykäytäntöjen muutoksen osalta. Tässä tutkimuksessa nostan esiin yhtäältä kansainvälisesti polkupyörähistorian katvealueelle jäänyttä maaseudun pyöräilyä, toisaalta tarkastelen suomalaisen pyöräilyn kehitystä 1900-luvun alusta 1970-luvun alkuun sekä pyöräilyn aseman määrittelyä muistelun ja historiakulttuurin kautta.

---

179. Norcliffe 2001; Herlihy 2004.

180. Oldenziel and de la Bruhèze 2012, 27.

181. Emanuel 2012; Cox 2012; Oldenziel and de la Bruhèze 2011.

182. McGurn 1987, 9.

183. Oddy 2005.

184. Hahn 2012, 33.

185. Ebert 2010, 34.

186. Mauranen 2005a, 30.

3.3. Valokuvauksen ja valokuvien historiaa ja historiografiaa

Ensimmäinen kaupallisesti menestyksekkäs valokuvausmenetelmä oli dagerrotypia, joka levisi 1840-luvun aikana useimpiin Euroopan maihin sekä Yhdysvaltoihin. Suomen ensimmäisen tunnetun dagerrotypian, eli hopeoidulle kuparilevylle kiinnittyvän peilikuvan, otti Henrik Cajander Turussa 1842. Suomalaisille tarjoutui ensimmäinen kaupallinen mahdollisuus kuvauttaa itseään, kun saksilainen dagerrotypisti Friedrich Reinhold vieraili Vaasassa vuonna 1846.¹⁸⁷ Dagerrotypia oli tarvikkeidensa puolesta kallis, vaati voimakasta valaistusta ja jopa minuuttien valotusaikaa eikä ollut monistettavissa. Vähitellen muut menetelmät kuten kalotypia, ambrotypia, ferrotypia ja kollodiomenetelmä korvasivat sen. Merkittävä tekninen askel oli 1850-luvun alussa keksitty kollodiomenetelmä, jossa lasilevyt toimivat negatiivien materiaalina ja samaa kuvaa pystyttiin kehittämään niin monta kappaletta kuin haluttiin. Aluksi käytössä olivat märkälevyt, joiden käsittely oli hankalaa, koska ne vaativat herkistämistä kuvaustilanteessa ja kehittämistä heti valottamisen jälkeen.¹⁸⁸ Kuivalevyjen tuleminen käyttöön 1880-luvun alussa helpotti kuvaamisen tekniikkaa huomattavasti, minkä katsotaan antaneen sysäyksen amatöörikuvauksen leviämislle. Samalla myös kameroista tuli pienempiä ja helpommin käsiteltäviä.¹⁸⁹ Myös dagerrotypian kaltainen positiivimenetelmä ferrotypia, jossa kuva kiinnittyi peltilevylle, levisi Suomessa melko laajasti, sillä sitä suosivat markkinoilla kuvia ottaneet pikavalokuvaajat vuosisadan vaihteen molemmin puolin.¹⁹⁰

Käyntikorttikuvat valokuvamuotokuvien tyyppinä oli patentoitu 1854 ja Suomessa niitä valmistsivat ensimmäisinä Pietarista Helsinkiin saapuneet Borchardtin valokuvaajaveljekset vuonna 1860. Alusta saakka käyntikorttikuvien ideaan kuului tarjota asiakkaille kerrallaan kuudesta kahteentoista kappaletta tämän muotokuva jaettavaksi ystäville ja sukulaisille. Seuraavat noin kuusikymmentä vuotta käyntikorttikuvat pysyivät valokuvaamojen päätuotteena, vaikka muitakin muotokuvakokoja oli tarjolla. Valokuvaajat saattoivat myös tarjota asiakkailleen ostettavaksi käyntikorttikuvia lukuisista eri julkisuuden henkilöistä. 1800-luvulta 1900-luvulle tultaessa käyntikorttikuvien ottaminen tuli mahdolliseksi yhä suuremmalle joukolle suomalaisia. Esittäytymisen tavat muuttuivat jo 1800-luvun lopulla yksilöllisyyden korostamisen myötä ja kuivalevy menetelmän ansiosta lyhentynyt valotusaika salli jähkkyä poseerausta vapaamman kuvattavaksi asettautumisen. 1920-luvulle tultaessa vaikutteita antoivat esimerkiksi näyttelijättärien, laulajien, filmitähtien ja muiden kuuluisien kaunottarien muotokuvat. Valokuva-ateljeita avattiin 1860-luvun ja vuosisadan lopun välillä kaikkiin suomalaisiin kaupunkeihin, 1900-luvun alusta alkaen myös maalaiskirkonkyliin. 1920-luvulla ammattivalokuvaajia oli Suomessa jo satoja.¹⁹¹

Maaseudulla vaikuttivat kyläkuvaajat ja kiertävät kuvaajat. Kyläkuvaajia alkoi esiintyä harvakseltaan jo 1890-luvulla, mutta heidän vilkkainta toiminta-aikaansa olivat 1920- ja 1930-luku. Tällöin Suomessa toimi arviolta viitisen tuhatta kyläkuvaajaa ja kolmesta neljään sataa kiertävää kuvaajaa. Kyläkuvaajat eivät ottaneet käyntikorttikuvia, vaan kuvasivat yleensä postikorttikokoisille lasinegatiiveille oman kylänsä tai pitäjänsä väkeä pyynnöstä ja pientä korvausta vastaan. Kyläkuvaajia tutkinut Hannu Sinisalo on jakanut Suomen valokuvaushistorian kolmeen jaksoon: Ennen 1910-lukua valtaosa suomalaisista valokuvista oli ateljeekuvaajien ottamia, 1910-luvulta 1930-luvulle kyläkuvaajien tuotantoa ja toisen

---

187. Ollila 2013, 19.

188. Hirn 1972, 21–22.

189. Birrell 1984, 15.

190. Kukkonen ja Vuorenmaa 1999a, 30.

191. Kukkonen ja Vuorenmaa 1999a, 34, 92; Ijäs 2008; Kukkonen ja Vuorenmaa 1999b, 92; Joutsalmi 1986, 16.

maailmansodan jälkeen harrastajien näppäämiä.¹⁹² Ennen toista maailmansotaa kuvanneet hän jaottelee harrastajiin, kyläkuvaajiin, ateljeekuvaajiin ja tutkijakuvaajiin.¹⁹³

Tarjolla ollut valokuvaustekniikka muuttui merkittävästi sekä 1800-luvun lopun vuosikymmeninä että 1920- ja 1930-luvulla. 1880-luvun puolivälissä rullafilmi tuli vaihtoehdoksi lasinegatiiveille. Saman vuosikymmenen lopulla Kodak toi Amerikassa markkinoille laatikkokameran, joka oli valmiiksi ladattu filmillä sataa kuvaa varten ja joka filmin loppuessa lähetettiin kokonaisuudessaan tehtaalte kuvien kehitystä ja uuden filmin lataamista varten. Mullistavaa tässä tuotteessa oli, että kamerasuostaja otti hoitaakseen myös kuvien kehittämisen. Aluksi näiden kameroiden hinta oli verrattavissa muihin käsikameroihin eli suhteellisen kallis, mutta 1890-luvun puoliväliin tultaessa Kodakin halvimmat mallit olivat niin edullisia, että yksityinen valokuvaus levisi Yhdysvalloissa merkittävästi. Vuonna 1900 markkinoille tuli Kodakin Brownie, joka oli suunnattu erityisesti lapsille ja oli hinnaltaan hyvin edullinen. Kodakin menestys perustui suurelta osin taitavaan markkinointiin.¹⁹⁴ Suomalaisessakin lehdistössä Kodakin raitamekkinen mainostyttö oli yleinen näky 1920- ja 1930-luvulla. Suomessa rullafilmi ja laatikkokamerat tulivat tarjolle 1890-luvun alussa, mutta niiden leviäminen oli suhteellisen hidasta. Kyläkuvaajat ja amatöörikuvaajat suosivat lasinegatiiveja, jotka oli helpompi kehittää itse. Rullafilmi ja laatikkokamera olivat yksityiskäyttöön ja omaksi ilokseen kuvaavien välineitä.¹⁹⁵

1920- ja 1930-luvun tekniset uutuudet tekivät valokuvaamisesta notkeammin eri tilanteisiin mukautuvaa. 1920-luvun mittaan tuli mahdolliseksi kuvata niin sanottuja silmänräpäyskuvia, kun objektiivit kehittyivät valovoimaisemmiksi, filmit herkemmiksi ja kamerat näppärämmän kokoisiksi. Amatöörit ja ammattilaiset olivat pyrkineet ottamaan tilannekuvia aikaisemminkin, mutta nyt tekniikka mahdollisti todellisten tilanteiden taltioimisen ja liikkeen kuvaamisen, mikä helpotti esimerkiksi lapsikuvausta.¹⁹⁶ Myös seuraavalla vuosikymmenellä markkinoille tuli kuvan asettelua ja ottamista nopeuttavia teknisiä uutuuksia: silmän tasalta kuvaamisen mahdollistavat etsimet yleistyivät, samalla kun sulkimet tulivat nopeammiksi, filmit herkemmiksi ja optiikka valovoimaisemmaksi. 1930-luvulla alkoi olla tarjolla myös salamavalolamppuja, kun aikaisemmin sisäkuvauksessa oli pitänyt turvautua leimahtavaan magnesiumjauheeseen. Vähitellen tuli siis helpommaksi kuvata myös sisätiloissa ja pilvisellä säällä.¹⁹⁷ Uutuudet levisivät Suomessa kuitenkin verrattain hitaasti. Esimerkiksi kyläkuvaajien sesonkina pysyi valaistuksen takia kesä ja yleisimpänä kuvalajina ulkona otetut poseerauskuvat.¹⁹⁸

Ensimmäinen valokuvausharrastajien yhdistys Suomessa oli Helsinkiin vuonna 1889 perustettu Amatörfotografklubben. Naapurimaassa Ruotsissa vastaavanlainen seura oli perustettu vuotta aiemmin ja Ruotsista oli saatu Suomeen myös valokuvausta käsittelevää opaskirjallisuutta. Ennen vuosisadan loppua perustettiin lisää kameraseuroja eri kaupunkeihin: vuonna 1893 Vaasaan, vuonna 1894 Viipuriin ja vuonna 1897 Turkuun. Varhaiset harrastajat olivat varakasta sivistyneistöä; maistereita ja tohtoreita, insinöörejä ja arkkitehtejä, johtajia ja taiteilijoita. Vielä 1930-luvullakin yli puolet jäsenistöstä oli akateemisesti koulutettua. Suomenkielinen Helsingin Amatööri-Valokuvaajat ry perustettiin vuonna 1921, ja myös sen ensimmäiset jäsenet olivat suurelta osin sivistyneistöä ja koulutettua väkeä. 1930-luvulla paikallisia seuroja oli jo runsaasti ja kaksitoista niistä perustivat vuonna 1932 Suomen Kamera-seurojen liiton.¹⁹⁹

---

192. Sinisalo 1994, 21–43.

193. Sinisalo 1995, 62.

194. Collins 1990, 46–97; Waggoner 2007, 12–14; Starl 1995, 45–50.

195. Sinisalo 1981, 17, 28.

196. Porkka 1986, 11; Frigård 2008, 214.

197. Kennel 2007, 92–93.

198. Ks. Savolainen 1979, 9.

199. Saraste 2004, 51–54; Hirn, 52–54, 90, 101–102.

Amerikassa seuroihin järjestyneet amatöörit saivat rinnalleen suuren harrastelijoiden ja näppäilijöiden ryhmän jo vuosisadan vaihteessa. Suomalainen kehitys puolestaan muistuttaa Keski-Euroopan tilannetta, missä halvimmatkin Kodakin mallit olivat 1900-luvun alun vuosikymmeninä liian kalliita suurimmalle osalla väestöä ja maaseudulla kuvasivat ennen muuta kyläkuvaajat. Yksityiskäyttöön-
sä kuvaavien määrän kasvu oli hidasta ja kuvaaminen yleistyi nopeammin vasta 1930-luvun loppua kohden. Yksityisen valokuvaamisen laajin yleistyminen tapahtui toisen maailmansodan jälkeen. Tosin juuri vuonna 1939 käsikameroiden tuonti moninkertaistui aikaisemman vuoden tuontiin nähden ja nousi uuteen huippulukemaan. Näin ollen sodan alkaessa varsinkin upseereilla ja aliupseereilla oli kameroita, joilla he kuvasivat rintamalla. Lupia sotatoimialueella kuvaamiseen lunastettiin vain noin 700, mutta luvaton kuvaus oli yleistä. Usein sotakuvista otettiin lukuisia vedoksia, jolloin yksi kuva saattoi kerryttää useamman rintamamiehen albumia tai kuvakokoelmaa.²⁰⁰

Myös kameraseurojen jäsenmäärä lähti kasvuun jo sodan aikana, ja heti sodan jälkeen harrastusmielessä kuvaavien suomalaisten määrä lähes kaksinkertaistui, tarvikepulasta huolimatta.²⁰¹ Seurojen keskeisiä toimintoja opetuksen lisäksi olivat lähes alusta saakka valokuvanäyttelyt. Niiden johtavana ideana oli valokuvauksen olemus taiteena. Vallalla oli Suomessa 1920-luvun loppupuoliskolle asti piktorialismi, jossa olennaista oli kuvien harkittu asettelu ja taitava vedostaminen maalaustaiteen ihanteita noudattavan lopputuloksen aikaansaamiseksi ja jonka perustyyppinä voidaan pitää maisemavalokuvausta. Modernistinen ”uusi suunta” sen sijaan korosti hyvän negatiivin merkitystä käsityömaisen vedostamisen sijaan ja seurasi esimerkiksi Bauhausin ihanteita.²⁰²

Ensimmäinen harrastelijoiden valokuvanäyttely oli järjestetty Ateneumissa vuonna 1903 Daniel Nyblinin aloitteesta. Vuonna 1875 Helsinkiin muuttanut norjalainen Nyblin oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaisen valokuvauksen tärkeimpiä voimia. Hän piti ateljeeta Helsingissä ja oli keskeinen valokuvausvälineiden maahantuoja ja myyjä, jonka toiminta jo 1800-luvulla laajeni useisiin Suomen kaupunkeihin. Nyblin piti ateljeessaan opetusta ammattikuvaajille sekä valokuvauksen harrastajille ja järjesti valokuvauskursseja myös maaseudulla.²⁰³ Lisäksi hän julkaisi tässä tutkimuksessa lähteenä käytettyä, valokuvauksen harrastajia neuvovaa *Nyblinin tietolipas* -lehteä vuodesta 1906 vuoteen 1910. Toinen varhainen suomalaisen valokuvauskulttuurin vaikuttaja oli maanmittausinsinööri Karl Emil Ståhlberg, joka perusti ateljeen Helsinkiin 1880-luvun lopulla, järjesti valokuva-alan koulutusta ja julkaisi vuonna 1890 ensimmäisen suomalaisen valokuvausoppaan *Amatörfotografen*, josta jo samana vuonna julkaistiin myös suomenkielinen laitos *Valokuvauksen harrastaja*.²⁰⁴ Kolme vuotta myöhemmin Ståhlberg julkaisi vielä oppaan uudistetun laitoksen nimellä *Praktisk lärobok i fotografi för amatörer*. Hän perusti ateljeelleen haaraliikkeitä Viipuriin, Vaasaan, Imatralle ja Tampereelle. Vuosisadan vaihteen jälkeen Ståhlberg suuntasi elokuva-alalle.²⁰⁵ Seuraava suomalainen valokuvausopas julkaistiin jo vuonna 1894 ja sen kirjoitti talollisen poika, kansankoulunopettaja ja runoilija Mikko Simonen. Simosen oppaan nimi oli *Lyhyt valokuvauksen viite vasta-alkaville: Kirja, jonka avulla kuka hyvänsä nopeimmin oppii valokuvaamaan* ja se oli vain 19-sivuinen vihkonen. Järjestyksessä seuraavat kaksi valokuvausopasta julkaistiin vuonna 1905.²⁰⁶

200. Kleemola 2011, 2–4.

201. Starl 1995, 93–98; Kukkonen ja Vuorenmaa 1999b, 96; Jäger 2000, 61–63; Saraste 2004, 62–64; Sinisalo 1989, 57–58.

202. Frigård 1999; Frigård 2008, 137–138.

203. Pakkanen 1999, 27; Porkka 1986, 12.

204. Porkka 1986, 12; Kukkonen & Vuorenmaa 1999a, 34.

205. Hirn 1977, 122–123.

206. E. Vogel, *Valokuvauksen käsikirja*. Yrjö Weilin. Helsinki 1905. Vogelien kirjassa on 257 sivua. Lisäksi samana vuonna julkaistiin Suomalaisen kirjallisuuden bibliografian mukaan myös teos nimeltä *Valokuvaamisen opas*.

Valokuvauksen suhteellisen vakaana jatkuvasta, vaikkakin harrastajajoukoltaan rajatusta suosiosta kertoo se, että valokuvausoppaita julkaistiin myös 1910-luvun lopun ja 1920-luvun alun vaikeina vuosina. Vuonna 1914 julkaistiin suomennos ruotsalaisen Hasselblads Fotografiska AB:n toimitusjohtajan kirjoittamasta valokuvausoppaasta, josta otettiin viisi vuotta myöhemmin vielä toinen painos.²⁰⁷ 1910-luvun puolella julkaistiin myös ensimmäinen suomentajana ja kustannusallalla toimineen Erland Piirisen kolmesta valokuvausoppaasta.²⁰⁸ Heti vuonna 1920 ilmestyi Piirisen toinen opas nimeltä *Valokuvausopas: Ohjeita valokuvaajille*, josta otettiin uudistetut painokset vuosina 1924 ja 1928. Tämä opas muodostui suomalaisten valokuvausharrastelijoiden perusteokseksi, josta esimerkiksi monet kyläkuvaajat opettelivat kamerasäätelyn, negatiivien kehittämisen ja vedosten valmistamisen.²⁰⁹ Piirisen oppaan uudistetut versiot kuuluivat valokuvausharrastajien käsissä vielä toisen maailmansodan jälkeen.²¹⁰ Piirinen myös suomensi mukailleen Hans Schmidtin saksalaisen valokuvausoppaan, jonka Suomen valokuvaajain liitto julkaisi vuonna 1926 nimellä *Valokuvaajan valo-oppi*. Hän kirjoitti lisäksi Suomen valokuvaustarpeiden kaupan samana vuonna kustantaman oppaan *Valokuvauksen alkeet*, josta siitäkkin otettiin uudistettu painos, vuonna 1930. Piirinen toimitti vuodesta 1926 amatöörien *Valokuvaus*-lehteä, jota on käytetty lähteenä tässä tutkimuksessa. Lehden julkaiseminen loppui vuonna 1931 taloudellisten ongelmien takia.²¹¹

1920-luku oli määrällisesti vilkkainta uusien valokuvausoppaiden aikaa, silloin julkaistiin yksitoista eri opasta.²¹² Piirisen lisäksi tunnetuimmat opaskirjailijat olivat luonnontieteilijä ja tietokirjailija Vilho Setälä, joka suhtautui kokeilevasti valokuvauksen tekniikkaan ja piti taidetta kuvaamisen selkeänä päämääränä, sekä lapsikuvistaan tunnettu arkkitehti Erkki Pakkala, joka osin irtaantui kameraseurojen ylläpitämistä taiteellisista arviointiperusteista kannustaessaan hyvään koti- ja perhevalokuvaukseen.²¹³ He jatkoivat opaskirjoittamistaan myös seuraavalla vuosikymmenellä, jolloin Pakkalalta ilmestyi vuonna 1931 kirja *Kamera, perhe ja albumi* osana Kotilieden kirjasto -sarjaa ja Setälältä vuonna 1936 *Oman kamerasen opas* Otavan kustantamana. 1930-luvulla julkaistiin näiden lisäksi vain kolme uutta valokuvausopasta,²¹⁴ joista Sakari Pälsin *Näppäilkää hyviä kuvia* vuodelta 1930 on erityisen huomionarvoinen. Arkeologi, kansatieteilijä ja kirjailija Pälsi nimittäin sanoutui irti amatööriseurojen vaalimasta taidevalokuvauksesta ja määritteli omanlaisensa kuvaamisen ihanteen: näppäilyyn, joka ei kuitenkaan ollut päämäärätöntä räiskimistä vaan pikemminkin urheiluun verrattavaa taitavuutta ympäröivän maailman havainnoimisessa ja vangitsemisessa.²¹⁵

Oppaiden lisäksi varsinkin amatööriseurojen ulkopuolella toimiville kuvaajille inspiraatiota ja neuvoja tarjosivat kuvalehdet, joissa toisinaan julkaistiin alan johtavien nimien opastavia kirjoituksia valokuvauksesta mutta ennen muuta paljon valokuvia ja myös valokuvauskilpailuja sekä kehotuksia lähettää kuvia julkaistaviksi.²¹⁶ Kuvaamista, kehittämistä ja vedostamista oli lisäksi mahdollista opiskella kirje-

207. Nils Bouveng, *Valokuvausharrastajan neuvonantaja*. 1914 & 1919.

208. Erland Piirinen, *Valokuvaaja: Oppikirja valokuvauksen harjoittajille*. 1917.

209. Sinisalo 1994, 23.

210. Saraste 2004, 71.

211. Saraste 2004, 97.

212. Piirisen oppaiden ja hänen suomentamansa Schmidtin oppaan lisäksi julkaistiin seuraavat oppaat: *Lyhykäinen valokuvauksen opas vasta-alkajille*, 1923; Tuure Mäyrämäki, *Pikavalokuvausopas*, 1925; J. A. Niemi, *Helppotajuinen valokuvauskurssi*, 1925; F. Suomela, *Valokuvaajan katkismus*, 1926; Heinrich Beck, *Salamavalokuvaus*, 1927; Erkki Pakkala, *Valokuvaajan muistivihko*, 1928 (ja 1929); Vilho Setälä, *Valokuvauksen taito*, 1929; Vilho Setälä, *Pieni kuvakirja valokuvauksen harrastajille*, 1929.

213. Frigård 2008, 105–147, 220.

214. Pälsin oppaan lisäksi nämä olivat Heikki Viklan *Valokuvausharrastelijat!* Ja E. Partasen *Hieman salamavalokuvauksesta*.

215. Hannula 1999, 108; Frigård 1999, 85.

216. Ks. esim. Frigård 2008, 145; Sinisalo 1994, 24.

kursseilla tai jonkun kokeneemman valokuvaajan opastuksessa, molemmat muistitiedossa mainittuja tapoja.

Tuontitilastot antavat melko luotettavan kuvan valokuvaustarvikkeiden kysynnän suhteellisesta kehityksestä 1920-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Ei ole kuitenkaan mahdollista erotella, mikä määrä tuonnista on mennyt ammattimaisten valokuvaajien käyttöön, mikä yksityiseen ja amatööriin valokuvaukseen, vaikka voidaanakin olettaa yli viisikiloisten valokuvaustarvikkeiden olleen lähinnä ateljeihin hankittua tarpeistoa. Helsingin Sanomien ilmoitusten perusteella halvimmat laatikkokameramallit maksoivat alle kymmenesosan gramofonin hinnasta vuonna 1929.²¹⁷ Halvimpien mallien valovoima riitti lähinnä ulkokuvaukseen valoisana vuodenaikana, ja valokuvaustarvikkeiden mainonta keskittyi voimakkaasti kevääseen ja kesään. Laadukkaammat levypaljekamerat, joita esimerkiksi kyläkuvaajat suosivat, olivat kalliimpia ja niiden hinta myös vaihteli mallin ja varustuksen mukaan laajasti. 1920-luvulla kameroita ja valokuvaustarvikkeita oli mahdollista tilata koko maassa postimyyntin kautta kaupunkien liikkeistä. Tarvittavat kemikaalit saatettiin myös sekoittaa itse apteekista hankituista aineksista.

Suomalaiseen valokuvauksen historian tutkimukseen pätee sama kuin kansainväliseen tutkimukseen. Vaikka tutkimusta on julkaistu erittäin runsaasti, se on keskittynyt lähinnä taiteelliseen ja ammattimaiseen kuvaukseen, ja siihenkin vain tietyiltä osin.²¹⁸ Hannu Sinisalo on ansiokkaasti tutkinut kyläkuvaajia, mutta muuten tiedämme valokuvauksesta sosiaalisena käytäntönä kameraseurojen ulkopuolella hyvin vähän, samoin kuin sen yleistymisestä ja muodostumisesta osaksi jokapäiväistä elämää tai valokuvien käytöstä ja roolista eri aikoina ja eri yhteyksissä. Yksityisestä kuvauksesta ja sen funktioista on jonkin verran valokuva-albumeita ja kodin valokuvia tarkastelevaa tutkimusta,²¹⁹ mutta toista maailmansotaa edeltävää aikaa koskeva tutkimus tästä aiheesta on hyvin niukkaa.²²⁰ Tässä tutkimuksessa olen osaltani pureutunut valokuvien käyttöön ja asemaan kodeissa sekä valokuvauksen sosiaaliin käytäntöihin. Molemmissa tapauksissa aikaisempi tutkimus on olettanut tiettyjen peruslinjojen pätevän ilman sen tarkempaa tutkimista: albumit ja pyhähuoneen kuvasuurennot ovat näyttäytyneet muistoina ja elämän tallentamisena; amatöörien, kyläkuvaajien ja näppäilijöiden ryhmät erottuneet selkein toisistaan. Tarkasteltaessa lähemmin sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä, joita valokuvat ja valokuvaus ovat saaneet sekä taitoja ja materiaalisia elementtejä, tapoja ja ruumiillista olemista, joihin ne linkittyvät, nämä selkeät kategoriat ja valokuvauksen syy-seuraus-suhteet alkavatkin näyttää liukuvilta, aikasidonnaisilta ja osin ristiriitaisilta. Mika Hannula on kirjoittanut Sakari Pälsin olemuksesta talonpoikaisena kosmopoliittina, jonka hahmossa monet ristiriitaisilta vaikuttavat piirteet yhdistyivät ongelmitta.²²¹ Samoin valokuvauksen moninaisuutta ja erilaisten puolten samanaikaista läsnäoloa ei

---

217. Ks. esim. Helsingin Sanomat 18.5.1929, 4, 7.

218. Jäger 200, 17–19, 27–33. Jens Jägerin mukaan valokuvahistorian yleisesitysten suuri määrä antaa valheellisen kuvan valokuvauksen historiaa koskevan tiedon määrästä. Tieto on parhaimmillaankin aukkoista ja yleisesityksiä on vaivannut tapa esittää valokuvaus ikään kuin yhteiskunnasta erillään olevana ilmiönä. Suhteellisen tarkkaan tutkittuja aiheita ovat valokuvauksen alkuajat, tekninen kehitys, sekä vuosisadan vaihteen ja 1920-luvun taidevalokuvaus. ”Die Photographie als soziale Praxis, künstlerische Gattung, Massenphänomen des 19. und 20. Jahrhunderts, wirtschaftlicher Faktor, kulturelles Konstrukt, Hilfsmittel natur-, human- und geisteswissenschaftlicher Forschung ist nur zum Teil erforscht.” Jäger 2000, 17.219. Kuva 1988, 113–119.

219. Suomalaisesta tutkimuksesta ks. esim. Kähkönen 1990; Mäkilä 1993; Sinnemäki 1999; Lehmuskallio and Sarvas 2008. Ulkomaaisesta tutkimuksesta ks. esim. Reiakvam 1993; Chalfen 1987; Bourdieu 1990.

220. Poikkeus on esimerkiksi seuraava yksityistä kuvausta ja näppäilyä tarkasteleva artikkelikokoelma: Sarah Greenough and Diane Waggoner with Sarah Kennel and Matthew S. Witkovsky (eds.) *The Art of the American Snapshot 1888-1978: From the Collection of Robert E. Jackson*. National Gallery of Art. Washington 2007.

221. Hannula 1999, 121.

välttämättä tarvitse kokea ristiriitana, vaan sen eri puolia on aiheellista tutkailla avoimesti, ilmiöitä oman aikansa ja kulttuurinsa perspektiiviin asettaen.

Monet muistitiedossa esiintyvistä maaseudun kuvaajista istuvat Sinisalon luomaan kyläkuvaajien kategoriaan, mutta jopa nämä sivuansioikseen kuvaavat olivat monimuotoinen ryhmä. Taustat, kuvauksen laajuus ja siitä saatavan korvauksen luonne vaihtelivat runsaasti. Keruuvastausten antamat tiedot kuvaajista ovat usein niukkoja, mutta esimerkiksi vastaus, jossa vuonna 1910 syntynyt kanneljärveläinen kanttori-urkuri kertoo paikkakuntansa varhaisesta valokuvaajasta, kertoo hämmennyksestä jota maalaisyhteisöön kuulunut valokuvaaja saattoi herättää: Sisällissodan jälkeen valokuvauksen aloittanut maanviljelijän poika oli käynyt kansanopiston ja hänen kotonaan asui talvisin opiston oppilaita. Vastaajan mukaan hän oli erittäin kiinnostunut kaikenlaisista koneista, askarteli niiden parissa vapaa-hetkinään ja rakensi jopa radiovastaanottimen. Hänellä oli myös tapana mennä kesäisin lomamatkalle jonnekin päin Suomea, muiden kyläläisten ihmetykseksi. Maksua vastaan hän otti kuvia kyläläisistä ja kävi esimerkiksi kansakoululla ja hautajaisissa kuvaamassa. Mielenkiintoinen on vastaajan loppukaaneetti tästä henkilöstä: ”Arveltiin, että Kurppa välttyäkseen raskailta kotona tehtäviltä maataloustöiltä rupesi harrastamaan valokuvaamista.”²²² Samantapaiset arviot valokuvaajista ovat muistitietovastauksissa kohtalaisen yleisiä. Heitä luonnehditaan ”laiskoiksi maanviljelijöiksi”²²³ naismaisiksi miehiksi²²⁴ tai holtittoman elämän viettäjiksi.²²⁵ Kuvaamaan ryhtyneiden mainitaan myös huomattavan usein olleen sairauden tai ruumiinvamman takia kyvyttömiä maanviljelykseen.²²⁶

Läheskään kaikki valokuvaajat eivät siis olleet tekniikan nuoria sankareita, vaan merkittävä osa oli maaseudun normaaleista työkäytännöistä jollain tavoin ulkopuoliseksi joutuneita tai jättäytyneitä. Myöskään valokuvauksen arvostus ei ollut yksiselitteistä. Vuonna 1900 syntynyt loimaalainen muistitietovastaaja esimerkiksi arvioi: ”Valokuvaajat olivat kyllä arvostettuja henkilöitä, olihan niiden joukossa hyviä ammattinsa taitavia henkilöitä. Kaikenlaiset harrastelijat olivat asia erikseen, niistä jouduivat usein maaseudulla asuvat kärsimään. Sillä on taitamattomia ja pettäjiäkin joukossa.”²²⁷ Vaikka kysely itsessään oli valokuvauksen merkitystä korostava ja suuri osa vastaajista suhtautuu valokuvausta harjoittaneisiin neutraalisti tai heidän ”älykkyytään ja kehityskykyisyyttään”²²⁸ korostaen, luonnehtivat eräät vastaajat valokuvaajia pidetyn ”tyhjäntoimittajina”²²⁹ ja ”pilipalipoikina”²³⁰ ja valokuvausta itsessään ”tyhjänpäiväisenä”²³¹ ja ”kepulipelinä”²³². Vastaajat asettuvat osittain näiden negatiivisten arvioiden ulkopuolelle, osittain jakavat ne, mutta ristiriitainen suhtautuminen näyttää koskevan erityisesti omasta piiristä nousseita kuvaajia, ei kaupunkien ammattikuvaajia. Harrastusmainen valokuvaus

---

222. MV:K18/702

223. Esim. MV:K18/886: ”Ei ole tiedossani mistä hän tämän harrastuksen alun sai, mutta hänet tunnettiin hyvin ’laiskaksi’ maanviljelijäksi, ehkä hän yritti helpompana työnä valokuvausta.”

224. Esim. MV:K18/578: ”sellainen niin nätisti nimensä sanova, vähä muutenkin ’mampsellimainen’ keskiikää tavoitteleva poikamies.”; MV:K18/619: ”oli sellainen, hiljainen mies. Ei hän paljon miesten töihin kajonnut (ryhtynyt). Teki välillä jotain kevyttä työtä, eneenmäkseen naisten töitä, siksi tämä valokuvaus-ammatti oli hänelle, hyvin sopiva.”

225. Esim. MV:K18/16: ”suuren, köyhän perheen isä, entisen suuren sekatavarakauppiaan suruton ja huono poika”; MV:K18/711: ”Yleensä senajan kuvaajat olivat hyvin samantyyppisiä ihmisinä: melkolailla kovia ryypymiehiä ja erittäin vilkkaita ja seurallisia.”

226. Esim. MV:K18/55, MV:K18/66, MV:K18/107, MV:K18/117, MV:K18/153, MV:K18/193, MV:K18/207, MV:K18/280, MV:K18/370, MV:K18/706, MV:K18/899, MV:K18/925.

227. MV:K18/800.

228. Esim. MV:K18/883.

229. MV:K18/619.

230. MV:K18/824.

231. MV:K18/500.

232. MV:K18/209.

uudenlaisena toimintana saattoi aiheuttaa yhteisiin sääntöihin ja kategorioihin liittyvää hämmennystä, riippuen valokuvausta kiinnostavien käytäntöjen kannatuksesta ja valokuvaajien onnistumisesta niissä. Esimerkiksi tekninen taitavuus vaikutti kuvaajien arvostukseen ja asemaan.²³³

Sinisalo pitää toisen maailmansodan mukanaan tuomaa valokuvaustarvikkeiden pulaa yhtenä syynä kyläkuvaajatradition katkeamiseen.²³⁴ Mielenkiintoinen kysymys on, missä määrin sodan jälkeen yleistyneitä yksityisiä kuvauskäytäntöjä noudatettiin jo 1920- ja 1930-luvuilla. Laatikkokameroita ja niillä kuvaamista mainitaan kyselyvastauksissa harvakseltaan, usein kaupunkilaisen tai koulutetun nuorison harrasteena. Osittain tämä voi johtua valokuvauskyselyn keskittymisestä ammattilaisiin ja ensimmäisiin harrastelijoihin, mutta kaiken kaikkiaan laatikkokamerat eivät näytä olennaisesti levinneen suomalaiselle maaseudulle toista maailmansotaa edeltävänä aikana. Siihen, mikä oli laatikkokameroiden yleisyys kaupungeissa ja kaupunkimaisissa ympäristöissä ja mitkä olivat niiden käyttötavat, voisi hakea vastauksia tutkimalla valokuva-albumeita ja muita yksityishenkilöiden kuvakokoelmia. Tämän lähteistön tutkiminen olisi myös monella muulla tapaa kiinnostavaa, koska se voisi avata arvokkaita uusia näkökulmia, paitsi tuon ajan vielä suurelta osin tutkimattomiin kuvaustapoihin, myös muuten vaikeasti tutkittaviin arjen käytäntöihin, esinemaailmaan ja ruumiillisuuteen.

Valokuvauksen ja sen historian tutkimus on sekä kansainvälisesti että Suomessa liittynyt vahvasti taidehistorian tutkimustraditioon, kun taas tämä tutkimus lähestyy sitä teknologian historian, materiaallisen kulttuurin sekä käytäntötutkimuksen näkökulmasta. Siinä missä tekemäni polkupyörätutkimus asettuu luontevaksi jatkumoksi teknologian historian perinteeseen kuuluvalla polkupyörätutkimukselle, on valokuvauksen kohdalla tällaista tutkimusperinnettä vaikea löytää ja kiinnostuksen kohteet sekä näkökulmat muovautuvat erilaisiksi kuin runsaan taidehistoriallisen valokuvaustutkimuksen esille nostamat. Rikkaasta, vaikka lähtökohdiltaan erilaisesta, tutkimusperinteestä ammentaminen on yhtäältä ollut tutkimukselleni eduksi, ja toisaalta tämä tutkimus omalta osaltaan avartaa valokuvaustutkimuksen kenttää. Tutkimusperinteiden erilaisuus kiinnittää huomion lisäksi siihen, miten tarkasteltavat teknologiat ovat sosiaalisesti tuotettuja myös historiografioidensa osalta.

---

233. Esim. MV:K18/225, MV:K18/365, MV:K18/777.

234. Ks. Sinisalo 1994, 23, 28.

3.4. Gramofonin ja äänilevyjen historiaa ja historiografiaa

Ensimmäinen laite, jolla todistettavasti pystyttiin sekä taltioimaan ääntä että toistamaan taltioitu ääni, oli Thomas Edisonin fonografi, jonka hän esitteli vuonna 1877. Massatuotetut fonografit taltioivat äänen vahaliერიölle, jolta sama laite pystyi sen myös toistamaan. Vahaliერიöitä ei ennen 1900-luvun vaihdetta pystytty monistamaan koneellisesti prässäämällä, mikä teki Emile Berlinerin vuonna 1887 patentoimasta gramofonista sille ylivoimaisen kilpailijan musiikin taltioimisessa ja soittamisessa.²³⁵ Edison kehitti fonografin alkujaan puhelujen nauhoittamiseen, ja sanelukäytössä se palvelikin vielä vuosikymmeniä sen jälkeen kun gramofoni oli syrjäyttänyt sen musiikin toistamisen välineenä. Varhaisissa gramofoneissa ääni taltioitiin metallilevyille, mutta 1890-luvun puolivälistä lähtien alettiin valmistaa levyjä sellakkaseoksesta. Kaupallisia levytyksiä musiikkiesityksistä oli julkaistu jo 1880-luvulla, ja vuosisadan vaihteen lähestyessä levyteollisuus alkoi syrjäyttää nuottilehtisten tuotannon suurimpana musiikin massatuotannon kaupallisena hyödyntäjänä.

Gramofoni oli kuultavilla Suomessa ensimmäistä kertaa vuonna 1899,²³⁶ ja ensimmäiset suomalaiset levyäänitykset tehtiin vuonna 1901 Pietarissa, missä laulaja M. A. Goltison levytti suomen- ja vironkielisiä lauluja. Seuraavana vuonna suomalaiset oopperalaulajat Aino Ackté ja Hjalmar Frey levyttivät Pariisissa ja Pietarissa. Vuonna 1904 levytettiin ensimmäistä kertaa Helsingissä, jonne brittiläisen Gramophone Companyn teknikko toi tarvittavat laitteet.²³⁷ Saman vuoden joulupäivänä *Helsingin Sanomat* raportoi, että Palokunnantalossa oli pidetty kaupungin ensimmäinen gramofonikonsertti, ja pohdiskeli gramofonin hyötyjä sekä mahdollisia käyttötapoja.²³⁸ Gramofonia, ja yhä myös fonografia, esittelivät muualla maassa elokuvakiertueiden järjestäjät, joista laajinta toimintaa oli David Fernanderilla ja Rasmus Halsethilla. Kaksikko teki vuosina 1901–1906 useampia kiertueita ympäri Suomea.²³⁹ Esimerkiksi *Karjala*-lehdessä mainostettiin vuoden 1905 lokakuussa samana sunnuntaina eläviä kuvia Viipurissa sekä V.P.K:n talolla, jossa tarjolla oli myös ”laulua ja soittoa gramofonilla”, että Worobjeffin talossa, jossa ”grammofon laulelee väliajoilla”.²⁴⁰ Lehti-ilmoitusten perusteella gramofonimusiikki säilyi vielä pitkälle 1920-lukuakin esimerkiksi iltamien yhtenä mahdollisena ohjelma- ja numerona. Ennen ensimmäistä maailmansotaa gramofonien menekin on Suomessa arvioitu olleen joitakin satoja vuodessa.²⁴¹ Suomalaisesta levymyynnistä ei ole ennen ensimmäistä maailmansotaa tietoja, mutta sen on arvioitu olleen kokonaisuudessaan ennen sotaa lähellä sataatuhatta kappaletta. Arviolta viitisen prosenttia suomalaisista talouksista hankki äänilevyjä ennen ensimmäistä maailmansotaa, kun Britanniassa jo 40 prosenttia kotitalouksista omisti gramofonin tai fonografin vuonna 1913.²⁴²

---

235. Suomen kielessä tehdään ero lieriöitä käyttävän fonografin, levyjä mekaanisesti soittavan gramofonin ja sähkökäyttöisen levysoittimen välillä. Amerikanenglannissa kahta ensimmäistä kutsutaan kumpaakin nimityksellä ”phonograph”, kun taas brittienglannissa tehdään suomen kielen erotusta vastaava ero käsitteiden ”phonograph” ja ”gramophone” välillä, samoin on saksan kielessä. Tämän tutkimuksen englanninkielisessä gramofoniartikkelissa olen käyttänyt brittienglannin termistöä.

236. Ensimmäinen fonografi oli tuotu Suomeen jo vuonna 1879.

237. Ks. Gronow ja Saunio 1990, 78.

238. ”Helsinki elää nykyään gramofonien humussa. Ensimmäinen gramofoni konsertti on pidetty Palokunnan talossa. Yleisöä oli huoneen täydeltä. Lavalta ammotti seitsemän gramofonin erisuuruiset torvet pyöreine kitoineen vasten yleisöä. [...] Kukin gramofoni oli valmis esittämään maailman kuuluisimmat laulutaitelijat yleisölle, ja suloääniä sai kuulla milloin hehkuvan, tulisen oopperatenorin suusta, milloin lirittävän sopraanon, milloin taas mukkean basson suusta. [...]” *Helsingin Sanomat* no 74, 25.12.1904, 4.

239. Hupaniitti 2013, 52–62

240. *Karjala* no 234, 8.10.1905, 1.

241. Kukkonen 1998, 108.

242. Gronow 2013, 83, 274.

Suomessa äänilevyjen markkinat olivat 1900-luvun alussa pienet, mutta esimerkiksi Sibeliuksen yksinlaulut levytettiin 1900-luvun alussa tuoreeltaan. Omaa äänilevytuotantoa Suomessa ei ollut, vaan levytyksiä suorittivat suurten ulkomaisten gramofoniyhtiöiden edustajat. Suomen markkinoita hallitsi Gramophone Company. Ennen ensimmäistä maailmansotaa tehtiin noin tuhat suomalaista levyä. Suurin osa näistä edusti klassista musiikkia, mutta esimerkiksi Helsingin torvisoittokunnan levytykset vaikuttavat olleen suurimpien myyntimenestysten joukossa. 1910-luvulla alkoi ilmestyä myös niin sanottujen kuplettilaulajien levytyksiä humoristisista lauluista. Ensimmäinen maailmansota katkaisi levytystoiminnan eikä levyjä tehty Suomessa vuosina 1915–25 juuri ollenkaan.²⁴³

Varsinaisesti gramofoni yleistyi Suomessa vasta 1920-luvun loppupuoliskolla. Myös kansainvälisesti 1920-luku oli gramofoniteollisuudessa nousuaikaa. Vuosisadan lopulla suosituimpia levyjä myytiin maailmanlaajuisesti satojatuhansia, Suomessakin jopa kolmekymmentä tuhatta. Soitinten puolella hititutuotteeksi nousi 1920-luvulla kannettava matkagramofoni, jonka etuna oli liikuteltavuuden lisäksi aikaisempia gramofonimalleja paljon halvempi hinta. Äänitystekniikan puolella suuri uudistus oli siirtyminen akustisesta äänityksestä mikrofoniin välityksellä tapahtuvaan sähköäänitykseen vuosikymmenen puolivälistä alkaen, mikä mahdollisti laulusolistin äänen nostamisen esiin orkesteritaustasta ja tätä myötä laulettuun tanssimusiikkiin levyttämisen pelkkien orkesteriversioiden sijaan.²⁴⁴

Vuosisadan vaihteessa Yhdysvallat oli selvä edelläkävijä ääniteteollisuudessa, mutta myös Euroopassa tämä teollisuuden haara oli voimissaan. Vuonna 1898 perustettu brittiläinen Gramophone Company kasvoi yhdeksi maailman kolmesta johtavasta levy-yhtiöstä. Muut kaksi olivat sen amerikkalainen yhteistyökumppani Victor Talking Machine Company sekä saksalainen Lindström-konserni. Tyypillistä oli, että samat yhtiöt valmistivat sekä gramofoneja että niiden levyjä. Iso-Britannian ja Saksan ohella myös Venäjä ylsi noin kymmenen miljoonan levyn myyntiin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Yhdysvalloissa myynti oli yli 30 miljoonaa levyä.²⁴⁵ Yhdysvaltain ääniteteollisuutta oli vuosisadan vaihteesta lähtien hallinnut kolme suurta yhtiötä, Brunswick Records, Victor sekä Columbia Records, jotka jatkoivat kasvuaan edelleen 1920- ja 1930-luvulla.²⁴⁶

Levyteollisuudessa nimikkeiden määrä ja moninaisuus oli suuri. Vilkkaimpina vuosina 1920-luvulla Yhdysvalloissa julkaistiin 6000–7000 eri nimikettä vuodessa ja Suomessakin useita satoja. Yhdysvalloissa moninaisuutta kuvastaa myös eri siirtolaisryhmien levyttämän musiikin määrä, joka muodosti esimerkiksi Columbian 1923–1930 julkaisemista levynimikkeistä yli kolmanneksen.²⁴⁷ Columbialle tekivät amerikansuomalaisetkin 1920-luvun alussa maailman ensimmäiset suomalaisten tanssikappaleiden levytykset. Tämän tapaisista jenka-, polkka-, foxtrot- ja valssilevytyksistä, sittemmin myös tangoista, muodostui 1920-luvun loppupuoliskolla ja 1930-luvulla Suomessa ylivoimaisesti valtaosa gramofonilevyjen menekistä.²⁴⁸ Myös kansainvälisesti tanssimusiikki nousi 1920-luvulla levyteollisuuden keskeisimmäksi tuotteeksi. Seuratanssit olivat kasvattaneet suosiotaan jo 1910-luvulla, ja esimerkiksi Britanniassa alettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen puhua tanssikuumeesta.²⁴⁹

Siinä missä klassinen musiikki oli kansainvälistä, pysyi kevyt musiikki toista maailmansotaa edeltävänä aikana pitkälti paikallisena ja kansallisena, sillä sanoitusten rooli oli olennainen. Kansainvälisen levyohjelmiston osuus oli suurin levyteollisuuden keskeisissä maissa kuten Saksassa ja Britanniassa, Euroopan rajamailla taas pienin²⁵⁰, mikä tukee toisessa gramofonitietokirjassa esittämäni ajatusta marginaalisten alueiden itse tehdystä modernista musiikkikulttuurin alalla. 1920-luvulla tanssikap-

---

245. Gronow 2013, 42–43, 89–90.

246. Millard 1995, 5–8.

247. Gronow 2013, 128–129.

248. Kukkonen 1980, 14.

249. Nott 2002, 40; Gronow 2013, 133–134.

250. Gronow 2013, 78–82, 136–138.

paleita alettiin Suomessa nimittää slaagereiksi, saksan Schlager-sanaa mukaillen, ja 1930-luvun alusta alkaen oli kirjakielessä käytössä suomennettu muoto, iskelmä. Kaikenlaista uutta tanssimusiikkia saatettiin nimittää myös jatsiksi, varsinkin jos siinä oli rummut mukana.²⁵¹ Jenkkojen ja polkkien sanotukset kumpusivat humoristisesta kuplettiperinteestä, kun taas valssien ja tangojen sanat kertoivat yleensä rakkaudesta. Suomalaisen iskelmän syntyhetkenä pidetään 1920-luvun loppua, jolloin maassa elettiin ennenkuulumattoman gramofoni-innostuksen aikaa ja saavutettiin noin miljoonan levyn vuotuinen äänitemyyntiennätys, joka pysyi voimassa 1970-luvulle saakka. Iskelmällä tarkoitetaan orkesterin säestyksellä esitettyä, laulettua tanssimusiikkia, ja se oli suomalaisen äänilevyteollisuuden päätuote syntymästään lähtien noin viidenkymmenen vuoden ajan.²⁵²

1930-luvun alku oli kansainvälisesti äänitetuotannon historian pahin kriisi, ja myös Suomessa myynti lamaantui. Äänitysten määrä oli pienimmillään 1932–1933, mutta vuosikymmenen puolivälistä alkaen koettiin uusi nousu. 1930-luvun lopulla gramofonilevyjä myytiin Suomessa vuosittain noin puoli miljoonaa.²⁵³ Vuonna 1938 aloitti toimintansa ensimmäinen suomalainen levymerkki, Sointu, joka levy-yhtiöiden trustiin kuulumattomana pystyi tarjoamaan levyjään halvemmalla hinnalla kuin suuret kansainväliset merkit. Samoin oli laita ruotsalaisen levymerkki Sonoran, joka oli perustettu vuonna 1932 ja joka levytti vuosikymmenen puolivälin jälkeen myös suomenkielisiä kappaleita.²⁵⁴

Iskelmätähdet olivat 1930-luvulla populaarimusiikin uusi vahva ilmiö, jota vauhdittivat äänielokuvien myötä muotiin tulleet musiikkielokuvat.²⁵⁵ Ensimmäinen suomalainen äänielokuva oli 1931 ensi-iltaan tullut revyyelokuva *Sano se suomeksi*, jossa iskelmiä esittivät ajan suosikkilaulajat Ture Ara ja Georg Malmstén. Oopperalaulaja Ture Arasta tuli Suomen ensimmäisiä iskelmätähtiä hänen levyttämänsä Emma-valssin noustua raivoisaan suosioon gramofonikuumeen vuonna 1929. Georg ”Jori” Malmstén puolestaan oli 1930-luvun suosituin iskelmälaulaja ja Suomen historian ahkerin levyttäjä. Hänen säveltämänsä ja levyttämänsä valssi Särkynyt onni oli Suomen toisen suuren iskelmävuoden, vuoden 1930 menestys, jota myytiin yli 18 000 kappaletta, lähes kaksi kolmasosaa vuoden 1929 suosituimpien levyjen myyntimääristä.²⁵⁶ Malmsténin suosio jatkui läpi 1930-luvun, eikä pelkästään aikuisten musiikin saralla. Hän levytti 1930-luvulla useampia itse säveltämiään Mikki-Hiirestä kertovia lastenlauluja, joista gramofonikyselyn vastaajillakin on lämpimiä muistoja.

Yhteistä suosituin oli 1920-luvun puolivälissä perustettu Dallapé, jonka suurin menestys ajoittui 1930-luvulle. Tällöin Malmstén tuli yhtyeen solistiksi ja orkesterin lukuisat levytykset sekä mittavat kiertueet muokkasivat olennaisesti suomalaista iskelmää. Työläistaustainen Dallapé oli niin sanotun haitarjazzin näkyvin edustaja ja kehittäjä. Jazz-orkesterimusiikki oli 1920-luvulla maailmanlaajuinen ilmiö²⁵⁷, ja haitarijazz oli sen suomalainen sovellus, joka yhdisti jazz-vaikutteita jenkkoihin, polkkiin, valsseihin ja tangoihin sekä kuplettimaisiin piirteisiin. Dallapé teki läpimurron 1930-luvun alussa levyttämillään fokstroteilla, joissa harmonikka yhdistyi viuluun, saksofoniin, ksylofoniin, banjoon ja sousafoniin. 1930-luvun puoliväli oli yhtyeen huippuaikaa, jolloin sen toinen suuri tähti Malmsténin ohella oli harmonikkataituri Viljo Vesterinen ja yhtye levytti lähinnä kotimaista ohjelmistoa. Varsinaiset jazz ja swing -vaikutteet olivat kuuluvimmillaan 1930-luvun lopulla, ja vaikka tämäkin kehitys jatkui, levytti yhtye sota-aikana monta tyypillistä Suomi-iskelmää, erityisesti tangoja.²⁵⁸

251. Pesola ja Rossi 2005, 38.

252. Olkkonen 1996, 21–29. Gronow 2013, 280, 278.

253. Gronow 2013, 200–201, 278–280.

254. Lind 2005, 39–41, 43, 46.

255. Gronow 2013, 181.

256. Särkynyt onni on siitä harvinainen levytys, että sen myyntimäärästä on säilynyt tarkat arkistotiedot. Gronow 2013, 277; vrt. Kukkonen 1980, 53.

257. Gronow 2013, 135.

258. Tikka ja Tamminen 2011, passim, 135, 290–291.

Äänilevyhistorian tutkija Pekka Gronowin mukaan äänilevyala Suomessa seuraili suurimmaksi osaksi kansainvälistä kehitystä ja suomalainen levytuotanto vastasi muiden suunnilleen samankokoisten maiden tuotantoa.²⁵⁹ Kuten totean gramofonikuumetta käsittelevässä artikkelissa, oli 1920-luvun loppu kuitenkin Suomessa gramofoninkäytössä huomattavasti äkkinäisemmän ja dramaattisemmän yleistymisen aikaa kuin muualla Euroopassa. Gramofonien kotituumisesta käyttäjiensä elämään on vain vähän tutkittua tietoa. Jotain voidaan päätellä jo pelkästään gramofonien olemuksesta esineinä. Vuosisadan alkua hallitsivat suurella torvella varustetut, pöydälle asetettavat gramofonit, mutta vuonna 1906 Victor-yhtiö alkoi valmistaa kaappimallisia gramofoneja, joista torvi puuttui tai joissa se oli kätkeyty itse laitteeseen ja joissa levylautasen päälle asetettiin kansi, silloin kun gramofoni ei ollut käytössä. Kalleimmat näistä malleista olivat näyttäviä sisustusesineitä, mutta halpoja laatikkomallejakin oli tarjolla.²⁶⁰ Varsinkin kaappimalliset gramofonit olivat huonekaluun vertautuvia esineitä, kun taas 1920-luvun loppupuoliskosta eteenpäin suosiota nauttineet matkagramofonit veivät hyvin pienen tilan ja olivat vapaasti siirrettävissä sisätiloissa ja otettavissa mukaan ulos tai matkoille. Valokuvien perusteella tosin torvigramofonejakin saatettiin viedä ulos ja jopa retkille,²⁶¹ mutta matkamallit edistivät huomattavasti tällaista käyttöä.

Yliä aivan 1900-luvun alussa gramofonit ja levyt olivat niin kallista luksustavaraa, että niitä saattoi ostaa vain eksklusiivisimmista myymälöistä. Vuoden 1905 jälkeen kilpailu kiristyi, hinnat laskivat ja esimerkiksi Keski-Eurooppaan perustettiin halpoja gramofonimalleja tuottavia tehtaita. Gramofonikauppoja alkoi Euroopassa ilmestyä myös pienempiin kaupunkeihin ja gramofoneja pystyi ostamaan vähittäismaksulla ja postimyyntin kautta. Suomessa johtavaksi gramofonien ja gramofonilevyjen tuojaksi sekä myyjäksi nousi vuonna 1897 perustettu Fazerin Musiikkikauppa. Jo 1920-luvun alussa Fazerin Aleksanterinkadun myymälässä oli gramofoniosasto, ja yhtiö myös kokosi gramofoneja ulkomailta tuoduista osista.²⁶² Vuonna 1928 Fazerin Musiikkikauppa myi 1051 gramofonia ja 42 704 levyä, ennätysvuonna 1929 yhteensä 7737 gramofonia ja 280 853 levyä,²⁶³ yli neljänneksen vuoden arviodusta levymyyntistä koko Suomessa.

Historiallisissa tutkimuksissa gramofoni on usein mukana tarkasteltaessa äänten ja kuuntelemisen historiaa. Gramofoni oli yksi olennaisista teknologioista kuuntelemisen ja kuulon modernissa muutoksessa.²⁶⁴ Jonathan Sterne on esittänyt modernin kuuntelun tekniikoiden alkaneen kehittyä jo 1800-luvun alussa esimerkiksi stetoskoopin ja lennättimen myötä ja tulleen 1800-luvun lopulla tärkeäksi keskiluokan piirteeksi.²⁶⁵ Keskittyneen kuuntelun kehitystä voidaan pitää myös osana modernin tarkkaavaisuuden kehitystä, joka liittyi sekä moderniin taiteeseen että modernin yksilön kehitykseen 1800-luvun lopulla, jolloin keskittyminen ja huomiokyky tulivat myös uudella tavalla tieteen kiinnostuksen kohteiksi.²⁶⁶ Äänilevyt ja gramofonit asettuvat jatkumoksi 1800-luvulla kehittyneelle porvarilliselle musiikkisuhteelle, johon liittyi yhtäältä musiikin ja musikaalisten nerojen ihannoiminen, toisaalta massatuotetuista nuoteista pianolla soitettu salonkimusiikki pikkuporvariston viihteenä ja populaarikulttuurina.²⁶⁷

259. Gronow 2013, 293–194.

260. Gronow ja Saunio 1990, 98.

261. Ks. esim. Museoviraston kuva-arkisto, Neg. 130108: Retkellä Porvoon ymp. Albumista, jonka omist. 1975 Artur Gustafsson, Våx: Kuvassa mies ja nainen istuvat nurmikolla talon pihalla, välissään torvigramofoni ja mm. kahvipannu. Naisella on ilmeisesti sylissään vauva. Naisen vaatetus viittaa 1920-lukuun.

262. Gronow 2013, 82, 275; Gronow ja Saunio 1990, 98.

263. Kukkonen 1998, 108.

264. Kuulon ja modernin suhteesta yleisesti, ks. Englund 2003; Erlmann 2004.

265. Sterne 2003, 94–96, 98–99.

266. Crary 1999.

267. Faulstich 2004, 226–227.

1900-luvulla kuuntelun teknologinen ja sosiaalinen muokkautuminen jatkui. Emily Thompson on osoittanut, miten akustiikan teknologia, arkkitehtuuri ja meluntorjunta muokkasivat kuuntelemista ja kuulemista 1900-luvun kolmen ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Teknologia muutti kuultuja ääniä ja kuuntelemista monella eri tasolla.²⁶⁸ Myös Suomessa voidaan havaita samoja äänimaisemaa ja kuuntelemista muokanneita kehityskulkuja. Gramofonin voi ajatella tulleen suuren yleisön tietoisuuteen juuri tässä keskittyneen kuuntelun ja konserttiperinteen kontekstissa, kun sitä 1900-luvun alussa soitettiin ohjelmanumerona esimerkiksi yleisötilaisuuksissa. Gramofoni ei kuitenkaan liity pelkästään näihin käytäntökokonaisuuksiin, vaan linkittyy 1920-luvulta lähtien vahvasti toisenlaiseen, maaseudun tansseihin ja juhliin liittyneeseen musiikin kuulemisen ja käyttämisen kulttuuriin, kuten osoitan gramofonin käyttöä maaseudulla tarkastelevassa artikkelissa.

Britanniassa, jossa gramofonikulttuuri oli Euroopan laajimpia, julkaistiin vuodesta 1923 äänilevy-musiikkiin erikoistunutta *Gramophone*-lehteä. Varsinkin 1930-luvun mittaan gramofonista tuli siellä esikaupunkien keskiluokkaisten miesten harrastus. Paikalliset gramofonikerhot kokoontuivat kuuntelemaan levyjä ja testaamaan erilaisia neuvoja. Teollisuuden mainonnassa kosiskeltiin näitä tekniikkaintoilijoita ja korostettiin uudistusten tuomaa luonnollisempaa äänentoistoa.²⁶⁹ Amerikassa syntyi erilaisia luokkaan ja rotuun perustuvia gramofoninkuuntelun alaryhmiä.²⁷⁰ Myös Euroopassa käyttäjät eriytyivät musiikkimakunsa perusteella. Oli klassisen musiikin ystäviä, jotka suhtautuivat gramofonilevyjen kuunteluun suurella hartaudella, ulkomaisia hot jazz - ja swing -levyjä keräileviä koulutetun luokan nuoria ja syrjäseuduilla tanssin tahtia kaipaavia, sekä kaikkea tältä väliltä. Kuten gramofonikuumetta käsittelevässä artikkelissa osoitan, sivistyneistön keskittyvän kuuntelemisen ihanne oli läsnä gramofonia koskevassa lehtikirjoittelussa, mutta suurin osa gramofoninkäyttäjistä ei vaikuta tätä kuuntelukäytäntöä noudattaneen tai siitä erityisesti piitanneen. Sekä gramofoninkuuntelu että runsaslukuinen kaupunkilainen keskiluokka olivat 1920-luvun lopun Suomessa vasta ilmestyneet esiin, joten molempien käytännöt ja rajat olivat yhä neuvottelunalaisia.

Musiikin historiasta on kirjoitettu paljon, gramofonin historiasta ja käytöstä vähän. Usein gramofonia ja muutakin musiikkiteknologiaa on lisäksi lähestytty muusikoiden ja musiikin, ei tavallisten käyttäjien näkökulmasta.²⁷¹ Kuten William Howland Kenney on huomauttanut, gramofoni jää helposti sellaisten tutkitumpien ja tärkeämmäksi koettujen keksintöjen kuin lennättimen, puhelimen, radion ja elokuvan varjoon.²⁷² Äänilevytekniikan kehitys tunnetaan hyvin, mutta sen sosiaalinen ja kulttuurinen käyttökonteksti huonommin.²⁷³ Jos halutaan ymmärtää musiikin kulutusta ja musiikkikulttuuria on kuitenkin olennaista tarkastella myös niitä käytäntöjä, joihin gramofonimusiikki kytkeytyi, ja nämä käytännöt saattoivat vaihdella huomattavasti alueesta, maasta ja maanosasta toiseen. Siinä missä gramofonin amerikkalainen historia näyttäytyy kodin piiriin kuuluvana, esimerkiksi Kiinan kaupungeissa vauraiden perheiden kotikuuntelun ohella merkittävää osaa näytteli julkisten tilojen gramofonimusiikki esimerkiksi markkinoilla, puistoissa, kauppaliikkeissä, junissa ja hotellien auloissa.²⁷⁴

Suomessa populaarimusiikin akateemista tutkimusta on harjoitettu 1960-luvulta lähtien, ja 1990-luvulla populaarikulttuurin tutkimus kokonaisuutena tuli täysivaltaiseksi osaksi akateemista tutkimuskenttää.²⁷⁵ Rytmimusiikin tutkimus on keskittynyt paljolti toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan,

---

268. Thompson 2004.

269. Nott 2002, 34–36.

270. Kenney 1999, xv.

271. Ks. esim. Millard 1995; Day 2000; Braun 2002.

272. Howland Kenney 1999, xii.

273. Faulstich 2004, 226.

274. Dikötter 2007, 255–257.

275. Kurkela 2004.

mutta sotaa edeltävänkin ajan musiikkituotanto ja muusikot tunnetaan kohtalaisen hyvin. Radion sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä on tutkittu myös 1920- ja 1930-luvun osalta,²⁷⁶ mutta gramofonin suomalainen käyttö on pääosin tutkimatta. Viimeisten kymmenen vuoden aikana äänimaisematutkimus ja äänen sekä kuuntelun ja kuulemisen historian tutkimus on lisääntynyt runsaasti,²⁷⁷ ja tätä tutkimusta olen hyödyntänyt vertailukohtana ja taustana gramofonin historialle. Omassa tutkimuksessani jäljitän yhtäältä poikkeuksellisen gramofonivuoden 1929 tapahtumia, joissa gramofoniin liittyvät käytöt ja käytännöt hakivat muotojaan, toisaalta 1930-luvulta sota-aikaan jatkunutta, vakiintunutta ja tavallista gramofonin käyttöä osana suomalaisen maaseudun elämää.

---

276. Esim. Kurkela 1992.

277. Esim. Englund 2003; Ampuja ja Kilpiö 2005; Tikka 2010.

4. Teknologian, tavarankäytön ja tekemisen teoriaa

4.1. Miten teknologia tehdään

Vuonna 1913 syntynyt ilomantsilainen maanviljelijä pani vuoden 1971 polkupyöräkyselyn vastauksessaan paperille yhden version kansantarinana kulkeneesta Piru pyörillä -kertomuksesta, jossa vanha eukko luulee polkupyörää ja sen ajajaa paholaiseksi: ”Niin sieltä sivupolulta oli eräs vanha nainen ollut menossa kauppa-asioilleen kylän kauppaan. Se vanha emäntä ei tiennyt olevan maailmassa minkäänlaisia koneita saatikka kulkuvälineitä. Tuo emäntä oli sattunut pyörämiehen kulkiessa siihen likelle, oli kovasti säikähtänyt ja lähtenyt pakoon juoksemaan. Sekä rukoillut jotta auttais häntä tuon pirun kynsistä”.²⁷⁸ Kertomuksessa polkupyörä tulee luokitelluksi yleiseen ”koneiden” ryhmään. David Arnold on sivunnut tällaista arkihavainnoinnin kategoriaa tutkiessaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun intialaisten kokemuksia uusista teknologioista. Esimerkiksi gramofoni oli mahdollista tuntea jo ensi näkemältä ”jonkinlaiseksi koneeksi”, jos näkijä entuudestaan tunsikin vaikkapa ompelukoneen.²⁷⁹

Teknologiaksi voidaan eri perusteilla kutsua monia erilaisia esineiden, tiedon ja tekemisen kokonaisuuksia.²⁸⁰ Tässä tutkimuksessa lähdetään liikkeelle aikaisten omasta hahmotustavasta. Kaikessa erilaisuudessaakin gramofonia, kameraa ja polkupyörää yhdisti se, että ne olivat käyttäjiensä ja kohtaajiensa mielestä jonkinlaisia koneita, laitteita, teknisiä esineitä tai teknologiaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ne mekaniikkaan perustuen tekivät jotain ja olivat niin monimutkaisia, että niitä oli vaikea tai mahdoton tuottaa alusta alkaen itse – toisin kuin suurta osaa muista käyttöesineistä ja ihmisen muokkaamasta materiaalisesta ympäristöstä. Tästä syystä on perusteltua lähestyä niitä teknologian historian näkökulmasta. Tutkimuksessani tämä näkökulma yhdistyy yleisempään materiaallisen kulttuurin ja esinehistorian näkökulmaan, jolloin voidaan tarkastella, millainen rooli teknisillä laitteilla oli muun arjen esineistön joukossa.

Teknologia voidaan määritellä monella tavalla, ja sanana se on oman historiansa leimaama. Termi ’technology’ tuli englanninkielisissä maissa yleiskieliseen käyttöön 1900-luvun alun vuosikymmeninä ja levisi insinöörikoulutuksen erikoissanastosta koko amerikkalaisen kulttuurin avainsanaksi, jolle muotoutui merkittävä rooli myös arkielämän kokemusten rajaajana ja uusien merkitysten luoja.²⁸¹ Teknologian filosofiassa ja historiassa ymmärretään teknologia tekniikkaa ja teknisiä laitteita laajempaan kokonaisuutena, tekniikan järjestelmänä ja tämän järjestelmän suunnitteluna, rakentamisena, käyttämisenä sekä tutkimisena.²⁸² Vielä laajempaa teknologian määritelmää käyttävät teknologian sosiaalisen muotoutumisen ja rakentumisen tutkimusperinteet, joissa teknologia ymmärretään paitsi laitteina ja esineinä, myös asioiden tekemisenä ja valmistamisena, tieto-aitona sekä sosiaalisten tapojen, piirteiden ja suhteiden kovettumisena laitteisiin, prosesseihin ja niiden käyttämisessä tarvittavaan tietoon.²⁸³ Kuten Wiebe E. Bijker kiteyttää, tämä lähestymistapa nostaa keskeisemmäksi kysymykseksi sen, miten teknologiaa tuotetaan, ohi kysymyksen siitä, mitä teknologia on.²⁸⁴ Tästä näkökulmasta teknologiaa lähestyy myös oma tutkimukseni.

---

278. MV:K18/115.

279. Arnold 2013, 50.

280. Esimerkiksi Judith A. McGaw tarkastelee rintaliivejä, kodin säilytysratkaisuja, valkoista kaulusta ja kylpyhuonetta historiallisesti muovautuneina naisellisinä teknologioina. McGaw 2003.

281. Nye 2006, 9–15; Oldenziel 1999, 14–15. Teknologia-käsitteen käyttöönotosta Suomessa ks. Kauppinen 1999, 50.

282. Marx 1994; Airaksinen 2003, 17–18.

283. MacKenzie and Wajcman 1999. Lerman, Oldenziel and Mohun 2003, 2.

284. Bijker 2010.

Teknologian historia on vakiinnuttanut paikkansa historian tutkimuksen kentällä viime vuosikymmenten kuluessa. 2000-luvun alkaessa suomalainen teknologian historian tutkija Karl-Erik Michelsen kirjoitti teknologian ottamisen historian tutkimuksen täysipainoiseksi osaksi edellyttävän sen määrittelemistä monimuotoiseksi sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi ilmiöksi. Pelkkä teknologian mekaaninen lisääminen historian suuriin kertomuksiin johtaisi helposti joko teknologian roolin kutistumiseen olemattomaksi tai paisumiseen teknologiseksi determinismiksi.²⁸⁵ Reilut kymmenen vuotta myöhemmin hän saattoi todeta teknologian historian olevan tätä nykyä ”virkeä keski-ikäinen tieteenala”, joka yhä pyrkii teknologian yhteiskunnallistamiseen ja teknologisen muutoksen ymmärtämiseen.²⁸⁶ David Nyen mukaan voimme pohjimmiltaan ymmärtää teknologian erottamattomaksi osaksi koko ihmiskunnan sosiaalista evoluutiota ja nähdä teknologisten välineiden merkityksen löytyvän tarkasteltaessa niiden luomisen ja käytön koko tarinaa.²⁸⁷

Teknologian historian ongelmaksi on laajemman historiakäsityksen kannalta koettu sen keskittyminen mikrotason ilmiöihin. Tämä on ollut ongelmana myös uudemmassa tutkimuksessa, joka on irtautunut vanhan teknologian historian teknodeterminismistä ja keksijämyyteistä. Toisaalta taas teknologias- ta puhuminen kokonaisuutena ja kontekstistaan irrotettuna ei auta ymmärtämään muutosprosesseja, joissa yksittäiset, hyvin erilaiset teknologiat ovat osallisina.²⁸⁸ Onkin tarpeen pohtia aluksi, millaista teknologiaa edustavat tässä tutkimuksessa tarkastellut gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus.

Tietotekniikan historiaa tutkinut Jaakko Suominen on todennut, että teknologiaksi mielletään usein vain ne laitteet ja ilmiöt, jotka koetaan nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta keskeisimmiksi ja joihin liitetään uutuuden, monimutkaisuuden ja tieteellisyyden tunnusmerkkejä.²⁸⁹ Sama ilmiö toistuu teknologian historiassa: eniten huomiota ovat saaneet uutuudet ja toteutuneen tulevaisuuden kannalta merkittävimpinä pidetyt teknologiat.²⁹⁰ Tutkimuskohteita valittaessa dramaattinen muutos ja näyttävät teknologiat ovat usein osoittautuneet houkuttelevimmiksi kuin tavanomaisiksi ja huomaamattomiksi käyneet menneisyyden teknologiat. Mielenkiintoista tältä kannalta on, että omista tutkimuskohteistani arkipäiväistynein eli polkupyörä oli se, jolla voidaan katsoa olleen yhteiskunnallisesti mullistavimpia vaikutuksia. Kuten tässä tutkimuksessa käy ilmi, polkupyörän mahdollistama liikkuvuus osaltaan teki mahdolliseksi maaseudun järjestäytymisen ja järjestöissä sekä kansanliikkeissä tapahtuneen kansalaisyhteiskunnan muotoutumisen, puhumattakaan siitä, millaisia vaikutuksia sillä oli yksilöiden ulottuvilla oleviin mahdollisuuksiin työssä ja vapaa-ajalla ja sitä myötä koko kulttuuri- ja talouselämän kehitykseen sekä sosiaalisiin suhteisiin.

Polkupyörän perustekniikka ja -rakenne, jotka muodostuvat timantinmuotoisesta rungosta, matalista, keskenään samankokoisista pyöristä, ketjuvetoisuudesta ja ilmatäytteisistä renkaista, vakiintuivat 1890-luvulle mennessä eivätkä ole sen jälkeen kohdannut teknologisia haastajia, jotka olisivat voineet merkittävästi muuttaa käsitystämme normaalista, toimivasta polkupyörästä.²⁹¹ Tämä lienee yksi syy polkupyörän koetun teknologisuuden hälventymiseen. 1860-luvun lopulta 1890-luvun alkuun tilanne oli toinen, ja tuon ajan suomalainen lehtikirjoittelu osoittaa polkupyörän silloisen aseman kiinnostavana ja suuria tulevaisuuden odotuksia herättävänä teknologiana. Lehtiututisiin pääsivät ulkomailla ja

---

285. Michelsen 2000, 66, 78.

286. Michelsen 2012, 32, 34.

287. Nye 2006, 2–5.

288. Brey 2003.

289. Suominen 2003, 11.

290. Edgerton 2006, ix–xi.

291. Bijker 1999, 93.

kotimaassa kehitellyt uudet polkupyöräinnovaatiot höyry- ja vesipolkupyörästä jäällä kulkevaan polkupyörään.²⁹² Kanadan polkupyörähistoriaa tutkinut Glen Norcliffe on todennut, 1880- ja 1890-luvulla polkupyörä oli nykyaikaisuuden huipentuma ja pyöräilijöille oli tärkeää muodostaa sen käytöstä speaktaakeli, jonka luomiseen tähtäsivät muun muassa pyöräilyklubien yhteiset ajot ja ulkomaille suuntautuneet pyöräilymatkat.²⁹³ 1880-luvun loppupuolella myös Suomessa yksittäisten pyöräilijöiden tai pyöräilijäryhmien Keski-Eurooppaan ja Pohjoismaihin tekemät matkat saivat lehdistössä paljon huomiota. Samantapaista speaktaakelinomaisuutta on aistittavissa muistitiedon välittämissä, kansanperinteeksi muodostuneissa kertomuksissa ensimmäisistä maaseutupaikkakunnilla nähdystä pyöräilijöistä, jotka vaikuttivat kuin liitävän ilmassa ja saivat näkijänsä ajattelemaan piruja tai enkeleitä. Vuosisadan vaihteessa polkupyörä kuitenkin menetti asemansa teknologisen kehityksen kärjessä autolle, mikä on vaikuttanut sen kohtaloon sekä kulkuvälineenä että historiallisen tutkimuksen kohteena.²⁹⁴ Samoin historiantutkimuksessa polkupyörän merkitys tuon ajan liikenteessä on jäänyt usein sivuosaan uudempaa, näyttävämpää ja nopeammin kehittyvää teknologiaa edustavien autojen viedessä päähuomion.²⁹⁵

Valokuvaus säilytti polkupyörää sitkeämmin teknologisen ihmeellisyyden auran. Amatöörikuvaajat vaalivat erityisellä huolella valokuvauksen tekniikan vaativuutta, mutta myös jatkuvat tekniset uudistukset pitivät yllä valokuvaustekniikan uutuudenviehätystä läpi vuosikymmenten. Valokuvaamisessa teknologia ja tekninen harrastuneisuus on ollut paljon suuremmalla sijalla kuin pyöräilyssä. Toisaalta valokuvauksen materiaaliset tuotteet, valokuvat, olivat käytössä paljolti irrallisia tästä teknisestä diskurssista ja muodostivat oman erittäin merkityksellisen esineryhmänsä. Yksityisiä tarkoituksia varten otettuja kuvia on usein pidetty perheen idean kuvamuotoisena tuottamisena.²⁹⁶ Teknologiselta kannalta yksityisenkin valokuvauksen roolit ovat huomattavasti monimutkaisempia ja jokainen valokuva teknologinen tuote. Kuten valokuvan ja muistamisen suhdetta tutkinut Geoffrey Batchen toteaa, valokuvaus on erityinen näkemisen muoto, koska se ei vain näe vaan myös koskettaa maailmaa. Valokuvat ovat kuvauksen kohteiden kemiallisia sormenjälkiä, joiden olemassaololle ja muokkaukselle tekninen valokuvaus- ja kehitysprosessi merkitsevät kuitenkin vain alkua. Valokuvat esineinä voivat saada hyvin monenlaisia muotoja ja merkityksiä käyttäjien katsoessa ja muokatessa niitä, eikä tämän ymmärtämiseen riitä pelkkä valokuvauksen teknologisen tai taiteellisen prosessin ymmärtäminen.²⁹⁷

Suomessa valokuvat esineinä levisivät tutkittavan ajanjakson aikana yksityiskäytössä huomattavasti aikaisemmin ja laajemmalle kuin itse kamerat. Käyntikorttikuvien myötä kuvassa käymisestä ja kuviin katselusta tuli tuttua lähes jokaiselle maalaisellekin vaikka kameroita ei olisi ollut lähiympäristössä kellään. Kyläkuvaajien ja muiden harrastajien kuvattavaksi hakeutuminen tai antautuminen voidaan nähdä tähän limittyvänä jatkumona, niin ajallisesti kuin kuvaustapojenkin kannalta. Itseoppineen kyläkuvaajan jäämistöstä löytyy kuvia, joissa maatalon pihalle on ateljeekuvien innoittamina aseteltu henkilökuvien rekvisiitaksi pöytä ja sen päälle pöytäliina, ruukkukasvi ja pieni kirjanen.²⁹⁸ Saman kuvaajan ottamien koruttomampien poseerauksien joukossa tällaiset kuvat vihjaavat kuvattujen henkilöiden olleen aktiivisia kuvan sommittelussa ja toteuttaneen omaa käsitystään oikeanlaisesta valokuvasta.

292. Esim. Hufvudstadsbladet 22.4.1869, 9.8.1882, 29.1.1888, 6.2.1891; Wiborgsbladet 12.8.1890; Östra Finland 23.8.1878, 30.1.1888.

293. Norcliffe 2001, 252–253.

294. Norcliffe 2001, 203–229.

295. de la Bruheze and Emanuel 2012.

296. Bourdieu 1990, 19; Williamson 1986, 115–126.

297. Edgerton 2006, ix–xi.

298. MV: Hiltusen kokoelma, 4876:19, 4876:226. Puolankalainen maanviljelijä ja postinkantaja Matti Hiltunen kuvasi noin vuosina 1900–1920.

Gramofonin kohdalla tapahtui pian tarkastelujaksoni jälkeen se, mitä Mika Pantzar ja Elizabeth Shove nimittävät teknologian fossiloitumiseksi.²⁹⁹ Gramofonit ovat tätä nykyä hylättyä, nostalgisoitunutta, museoitunutta teknologiaa, jonka käytön alkuperäinen mielekkyys on kadonnut. Fossiloituminen tapahtui sähköisten levysoitinten syrjäyttäessä mekaaniset gramofonit. Selvästi toisistaan eroavat nimitykset osoittavat, ettei näitä kahta mielletty samaksi teknologiaksi, ja vielä suurempi on kuilu gramofonin ja sellaisten äänitemusiikin kuuntelun teknologioiden kuin kasettisoittimen, CD-soittimen ja MP3-teknologian välillä. Korvalappustereoiden historiaa tutkinut Michael Bull muistuttaa kuitenkin teknologisten edeltäjien tarjoavan mielekkään kontekstin uudempien musiikkilaitteiden käytölle.³⁰⁰

Kuten tämän tutkimuksen artikkeleista selviää, juuri kannettavuus teki matkagramofoneista erityisen monikäyttöisiä musiikkilaitteita, mutta aiheutti myös rajankäyntiä ja keskustelua teknologian sopivasta hyödyntämisestä. Heike Weber on tutkinut matkaradion, korvalappustereoiden ja kännykän saksalaista kulttuurihistoriaa ja teknologian historiaa. Hänen mukaansa kannettavat laitteet ovat osallistuneet sekä identiteettien että paikkojen muokkaukseen tietyillä niille ominaisilla tavoilla. Yksityinen teknologia on levittäytynyt julkisiin tiloihin, mutta samalla myös toiminut käyttäjiään julkisesta oleskelupaikasta etäännyttävänä tai eristävänä suojalaitteena tai oman tilan ja oman ääniympäristön luomisen keinona. Kannettavat laitteet ovat ruokkineet toiveita aina käytettävissä olevasta, ruumiin osaksi tulevasta teknologiasta, ja uudeksi ilmiöksi käsittämällemme mobiilivillankumouksella on pitkä historiansa.³⁰¹ Vaikka gramofonin mekaniikka oli yksinkertainen eikä sen käyttäminen vaatinut erityistä teknistä taitavuutta, se säilytti koko tarkasteleman ajan tietyllä tapaa myös asemansa teknologisenä ihmeenä, jolla oli muiden käyttömahdollisuuksiensa lisäksi arvoa arkisena speaktaakkelina, kuten maaseudun gramofonikäyttöä tarkastelevassa artikkelissa osoitan. Äänentoiston teknisen luonteen ansiosta gramofoni ei pitkässäkään käytössä täysin menettänyt kykyään herättää hetimitäin hämmästyä.

Social Construction of Technology (SCOT) on teknologian historian alalla vaikuttava teoreettinen suuntaus, joka kehitettiin 1980-luvulla ja on sittemmin saavuttanut johtavan aseman teknologian historian tutkimuksessa. Teorian perusteet muotoillessaan Wiebe E. Bijker ja Trevor J. Pinch halusivat tarjota vaihtoehtoisen selitysmallin, joka haastaisi käsityksen lineaarisesti ja rationaalisesti etenevästä teknologisesta kehityksestä. Heidän mallissaan teknologinen muutos on monipolvista ja sisältää eri suuntiin pyrkiviä polkuja. Ydinideana on teknologisten artefaktien tulkinallinen joustavuus. Tietyn teknologian kanssa tekemisissä olevat ihmiset jakautuvat löyhiksi ryhmiksi, joilla on omat, osin radikaalisti toisistaan poikkeavat, käsityksensä kyseisestä teknologiasta. Teknologian kehitys etenee neuvotteluna näiden toisistaan poikkeavien käsitysten välillä, kunnes saavutetaan jollakin tavalla tyydyttävä kompromissi, teknologinen sulkeuma. Lopputulos ei välttämättä tarjoa teknistä ratkaisua eri ryhmien odotuksiin ja ongelmiin tietyn teknologian suhteen, mutta olennaista on, että saavutetaan sosiaalinen konsensus eli ongelmia voidaan pitää ratkaistuina. Näin ollen teknologian toimivuus ei ole objektiivisesti mitattavissa oleva fakta vaan sosiaalinen rakennelma.³⁰²

Siinä missä SCOT aluksi keskittyi lähinnä teknologioiden suunnitteluvaiheen tulkitsemiseen, se osoitautui pian toimivaksi teoriaksi myös teknologioiden myöhemmän käytön tarkastelussa.³⁰³ Tutkimukseni näkökulma perustuu SCOTin esittämälle ajatukselle teknologian tulkinallisesta joustavuudesta ja siitä, miten käyttäjien ja ei-käyttäjien mielipiteet ovat yhtä elimellinen osa teknologian toimivuutta tai toimimattomuutta kuin sen ruuvit ja mutterit. Lisäksi olen hyödyntänyt Glen Norcliffen muotoile-

---

299. Shove and Pantzar 2006.

300. Bull 2006, 132.

301. Weber 2008, 25–27, 312.

302. Pinch and Bijker 2001.

303. Pinch 1996, 30–31.

maa SCOTin versiota, joka kiinnittää erityistä huomiota maantieteellisiin seikkoihin. Norcliffe kutsuu tätä versiota G-COTiksi ja on käyttänyt sitä esimerkiksi sellaisten paikkojen tutkimiseen, jotka ovat erityisen hedelmällisiä teknologian tuottajien ja kuluttajien kanssakäymiselle ja antavat siksi kasvualustan nopealle tekniselle kehitykselle ja innovaatioille.³⁰⁴ Omassa tutkimuksessani maantieteellinen näkökulma on sikäli olennainen, että moderneja teknologioita tarkastellaan ennen muuta maaseutuympäristöissä, joissa ne joutuivat mielenkiintoisilla tavoilla kosketuksiin esi-modernien elementtien kanssa.

Postkolonialistinen teoreetikko Homi K. Bhabha tarjoaa ”vastamodernin” (contra-modernity) käsitettä kuvaamaan prosessia, jossa vaihtoehtoiset moderniteetit elävät ja vaikuttavat hallitsevan modernin rinnalla ja asettuvat poikkitelein sen kanssa.³⁰⁵ Omassa tutkimuksessani käsite ”itse tehty moderni” on käytössä hieman samantapaisessa merkityksessä, mutta painottaa enemmän materiaalisuutta ja teknologian konkreettista käyttöä, keksimistä ja muokkaamista, vähemmän poliittista vastahankaisuutta valtaapitävien modernia kohtaan. Tutkimani kolme teknologiaa voidaan hyvällä syyllä luokitella moderneiksi. Niiden muodostuminen osaksi suomalaisten arkielämää liittyi moniin modernisaation piirteisiin. Ne olivat kaikki kansainvälisiä, menestyskekkaita kulutustuotteita, joita yleisesti pidettiin modernin elämäntavan osina ja modernin teknologian ilmentyminä, myös Suomessa. Silti näiden ylijäräisten, massatuotettujen ja -markkinoitujen, maasta toiseen pitkälti samanlaisten kulutusteknologioiden osalta on mielekästä tarkastella myös paikallista ja perifeeristäkin käyttöä sekä omaehtoisia kehityskulkuja, koska SCOTin näkökulmasta vasta käytössä (ja ei-käytössä) muokkautuneet tulkinnot loivat teknologioille niiden merkityksen, toimivuuden ja menestyksen.

Teknologian ja modernin yhteys on ilmeinen sekä aikalaisymmärryksessä että teknologian historiaa käsittelevässä tutkimuksessa. Suhde teknologiaan oli kuitenkin 1900-luvun neljänä ensimmäisenä vuosikymmenenä länsimaissa myös ristiriitainen. 1800-luvun tekno-optimismi oli väistynyt ja teknologinen kehitys sekä sen suunta herättivät epäilyksiä ja levottomuutta.³⁰⁶ Juuri tietoisuutta teknologian sosiaalisesta merkityksestä on pidetty piirteinä, jolla moderni ja sen itseymmärrys lepää.³⁰⁷ Tietyt teknologiat ovat myös toimineet erityisen vahvoina moderniuden symboleina ja myöhemmin menettäneet merkitsevän asemansa toisille teknologioille, kuten polkupyörät autoille.³⁰⁸ Teknologiat voivat esiintyä modernia ilmentävinä spehtaakkeleina tai luonnonmuodostelmien henkeäsalpaavan luonteen saavuttavina subliimeina insinööritaidon saavutuksina, mutta myös saumattomasti ”kutoutuneina maisemiin, sosiaaliin suhteisiin ja tajuumme historiasta”.³⁰⁹ Thomas J. Misa on esittänyt teknologian olevan mahdollisesti juuri se piirre, joka erottaa modernin esimodernista. Hänen mukaansa teknologian modernius ei myöskään ole pelkästään symbolista, koska se muokkaa elämää ja yhteiskuntaa silloinkin, kun käyttäjät eivät sitä huomaa.³¹⁰ Tietyllä tasolla tämä teknologian modernisoiva omavaltaisuus on epäilemättä totta, mutta ellemme halua hyväksyä ajatusta modernista universaalina ilmiönä, meidän on etsittävä niitä tapoja, joilla moderni on ollut olemassa osana ihmisten käsitystä omasta toiminnastaan heidän omaksuessaan tai torjuessaan uusia teknologioita.

Teknologian roolin tutkiminen osana modernia ja modernisoitumista edellyttää tutkimuksia, joissa polttopiste suunnataan tiettyihin teknologioihin tiettyssä ajassa ja paikassa.³¹¹ Glen Norcliffe on nos-

---

304. Norcliffe 2009.

305. Bhabha 1994.

306. Hård Jamison 1998, 1–15.

307. Eglash 2006, 330.

308. Di Falco 2002, 83–96.

309. Nye 1997, 1.

310. Misa, 2003, 1–30.

311. Brey 2003, 33–71.

tanut esiin maantieteellisten erojen huomionarvoisuuden myös teknologian ja modernin suhteessa ja painottanut modernin olemusta prosessina, joka kietoutuu paikallisiin ja alueellisiin tekijöihin.³¹² Tarve tarkastella teknologiaa hyödyntävien modernisoitumisprosessien paikallista juurtuneisuutta on erityisen ilmeinen, kun tarkastellaan alueita, jotka ovat syrjässä massatuotetun teknologian valmistuksen ja innovoinnin keskuksista. Modernin kulutusteknologian käyttöä lähestytään usein kaupunkimaisena ilmiönä, joka leviää suurimmista keskuksista niitä kopioiville syrjäisimmille alueille, mutta myös toisenlaista tutkimusta on olemassa.

Ronald Kline on tarkastellut puhelimen, auton, kotitalousteknologian, radion ja sähkön leviämistä ja käyttöä Yhdysvaltojen maaseudulla 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vaikka uudet teknologiat eittämättä muuttivat maaseudun elämää, hän toteaa tämän muutosprosessin olleen huomattavasti rikkaampi ja sen tulosten paljon epävarmempia kuin mitä modernisaation kaltainen käsite yleensä antaisi olettaa. Maaseudun asukkaat asettuivat vuoropuheluun uusia teknologioita heille välittävien tahojen kanssa ja vastustivat, muokkasivat sekä käyttivät valikoivasti tarjolle tulleita teknologioita. Näin he tuottivat maalaismoderneja, jotka joissain suhteissa ilmensivät maalaiselämän urbanisoitumista, mutta säilyttivät vahvan omaleimaisuuden ja kulkivat kohti modernia omia polkujaan.³¹³ Kati Mikkola on tutkinut väitöskirjassaan suhtautumista uutuuksiin ja uusiin elämänmuotoihin suomalaisella maaseudulla 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle ja käsitellyt lyhyesti myös uusia teknologioita tästä näkökulmasta. Mikkola osoittaa, miten myöhemmästä tarkastelijasta irrationaalisilta vaikuttavat vastustuksen muodot ja ilmentymät voidaan ymmärtää osaksi vakiintunutta, kristillistä symboliuniversumia, jonka pohjalta suuri osa maalaisväestöstä jäsensi maailmaa.³¹⁴

David Edgerton on käyttänyt termiä ”creole technologies” kuvaamaan sitä monimutkaista prosessia ja teknologista kokonaisuutta, joka syntyy (globaalisti), kun köyhät alueet vastaanottavat ja soveltavat rikkaammilta alueilta peräisin olevaa teknologiaa. Hänen mukaansa on riittämätöntä tarkastella esimerkiksi kehitysmaiden käytössä olevaa teknologiaa yhdistelmänä kehittyneiden maiden teknologiaa ja paikallista, perinteistä teknologiaa tai näiden hybrideinä, koska teknologian omaksumisen, keksimisen ja käytön prosessi on huomattavan monimutkainen ja sisältää muualta tulleiden teknologioiden perusteellista muuntamista ja uudelleentulkintaa jo ennen kuin ne liittyvät hybrideiksi perinteisempien teknologioiden kanssa.³¹⁵

Tämän tutkimuksen artikkeleita yhdistävä piirre on havainto arkielämän muutoksesta uusien teknologioiden myötä, mutta myös siitä, että muutoksen laatu oli pitkälti teknologian käyttäjien käsissä ja sai erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa hyvin erilaisia muotoja sekä asettui vahvaksi jatkumoksi monien vanhojen ja vakiintuneiden toimintamallien kanssa. Teknologia sai merkityksensä osana käyttäjiensä sosiaalista toimintaa, mutta kytkeytyi juuri tämän toiminnan kautta saumattomasti monien arkielämää vähittäin muuttaneiden kehityskulkujen kudelmaan: Gramofonikuume päästi Helsingissä 1920-luvun lopussa ilmoille kansan musiikkimaun äänekkään ilmauksen, joka laajasti koettiin osana modernin kaupungin teknologisia ääniä, kun taas maaseudulla gramofoni mahdollisti sitä huomattavasti iäkäämpien nurkkatanssien laajamittaisen kukoistuksen ja hivutti ikään kuin huomaamatta maalaisia kohti uudenlaista musiikin kuluttamisen kulttuuria. Polkupyöriä käytettiin 1800-luvun lopun kaupunkimaisissa ja keskiluokkaisissa piireissä korostamaan käyttäjiensä nykyaikaisuutta, mutta maaseudulla ne linkittyivät samaan aikaan omavaraisuuden ja käsillä tekemisen vahvaan arvostukseen. 1920- sekä 1930-luvun maaseudulla ne puolestaan tukivat kansalaisyhteiskunnan syntyä, nuorisokulttuurin

---

312. Norcliffe 2001, 247.

313. Kline 2000, 275–281.

314. Mikkola 2009, 205–211.

315. Edgerton, 2007.

kehitystä, rahatalouden laajenemista ja yleistä liikkuvuuden kasvua. Sitten 1960- ja 1970-luvun Suomessa kehitys näytti ajaneen polkupyörän ohi ja niin sosiaaliset muutokset kuin yhteiskuntasuunnittelukin vaikuttivat polkupyörän marginalisoitumiseen liikennevälineenä. Käyntikorttikuvien intensiivinen käyttö maaseudulla 1900-luvun alun vuosikymmeninä ja niiden käytöstä luopuminen 1930-luvulle tultaessa olivat osa sosiaalisten suhteiden vähittäistä muutosta ja painopisteiden siirtymistä. Valokuvaaminen teknisenä harrastuksena liittyi sekä maaseudun omavaraiseen teknologiseen osaamiseen että lisääntyvän koulutuksen myötä yleistyvään analyttiseen tekniikkainnostukseen ja johti mielenkiintoisella tavalla eräiden valokuvauksen prosessia yksinkertaistavien tai helpottavien teknologioiden torjumiseen ja leimaamiseen.

Tarkasteltaessa muutoksia, joihin teknologiat kutoutuivat, konkretisoituu myös modernisoitumisprosessin monikerroksisuus. Toisin kuin modernisaation klassiset kehitysmallit, uudempi historiantutkimus ei aseta modernia ja traditiota toistensa vastakohdiksi.³¹⁶ Postmodernin teoriat ovat nostaneet tietyn epäjohdonmukaisuuden ja ristiriitaisuuden olennaisiksi osiksi modernin itseymmärryksestä.³¹⁷ Itse tehdystä modernista puhumalla on mahdollista käsitteellistää tapaa, jolla suomalaiset käyttivät, muokkasivat ja keksivät uudelleen gramofonin, polkupyöräilyn ja valokuvauksen teknologiaa. Etnologi Laura Stark kuvailee samantapaista lähestymistapaa moderniin johdannossa Hilka Helstin ja Saara Tuomaalan kanssa toimittamaansa artikkelikokoelmaan, *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Stark haluaa irtaantua modernisaation suuresta kehyskertomuksesta ja keskittyä niiden ruohonjuuritason valintojen ja yksilöiden kokemusten tarkasteluun, joiden kautta modernisaatio konkreettisesti eteni ja oli läsnä monikerroksisena, sirpaleisena ja ristiriitaisenakin prosessina.³¹⁸

Modernin teorioiden uudelleenarviointi on ollut yksi keskeisistä keskusteluista kulttuuriteorian alalla viimeisimmän vuosikymmenen aikana. Sen myötä on alettu pohtia myös, miten modernin ”universaalit” ideat on tuotettu paikallisesti ja historiallisesti erityisissä käytännöissä ja diskursseissa.³¹⁹ Tämän tutkimuksen artikkeleissa tarkasteltujen kehityskulkujen kutuminen moderniksi on perusteltua monesta syystä. Gramofonin, polkupyörän ja valokuvauksen käyttöönotto liittyi moniin kehityskuluihin ja muutoksiin, joita pidetään suomalaisen yhteiskunnan modernisaatioprosessin osina: kansalaisyhteiskunnan syntyyn, kansanopetuksen ja muun koulutuksen laajenemiseen, liikkuvuuden lisääntymiseen, kaupunkiväestön määrän kasvuun, elinkeinorakenteen muuttumiseen ja kulutuksen lisääntymiseen. Arjen muuttuva tavaramaailma ja uusien teknologioiden käyttö eivät olleet vain heijastus muista muutoksista, vaan muutosprosessin olennainen osa, sen tekemistä todeksi.

Itse tehdystä modernista puhumalla korostan modernin ja modernisaatioprosessin kerroksellisuutta. Monet tutkimukseni artikkeleissa esitellyt teknologioiden käyttötavat kietoutuivat erottamattomasti niitä edeltäneisiin maaseudun tapoihin. On tärkeää huomata myös näiden perinteiden notkea, jatkuvasti muutoksessa ja dialogissa muotojaan hakeva ja sopeuttava luonne. Monessa tapauksessa perinne ja moderni muodostavat jatkumon, jossa on mahdoton erottaa perinteen loppumista ja modernin alkamista. Vanhat ja uudet ainekset kutoutuvat toisiinsa ja vähitellen näiden kuteiden muuttuessa muuttuu myös koko kudoksen väri ja tekstuuri. Yhtenä esimerkkinä kerroksellisuudesta voimme pitää käyntikorttikuvien ja piirongin limittyvää historiaa.

Käyntikorttikuvia käsittelevästä artikkelista käy ilmi piirongin keskeisyys valokuvien säilytyspaikkana ja huonekaluna, jonka päälle kuvia saatettiin arvokkaasti asettaa näytille. Kiintoisaa on, että usein perin-

---

316. Burke 1992, 132–133.

317. Sterbling 1997, 16.

318. Stark 2006, 9–46.

319. Reckwitz 2006, 17–18.

teisenä näyttäytyvä piironki ei tuossa vaiheessa edustanut kovinkaan vanhaa talonpoikaista kulttuuria, vaan valokuvia vain hieman aikaisempaa materiaalsen muutoksen vaihetta suomalaisissa maalaisko-deissa, joka pystyi kuitenkin tarjoamaan valokuville jo vakiintuneet telakoitumispisteen kodin esi-neistössä. Piironki kuului Suomessa vielä 1800-luvulle tultaessa vain säätyläistön kotien kalustukseen, mutta varsinkin vuosisadan puolivälistä eteenpäin se yleistyi nopeasti koko maassa ja oli 1900-luvun alkaessa saanut paikkansa paitsi maalaistaloissa, myös monen torpparin ja käsityöläisen kodissa sekä joissakin kaupungin työläisten ja palvelusväen huoneissa. Säätyläistön alun perin suosimista malleista muokkautui erilaisia kansanomaisia piironkityyppejä, joita paikalliset puusepät valmistivat ja joiden piirteet vaihtelivat seudulta toiselle.³²⁰ Visiittikorttivalokuvia sisältävä piironginlaatikko oli 1900-luvun alun vuosikymmeninä osoitus kerroksellisesta materiaalsen muutoksen prosessista, jossa erilaisia uutuuksia omakuttiin, muunneltiin ja yhdistettiin osaksi oman elämän keskeisiä tiloja ja toimintoja.

Tarkastelemallani ajanjaksolla Suomen teollisuus ja talouskasvu oli pitkälti riippuvainen ulkomaisesta teknologiasta, joka saapui maahan erilaisia siirtoväyliä pitkin. Kuten ruohonjuuritason muutoksissa, oli teollisuuden teknologisessa kehityksessäkin kysymys monitahoisesta muutosprosessista myös kulttuurin ja yhteiskunnan tasolla.³²¹ Arkielämässä kansallisen ja ulkomaisen ero näyttäytyy usein liukuvana. Suomalaisella maaseudulla visiittikorttikuvien säilytykseen käytetyt komeat albumit olivat suurelta osin lahjoja Amerikkaan siirtolaisiksi lähteneiltä sukulaisilta. Niiden sekä siirtolaisten lähettämien valokuvien kautta maantieteellisesti kaukainen ja monella tapaa vieras, ulkomainen kulttuuri tuli esine-muodossa konkreettisesti osaksi maalauskotien arkista elämää. Kyse on prosessista, jonkalaisia teknologian yllärajainen historia tarkastelee.³²² Rajojen ylitys oli arkipäiväistä ja omaehtoista, mutta monella lailla mullistavaa ja muutoksia aiheuttavaa. Siirtolaisuus osoittautuu käyntikorttivalokuvien historiaa tarkasteltaessa yhdeksi valokuvauksen tehokkaimmista levittäjistä suomalaisella maaseudulla. Sen vaikutus ilmentää modernien elementtien samanaikaista vierautta ja läheisyyttä. Vaikka kyseessä olivat moninkertaisesti vierasperäiset teknologiat, niiden omaksumisessa ja käytössä olennaisin oli oma vii-teryhmä, sijaitti se sitten maantieteellisesti lähellä tai kaukana.

Vaikka voimme havaita gramofonin, polkupyörän ja valokuvauksen kohdalla monien kulutusteknologioiden historialle tyypillisen kehityskulun, jossa teknologiat leviävät vauraammilta ja koulutetummilta ryhmiltä vähävaraisimmille ja vähemmän koulutetuille, on tämä leviämisen malli omaksumisen ja käytön tarkastelussa vailla selitysvoimaa. Esimerkiksi itse tehtyjen polkupyörien merkitys tulee esille vasta, kun niitä tarkastellaan ilmiönä, joka oli täysin erillinen varakkaiden kaupunkilaispyöräilijöiden polkupyörän käytöstä ja liitti uuden teknologian osaksi omavaraisen käsillä tekemisen ja kotiteollisuuden teknologisia traditioita. Gramofonikuumetta käsittelevässä artikkelissa puolestaan käy ilmi, miten kaupungissakin saattoi muodostua toisistaan jyrkästi poikkeavia, omalakisista tapoja hyödyntää yhtä ja samaa teknologiaa, ja miten käsittämättömältä yhden käyttäjäryhmän toiminta vaikutti toisen ryhmän silmissä ja korvissa. Maaseudulla taas gramofoninkäyttö sulautui osaksi monimuotoisia ja eri-ikäisiä tanssiperinteitä ja mahdollisti niiden muuttumista ja uusia muotoja.

Teknologian sosiaalisen muokkautumisen ja rakentumisen näkökulmien myötä käyttäjät ja heidän aktiivisuutensa ovat tulleet luontaiseksi osaksi teknologian historian tutkimusta.³²³ Erityisesti on tutkittu käyttäjien roolia innovaatioissa ja teknologioiden muuttamisessa.³²⁴ Jos kuitenkin tutkimme teknologioiden käyttöä keskittymättä innovaatioihin ja uutuuksiin, löydämme uudenlaisen näkökulman teknologiaan. David Edgertonin mukaan katseemme kääntyy silloin automaattisesti uudesta vanhaan,

---

320. Sammallahti ja Lehto 2010.

321. Myllyntaus 1990, 625–643.

322. van der Vleuten 2008, 974–994.

323. Weber 2008, 43.

suuresta pieneen, maskuliinisesta feminiiniseen, rikkaista köyhiin. Samalla käsityksemme myös suu-rista, näyttävistä ja maskuliinisista korkean teknologian tuotteista muuttuu.³²⁵ Tarkastelemistani teknologioista mikään ei varsinaisesti kuulunut ylevän huipputeknologian piiriin, mutta kaikilla niillä oli myös näyttävät, julkiset käyttötapaansa ja ammattimaiset käyttäjänsä. Omassa tutkimuksessani keskityn niiden käyttöön osana suuren kansanosan jokapäiväistä elämää, jolloin ne näyttäytyvät arkitek-nologioina (everyday technology). Timo Myllyntaus on määritellyt arkiteknologian historian tutki-musotteeksi, joka keskittyy teknologian ja yhteiskunnan keskinäisiin suhteisiin tavallisten yksilöiden tasolla.³²⁶ Tavalliset ihmiset, heidän toimintansa ja arkinsa ovat intuitiivisempia, mutta myös häily-vämpiä ja vaikeammin määriteltäviä termejä kuin keksijät, innovaatiot ja teknologiset spektaakkelit. Siksi on tarpeen seuraavaksi tehdä katsaus tavallisten ihmisten materiaalista arkea koskeviin tutki-muksiin ja teorioihin.

4.2. Esineiden kanssa arjessa

Arjen historian tutkiminen voi olla pyrkimistä kosketusetäisyydelle menneisyyden ihmistä tai selvyy-den hakemista suurten historiallisten kehityskulkujen taustalla olevia tekijöitä, mutta arkipäivän tar-kastelu ei tarjoa sen aidompaa kuvaa menneisyydestä kuin muutkaan lähestymistavat. Sen sijaan sen tarkastelu usein kyseenalaistaa selkeät järjestelmät ja luokittelut näyttäessään lähitarkastelussa esiin nousevat ristiriitaisuudet ja murrokset, monikerroksisuudet ja monimerkityksisyydet.³²⁷ Yhteismitat-tomien, limittyvien ja ristiriitaisten ilmiöiden ja toteamusten hyökyaalloilla tasapainoilu on leimannut tämänkin tutkimuksen tekoa. Siinä missä painetut lähteet tarjoavat usein hyvin selkeitä luokittelu-ja, joiden avulla aikalaiset ovat jäsentäneet arkipäivänsä ilmiöitä, muistitietolähteet tuovat esiin lähes loputtoman kokemusten, toiminnan ja merkitysten kirjon, jota on vaikeaa pelkistää esimerkiksi eri yhteiskuntaluokkien rajoja vastaaviksi selkeiksi linjoiksi. Suurimmaksi osaksi painettuun lähdeaineis-toon perustuvat tutkimuksen osat, gramofonikuumetta ja valokuvausharrastuksen teknisyyttä käsitte-levät artikkelit, analysoivatkin lehtidiskurssissa tuotettuja ryhmä- ja luokkaeroja koettaessaan samalla jäljittää käyttötapoja ja -kokemuksia. Lähinnä muistitietoa analysoivat artikkelit käyntikorttikuvista, maalaisten gramfoninkäytöstä ja pyöräilystä 20–30-luvulla puolestaan erottelevat korkeintaan maalaisten ja kaupunkilaisten käytäntöjä, kun taas sosiaaliseen asemaan ja erilaisiin muihin ryhmiin kuulumisen vaikutus näyttäytyy pienempänä, toisaalta yleiseksi nousseiden, määräävien käytäntöjen yhdistävässä imussa, toisaalta lukemattomien, toisistaan eroavien yksilöllisten painotusten ja poikkeaa-mien hajottavassa pyörteessä.

Arkipäivän historian (Alltagsgeschichte) teoriaa kehittänyt Alf Lüdtke on luonnehtinut tutkimusot-teen vaativan tulkinnan hajaannuttamista, jolloin yhden kokoavan tulkinnan tai teorian sijaan pyri-tään ensinnäkin tekemään ymmärrettäväksi historian tapahtumia, mutta toisekseen tuodaan ilmi yh-teismitattomien ja ristiriitaistenkin kehityskulkujen samanaikaisuus. Se mahdollistaa vertailun, mutta ikään kuin alhaaltapäin, ilman valmiiksi oletettuja ryhmittelyjä.³²⁸ Omassa tutkimuksessaan Lüdtke

---

325. Edgerton 2006, xiv. Esimerkkinä siitä, miten käytön ja vanhojen laitteiden tarkastelu voi tuoda olennaisen näkökulman myös prosessiteollisuuden teknologiaan ks. Jonathan Aylenin tutkimus jatkuvasta innovaatiosta teräsalvissaamoissa: Aylen 2013.

326. Myllyntaus 2010, 3–21.

327. Davis, Lindenberger und Wildt 2008, 11–28.

328. Lüdtke 1989, 22.

on korostanut arjen toimijoiden omaehtoisuutta (Eigensinn), tietynlaista vastakarvaisuutta heitä rajoittavien ja ohjaavien rakenteiden suhteen ja heidän kykyään luoda uutta tekemällä pienin keinoin omakseen erilaisia hallitsevia ja määrääviä kokonaisuuksia.³²⁹ Kulttuurintutkimuksen kentällä on havaittavissa etnografiavaikutteisen, arjen symboliseen toimintaan keskittyvän tutkimusjuonteen ohella vahva, arjen hiljaista mutta jatkuvaa muokkaustoimintaa korostava juonne, joka on saanut vaikutteita Michel de Certeau'n teoksesta *L'Invention du Quotidien*. Brittiläistä arkipäivää tutkiva sosiaali- ja kulttuurihistorioitsija Joe Moran puolestaan on halunnut nostaa näiden arkista luovuutta tarkastelevien lähestymistapojen rinnalla esiin myös arkipäivän banaaleja ja pitkästyttäviä piirteitä. Hän tähdentää historiallisen muutoksen todellisuuden tai mahdollisuuden sijoittuvan juuri kaikkein tavanomaisimpiin arjen ilmiöihin. Todellinen muutos voi tapahtua vain arjen tilojen ja käytänteiden muokkauksen kautta, jokapäiväisessä muutoksen ja inertian sekoituksessa.³³⁰ Omassa tutkimuksessani tarkastelen 1900-luvun suuren materiaallisen muutoksen etenemistä ja todeksi tekemistä arjen tasolla. Teknologian historian lisäksi haen näkökulmia erityisesti kulutustutkimuksen ja kulutushistorian sekä materiaallisen kulttuurin tutkimuksen perinteistä.

Kuten teknologian historiassa, myös kulutustutkimuksessa ja materiaallisen kulttuurin tutkimuksessa on jo jonkin aikaa korostettu tarvetta tarkastella esineiden varsinaista käyttöä, koska niiden merkityksen katsotaan muokkautuvan konkreettisen käytön myötä ja vaihtelevan kulttuurista, ryhmästä ja yksilöstä toiseen.³³¹ Sosiologinen kulutustutkimus on lainannut antropologian puolelta termejä, joilla käsitteellistetään erilaisia ihmisten ja tavaroiden vuorovaikutuksen prosesseja. Keskeisimpänä käsitteenä voidaan pitää haltuunottoa (appropriation). Teknologian ja tieteen kulttuurisesta haltuunotosta ovat kirjoittaneet Mikael Hård ja Andrew Jamison, joiden mallissa haltuunottoa tarkastellaan diskursiivisella, institutionaalisella ja käytäntöjen tasolla.³³² Muihin olennaisiin termeihin lukeutuu esimerkiksi hyödykkeistyminen (commodification), jota käytetään kartoitettaessa esineiden elämänkertoja,³³³ siis tutkittaessa sitä, millaisia vaiheita tietyt esineet tyypillisesti käyvät läpi elinkaarensa aikana.

Kulutustutkija Mika Pantzar on kirjoittanut tavaroiden kesyyntymisen prosessista, jossa sama tavara voi olosuhteiden muuttuessa myös palata uudelleen eri vaiheisiin ja saada erilaisia merkityksiä. Hänen mukaansa radikaalit uutuustuotteet juurtuvat arkeen kahdella tavalla: ensinnäkin niiden käyttötavat vakiintuvat ja toiseksi ne kiinnittyvät muihin arjen aktiviteetteihin. Kesyyntymisen myötä kuitenkin myös arki muuttuu ja mikrotason muutoksilla on vastineensa esimerkiksi sellaisten teknologian muutosten tasolla, joita teknologian sosiaalisen rakentumisen teoriakehyksessä tarkastellaan.³³⁴ Esineiden käyttöön perehtyvät kulutustutkimukset kutsuvat samaa prosessia myös innovaatioiden kotiutumiseksi.³³⁵ Teknologian kotiutumisen eli domestikaation (domestication) mallin esittelivät 1990-luvun alussa Roger Silverstone, Eric Hirsch ja David Morley. Tässä mallissa haltuunotto (appropriation) muodostaa vain prosessin alkupisteen, jossa teknologia hankitaan ja omaksutaan. Sitä seuraavat objectification eli paikan antaminen, incorporation eli sulauttaminen osaksi jokapäiväistä elämää ja conversion eli teknologian käyttäminen symbolina tai viestinä.³³⁶ Sittemmin mallin lineaarisuutta on kritisoitu, ja eri teknologioiden historian tutkiminen on osoittanut että teknologialla saattaa esimerkiksi olla paikka ja symbolisia merkityksiä ihmisten elämässä ennen kuin sitä on edes hankittu tai varsinkaan sulautettu saumattomaksi osaksi arkea.³³⁷

329. Lüdtke 1994, 139–153; Lüdtke 1993.

330. Moran 2005, 9–11, 164, 169.

331. Esim. Brewer and Trentmann 2006, 1–17; Miller 1998, 3–21.

332. Hård and Jamison 2005, 14.

333. Näiden termien monitieteisestä käytöstä, ks. esim. Ziff and Rao 1997; van Binsbergen and Geschiere 2005.

334. Pantzar 1996, 123–130.

335. Repo, Koskinen ja Grönman 2006, 5–6.

336. Silverstone, Hirsch and Morley 1992, 16–20.

337. Sørensen, Aune and Hatling 2000, 237–257; De Vos and Heynen 2011, 776.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat kolme teknologiaa olivat tutkittuna aikana Pantzarin tarkoittamia radikaaleja uutuuksia, joilla ei ollut suoraa edeltäjää eikä valmista tarvetta tai funktiota niiden ensimmäistä kertaa tullessa saataville. Yksi taso kaikissa tutkimuksen artikkeleissa on tarpeiden ja funktioiden muotoutumisen prosessin jäljittäminen. Kesyntymisestä puhumisen sijaan käsitteellistän näitä kehityskulkuja yleisemmällä tasolla osana itse tehtyä modernia ja mikrotasolla esimerkiksi nostamalla esiin kansankekseintöjä (vernacular innovations) näiden kolmen teknologian alueelta. Selkein esimerkiksi näistä ovat itse tehdyt polkupyörät, mutta artikkeleista löytyy myös muita esimerkkejä teknologioiden muokkaamisesta tai valmistamisesta sekä niiden sopeuttamisesta maalaiselämään käyttötarkoituksia muuntelemalla sekä kokonaan uusia käyttötapoja keksimällä. Tällaista muuntelua ja keksimistä olivat esimerkiksi tavat, joilla valokuvaustekniikkaa sovellettiin ja rakenneltiin maalaisoloissa, mutta myös valokuvien ja valokuva-albumien käyttö kyläilykulttuurin kiinteänä osana ja esimerkiksi kuolneiden merkitseminen ristillä valokuvissa. Polkupyörän osalta käytön muokkaamista edusti esimerkiksi taakkojen ja toisten ihmisten kuljettaminen. Samantapaisia innovatiivisia tapoja käyttää ja muokata massatuotettuja teknologioita tavataan ympäri maailman erilaisissa kulttuureissa ja paikoissa. Esimerkiksi Intiassa sanalla 'jugaad' kuvataan tämäntapaista käsillä olevien materiaalien uudenlaista kokoonpanoa vastauksena paikallisiin ongelmiin tai toiveisiin.³³⁸ Toisiaan muistuttavat sosio-ekonomiset olot voivat johtaa hyvinkin samankaltaisiin materiaalsen innovatiivisuuden tuloksiin, kuten käy ilmi polkupyörämuistoartikkelissa vertailtaessa polkupyörän käyttöä ja muuntelua suomalaisella maaseudulla ennen toista maailmansotaa ja nykypäivän Länsi-Afrikassa.

Ron Eglash, joka on tarkastellut modernin teknologian ja alkuperäiskulttuurien suhteita, nimittää tämäntapaisia paikallisesti muokattuja teknologioita haltuunotetuiksi teknologioiksi (appropriated technologies). Hän erottelee haltuunoton kolme astetta, jotka asettuvat kulutuksen ja tuotannon väliselle jatkumolle: uudelleentulkinnan, soveltamisen ja uudelleenkeksimisen.³³⁹ Kansankekseinnöt asetuvat kahteen jälkimmäiseen kategoriaan hyödyntäessään teknologioiden latentteja käyttömahdollisuuksia ja luodessaan uusia käyttöjä materiaalsien muutosten kautta. Esimerkiksi kansanpyörien tapauksessa ne menevät myös askeleen pidemmälle, kun versioita tietyistä teknologioista tuotetaan alusta alkaen itse. Eglashin haltuunotetut teknologiat on omaa termiäni, kansankekseintöä, yleisempi ja neutraalimpi. Appropriation terminä edustaa lähestymistapaa, jonka avulla voidaan tarkastella hyvin erilaisia ryhmiä ja yksilöitä teknologian haltuunottajina, kun taas kansasta puhuminen herättää aiheellisia kysymyksiä siitä, keitä tällä ilmaisulla tarkoitetaan ja millä oikeudella heidät niputetaan tämän käsitteen alle. Omassa tutkimuksessani aikalaisten näkemykset omasta toiminnastaan kuitenkin puoltavat kansa-käsitettä.

Kansa oli erityisesti 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Suomea ja suomalaisuutta käsittelevien diskurssien avainsanoja. Sillä tarkoitettiin ennen muuta talonpoikaista väestöä, jonka tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin koettiin koko suomalaisuuden kohtalon kytkeytyvän.³⁴⁰ Kansatieteelliset keräykset ja tutkimukset olivat osaltaan muovaamassa käsitystä kansasta ja kansankulttuurista.³⁴¹ Olennaista on muistaa kuitenkin myös, ettei ”kansa” ollut vain sivistyneistön muovaama imaginäärinen ryhmä, vaan

---

338. Sekhsaria 2013. Jos ei valmistuksen, niin käytön ja merkitysten tasolla kansankekseintöihin voidaan verrata esimerkiksi myös kiinalaisia 'shanzai'-tuotteita, jotka teolliselta ja oikeudelliselta kannalta ovat kansainvälisten merkkituotteiden piraattikopioita, mutta joiden käytännössä voidaan nähdä globaalien tuotteiden sovittamisena paikallisiin tarpeisiin, makuihin ja varallisuustasoon sekä antavan pienille ja keskisuurille paikallisille yrityksille mahdollisuuksia ruohonjuuritason innovaatioiden luomiseen. Ks. Wu & Whalen 2013.

339. Eglash 2004, vii–xxi.

340. Moilanen 2003, 516–531.

341. Sääskilähti 1997.

että maaseudun valtaväestön omaan identiteettiin kuului selvän eron tekeminen herrojen ja oman ryhmän välille sekä tämän eron pitäminen positiivisena asiana.³⁴² Modernisaation myötä ”kans” tuli tietoiseksi paitsi monista uutuuksista myös omista tavoistaan ja käytänteistään suhteessa näihin uutuuksiin. Siksi kansankekseinnöistä puhuminen puoltaa tässä tutkimuksessa paikkaansa.

Kaikki tässä tutkimuksessa käsitelty teknologian haltuunotto ei ollut erityisen innovatiivista eikä toisaalta kaikki siinä ilmenevä kekseliäisyys erityisen kansanomaisista. Puhumalla kansankekseinnöistä haluan kuitenkin nostaa esiin tapaa, jolla teknologioiden haltuunotto ja hyödyntäminen saivat motivaationsa, keinonsa ja muotonsa maalaisväestön omasta arjesta. Kansanomaisen tiedon järjestelmien tutkimus kattaa sellaisia aloja kuin kansanomaisen arkkitehtuurin, kansanomaisen matematiikan, kansanomaisen kybernetiikan sekä kansanomaisen teknisen taidon ja tiedon.³⁴³ Esimerkiksi kansanomaisella arkkitehtuurilla tarkoitetaan paikallisesti tarjolla oleviin materiaaleihin sekä paikalliseen tietoon pohjautuvaa ja paikallisia tarpeita ja olosuhteita palvelevaa rakennusten suunnittelua ja toteuttamista.³⁴⁴ Kansanomaisesta taiteesta puhuttaessa taas yksi kriteeri on, ettei taideteoksen luonut henkilö pidä itseään taiteilijana tai että hänellä ei ole muodollista taitelijan koulutusta. Valokuvauksen historiaa tutkinut Geoffrey Batchen pitää kansanomaisista valokuvausta käsitteenä, jonka avulla voidaan perinteistä valokuvaushistoriaa paremmin käsitellä valokuvauksen ja valokuvien muokkauksen koko kirjoa, myös länsimaiden ulkopuolella.³⁴⁵

Omassa tutkimuksessani käy ilmi, miten erilaiset kansanomaisen tiedon järjestelmät ja maaseudun perinteet antoivat pohjan ja välineet teknologioiden sopeuttamiselle ja muokkaamiselle paikallisesti merkityksellisiksi ja käyttökelpoisiksi. Nämä tiedon järjestelmät sisälsivät esimerkiksi teknologista tietoa ja monimuotoisen käsityöperinteen, mutta myös muita työssä ja sosiaalisessa elämässä tarvittuja tietoja ja taitoja. Voimme havaita kansanomaisuuden aste-eroja alkaen itse tehdyistä polkupyöristä, jotka olivat kiinteä osa kansanomaisista teknologista perinnettä, ja päättyen itse tehtyihin kameroihin, jotka tehtiin usein maalaisissa olosuhteissa, mutta osin painettujen ohjeiden avulla tai teknisen koulutuksen inspiroimina ja jotka siksi edustavat siirtymää kansanomaisesta käsityöperinteestä kohti käsillä tekemistä harrastuksena ja modernin, koulutetun maskuliinisuuden ilmentymänä.³⁴⁶ Samaten havaitsemme maaseudun ja kaupunkien haltuunoton tapojen muodostavan yhtäältä omia kokonaisuuksiaan mutta asettuvan toisaalta myös jatkumoon toistensa kanssa.

Maaseudun ja kaupunkien ero oli merkittäväällä sijalla suomalaisuuden määrittelyssä tarkastelemallani ajanjaksolla,³⁴⁷ ja näkyy usein myös konkreettisina käyttäytymisen ja tapojen eroina tarkastelemassani aineistossa. Toisaalta taas maaseutu tunkeutui kaupunkeihin yhtä hyvin kuin kaupunkilaisuus maaseudulle eikä rajanteko aina ole mielekästä. Tämä käy ilmi esimerkiksi vertailtaessa tutkimuksen kahden gramofoniatiteista artikkelia. Ensimmäisessä gramofonikuume esiintyy helsinkiläisenä ilmiönä ja osoituksena uuden kaupunkilaisen keskiluokan sisäisistä neuvotteluista. Toisessa artikkelissa keskitytään maaseudun gramofonikulttuuriin, mutta käy myös ilmi, miten maaseudun tanssiperinteet elivät osittain kaupungissakin ja miten suomalaisesta äänitemusiikista muodostui omaleimainen sekoitus

---

342. Mikkola 2009, 77–84; 260–274.

343. Eglash 2004.

344. Wells 1986; Holm 2006.

345. Batchen 2000, 262–271.

346. Ks. Vettel-Becker 2005, 2–10; Haring 2007.

347. Klinge 1982.

kaupunkien ja maaseudun makuja ja tyylejä. Kaikkien kolmen tarkasteleman teknologian kohdalla tulee esiin maaseudulla kaupunkiympäristöjä suurempi kollektiivisuus teknologioiden käytössä. Toisin kuin klassisissa modernisaatiomalleissa tämä piirre ei kuitenkaan asetu modernin vastakohtaksi, vaan saumattomaksi osaksi itse tehtyä modernia ja kannustavaksi tekijäksi uutuuksien omaksumisessa.

Arkielämän historian ja teknologian haltuunoton näkökulmat painottavat ihmisten aktiivisuutta esineiden ja ihmisten suhteissa, mutta myös esineillä on omia aktiivisuuden muotojaan. Tieteensosiologi Bruno Latour esittää, että meidän pitäisi ymmärtää ihmisten ja esineiden suhde luonteeltaan dialektisena, koska sosiaalisten ja materiaalistien aspektien erottaminen toisistaan ei ole mahdollista. Tunnustusta esimerkissään hän havainnollistaa esineiden valtaa ja toimintaa tarkastelemalla niin kutsuttua berliniläistä avainta, joka pakottaa käyttäjänsä osaksi aivan tietynlaista ovien lukitsemisen sosiaalista systeemiä.³⁴⁸ Sosiologi ja kulutustutkija Turo-Kimmo Lehtonen on Latouriin nojaten tutkinut sitä, miten esineet aktiivisesti osallistuvat ihmisten kanssakäymiseen ja muokkaavat käyttäjiensä identiteettiä.³⁴⁹ Juuri ajatus siitä, etteivät esineet pelkästään välitä merkityksiä vaan ovat itsessään merkityksellisiä toimijoita, yhdistää monia materiaallisen kulttuurin tutkijoita.³⁵⁰ Siinä missä Latourin ajatuksiin pitkälti perustuvassa toimijaverkkoteoriassa (actor-network theory) inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat asetetaan samalle viivalle, voidaan ihmisten ja esineiden suhteen dialektiikkaa tulkita myös siten, että esineiden aktiivisuus on niihin varastoitunutta inhimillistä aktiivisuutta.³⁵¹ Tämä vastaa paremmin omaa näkökulmaani esineiden ja ihmisten suhteisiin.

Sosiologi Andreas Reckwitz on määritellyt materiaalisuuden ja esineiden huomioon ottamisen yhdeksi keskeisimmistä ”teoreettisista työmaista”, joilla kulttuurianalyysia on 2000-luvulla kehitetty.³⁵² Omaksi alakseen vakiintuneen materiaallisen kulttuurin tutkimuksen (material culture studies) juuret ovat yhtäältä amerikkalaisen kansanperinteen tutkimustraditiossa, toisaalta eurooppalaisemmassa antropologian, arkeologian ja sosiologian tutkimuksessa, joka sai uudenlaista näkökulmaa ihmisten ja esineiden suhteen käsittelyyn 1970-luvulla suosioon nousseesta kulutuksen tutkimisesta.³⁵³ Ensimmäistä suuntausta edustava Jules David Prown on ehdottanut arjen esineiden voivan ilmentää sellaisia menneisyyden kulttuurisia puolia, jotka muuten jäisivät meille tuntemattomiksi.³⁵⁴ Jälkimmäisen suuntauksen johtava teoreetikko, antropologi Daniel Miller on kehottanut materiaallisen kulttuurin tutkijoita kaivamaan esiin olennaisia ihmisten ja esineiden suhteita tarkastelemalla, mitä ihmiset tosiasiassa tekevät esineillä, ei vain sitä, mitä he sanovat esineistä.³⁵⁵ Materiaalista kulttuuria voidaan lähestyä myös esimerkiksi fenomenologian näkökulmasta ja aistimusten roolia korostaen. Sohvaryhmän historiaa tutkinut Minna Sarantola-Weiss on pohtinut esimerkiksi sitä, mitä tutkimuskohteen pehmeys merkitsee tutkijalle ja mitä se on merkinnyt aikalaisille. Hänen mukaansa huonekalujen ”aistimellisen todellisuuden eläytyvä tulkinta on välttämätön, jotta voisi ymmärtää sen, mikä teki sohvista haluttavia tai inhottuja.”³⁵⁶

---

348. Latour 1996. Latourin lisäksi erityisesti Andrew Pickering on ohjannut keskustelua materiaalisuudesta tieteen ja teknologian tutkimuksen kentällä. Ks: Pickering 1995.

349. Lehtonen 2008, 14–22.

350. Mäkilä 2010, 12; Harvey 2009, 3–6.

351. Ks. Bennett Joyce 2010, 4–5.

352. Reckwitz 2006, 8–13.

353. Mäkilä 2010, 10–11.

354. Prown 2000, 13.

355. Miller 1998, 12–14.

356. Sarantola-Weiss 2003, 31.

Menneisyyden kulttuurien aineellisen puolen ja esineiden ohjaavan vaikutuksen tutkiminen on kiinnostanut jo kauan erityisesti antropologeja ja etnologeja. Suomalaisista kansatieteilijöistä tätä kulttuurin aineellista puolta on nostanut esille esimerkiksi Teppo Korhonen.³⁵⁷ Historiantutkimuksessa esineistä kiinnostuneita aloja ovat perinteisesti olleet varsinkin antiikin ja keskiajan tutkimus sekä muotoilun historia, mutta myös sosiaali- ja kulttuurihistorian tutkimusotteet ovat rohkaisseet esineisiin kohdistuvaa kiinnostusta. Saksalaisella kielialueella 1990-luvulla muotoutunut historiallinen antropologia on osoittanut kiinnostusta esineitä ja niiden käyttöä kohtaan halutessaan asettaa historiallisen tarkastelun keskiöön menneisyyden ihmisen ruumiillisena olentona, mentaalisine rakenteineen ja sosiaalisine käytäntöineen.³⁵⁸ Historiantutkimuksen luonteen mukaisesti historiallisia esinesuhteita tarkastellaan yleensä vain tekstien ja muiden epäsuorien lähteiden kautta. Osa historiantutkijoista painottaa kuitenkin materiaalisuudessa olevan myös puolia, jotka ovat kielen tavoittamattomissa tai eivät ole sen kanssa yhteismitallisia.³⁵⁹ Kulttuuri-, sosiaali- ja feministisessä teoriassa viime vuosina paljon huomiota herättänyt uusmaterialistinen suuntaus puolestaan korostaa materiaalisuuden erityisyyttä ja prosessiluonnetta erotuksena konstruktivististen näkökulmien tapaan nostaa representaatiot ja kuvat ainoaksi väyläksi tarkastella rakennettua todellisuuttamme.³⁶⁰

Omassa tutkimuksessani esineiden ja ihmisten suhteiden tarkasteleminen tuntuu usein nostavan esiin tiettyjä sosiaalisia muutoksia ja neuvottelun alaisia kulttuurin piirteitä. Lähestyn esineitä olennaisena osana kulttuuria ja niiden käyttämistä sosiaalisen kanssakäymisen muotoina pelkistämättä niitä ennalta oletettujen sosiaalisten suhteiden ja kulttuuristen virtausten materiaalisiksi ilmentymiksi. Esineiden suora tarkastelu ei ole tutkimuksessani pääosassa, mutta olen käyttänyt museoesineistöä ja siitä tekemiäni havaintoja merkittävänä lähderyhmänä itse tehtyjä polkupyöriä käsittelevässä artikkelissa. Samoin olen hyödyntänyt joitakin antropologian työkaluja, esimerkiksi esineiden elämäkerran kartoittamista. Esineiden oma aktiivisuus jää tutkimuksessani korkeintaan sivupoluksi, jota voisi halutessaan lähteä seuraamaan syvemmälle.

Valokuvien ja gramofonin (äänen) kohdalla esineiden aktiivisuus tulee esiin niiden läsnäolon ohjaavuudessa. Valokuvia on varta vasten käytetty muistin välineinä ja sosiaalisen verkoston merkkajina, mutta ilman jatkuvaa tietoista muisteluakin ne ovat olemassaolollaan jatkuvasti ja sitkeästi pitäneet läsnä tiettyjä ihmisiä ja heihin liittyviä merkityksiä esimerkiksi esikuvina ja kunnioituksen kohteina tai joko kuoleman tai siirtolaisuuden takia kaipauksen kohteeksi muuttuneina. Kuten käyntikorttikuva-artikkelista käy ilmi, kuvat eivät myöskään ole olleet pelkästään sosiaalisen verkoston kuvallinen ilmentymä, vaan yksi, jossain määrin omalakinen, ulottuvuus tämän verkoston olemassaolossa. Valokuvat olivat kuvaluonteensa lisäksi konkreettisia esineitä, jotka sommiteltiin osaksi kodin sisustusta ja esinemaailmaa ja jotka vaativat tietynlaista säilytystä ja käsittelyä pysyäkseen kunnossa. Valokuvaustekniikan ominaisuudet, esimerkiksi pitkät valotusajat ja heikko valovoimaisuus puolestaan asettivat rajoja sille, mitä ja miten voitiin kuvata.

Gramofonien omistajilleen antama kyky muuttaa heille tuntemattomienkin ihmisten äänimaisemaa nosti gramofonit kiistakapuloiksi Helsingissä vuonna 1929. Maaseudulla taas gramofonin ominaislaatu mekaanisena laitteena ohjasi ja tehosti sen käyttöä. Polkupyörällä voidaan ajatella olleen merkittävää esineaktiivisuutta esimerkiksi siinä mielessä, että se laajensi yksittäisen ihmisen omin lihasvoimin mahdollisesti saavuttamien paikkojen määrän moninkertaiseksi. Polkupyörä myös edellytti tietynlaisia ruumiinliikkeitä, eikä ajotaidon hankkiminen ollut aivan yksinkertaista varsinkaan aikuisena

---

357. Korhonen 1999.

358. Tanner 2004, 98.

359. Auslander 2005, 1015–1045.

360. Coole and Frost 2010.

pyöräilemään opetelleille. Polkupyörän materiaaliset ominaisuudet nousevat muistoissa esiin usein pienempiin ja suurempiin onnettomuuksiin liittyen. Pyöränkumit puhkesivat toisinaan kesken matkan ja epätasaiset tiet tai huono valaistus saattoivat johtaa törmäyksiin ja kaatumisiin. Pyöräilijä joutui tietyllä tapaa mukautumaan pyörän tahtoon eikä pyöräillessään ollut aivan täydellisesti tilanteen herä. Esineillä on siis kieltämättä tutkimuksessani tiettyä omaa aktiivisuutta. Ne ohjaavat käyttäytymistä mahdollistaessaan tiettyjä asioita ja sulkiessaan pois muita. Kuitenkin vasta käyttäjien toiminta antaa merkityksen ja suunnan esineiden aktiivisuudelle. Päähuomioni kiinnittyy siis siihen, mitä tarkastele millani esineillä tehtiin.

Kulutustutkimus ja kulutushistoria ovat tarkastelleet monelta kannalta ja monin eri teoreettisin ottein kysymystä siitä, miksi ihmiset hankkivat ja käyttävät tavaroita. Yksi perusedellytys tämän ymmärtämisessä on ollut sen tutkiminen, miten ihmisistä on historiallisesti rakentunut kuluttajia ja miten kulutuskulttuuri on muodostunut. Frank Trentmann on painottanut, että kuluttajuuden synty sosi-aalisenä identiteettinä ja tietämisen muotona oli sellaisen aktiivisen tuottamisen ja neuvottelun tulos, johon osallistuivat niin markkinavoimat, valtiot kuin kansalaisyhteiskunnatkin. Hän myös korostaa kuluttajuuden syntymisen historiaa epälineaarisenä, moniin eri kehityskulkuihin ja paikkoihin jakautuvana prosessina.³⁶¹ Suomessa Visa Heinonen on valottanut kuluttajan ja kulutusyhteiskunnan syntyä tutkiessaan kotitalousneuvonnan muotoutumista kuluttajaneuvonnaksi 1900-luvun mittaan. Hänen teesinsä on, että Suomessa talonpoikaisyhteisön arvoihin nojaava etiikka on ohjannut suhdetta kulutukseen vahvasti ja sitkeästi.³⁶² Suomen kaltaisissa kehittyvissä maissa, mutta myös läntisen maailman johtavissa teollisuusmaissa kulutuskulttuurin varsinaisen kukoistuksen alku ajoittui toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Kuten Gary Cross toteaa, ei ollut kysymys vain modernista taloudesta tai populaarikulttuurin synnystä, vaan syvälleikäyvistä muutoksista esimerkiksi siinä, miten ihmiset alkoivat jakaa aikansa yhtäältä työhön ja toisaalta kulutukseen, joka leimasi vapaa-aikaa yhä perusteellisemmin.³⁶³

Kulutuskäyttäytymistä on selitetty erilaisia malleja ja teorioita hyödyntäen. Jo 1800-luvun lopulla taloustieteellistä rationaalisen kuluttamisen mallia täydennettiin sosiaalisten seikkojen tarkastelulla.³⁶⁴ Thorstein Veblen käsitteli teoksessaan *Joutilas luokka* ylenpalttista kuluttamista ja rikkauksien materiaalista esittelyä sosiaalisena koodina.³⁶⁵ Toisen maailmansodan jälkeen kuluttajaa alettiin tarkastella enenevässä määrin markkinoiden ja mainonnan manipulaation kohteena.³⁶⁶ Jean Baudrillard kuvaili kulutusyhteiskuntaa postmodernistiseksi merkitysten järjestelmäksi, jossa kuluttajat kuluttavat lopulta esineiden sijaan myyttiä, kuluttamista itseään.³⁶⁷ 1970-luvun lopulta alkaen tutkimus on korostanut rationaalisuuden tai manipulaation sijaan kuluttajan omaa kykyä toimia aktiivisesti tai jopa luovasti sekä kuluttamista sosiaalisen kommunikaation muotona. Pierre Bourdieun mukaan kuluttaminen oli sosiaalisten kategorioiden luomista ja sosiaalista erontekoa, jota kuluttajat toteuttavat habituksensa ohjaamina. Samantyyppistä lähestymistapaa edusti Mary Douglasin ja Baron Isherwoodin teos *The World of Goods*, joka tosin painotti esineiden roolia luokittelun välineinä enemmän kuin sosiaalisena erottautumisena.³⁶⁸ Douglasin ja Isherwoodin mukaan ihmiset käyttivät tavaroita luodakseen ymmär-

---

361. Trentmann 2006, 50–52.

362. Heinonen 1998.

363. Cross 1993, 184–212.

364. Sassatelli 2007, 53, 72.

365. Veblen 2002, 28–62.

366. Sassatelli 2007, 53–54, 88.

367. Baudrillard 1998, 193–196.

368. Sassatelli 2007, 91–98.

rettävän maailman. Esineet toimivat enemmän tai vähemmän pysyvinä kategorioiden merkitsijöinä ja arvojen esilletuojina. Esinekokonaisuudet välittivätkin omistajistaan runsaasti tietoa, jota esineiden koodin tuntevat voivat tulkita.³⁶⁹ Antropologeista muun muassa Arjun Appadurai on teoretisoinut kuluttajien aktiivista työtä symbolisten merkitysten liittämässä esineisiin näiden hyödykkeistyydessä tai menettäessä hyödykestatuksensa.³⁷⁰

Kuten sosiologi Roberta Sassatelli toteaa kulutuskulttuurin historiaa ja teoriaa summaavassa kirjassaan, voimme ymmärtää kulutusta vain kun käsittelemme sitä perimmiltään sosiaalisena ilmiönä, jonka analysoimiseen tarvitaan kaikkia sosiaalisen analyysin puolia. Tätä monimutkaista kokonaisuutta hahmottaakseen uusin kulutustutkimus on kääntynyt käytäntöteorian puoleen. Sassatellin mukaan käytäntöjen tarkastelu ohjaa tutkijan keskitielle, jolla ei toisaalta juhlita kulutusta vapaana ja vapauttavana mutta ei toisaalta myöskään paheksuta sitä ylhäältä ohjattuna orjallisena matkimisena. Kulutuskäytännöt eivät nimittäin ole yksittäisen kuluttajan strategista toimintaa, mutta eivät myöskään alisteisia kulttuurin rakenteille. Sen sijaan ne ovat kollektiivisiin rutiineihin ja kuvastoihin liittyvää luovaa improvisaatiota. Ne eivät vain ilmaise jotain, vaan ovat performatiivista toimintaa, jossa kuluttajat luovat itseään.³⁷¹

Sosiologi Alan Warde esittää käytäntöjen olevan mahdollisesti jopa paras avain kulutuksen ymmärtämiseen, koska ne siirtävät huomion yksittäisestä kuluttajasta kollektiiviseen käytökseen. Warden mukaan voimme selittää tavaroiden hankkimista, haltuunottoa ja käyttämistä tarkastelemalla sitä, mihin, millaisiin ja kuinka moniin eri käytäntöihin ihmiset osallistuvat. Tietyn tavaran hankkimisen syynä ja tavoitteena ei ole niinkään henkilökohtainen halu ja puhdas omistaminen, vaan pyrkimys toimia onnistuneesti tietyssä käytännössä. Samoin kyky ymmärtää tiettyihin esineisiin kuuluvia merkityksiä riippuu siitä, osallistuuko niiden tarkastelija samoihin käytäntöihin kuin esineiden omistaja ja käyttäjä.³⁷² Käytäntöjen tarkastelu ei rajoita ihmisen ja esineen suhdetta pelkäksi kulutukseksi, vaan mahdollistaa hyvinkin erilaisten esinesuhteiden, hankkimistapojen, haltuunottojen ja käyttöjen yhtäikäisen tarkastelun. Seuraavassa alaluvussa valotan käytäntöteorioiden osuutta omassa tutkimuksessani ja käytäntöjä tarkastelevan otteen antamaa näkökulmaa tutkimusaiheeseen.

4.3. Käytäntöjen kudos

Daniel Millerin kehoitus tarkastella sitä, mitä ihmiset esineillä tekevät, ei vain sitä, mitä he sanovat tekevänsä, juontaa sosiologian ja etnologian käytäntösuuntautuneeseen lähestymistapaan. Erityisesti se liittyy tieteen sosiologian tutkimuksiin, joissa 1980-luvulta lähtien on tarkasteltu tieteellistä tietoa tieteen käytäntöjen tuloksena ja koko tiedettä ennemminkin käytäntöjensä kuin tuottamansa tiedon summana.³⁷³ Tämä näkökulma on läheistä sukua tieteen sosiaalista rakentumista tarkasteleville tutkimuksille,³⁷⁴ jotka puolestaan toimivat tärkeänä lähtökohtana tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa käsitellylle teknologian sosiaalisen rakentumisen teorialle.³⁷⁵ Käytäntöteoriaa on jonkin verran myös sovellettu teknologian tutkimukseen, esimerkiksi Wanda Orlikowski puhuu teknologian kah-

---

369. Douglas and Isherwood 1980), 5.

370. Appadurai 1986), 18.

371. Sassatelli 2007, 53–54, 107–109.

372. Alan Warde 2005, 131–153.

373. Pickering 1992.

374. Tämän lähestymistavan klassikkoja ovat muun muassa: Bruno Latour and Steve Woolgar, *Laboratory Life: the Social Construction of Scientific Facts* (Los Angeles: Sage Publications, 1979); Karin Knorr Cetina, *Die Fabrikation von Erkenntnis: Zur Anthropologie der Naturwissenschaft* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1984).

375. Ks. Pinch and Bijker 2001, 17–19.

desta ulottuvuudesta, esineestä ja sen käytöstä, ja on tutkinut sitä, miten käytön käytännöissä luodaan organisaatioiden rakenteita.³⁷⁶ Tavallaan SCOT ja käytäntöteoria ovat siis saman puun kaksi melko erilaista oksaa, mutta väitän, että niiden varttaminen samaan tutkimukseen voi olla mielekästä. SCOTin ytimessä oleva tulkinnallisen joustavuuden ajatus soveltuu hyvin yhteen sen ajatuksen kanssa, että sosiaalinen todellisuutemme rakentuu jatkuvasti käytännöissä. Näin voimme omaksua SCOTin tarjoaman ymmärryksen teknologiasta sosiaalisten neuvottelujen rakentamana, mutta sen sijaan että etsisimme neuvotteluja käyviä sosiaalisia ryhmiä SCOTin alkuperäisen mallin mukaan, ryhdyimme jäljittämään käytäntöjä, joiden sisällä ja välillä nämä neuvottelut käydään.

Käytäntöteoriat käsittävät melko hajanaisen ja laajan joukon erilaisia teorioita ja teoreetikoita. Omasa tutkimuksessani nojaan aiemman käytäntötutkimuksen pohjalta ponnistavaan Elizabeth Shoven, Mika Pantzarin ja Matt Watsonin kehittämään sosiaalisten käytäntöjen malliin, mutta olen saanut vaikutteita myös sellaisilta käytäntöteoriaa viitoittaneilta klassikoilta kuin Michel de Certeaulta ja Pierre Bordieulta sekä uudemmilta käytäntöjen tutkimuksen kehittäjiltä kuten Theodore Schatzkilta ja Alan Wardelta. Filosofi Theodore Schatzki esittää teoksessa *Practice Turn in Contemporary Theory* käytäntösuuntauksen edustavan lingvistiseen käänteeseen rinnastettavissa olevaa teoreettista käännettä.³⁷⁷ Vaikka käytäntöteorioiden vaikutus sosiaalisen ja kulttuurin tutkimuksen kentällä ei toistaiseksi ole ollut yhtä mullistava kuin lingvistisen käänteeseen ja vaikka monenlaiset muutkin käänteet ovat viime vuosikymmeninä ehtineet julistautua lingvistisen käänteeseen seuraajiksi, vertailu diskursiiviseen tutkimusotteeseen voi valottaa käytäntöteorian tarjoamaa tulkinnan näkökulmaa. Andreas Reckwitzin mukaan käytäntöteoriat ovat osa kulttuuriteoriaa, sillä ne selittävät ihmisten toimintaa symbolisilla merkitysrakenteilla, eivät yksilön haluilla ja valinnoilla kuten talousteoriat tai kollektiivisilla normeilla ja säännöillä kuten sosiaaliteoria. Kulttuuriteoriaa edustaa myös esimerkiksi diskurssianalyysi, ja siinä missä sen pienin teoreettinen yksikkö ja pääasiallinen tarkastelun kohde on diskurssi, on vastaava yksikkö käytäntöteorioissa käytäntö. Käytännöt tuottavat sosiaalista järjestystä ja sosiaalisia identiteettejä. Myös diskursiiviset käytännöt voidaan ymmärtää käytännöiksi käytäntöjen joukossa.³⁷⁸

Toisaalta voidaan myös ajatella, että arjen käytännöissä on jotain diskursseista olennaisesti poikkeavaa. Michel de Certeau pohti käytäntöjen suhdetta Foucault'n muotoilemaan diskurssin käsitteeseen vuonna 1980 ilmestyneessä teoksessaan *L'invention du quotidien*. Hän tarkasteli arkipäivän käytäntöjen olemusta ja katsoi niiden olevan olemassa ikään kuin diskurssien rinnalla. Hänen mukaansa jokapäiväisissä toimintatavoissa, joita esimerkiksi asumisessa, liikkumisessa, puhumisessa, lukemisessa, ostosten tekemisessä ja ruuan valmistamisessa noudatetaan, on kyse eräänlaisesta salametsästyksestä. Ruuanvalmistaja tekee oman synteesinsä supermarketin tarjonnasta, jääkaapin sisällöstä, ruokaviereiden makutottumuksista ja halvimista hinnoista; vuokralainen muokkaa lukemattomilla tavoilla vuokra-asunnosta omansa, vaikka se ei ole hänen; lukija antaa lukemisen hetkellä tekstile oman merkityksensä. De Certeau mukaan näissä käytännöissä ei ole kyse strategiasta, jolla on oma tilansa ja voimaa takanaan, vaan heikkojen taktiikoista, joilla ei ole pysyvää olinpaikkaa. Taktiikat perustuvat ei-diskursiivisiin eleisiin, ja vaikka niitä voi olla diskurssin sisällä tai ulkopuolella, ne ovat jotain, joka elää foucaultlaisen vallan dispositiivin raoissa ja pinnan alla.³⁷⁹

Theodore Schatzki määrittelee käytäntöjen koostuvan sanomisista ja tekemisistä. Hän painottaa sekä tekojen että sanojen olevan keskinäisessä riippuvuussuhteessa, jossa teot eivät yksipuolisesti ole sanoille alisteisia.³⁸⁰ Käytäntöjen ruumiillisten ja materiaalisten tekojen puolen voidaan ajatella myös lähes-

---

376. Orlikowski 2000, 404–428.

377. Schatzki 2001, 1–14.

378. Reckwitz 2002, 245; 254–255.

379. de Certeau 2013, 24–27, 72–77, 86–92.

380. Schatzki 1996, 135.

tyvän Judith Butlerin muotoilemaa teoriaa performatiivisuuden todellisuutta luovasta luonteesta.³⁸¹ Alan Warde huomauttaa tekojen ja sanojen kaksoisrakenteen tarkoittavan käytäntöjen tutkimuksen kannalta sitä, että huomiota täytyy kiinnittää niin käytännön toimintaan kuin sen representaatioihin.³⁸² Myös Bourdieuille ihmisten toiminta on ruumiillisen tieto-aidon ja habituksen ohjaaman käytännöllisen improvisaatiokyvyn yhdistelmä.³⁸³ Kuten Schatzki huomauttaa, käytäntöteorialle tyypillistä on myös ajatus siitä, ettei käytännöllisen ymmärryksen ruumiillista puolta ole mahdollista täysin kuvata sanallisesti.³⁸⁴

Menneisyyden käytäntöjen tutkimisessa palaamme siis saman problematiikan äärelle, jota sivusimme edellisessä aluvuossa materiaalisen kulttuurin historian tutkimisesta puhuttaessa sekä tutkimuksen metodia koskevassa luvussa. Historioitsija ei pysty suoraan tarkastelemaan käytäntöjen ruumiillista puolta, koska menneisyyden tekoja ei ole mahdollista havainnoida ilman että ne ovat jollain tavoin välittyneitä. Esitän kuitenkin, että historian tutkimuksessakin on mahdollista ottaa huomioon käytäntöjen kaksi tasoa ja pyrkiä rekonstruoimaan tekojen tasoa erilaisia lähteitä vertailemalla. Tässä tutkimuksessa olen jäljittänyt menneisyyden ihmisten käytäntöjen konkreettisen, materiaalisen ja ruumiillisen toiminnan tasoa, mutta myös tarkastellut sitä, miten erilaisista toiminnoista puhutaan ja kirjoitetaan. Sen sijaan kielen ulottumattomissa oleva käytäntöjen logiikan osa jää historian tutkijalta yhtä lailla tavoittamattomatta kuin nykyhetken käytäntöjä sanallistavilta. Maija Mäkilä ehdottaa kuitenkin, että omat aisti- ja ruumiinkokemuksemme voivat jossain määrin tuoda ulottuville tällaista materiaalista, ei-kielellistä ”esiymmärrystä”.³⁸⁵

Kuten Warde toteaa, käytäntöteoriat ovat heterogeeninen ryhmä teoreettisia kirjoituksia, joista suurin osa liikkuu abstraktilla tasolla.³⁸⁶ Tämän takia käytäntöteorioita on ollut pulmallista soveltaa empirialähtöiseen tutkimukseen. Käytäntöteorioista ei esimerkiksi löydy patenttiratkaisua siihen, miten käytännön rajat määritellään tai millä perusteilla erilaista ja eriaikaista toimintaa voidaan tutkimuksessa niputtaa yhden ja saman käytännön alle. Shove, Pantzar ja Watson pitävät yleisenä ohjenuorana käytäntöön osallistuvien ihmisten omaa ymmärrystä käytännön rajoista, mikä tuntuu myös historiallisessa analyysissä käyttökelpoiselta nyrkkisäännöltä. Silti tämäkin sääntö on hyvin tulkinnanvarainen. Shove, Pantzar ja Watson käyttävät esimerkkinä autolla ajamisen käytännön historiallista kehittymistä, jolloin hyvin monenlaiset ajamisen kokemukset erilaisissa kulttuureissa tulevat paketoituksi osiksi samaa, joskin muuttuvaa, käytäntöä. Kirjoittajat itse toteavat niputuksen ainakin osittain oikeutetuksi, sillä paikallisista eroista huolimatta tietyt autoilun elementit, erityisesti autot itse, mutta myös tieliikenteen säännöt ja autoilun infrastruktuuriin osat kuten tiet ja huoltoasemat, ovat niin pitkälle standardisoituja, että ne sitovat eri paikkojen ja kulttuurien autoilua yhteen ja luovat tietyllä tapaa jaetun kokemuksen.³⁸⁷

Myös polkupyöräily, valokuvaus ja gramofonimusiikin kuuntelu voitaisiin niputtaa kolmeksi valtavaksi, osittain yli vuosisadan kestäneeksi käytännöksi, ja näin saattaisikin olla mielekästä tehdä, jos haluttaisiin tarkastella teknologioiden käytön kehittymistä ylijärjestelmällä ja pitkällä aikavälillä. Omassa tutkimuksessani olen kuitenkin perehtynyt lyhyemmän aikavälin kehityskulkuihin, jotka paikallistu-

---

381. Schatzki 1996, 85–86.

382. Warde 2005, 133.

383. Bourdieu 1977, esim. 97.

384. Schatzki 1996, 136, 150.

385. Mäkilä 2010, 23–24.

386. Warde 2005, 131–132.

387. ”[W]e have taken practices to be whatever actual and potential practitioners recognize as such.” Shove, Pantzar and Watson 2012, 82. Autoilusta käytäntönä: Shove, Pantzar and Watson 2012, 26–38.

vat suomalaiselle maaseudulle ja suomalaisiin kaupunkeihin. Halutessani selvittää sitä, miten uudet teknologiat punoutuivat osiksi suomalaisten arkea ja juhlaa sekä sitä, miten arjen materiaallinen muutos tapahtui, olen kokenut mielekkäämmäksi selvittää tarkastelemieni teknologioiden suhdetta erilaisiin paikallisiin käytäntöihin, en niinkään kunkin käyttöä eri paikoissa ilmenevänä yhtenä käytäntönä. Tutkimuksessani tärkein syy käytäntöteorian hyödyntämiseen on sen tarjoama näkökulma etsittäessä vastausta siihen, miksi teknologiaa käytettiin niin kuin käytettiin. Keskeinen ajatus käytäntöteorioissa on, että käytännöt eivät aiheudu niistä ympäröivistä oloista, vaan juuri niissä ja niiden kautta vasta tehdään olevaksi se, ”miten asiat ovat”.³⁸⁸ Omassa tutkimuksessani tämä tarkoittaa, ettei polkupyörien, kamreoiden ja gramofonien tuleminen tarjolle aiheuttanut pyöräilyä, kuvaamista ja levyjen kuuntelua, vaan että nämä teknologiat varsinaisesti tulivat oleviksi suomalaisessa yhteiskunnassa vasta käytön ja muiden niihin liittyneiden käytäntöjen kautta. Mikä näitä käytäntöjä ohjasi, on monimutkainen kysymys.

Käytäntöjen koostumuksesta ja luonteesta on olemassa erilaisia malleja ja teorioita. De Certeauilla käytännöt ovat käsillä olevien aineiden yhdistämistä arjen taitavuuden keinoin.³⁸⁹ Bourdieulla käytännöt ovat pysyvämpiä ja yhtenäisempiä, sillä niitä ohjaa habitus, eräänlainen havaitsemisen, ajattelemisen ja toiminnan malli, joka kehittyy kullekin yksilölle tämän kokemusten perusteella ja on siksi samanlaisissa oloissa varttuneilla usein hyvin samanlainen.³⁹⁰ Schatzki puolestaan määrittelee käytännöillä olevan omia tavoitteitaan ja projektejaan, joiden edistämiseen käytännöissä toimivat yksilöt osallistuvat vaihtelevassa määrin, olematta välttämättä näistä päämääristä tietoisia. Schatzki kirjoittaa käytäntöjen ”teleoaffektiivisistä” (teleoaffective) rakenteista, jotka sisältävät niin tavoitteet ja tehtävät kuin uskomukset, tunteet ja tunnetilatkin ja jotka järjestävät käytäntöjä. Erilaiset tekemiset ja sanomiset kuuluvat samaan käytäntöön silloin, kun niitä ohjaavat sama käytännöllinen ymmärrys, samat säännöt ja sama teleoaffektiivinen rakenne.³⁹¹

Omassa tutkimuksessani käytän Shoven, Pantzarin ja Watsonin mallia käytäntöjen syntymisestä ja ohjautumisesta, sillä sen yksinkertaisuus ja joustavuus tukee sen soveltamista empiiriseen tutkimukseen. Shove, Pantzar ja Watson ovat muokanneet valikoidusti aikaisempien käytäntöteorioiden pohjalta ja myös historiallista tutkimusta hyödyntäen mallin, jossa käytäntöjen katsotaan koostuvan karkeasti jaoteltuna kolmenlaisista elementeistä: merkityksistä, taidoista ja materiasta. Reckwitzin aikaisemman teoriasynteesiin nojaten he erottavat näistä kolmesta muodostuvan käytäntöjen hahmon sekä sille elämän antavat performatiivit, joita yksilöt tietyn käytännön kantajina (carrier) panevat toimeen. Merkityselementit sisältävät suurin piirtein myös Schatzkin teleoaffektiivisiin rakenteisiin sijoittamat osaset, jolloin nekin paikallistuvat käytäntöjen sisälle, eivät ulkoapäin ohjaavaksi voimaksi. Merkittävänä erona Schatzkin malliin on lisäksi materiaalistien elementtien käsittäminen käytäntöjen varsinaisiksi osiksi, ei vain joksikin, jonka kanssa käytännöt ovat tekemisissä. Tässä Shove, Pantzar ja Watson omaksuvat myös latourilaisen käsityksen esineistä sosiaalisuuden tärkeänä rakennusaineena, vaikka eivät allekirjoita ajatusta siitä, että niiden painoarvo sosiaalisissa suhteissa olisi muita sosiaalisuuden osasia suurempi tai että ne ankkuroisivat sosiaalisia suhteita paikoilleen.³⁹²

388. ”Conditions of life do not cause the activities expressing them. The activities are instead that through which how things stand and are going is made present in the world.” Schatzki 1996, 23.

389. de Certeau 2013, 21–24.

390. Bourdieu 1977, 80–82. Bourdieu keskittyykin tutkimuksissaan enemmän habituksen kuin sen ohjaamien käytäntöjen teoreettiseen tarkasteluun.

391. Schatzki 1996, 233–244; Schatzki 2010.

392. Shove, Pantzar and Watson 2012, 7–10, 22–25, 120–121.

Samantapaista materiaalistien ja inhimillisten elementtien yhteistoimintaa korostava käsitys on tieteenhistorioitsija Andrew Pickeringillä, joka pohtii ihmisten ja esineiden kohtaamisen problematiikkaa ja ehdottaa, että monessa tapauksessa käytännöt luovat objekteille subjektin, ei vain toisinpäin.³⁹³ Tämä näkökulma on sukua tutkimukseni lähtökohtiin kuuluvalla ajatuksella teknologiatarpeista, jotka eivät edellä laitteita ja tule niiden tyydyttämiksi, vaan muovautuvat vasta laitteiden ja käyttäjien vuoropuhelussa. Ajatus objektin luomasta subjektista käy myös järkeen tutkimukseni artikkelien valossa. Vaikka siis polkupyörän tuleminen markkinoille ei aiheuttanut pyöräilyä ilmiönä, voidaan ajatella polkupyörän luoneen käyttäjänsä, pyöräilevän ihmisen, sillä tämän esineen käyttäminen muutti käyttäjänsä toimintaa, ajattelua ja mahdollisuuksia. Oma näkökulmani teknisen ja sosiaalisen tai laitteen ja käyttäjän suhteesta on kuitenkin SCOTin näkökulman mukaisesti tätä suhdetta luotaava ja problematisoiva, ei niinkään latourilainen saumatonta sosioteknologista verkostoa ja esineiden sosiaalista aktiivisuutta tarkasteleva.³⁹⁴

Shoven, Pantzarin ja Watsonin mallissa käytännöt syntyvät, kun elementit yhdistyvät uudella tavalla. Käytäntö ei koskaan saavuta pysyvää vakauden tilaa, vaan sen koossa säilyminen vaatii jatkuvaa elementtien yhteyden vahvistamista ja uudelleensolmimista. Elementit voivat olla samanaikaisesti osallisina useammassa käytännössä ja toimia eri käytäntöjä yhdistävinä siltoina, mutta ne myös muuntuvat käytännöissä. Käytännöt ovat aina sidottuja paikalliseen ja ajalliseen ympäristöönsä eivätkä voi siirtyä sellaisenaan toisiin aikoihin ja paikkoihin, mutta elementit voivat, kukin omalla tavallaan. Esimerkiksi tutkimani tuontiteknologiat olivat alkujaan tällaisia siirtyviä elementtejä. Siinä missä materiaalisia elementtejä voidaan konkreettisesti siirrellä vaikkapa tavarajunien kyydissä toisiin maihin, voivat myös kyyvyt matkustaa esimerkiksi ohjekirjojen välityksellä ja merkitykset muun muassa mediaviesteissä. Omassa tutkimuksessa erityisesti valokuvauksen kohdalla voidaan havainnoida runsasta kykyjen leviämistä painetun sanan välityksellä, mutta toisaalta kaikkien teknologioiden kohdalla korostuu siirtyviä kykyjä enemmän niiden linkittyminen muihin, usein jo olemassa oleviin, niiden tulon myötä kasvaviin ja muuntautuviin kykyihin. Se, millaisiksi käytännöiksi materiaaliset elementit ja kyyvyt sekä merkitykset yhdistyvät, riippuukin muista, niitä ympäröivistä käytännöistä. Eri elementeillä on myös erilainen kohtalo, jos niitä muihin elementteihin yhdistänyt käytäntö hajoaa.³⁹⁵ Käytäntöjen hylkäämät materiaaliset elementit voivat muodostua fossiileiksi, kun merkitykset ja taidot lakkaavat antamasta niille käyttöä ja sisältöä.³⁹⁶ Uudenlaiset elementtien yhdistelmät puolestaan voivat luoda käytännöissä aineellisia ja aineettomia innovaatioita.³⁹⁷

Ihmisyksilöt ovat erilaisten käytäntöjen kantajia ja järjestävät elämänsä näiden käytäntöjen mukaan, tai kuten myös voidaan ajatella, heidän kantamansa käytännöt järjestävät heidän elämänsä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yksilöiden rooli olisi passiivinen, sillä heidän jatkuvista, erilaisista taidon ja sitoutumisen asteilla toteutetuista suorituksistaan riippuu käytäntöjen synty, muotoutuminen, vaikutus ja häviäminen. Shoven, Pantzarin ja Watsonin mukaan käyttäjät kantavat käytäntöjä ja saavat tietoa niistä kuvailemalla, materialisoimalla ja välittämällä. Käytännön harjoittajien käytännön performoinnista saadut palautteet ovat keskeisen olennaisia paitsi yksilöille myös koko käytännölle.³⁹⁸ Omista tutkimuskohteistani esimerkiksi valokuvauksessa sen kuvailemista oli esimerkiksi näppäily ja harrastelijakuvaamisen erottaminen nimeämällä ne, mutta myös pienempien kokonaisuuksien, esimerkiksi talvivalokuvauksen nimeäminen ja rajaaminen tietynlaiseksi kuvauksen alalajiksi. Materialisoimista oli erilaisten valokuvauslaitteiden ja -tarvikkeiden tuottaminen ja välittämistä esimerkiksi valokuvausseurojen ja -lehtien harjoittama valokuvauksen käytänteiden opettaminen.

393. Pickering 2001, 177–178.

394. Ks. Bijker 2013, 608.

395. Shove, Pantzar and Watson 2012, 24, 33, 44–57.

396. Shove and Pantzar 2006, 59–63; Pantzar ja Shove 2006, 13–26.

397. Shove and Pantzar 2005, 43–64.

398. Shove, Pantzar and Watson 2012, 101–103, 106, 126.

Käytäntöjen pitkän aikavälin kohtalo ja menestys riippuu paljolti niiden saavuttamasta paikasta ”käytäntöjen meressä”, siis niiden suhteista samanaikaisesti olemassa oleviin ja menneisiin käytäntöihin. Shove, Pantzar ja Watson toteavat käytäntöjen pitkäikäisyyden salaisuuksiksi ainakin seuraavat kolme asiaa: ensinnäkin avoimuuden uusille innovaatioille, jotka voivat kehittää ja muuntaa käytäntöä, toisekseen kyvyn ankkuroitua symbolisiin tai normatiivisiin merkityksiin, jotka antavat käytännölle houkuttelevuutta tai pakottavuutta, ja viimeisimpänä kytkökset toisiin käytäntöihin.³⁹⁹ Innovaatioiden, merkityksenannon ja kytkösten kolmikanta on keskeisellä sijalla tämän tutkimuksen kaikissa artikkeleissa. Selvittäessäni sitä, miten teknologioita käytettiin ja miksi ne menestyivät, tarkastelen niiden sallimia kansanomaisia keksintöjä, niihin liitettyjä sosiaalisesti tärkeitä merkityksiä ja niiden kytkeytymistä aikansa suomalaista arkea järjestäviin käytäntöihin.

Käytännöt muodostavat löyhästi toisiinsa liittyviä kimppuja ja tiukasti toisiinsa limittyviä kokonaisuuksia. Mielenkiintoisia ovat dominoivan aseman saavuttaneet käytännöt, jotka ovat onnistuneet linkittymään hyvin muihin käytäntöihin ja tehneet ne riippuvaisiksi itsestään.⁴⁰⁰ Ann Swidler on pohtinut käytäntöjen ankkuroitumista, kuten hän sitä nimittää, ja esittänyt, että julkiset käytännöt ja rituaalit pikemminkin kuin habituksen kaltainen kollektiivinen mentaalinen rakenne luovat ihmisten käytöstä ohjaavia sääntöjä ja muokkaavat diskursseja. Hän nimittää ankkuroiviksi käytännöiksi sellaisia käytäntöjä, jotka ovat suhteellisen pysyviä ja muodostavat sosiaalisia suhteita yksilöiden ja ryhmien välille. Nämä ankkurit antavat muille käytännöille rakenteita.⁴⁰¹ Historioitsijan kannalta on kiinnostavaa yhtäältä se, että käytännöillä on kulttuurinen hierarkiansa. Toiset käytännöt ovat yhteiskunnassa toimimisen kannalta keskeisempiä kuin toiset, eikä kaikilla ihmisillä ole mahdollisuuksia tulla keskeisten käytäntöjen kantajiksi. Toisaalta taas kaikissa käytännöissä on omat sisäiset palkintonsa ja kannustimensa, joita vain niihin osallistuvat pystyvät täysin arvostamaan ja ymmärtämään. Myös esineiden hallinnassa ja käytössä on keskeistä niiden mahdollistama paikka tietyissä käytännöissä.⁴⁰²

Tämän tutkimuksen artikkeleista ohjelmallisimmin käytäntöteoriaa seuraa maaseudun gramofonikäytäntöjä tarkasteleva artikkeli, jossa esitellään käytäntöjen eritasoisia elementtejä. Muissa artikkeleissa käytäntömallit ovat ohjanneet ajattelua etsiessäni tapoja, joilla ihmiset ovat toimineet uusien teknologioiden kanssa. En esitä täydellistä kartoitusta kaikista mainitsemistani käytännöistä, niiden elementeistä tai niiden syntyisestä, muuttumisesta ja häviämisestä tai keskinäisistä yhteyksistä, mikä pohjimmiltaan tarkoittaisikin lähes koko suomalaisen yhteiskunnan kartoittamista käytäntönäkökulmasta yli viidenkymmenen vuoden ajalta. Sen sijaan nostan nyt esiin yhden artikkeleita täydentävän pidemmän esimerkin valokuvauskäytännöistä ja summaan sen jälkeen joitakin keskeisiä artikkeleissa esiin nousevien käytäntöjen ominaisuuksia.

Voimme syventää käytäntöjen antamaa näkökulmaa ja selitysmallia sekä niiden yhteyksiä aikaisemmissa alaluvuissa käsiteltyihin teoreettisiin näkökulmiin tarkastelemalla kysymystä siitä, miksi ihmiset kokivat tarvetta valokuvata tai kuvauttaa itseään ja miksi valokuvaus saavutti 1900-luvun alkupuoliskolla niin vankan aseman, vaikka se oli kallista ja vaivalloista eikä varsinaisesti välttämätöntä jokapäiväisen selviämisen kannalta. Tarve tai halu saada aikaan valokuvia tuntuu yksinkertaisimmalta selitykseltä kuvaamiselle, ja valokuvaamisen selittämisessä painottuvatkin usein aikaansaatuja kuvien identiteettiä rakentava ja lujittava merkitys. Hannu Sinisalo esimerkiksi selittää suomalaisten kyläkuvaajien kukoistusaikaa 1923–1931 ja harrastajakuvaamisen vähittäistä yleistymistä tavallisten

---

399. Shove, Pantzar and Watson 2012, 75.

400. Shove, Pantzar and Watson 2012, 75, 84–87.

401. Swidler 2001, 83–101.

402. Warde 2005, 148.

ihmisten tarpeella ”visualisoida omaa faktista olemassaoloaan”, mikä loi kuvaamiselle sosiaalisen tilauksen.⁴⁰³ Bourdieu puolestaan selittää koko yksityisen, tavanomaisen valokuvauksen olemassaolon sen merkityksellä perheen yhtenäisyydelle,⁴⁰⁴ mikä käsitys on yhtäältä paljolti leimannut yksityistä valokuvausta koskevaa ajattelua, toisaalta saanut osakseen kritiikkiä.⁴⁰⁵ Valokuvaustekniikan kaltaisen radiakaalin uutuuden leviämistä ja käyttöönottoa tarkasteltaessa on ongelmallista olettaa sille jokin edeltävä tarve. Siinä missä perhekuvaus aikaisempien kulutusteorioiden valossa saatettiin selittää markkinoiden sanelemaksi toiminnaksi,⁴⁰⁶ voimme käytänteorioiden valossa miettiä, miten käytännöt loivat tarvetta valokuville tai valokuvaustekniikalle ja herättivät halua ottaa valokuvia tai esiintyä niissä.

Swidlerin ankkuroivien käytäntöjen käsitettä mukaillen voisimme valokuvausaiheen kohdalla puhua kiinnittävistä käytännöistä. Sinisalo selittää valokuvaukseen kohdistuneiden asenteiden muuttumista esimerkiksi postikorttien ja aikakauslehtien runsastuttamalla kuvamaailmalla.⁴⁰⁷ Voimme kuitenkin etsiä vielä suoremmin suomalaisten valtaosan omaan toimintaan ja välittömään ympäristöön liittyneitä kiinnikkeitä ja kimmokkeita. Niin kuin Sinisalokin mainitsee, ateljeekuvien ottaminen yleistyi 1900-luvun alussa. Maalaisten elämään valokuvat tulivat kaupunkien ateljeissa otettujen käyntikorttikuvien muodossa. 1910- ja 1920-luku olivat tämän kuvatyypin kukoistusaikaa maaseudulla. Kuvien vaihtamisesta sukulaisten, naapurien ja ystävien kesken sekä näyttämisestä kyläilijöille tuli tärkeä osa maaseudun sosiaalista elämää, kuten käyntikorttikuvia käsittelevässä artikkelissa osoitan. Kuvat muokkasivat sosiaalisia suhteita lujittamalla niitä ja tekemällä niistä esiteltäviä ja näkyviä. Tästä aktiivisesta albumi- tai kuvakokoelmakäytännöstä näyttää ikään kuin evoluution kautta, yleisempää, kollektiivisuudesta perhekeskisyyteen tapahtuvaa siirtymää⁴⁰⁸ mukaillen muotoutuvan myöhempi perhealbumien käytäntö, joka vielä käyntikorttikuvien suosion aikaan oli suomalaisten enemmistön parissa marginaalinen.

---

403. Sinisalo 1994, 2 4.

404. Bourdieu 1990, 19: ”it becomes clear that photographic practice only exists and subsists for most of the time by virtue of its family function or rather by the function conferred upon it by the family group, namely that of solemnizing and immortalizing the high points of family life, in short, of reinforcing the integration of the family group by resserting the sense that it has both of itself and of its unity.”

405. Starl huomauttaa, että vaikka Bourdieun käsityksen valokuvauksesta perheen yhtenäisyyden luojana ja tukijana ovat omaksuneet esimerkiksi sellaiset merkittävät ajattelijat kuin Susan Sontag ja siitä on näin tullut osa kaanonina, se ei kuitenkaan perustu kovin vankalle lähdeaineistolle eikä sitä ole todennettu muilla empiirisillä tutkimuksilla. Starl 1995, 142–144.

406. Ks. tällaisista tutkimuksista esim: Don Slater, ”Valokuvauksen markkinointi massoille,” (Julkaistu ensimmäisen kerran 1982.) *Kuvista sanoin 3: Ajatuksia valokuvasta*, toim. Martti Lintunen (Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 1986), 162; John Tagg, *The Burden of Representation: Essays on Photographies and Histories* (Houdsmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillian Education, 1988), 16–20. Voidaan ajatella, että myös ”Kodak-myyttiä” pönkittävässä tulkinnoissa on tämä käsitys sisäinrakennettuna, koska Eastmanin esitetään ikään kuin keksineen näppäilijäkuvaajan ja ohjailleen tämän toimintaa taitavan markkinointinsa ja tuotekehittelynsä avulla.

407. Sinisalo 1994, 22–24.

408. Tästä siirtymästä ks. Häggman 1994, 27, 215. Voidaan ajatella, että siirtymä tapahtui maalla ja maatalousväestön parissa huomattavasti myöhemmin kuin kaupungeissa ja säätyläisillä. Modernisaation muutosten edetessä perheen tunnesiteen merkitys korostui ja perhe syrjäytti perusyksikkönä maatalon. Suvun merkitys säilyi suurena, mutta suku oli usein maantieteellisesti entistä hajautuneempi. Ks. Stark 2006, 16, 25. Valokuvauksen ja yksityisyyden käsityksen yhteydestä ks. myös Bourdieu 1977.

Toinen selkeä kiinnittävä käytäntö on Bourdieun tutkimuksessaan esiin nostama valokuvaaminen erilaisten siirtymien ja merkkitapausten juhllallistuttajana. Ympäri Eurooppaa hääkuvat yleistyivät maaseudulla varhain, 1800- ja 1900-luvun taitteessa tai 1900-luvun alussa.⁴⁰⁹ Kihlajaiset, ja sittemmin hääit olivat maalaisyhteisöjen ja suvun tärkeimpiä juhlia, joiden rituaaleihin ja juhllallistuttamisen käytäntöihin valokuvaustapa oli ilmeisen helppoa liittää.⁴¹⁰ Solmittua liittoa oli jo aikaisemmin ollut tapana merkitä esinein, joihin valokuva rinnastui, aluksi lisäyksenä esimerkiksi hääkimpusta tehtyyn kollaasiin, myöhemmin yksinään kehystettynä.⁴¹¹ Bourdieu tulkitsee valokuvaamisen tulleen luontevaksi osaksi hääjuhliin olennaisesti kuuluvaa tuhlautusta, johon kaikkien häävieraiden oli osallistuttava hääparin kunnioittamiseksi. Hänen mukaansa valokuvauksen käyttöönotto eri juhlien ja rituaalien yhteydessä kertoo näiden sosiaalisesta tärkeysjärjestyksestä.⁴¹² Muistitietokeruiden vastaajien luettelussa juhlatilaisuuksia, joissa valokuvaajaa tarvittiin, mainitaan hääit lähes poikkeuksetta ensimmäisinä. Muita lueteltuja ovat kihlaus, hautajaiset, ripille pääsy, ristiäiset, nimipäivät ja äitienpäiväjuhlat sekä erilaiset seuratoimintaan tai poliittiseen toimintaan liittyneet juhlatilaisuudet.⁴¹³

Osittain edellä käsiteltyihin albumi- ja juhlakäytäntöihin kietoutuvina valokuvauksen kiinnittäjinä toimivat sellaiset modernisaatioon liittyneet muutokset kuin koulutuksen lisääntyminen ja vapaa-ajan olemuksen ja vieton muovautuminen uudenlaisiksi. Kansakouluissa tuli nopeasti tavaksi ottaa oppilaista ryhmäkuva jopa vuosittain,⁴¹⁴ mutta erityisesti opistot ja korkeamman koulutuksen laitokset antoivat oppilailleen paitsi mahdollisen valokuvauskipinän myös monia tilaisuuksia ja tarpeita esiintyä joko opettajien, oppilastovereiden tai ammattilaisten ottamissa kuvissa.⁴¹⁵ 1904 syntynyt rovasti muistelee erään emännän kommentoineen tyttärensä kansanopiston käyntiä 1930-luvun lopulla päivittelemällä: ”Ja niitä valokuvataan aina”.⁴¹⁶ Koulujen lisäksi erityisesti seuratoiminta loi uudenlaisia vapaa-ajan viettotapoja ja vei maaseudun asukkaita oman kotiseutunsa ulkopuolelle katsomaan nähtävyyksiä ja osallistumaan erilaisiin kokoontumisiin ja juhliin. Vapaa-aika erottui vähitellen työstä eri perustein kuin ennen, varsinkin koulutuksen ja palkkatyön myötä, mutta myös seuratoiminnan, maallisten juhlien ja retkeilyn kaltaisten vapaa-ajan toimintojen kautta.⁴¹⁷ Työstäkin, esimerkiksi talkoista,⁴¹⁸ otettiin

---

409. On kuitenkin otettava huomioon alueellinen vaihtelu maiden välillä ja sisällä sekä yleisyydenkin suhteellisuus. Vuonna 1900 syntynyt keruuvastaaja esimerkiksi mainitsee, ettei Juankoskella kihla- ja hääkuvia vielä 1920-luvun alussa pidetty välttämättöminä. MV:K18/174.

410. Weber 1979, 231.

411. Kunt 1984, 219–224.

412. Bourdieu 1977, 20–21.

413. Esim. MV:K18/45, MV:K18/684, MV:K18/776, MV:K18/777.

414. Jo 1900-luvun alussa koulukuvat olivat kyläkuvaajien vakioaiheita. Sinisalo 1994, 33.

415. Esim. MV:K18/677, MV:K18/682

416. MV:K18/89.417.

417. Ks. Mikkola 2009, 254, 309. Mikkola kuvaa modernisaation tuomaa muutosta ajankäytön organisoimisessa: ”Jos aiemmin ajankäyttö jaettiin työntekoon ja pyhään, modernissa se jakautui työhön ja vapaa-aikaan.” s.309. Kotimaan matkailun ja retkeilyn lisääntymisestä ks. Hirn ja Markkanen 1987, 253–256.

418. Eräät keruuvastaajat mainitsevat talkoot ja esimerkiksi heinänteon mahdollisina kuvaustilanteina, esim. MV:K18/684, MV:K18/846. Vuonna 1916 syntynyt vastaaja muistelee, että hänen asuinpaikalleen Koivistoon saapui 1930-luvulla erikoinen kuvaaja, joka halusi ottaa kuvia ihmisistä työssään, mihin ei kuvausaiheena ollut totuttu. MV:K18/221. Työkuvat vaikuttavat olleen arvostettu aihe lähinnä amatööreillä, joista osalla oli myös kansatieteellistä kiinnostusta tämäntapaisiin aiheisiin, ja muilla kansatieteellisesti harrastuneilla valokuvaajilla tai kuviaan lehdissä julkaisemaan pyrkivillä. Nämä kuvaajat usein arvostivat erilaisia maaseudun pittoreskeja ja ”aitoja” aiheita hyvinä kuvauskohteina. Ks. Hannu Sinisalo 1981, 21; ”Kotiseutuvalokuvauksen työala”, *Valokuvaus*, Nro 8 1930, 144–149. Muistitietovastaajista vuonna 1892 syntynyt liikkeenhoitaja muistelee voittaneensa jossakin valokuvauskilpailussa palkinnon kuvalla, jossa hänen äitinsäkehrää rukilla. Samaten hän otti äidistään kuvan pyykinpesussa. MV:K18/883. Vuonna 1899 syntynyt emäntä puolestaan muistelee, että hänen isästään otettiin *Savotar*-kirjaan kuva tervanpolttajana ja äidistään esimerkiksi voita kirnuamassa. MV:K18/682.

jonkin verran kuvia, mutta uusiin vapaa-ajan vieton muotoihin valokuvaaminen kuului alusta asti lähes saumattomana osana.⁴¹⁹ Vapaa-ajan ja valokuvauksen yhteenkuuluvuudesta antoivat Suomen maaseudulla mallia myös kaupungista saapuneet kesävieraat, joilla yhä useammin oli kamera mukanaan.⁴²⁰ Saksan ja Itävallan yksityistä valokuvausta tutkinut Timm Starl on tutkinut kymmenientuhansien valokuvien otoksen sadan vuoden ajalta, ja laskenut sen sisältävän vain neljä prosenttia työkuvia, kun taas lomakuvia löytyy yli 40 prosenttia ja muita vapaa-ajan kuvia lisäksi 14 prosenttia.⁴²¹

Näiden kiinnostavien käytäntöjen ohella ja taustalla versoo toisessa valokuvausartikkelissa käsittelemäni tekninen harrastuneisuus ja kokeilu tärkeänä valokuvauksen kiinnittäjänä ja ankkurina. Käytäntöjen näkökulmasta modernia teknologiaa ei ole mielekästä nähdä tavallisten suomalaisten elämään ulkoapäin tunkeutuvana elementtinä. Bourdieun tavoin voidaan ajatella, että valokuvaus sai merkityksensä siitä, mitä jo oli, siis sosiaalisesta ympäristöstä.⁴²² Toisaalta se liittyi kuitenkin kiinteästi erilaisiin modernisaation muutoksiin. Erityisesti maaseudulla valokuvaaminen muokkautui hiljalleen erilaisen, osittain vanhojen, osittain uusien käytäntöjen kautta. Valokuvauksen teknisen puolen haltuun ottamisessa näkyy siirtymä, jossa 1900-luvun alun itse oppineet valokuvaajat näyttävät vielä ponnistavan maaseudun käsityökuulttuuriin kuuluvasta teknisestä näppäryydestä ja ymmärryksestä, kun taas erityisesti 1920-luvulta lähtien tämän tee-se-itse mekaniikan rinnalle versoo yhä vahvempana koulutettu tekninen innostus ja taito, joka on liitettävissä yleisempään tekniikan asiantuntijuuden rakentumiseen ja koulutuksen lisääntymiseen sekä harrastusten yleistymiseen erityisenä käytäntöjen ryhmänä.

Tämän tutkimuksen artikkeleissa huomaamme, että tarkastelemani uudet teknologiat tulivat osiksi monenlaisia käytäntöjä, sekä määrääviä että marginaalisia, niin nousussa olevia ja kuin väistyviäkin. Esimerkiksi polkupyörän suomalainen historia koostuu monista eriaikaisista mutta myös ajallisesti limittyneistä käytännöistä, kuten pyöräilystä modernina urheiluna 1800-luvun lopulla, polkupyörästä omavaraisen teknisen taidon esittelyn välineenä, polkupyörästä nuorison kesäisen vapaa-ajan vieton välineenä, laajamittaisesta työmatkapyöräilystä ja niin edelleen. Havaitsemme tiettyjä käytäntöjä, kuten maaseudun tanssitilaisuudet ja niihin kulkemisen, jotka rykelmöivät muita käytäntöjä ja voimistuvat entisestään sulauttaessaan itseensä uusia teknologisia elementtejä, esimerkiksi polkupyörän ja gramofonin, sekä luodessaan linkkejä muihin käytäntöihin. Tanssien nimeäminen keskeiseksi järjestäväksi ja muokkaavaksi käytännöksi voi vaikuttaa liioittelulta, koska tanssien painoarvo käytäntöjen yhteiskunnallisessa hierarkiassa oli alhainen. Kokonaisuutena tanssikäytännöt kuitenkin palvelivat sekä yksilön että koko yhteiskunnan näkökulmasta keskeistä tavoitetta, nimittäin aviopuolison löytämistä, jota voidaan pitää yhtenä elämää keskeisesti määränneistä projekteista.⁴²³

---

419. Esim. vuonna 1924 syntynyt agronomi Kuusankoskelta kertoo, että hänestä on vuodelta 1933 kuva Korkeasaaren-vierailulta karhulinna edestä ja että hän sai vuonna 1937 ensimmäisellä luokalla oppikoulussa ollessaan oman kameran, jolla kuvasi luokkaretkillä. MV:K18/779. Vuonna 1896 syntynyt emäntä muistelee: ”Nuorisoseuralaiset tekivät kesäisin paljon retkiä ympäri maatakin. Se pani monet hankkimaan itselleen valokuvauskoneen, että sai hauskat muistot talteen.” MV:K18/477. Vuonna 1899 syntyneestä emännästä otettiin 1920-luvun alussa salaa ikimuistoinen kuva hänen ollessaan pitämässä nuorisoseuran kesäjuhlan tervehdyspuhetta. MV:K18/792.

420. Esim. MV:K18/207, MV:K18/603, MV:K18/768, MV:K18/792.

421. Starl 1995, 144–147.

422. Bourdieu 1990, 31.

423. Määräivistä projekteista (dominant projects) ks. Shove, Pantzar and Watson 2012, 78–79, 135.

Tarkastelemillani teknologioilla on ollut kykyä kiinnittyä elementeiksi moniin erityyppisiin käytäntöihin erilaisissa ympäristöissä ja antautua niiden muovattaviksi. Huomaamme esimerkiksi, miten valokuvauksen asema säilyy ja jopa vahvistuu maaseudun sosiaalisten käytäntöjen murroksessa, vaikka tietynlainen valokuvatyyppe, käyntikorttikuva, menettääkin asemansa. Voimme kuitenkin myös kysyä, missä määrin on edes kyse samasta teknologiasta, kun verrataan lasinegatiiveille kuvaamista ja näppäilyä, korkeapyöräistä pyörää ja matalaa pyörämallia. Teknologioiden joustavuus ja avoimuus monille tulkinnoille näyttää olleen olennaista niiden menestymiselle. Tarkoitus ei ole silti maalilla polkupyörän, gramofonin ja valokuvauksen voittokulkua. Artikkeleissa kohtaamme myös monia esimerkkejä teknologian torjumisesta, hitaasta leviämisestä ja hylkäämisestä.

Teknologioiden hitaan leviämisen syyksi on usein esitetty materiaallisen saatavuuden heikkous tai hankaluus, mutta toisaalta runsaskin tarjonta luo korkeintaan mahdollisuuden linkittää uusi esine merkitysten ja taitojen kanssa käytännöiksi ja tätä kautta mielekkääksi osaksi elämää. Mitään universaalia tarvetta polkupyörille, kameroille, valokuville tai gramofoneille ei ole ollut, vaan tarpeet ja käyttö on luotu käytännöissä paikallisesti. Toisaalta myöskään tässä tutkimuksessa tarkasteltuja käytäntöjä ei olisi sellaisinaan ollut olemassa ilman niiden materiaalisia elementtejä. Ilman valokuva-albumia salin pöydällä, gramofonia ladon nurkassa tai polkupyörää seuratalon seinustalla olisi myös moni muu, näitä itse tehdyn modernin osia kenties keskeisemmältä vaikuttava yhteiskunnan ja arjen muutos tai uudistus ottanut toisenlaisen muodon ja suunnan.

5. Loppupäätelmiä ja pohdintaa

Suomalaisten materiaallinen maailma muuttui monella tapaa 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan vuosiin tultaessa. Uusien teknisten laitteiden hankkiminen ja käyttäminen oli osa merkittävää esinesuhteen murrosta siirryttäessä kohti rahataloutta ja kuluttajuutta. Tämä tutkimus on nostanut esiin sitä, miten uutuudet asettuivat jatkumoksi aikaisempien tapojen ja käytäntöjen kanssa ja miten juuri tämä jatkuvuus antoi niille käyttövoiman ja mahdollisti maatalousvaltaisen maan vähittäisen modernisoitumisen. Materiaalisen arjen ja käytäntöjen tasoa tarkasteltaessa perinteinen ja moderni eivät asetu toistensa vastakohdiksi, vaan näyttäytyvät kumpikin kollaasimaisissa käytännöissä elävinä kokonaisuuksina. Diskurssien, vaikkapa melodiskurssin tai valokuvauksen taidepuheen, ja sosiaalisten instituutioiden, esimerkiksi järjestöjen tai koulutuksen, tasoilla voidaan rekonstruoida moderni ja perinteinen kokonaisuuksina ja ihannemuodoissaan, ja näillä tasoilla oli oma merkityksensä myös sille, millaisia merkityksiä esimerkiksi teknologialle annettiin. Käytäntöjen tasolla perinne ja moderni elivät kuitenkin toistensa erimuotoisina yhdistelminä, jotka koostuivat eri-ikäisistä aineksista sekä eri nopeuksilla muuttuvista osasista.

Uusien materiaalisten elementtien kyky liittyä muiden elementtien kanssa menestyviksi käytännöiksi oli ratkaisevaa sille, miten ja milloin ne levisivät ja yleistyivät. Taloudellisten mahdollisuuksien, tai Suomea tällä ajanjaksolla tutkittaessa pikemminkin taloudellisen niukkuuden, asettamat rajat olivat tärkeä leviämiseen vaikuttanut tekijä, mutta esimerkiksi vuoden 1929 gramofonikuumeen tarkastelu osoittaa, että kalliskin teknologia saattoi suotuisten käytäntöyhteyksien syntyessä yleistyä suorastaan räjähdysmäisen nopeasti. Vastaesimerkkinä taas toimii näppäilykuvauksen hidas yleistymisen ja ”vanhentuneiden” valokuvaustekniikoiden sitkeä säilyminen käytössä: jälkimmäiset olivat onnistuneet linkittymään vahvoin ja merkityksellisiin käytäntöihin, kun taas näppäily ei sitä vielä pystynyt tekemään, varsinkaan maaseudun oloissa.

Kun tarkastelemme käytäntöjä ja käyttötapoja sekä materiaalista kulttuuria, löytyy uusille teknologioille edeltäjiä ja materiaalisia viitekehyksiä, joiden kanssa ne jakavat keskeisiä käytäntöjä. Nämä edeltäjät olivat tutkimieni teknologioiden saapuessa jo ehtineet saavuttaa selkeän sijan materiaalisessa arjessa. Uutuudet eivät tulleet korvaamaan tai syrjäyttämään niitä, vaan liittyivät niiden kanssa samoihin käytäntöihin. Gramofonille tällainen esinepari ja -edeltäjä oli harmonikka, joka oli levinnyt sekä idästä että lännestä läpi Suomen paritanssien tullessa muotiin 1900-luvulla.⁴²⁴ Maalaisten käyttötapojen puolesta gramofonilla oli enemmän yhteistä harmonikan kuin samanaikaisesti levinneen toisen kuuntelutekniikan, radion, kanssa. Valokuvat esineinä taas liittyivät 1900-luvun alussa niitä aikaisemmin yleistyneeseen piironkiin tullessaan osaksi maalaistalojen parhaimman huoneen esineistöä ja sinne sijoitettavia sosiaalisia käytäntöjä.

Valokuvat liittyivät vahvasti myös kahviin, yhteen varhaisimmista ja vahvimmin yleistyneistä kulutus tuotteista. Sekä kahvi että valokuvien katselu olivat olennaisessa osassa emäntien sunnuntaivierailuilla. Molempien runsaan tarjonnan voidaan katsoa olleen tärkeää talon ja sen asukkaiden maineen ja sosiaalisten suhteiden vaalimisessa.⁴²⁵ Polkupyörä linkittyi eri aikoina erilaisiin muiden esineiden joukkoihin. Varhaisimmassa omaleimaisen polkupyöräkulttuurin vaiheessa se liittyi osaksi kotiteollisuuden ja kotitarveaskaroinnin laajaa tuotevalikoimaa sekä maaseudun käsityöläisten tuotteiden jatkumoa,

---

424. Sarmela 1994, 113.

425. Ks. Sauhke 1971, 59–61.

johon kuului kärrynpyöriä, auroja ja tahkoja. 1900-luvun alussa se yhdistyi maaseudulla herraskaisiin hattuihin ja pyörän kanssa poseeraten otettuihin valokuviiin sosiaalisen prestiisin merkinä. Myöhemmin vuosikymmeninä polkupyörästä tuli laajakäyttöinen esine, joka muokkasi maalaisten mahdollisuuksien maantiedettä. Mielenkiintoisia ovat maininnat gramofonien kuljettamisesta polkupyörällä. Molemmat teknologiat olivat osa maalaisnuorison keskinäistä ajanviettoa ja tutustumista varsinkin 1930-luvulla ja toisen maailmansodan aikana.

Tutkimani teknologiat olivat elementteinä suuressa kirjossa erilaisia käytäntöjä, mutta näistä on mahdollista erottaa ydinjoukko hyvin yleisiksi muodostuneita, koko Suomen alueelta tavattuja ja suhteellisen pitkän ajan elävinä säilyneitä käytäntöjä. Näissä olennaisina merkityksen antajina näyttäisivät olleen sellaiset suhteellisen vakaina jatkuneet ja muita käytäntöjä ryhmittäneet määräävät projektit kuin aviopuolison löytäminen, ystävyys- ja sukulaissuhteiden ylläpitäminen, oman paikan ottaminen kyläyhteisössä, ansiotyö sekä huvittelu. Suomalaisten tavoille käyttää tarkastelemiani kolmea teknologiaa antaa leimansa Suomen maatalousvaltaisuus tutkitulla ajanjaksolla. Myös kaupungeissa monilla asukkailla oli vahva ja tuore maalaistausta, mikä liudensi maaseutualueiden ja kaupunkien eroa. Erot maalaisten ja kaupunkilaisten teknologian käytössä olivatkin usein aste-eroja. Maaseudulla kyläyhteisön rooli teknologian yhteisöllisenä käyttäjänä ja teknologian käytön yleisenä pysyi tärkeänä koko tarkasteleman ajanjakson, mutta kaupungeissakin oli omia, teknologian käytön kannalta tärkeitä luokka-, työ- tai esimerkiksi harrasteyhteisöjään.

Materiaaliseen todellisuuteen ja esinesuhteisiin keskittyen voidaan hahmotella muutoksia, joita suomalaisten arki koki 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Tänä aikana koettiin kulutusyhteiskunnan ensimmäinen muotoutumisjakso ja siirtyminen rahatalouden piiriin myös maaseudulla, mutta uudet kulutusesineet tulivat toisaalta usein osaksi omavaraisuuteen ja vaihdantatalouteen perustuvia esinesuhteita. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö uutuuksilla ja muodilla olisi ollut merkitystä myös maalaisissa esinesuhteissa. Esimerkiksi kansanpyörien rakentamiseen vaikutti epäilemättä polkupyörän asema uutuusteknologiana. Käyntikorttikuvat puolestaan menivät pois muodista sangen nopeasti 1920- ja 1930-luvun vaihteessa. Gramofonin käyttäjät olivat hyvin tietoisia siitä, mikä musiikki milloinkin oli muodissa, ja uusien gramofonilevyjen joukosta nousi vuosittain tuoreita suosikkeja. Eräs gramofonikyselyn vastaaja kuvailee, miten maaseudun asukkaat saattoivat tavata toisiaan läheisten kaupunkien liikkeissä muodin mukaisia ostoksia tekemässä: ”Suositun kappale oli 30-luvulla myös ’Amalia armas’. Isä oli kerran tavannut Kouvolan Musiikkikaupassa, vanhan maamieskoulukaverinsa, Elimäen Ratulasta, joka oli sanonut: - Tulin hakemaan Amaliaa – kun kansa niin sitä tahtoo...”⁴²⁶

Liikkuvuus lisääntyi tutkimallani ajanjaksolla koko yhteiskunnassa, mutta suuri maailma oli esineiden kautta yhä useammin läsnä myös osana kodin arkea. Siirtolaisilla oli merkittävä rooli varsinkin valokuvassa käymisen tutuksi tekemisessä ja valokuvien sekä albumien levittäjinä, mutta myös polkupyörien hankkijoina ja gramofonimusiikin levittäjinä. Polkupyörä aitan nurkalla saattoi merkitä kaupamatkan helpottumisen lisäksi tietoisuutta siitä, että tie oli avoin ja että esimerkiksi kaukasiin sukulaisiin tai kesäjuhlille oli mahdollista lähteä omin voimin. Gramofoni poisti kulttuurista etäisyyttä, kun vaikkapa Dallapén kotoista ja kaukaista yhdistävät kappaleet saattoi laittaa soimaan tuvan nurkassa ja latotansseissa.

Muistitietokeruiden kysyjien ja vastaajien näkökulmasta voidaan havaita toista maailmansotaa edeltävän ajan materiaalien muutosten jäävän heidän kokemiensa huomattavasti äkkinaisempien ja runsaampien 1960- ja 1970-luvun muutosten varjoon. Menneisyys näyttäytyy melko staattisena ja muistelun nykyhetkestä erillisenä materiaalisena todellisuutena, johon uutuuksia saapuu ikään kuin

---

426. SKS KRA. Kulutus 2006: 1000.

luonnollisesti ja vääjäämättömästi. Toisaalta muistelijoiden kertoessa omasta elämästään tietyt esinesuhteet saattavat nousta hyvinkin ratkaisevaan asemaan ja muistelijoiden elämänvaiheet asettuvat osaksi suurempaa sosiaalista, kulttuurista ja materiaalista muutosta. Muistelijat saattavat esimerkiksi kertoa päättäneensä painostaa vanhempiaan polkupyörän ostoon tai uurastaneensa sivuansioista kokoon sen hankkimiseen tarvittavat rahat. Näin he ovat olleet osaltaan konkreettisesti tekemässä todeksi arjen materiaalista muutosta ja määrittämässä uusia esinesuhteita sekä normalisoimassa niitä.

Muistelijat korostavat usein muistellun ajan karuutta ja niukkuutta, mikä voidaan nähdä kommenttina muistelun ajankohdan uuteen hyvinvointiin mutta myös heijastuksena kipeistä puutteen kokemuksista ja toteutumattomista haaveista. Colin Cambell on todennut tiettyjä esineitä koskevien mutta pohjimmiltaan loputtomien unelmien ja halujen olevan modernin kuluttamisen ytimessä.⁴²⁷ Tällaisten halujen voidaan ajatella alkaneen näytellä osaa tavallisten suomalaisten esinesuhteissa 1920- ja 1930-luvun kuluessa, kun kulutusesineiden tarjonta sekä markkinointi runsastui, kulutusmahdollisuudet keskimäärin kohenivat ja esimerkiksi osamaksu tarjosi houkuttelevan mahdollisuuden hankkia kalliita esineitä omiksi. Toisaalta kuitenkin säästäväisyyden, omavaraisuuden ja vaatimattomuuden eetos eli vahvana vastapainona kulutushaaveille ja yhdenkin haaveen toteuttamisessa saattoi kestää vuosia. Esimerkiksi eräs valokuvakyselyn vastaaja kertoo, kuinka hänen unelmansa 1930-luvulla oli saada kaikista lapsistaan ajan tyylin mukainen kuva, jossa vauva makaa alasti mahallaan: ”Mutta eipähän ne minunkaan kaikki toiveet ole toteutuneet, aina oli rahaa vähän, rakennettiin ja mies oli levoton ja ryyppäsi. Kaksi poikaa olin jo tehnyt, vasta kolmas [...] sai sen kunnian. Jussi Kuronen [kiertelevä ammattikuvaaja] otti salamavalolla tytön ollessa 2 päivää vaille puolivuotinen virkkaamani sänkypeiton ja tyynyn päällä.”⁴²⁸

Itse tehdyn modernin käsite auttaa hahmottamaan materiaalisia muutoksia ja pysyvyyksiä ajanjaksoilla 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Suomalaiset muovasivat omanlaisensa modernin, jossa uutuudet ja muutokset sulautuivat osaksi sitkeinä jatkuvia ja hitaasti muuttuvia maalaisyhteiskunnan toimintatapoja tai muokkasivat niitä vähitellen. Tapahtunut muutos ei ollut sellaista suurta rakenteiden murrosta kuin 1960-luvulla koko yhteiskuntaa ravistellut hyppäys maatalousmaasta hyvinvointivaltioiksi. Itse tehty moderni sekoitti omavaraisuutta ja kulutuskulttuuria, käsillä tekemiseen perustuvaa taitavuutta ja kursseilla sekä koulutuksessa saavutettua teknistä tietoa, paikallisia aineksia ja kansainvälisiä vaikutteita.

Teknologian historian linja on viime vuosikymmenten aikana heilahtanut teknologian universaalin leviämisen tarkastelusta teknologian paikallisen haltuunoton ja käytön korostukseen. Aikalaisten käsityksissä voidaan tavata molempia painotuksia.⁴²⁹ Esimerkiksi gramofonikuumeen aikana lehtikirjoittelussa on havaittavissa äänenpainoja gramofonin ja gramofonimusiikin olemuksesta ulkomaisena voimana, joka epäilyttävänä ja vieraana saapuu kotimaahan ja valtaa sen. Samoin gramofonin leviämisessä maan syrjäseuduille nähtiin huvittavia piirteitä juuri tästä näkökulmasta: Kannettava teknologia mahdollisti metropolien rytmien saapumisen Lapin syrjäisimpiin kolkkiin. Kuitenkin käyttäjien kokemuksen tasolla yhdistelmä saattoi olla vähemmän dramaattinen eikä kaikin puolin uusikaan. Varsinkin siirtolaisuus oli tehnyt suuresta maailmasta myös osan paikallista arkipäivää ja äänilevyjensä kautta gramofoni taas asettui vahvasti osaksi nimenomaan paikallista, kotimaista kulttuuria.

---

427. Campbell 2005, 77–95.

428. MV:K18/156.

429. Werrett 2012, 599.

Kun puhumme itse tehdystä modernista, on tarpeen miettiä, missä moderni sijaitti ja missä määrin aikalaiset hahmottivat omaa materiaalista toimintaansa osana modernia tai modernisoitumista. Vastausta jälkimmäiseen kysymykseen on lähteistä vaikea jäljittää, mutta voidaan ajatella että rutinoituessaan melko uudetkin materiaaliset käytännöt käyttäjien näkökulmasta menettivät akuuttia moderniuttaan. Esineuutuuksien määrä oli kuitenkin eritoten 1920-luvun puolivälistä alkaen siinä määrin mittava, että kokemus astumisesta koneaikaan ja ajatus tiettyjen hankintojen nykyaikaisuudesta on epäilemättä ollut osa aikalaisten käsityksiä myös maaseudulla. Myös sanomalehdet, kansakouluopetus, muu opiskelu ja erilaisten järjestöjen toiminta osaltaan asettivat konkreettisesti näkyviä muutoksia laajempaan kehykseen.

Teknologian historian näkökulmasta tapahtuneet muutokset liittyivät myös muutoksiin teknologi-asuhteissa ja teknologiakulttuurissa. Kunkin teknologian kohdalla yksi olennainen käyttöön ja kotiutumiseen vaikuttava tekijä on ollut se, miten teknisiksi laitteet on koettu ja miten paljon niiden on katsottu vaativan erityistaitoja ja -tietoja. Polkupyörän kohdalla teknisyyden karisi varsin nopeasti ja esimerkiksi pienet korjaustoimenpiteet näyttäytyivät luontevana osana monien naispyöräilijöidenkin polkupyörän käyttöä. Gramofoni profiloitui laitteeksi, jota lapsikin osasi käyttää, mutta toisaalta se säilytti tietyn konemaisen omapäisyytensä, joka tuotti välillä yllätyksiä ja muistutti laitteen teknisestä luonteesta sekä äänentoiston tekniikan hämmästyttävyydestä. Valokuvaus säilytti koko tarkastelujakson ajan monimutkaisen teknisen luonteensa, ja teknisyyden korostaminen oli taidepuheeseen verrattava amatöörien erottautumisen ja amatöörikäytäntöjen luomisen keino sekä sukupuolirajojen määrittämisen väline.

Samoihin laitteisiin saattoi liittyä useampia erilaisia teknologisten käytäntöjen ryppäitä. Maaseudun taitavat nikkarit siirsivät polkupyörän sujuvasti kaupunkilaisista, modernin edistyksen merkityksellistämistä pyöräilykäytännöistä osaksi kotiteollisuuden ja kotitarvenikkaroinnin käytäntökokonaisuuksia, joiden merkitys oli taitavassa käsin tekemisessä ja monenlaisten tekniikoiden hallitsemisessa. Kyläkuvaajat puolestaan yhdistivät sekä tällaista itse opittua teknistä taituruutta että toisenlaista teknisten käytäntöjen kokonaisuutta, joka liittyi tekniseen koulutukseen, ohjekirjoihin ja insinöörin tärkeäksi nousevaan hahmoon. Itse tehdyn modernin voidaan nähdä rakentavan kollaaseja käsillä olevista aineksista, ei pelkästään kansanomaisiksi miellettyistä vaan myös moderneihin instituutioihin kuuluvista. Puhumalla kansanomaisista keksinnöistä olen halunnut korostaa tällaisten yhdistelmien mahdollisuutta ruohonjuuritasolla ja massatuotettujen laitteiden sovittamista osaksi pitkälti itse tehtyä ja omavaraista esinemaailmaa.

Jukka Gronowin mukaan muoti-ilmiöiden ja varsinaisten innovaatioiden ero perustuu niiden sosiaaliseen vaikutukseen. Siinä missä muoti-ilmiöt saapuvat nopeasti ja poistuvat jälkiä jättämättä, todellisten innovaatioiden omaksuminen ja leviäminen edellyttää ja aiheuttaa muutoksia kulttuurisissa perinteissä ja sosiaalisissa toimintatavoissa.⁴³⁰ Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus muuttivat kukin suomalaista kulttuuria ja sosiaalista elämää pysyvällä tavalla, mutta vain käyttäjien niille luomien uudelleenmäärittelyjen, uusien tehtävien ja mukaelmien ansiosta. Näin esimerkiksi käyntikorttikuvista muodostui systeemiltään hienostunut ja käyttökelpoinen sosiaalisten suhteiden ulottuvuus ja polkupyörä sekä gramofoni saivat ympärilleen merkityksellisiä sosiaalisen elämän ja maalaisnuorten oman kulttuurin muotoja.

---

430. Muodin ja todellisten innovaatioiden väliin sijoittuvat muotivillitykset, jotka hetkellisesti muuttavat tapoja, mutta eivät saa aikaan pysyvää muutosta. Gronow 2009, 134–140.

Vaikka teknologian historia on jo vuosikymmeniä pyrkinyt eroon liiasta keksintökeskeisyydestä, voidaan tavallisen arjen kekseliäisyyttä luotaamalla korostaa vakiintuneidenkin teknologioiden dynaamista luonnetta muuttuvien käytäntöjen risteyskohdissa. Menestynyt teknologia on sellainen, jonka käyttäjät pystyvät linkittämään heille olennaisiin merkityksiin ja heidän saavutettavissaan oleviin taitoihin sekä jo saatavilla oleviin muihin materiaalsiin elementteihin. Tässä mielessä itse tehty moderni oli teknologisen kekseliäisyyden kulttuuri, joka suosi ja muokkasi tiettyjä tekniikoita, hylki toisia. Esimerkiksi valokuvauksessa lasinegatiivit soveltuivat hyvin osaksi maaseudun teknologisia arvostuksia, valmiuksia ja infrastruktuuria, kun taas yleisesti helpompina pidetyt rullanegatiivit eivät löytäneet näistä kiinnittymiskohtaa.

Carolyn Marvin on kirjoittanut uuden ja vanhan suhteellisuudesta. Hänen mukaansa uutuudet ovat usein käytöltään konservatiivisia, kun taas jatkuvuuden illuusio mahdollistaa suurimmat muutokset.⁴³¹ 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan Suomi koki suuria muutoksia, mutta muutosten tahti oli vähittäinen. Materiaalinen arki muuttui hitaasti ja kuin varkain niukkuuden, maatalousvaltaisuuden ja syrjäisen sijainnin luodessa staattisuuden illuusiota. 1900-luvun alussa syntyneet suuret ikäluokat varttuivat nuoriksi aikuisiksi yhtä aikaa uudenlaisten kulutusmahdollisuuksien kanssa ja muokkasivat niistä uuden, vanhempiensa tottumuksista ja käytännöistä jo selvästi poikkeavan materiaalsen todellisuuden. Juuri tämä sukupolvi myös osallistui myöhemmin Museoviraston kilpakeruisiin ja kertoi muistojaan polkupyörästä ja valokuvauksesta.

Kirjoitetussa muistelukerronnassa toistuvaa materiaalia, niin sanottua stereotyyppistä ainesta,⁴³² ovat tarinat uusien teknologioiden aiheuttamasta hämmennyksestä ja pelonsekaisesta ihmetyksestä niiden saapuessa maaseudulle. Nämä tarinat ovat harvoin kertojiensa varsinaisia omia muistoja, mutta tuovat mielenkiintoisesti ilmi muistelijoidensa itseymmärryksen suhteessa tapahtuneeseen modernin koittoon. Siinä missä tarinoiden kauhistuvat ja päivittelevät päähenkilöt kuuluvat vanhaan ja perinteiseen aikaan, ovat kertojat itse uuden ja modernin aikakauden edustajia, jotka ovat eläneet läpi muutoksen, tottuneet yhteen jos toiseenkin vielä kummallisempaan uutuuteen ja omalta osaltaan olleet muovaamassa muistelun nykyhetken todellisuutta työllään ja toimillaan. Vuosisadan vaihteessa Varsinais-Suomen maaseudulla syntynyt talollisen poika ja maanviljelijä on pukeutunut tämän aselman murretarinaksi paikkakuntansa ensimmäisen polkupyörän herättämästä keskustelusta, jonka yleiskielinen loppukaneetti ikään kuin nykäisee kertomuksen ajallisen ja materiaalsen etäisyyden halki nykyaikaan: ”Pläkslaagar sanoi että simmosen keksijä on täytyny ollah hull, ku on pistäny pyörät päräsi, ettei hän ollekaan ihmettelis, jos olisivat rinnasi. Säp sanos et, minä pelekään noita kärryjä. Mutta vähitellen niihin totuttiin.”⁴³³

Vähittäinen tottuminen oli aktiivista toimintaa, jossa uutuuksien käyttökelpoisuutta punnittiin paikallisten lähtökohtien ja tarpeiden perusteella sekä limitettiin niin konkreettisesti kuin merkitystenkin tasolla muuhun materiaaliseen todellisuuteen. Palataksemme tutkimukseni johdannon alussa esitettyyn kysymykseen siitä, milloin aloimme hukkua tavaraan, voimme ajatella tämänkaltaisen, pikku hiljaa ja paikallisesti tapahtuneen muutoksen johtaneen viimeistään 1800-luvun lopulta alkaen jatkuvasti kiihtyvään arjen tavaramaailman runsastumiseen, vaikka suhteellinen niukkuus leimasikin suomalaisen arjen esineellistä puolta pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti. Kuten tutkimukseni osoittaa, muutos ei tapahtunut ulkoisesta paineesta eikä työntänyt tieltään aikaisempia materiaalsen kulttuurin muotoja. Muutos tapahtui paikallisesti ja aikaisempaan esineistöön usein yllättävilläkin tavoilla nivoutuen.

---

431. Marvin 1990, 233–235.

432. Pöysä 1997, 46, 50–51, 54.

433. MV:K18/528.

Suurikin uutuuksien tulva luonnollistuu nopeasti ja muuttuu lähes huomaamattomaksi tullessaan osaksi arjen käytäntöjä. Tämä tarkoittaa myös, että muutoksen suuntaa on äärimmäisen hankala muuttaa ja että sen vaikutusten laajuutta on vaikea käsittää. Toisaalta se tarkoittaa sitä, että suuri, kaikkein konkreettisimmalla tasolla jokaista yksilöä koskettava muutos on mahdollista tehdä todeksi pienin, jatkuvin teoin vain muutamien vuosikymmenien aikana. Radikaali muutos, joka pelastaisi meidät tavaraan hukkumiselta ja tavaratulvasta johtuvalta ympäristötuholta olisi siis sekin täysin mahdollinen, mutta sen olisi tapahduttava arjen tasolla, osana kaikkia elämämme keskeisiä käytäntöjä.

Johdannon lähdeluettelo

Arkistolähteet

Museoviraston keruuarkisto, Kysely 18, MV:K18.

Museoviraston kuvakokoelma, Hiltusen kokoelma.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, Muistitietoa kuluttamisesta, SKS KRA. Kulutus 2006.

Kirjallisuus

Ahlqvist, Kirsti (2010): Kulutus, tieto, hallinta: *Kulutuksen tilastoinnin muutokset 1900-luvun Suomessa*. Tilastokeskus, Helsinki.

Airaksinen, Timo (2003): *Tekniikan suuret kertomukset: Filosofinen raportti*. Otava, Helsinki.

Alanen, Aulis (1957): *Suomen maakaupan historia*. Kauppiaitten kustannus Oy, Helsinki.

Ankersmit, F. R (1994): *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor*. University of California Press, Berkeley.

Alapuro, Risto (1977): Uskonto ja poliittinen mobilisoituminen maaseudulla. Teoksessa Matti Kuusi, Risto Alapuro ja Matti Klinge (toim.): *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena: Näkökulmia teollistumisajan Suomeen*. Otava, Helsinki. 121–147.

Alasuutari, Pertti (2007): *Laadullinen tutkimus*. 6. painos, 3. uudistettu painos julkaistu 1999. Vastapaino, Tampere.

Ampuja, Outi ja Kilpiö, Kaarina (toim.) (2005): *Kuultava menneisyys: Suomalaista äänimaiseman historiaa*. Turun historiallinen yhdistys, Turku.

Apo, Satu (1995): Teemakirjoittaminen: Perinteentutkimuksen ”näkömätön” aineistonkeruumenetelmä. Teoksessa Satu Apo (toim.): *Naisen väki: Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Hanki ja Jää, Helsinki.

Apo, Satu (2001): *Viinan voima: Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. SKS, Helsinki.

Appadurai, Arjun (1986): *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

Arnold, David (2013): *Everyday Technology: Machines and the Making of India's Modernity*. The University of Chicago Press, Chicago and London.

Auslander, Leora (2005): Beyond Words. *American Historical Review* 110(4): 1015–1045.

Aylen, Jonathan (2013): Strech: How Innovation Continues Once Investment is Made. *R&D Management* 43(3): 271–287.

Batchen, Geoffrey (2000): Vernacular Photographies. *History of Photography* 24(3): 262–271.

Batchen, Geoffrey (2004): *Forget Me Not: Photography and Remembrance*. Princeton Architectural Press, New York.

Baudrillard, Jean (1998): *The Consumer Society: Myths and Structures*. (Original published in French in 1970.) Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi.

Bennett, Tony and Joyce, Patrick (2010): Introduction: Material Powers. Teoksessa Tony Bennett and Patrick Joyce (eds.): *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn*. Routledge, London and New York. 1–21.

Bhabha, Homi K. (1994): "Race", Time and the Revision of Modernity. Teoksessa *The Location of Culture*. Routledge, London. 236–256.

Bijker, Wiebe E. (1999): *Of Bicycles, Bakelites, and Bulbs: Toward a Theory of Sociotechnical Change*. (Third printing. First printing 1995.) The MIT Press, Cambridge and London.

Bijker, Wiebe E. and Pinch, Trevor J. (2002): SCOT Answers, Other Questions: A Reply to Nick Clayton. *Technology and Culture* 43(2): 361–369.

Bijker, Wiebe E. (2010): How is Technology Made? – That is the Question! *Cambridge Journal of Economics* 34: 63–76.

Bijker, Wiebe E. (2013): Good Fortune, Mirrors, and Kisses. *Technology and Culture* 54(3): 600–618.

Birrell, Andrew J. (1984): The Early Years, 1839–1885. Teoksessa Lilly Koltun (ed.): *Private Realms of Light: Amateur Photography in Canada, 1839–1940*. Fitzhenry & Whiteside, Ontario. 2–15.

Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice* (The original edition *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle* published in 1972.) Cambridge Studies in Social Anthropology, Cambridge, London, New York and Melbourne.

Bourdieu, Pierre (1990): *Photography: A Middle-brow Art*. (Translated from the French original *Un art moyen*, originally published 1965.) Polity Press, Cambridge, Oxford and Boston.

Boym, Svetlana (2001): *The Future of Nostalgia*. Basic Books, New York.

Braun, Hans-Joachim (2002): *Music and Technology in the twentieth Century*. The John Hopkins University Press, Baltimore.

Brewer, John and Trentmann, Frank (2006): Introduction: Space, Time and Value in Consuming Cultures. Teoksessa John Brewer and Frank Trentmann (eds.): *Consuming Cultures, Global Perspectives: Historical Trajectories, Transnational Exchanges*. Berg, Oxford and New York. 1–17.

Brey, Philip (2003): Theorizing Modernity and Technology. Teoksessa Thomas J. Misa, Philip Brey, and Andrew Feenberg (eds.): *Modernity and Technology*. The MIT Press, Cambridge and London. 33–71.

Brown, Bill (2010): Die Idee von Dingen und die Idee in ihnen. Teoksessa Anke Ortlepp und Christoph Ribbat (Hg.): *Mit den Dingen leben: Zur Geschichte der Alltagsgegenstände*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart. 297–317.

Bruno, Dave (2010): *The 100 Thing Challenge: How I Got Rid of Almost Everything, Remade My Life, and Regained My Soul*. HarperCollins, New York.

Bull, Michael (2006): Investigating the Culture of Mobile Listening: From Walkman to iPod. Teoksessa Kenton O Hara and Barry Brown (eds.): *Consuming Music Together: Social and Collaborative Aspects of Music Consumption Technologies*. Springer, Dordrecht. 131–149.

Burke, Peter (1992): *History and Social Theory*. Polity Press, Cambridge.

Campbell, Colin (2005), *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism* (Third edition. First edition 1987.) Alcuin Academics, Oxford.

Chalfen, Richard (1987): *Snapshot Versions of Life*. Bowling Green State University Popular Press, Bowling Green.

Clark, Elisabeth A. (2004): *History, Theory, Text: Historian and the Linguistic Turn*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London.

Clayton, Nick (2002): SCOT: Does it Answer? *Technology and Culture* 43(2). 351–360.

Cox, Peter (2012): "A Denial of Our Boasted Civilisation": Cyclists' Views on Conflicts over Road Use in Britain, 1926–1935. *Transfers: Interdisciplinary journal of mobility studies* 2(3): 4–30.

Collins, Douglas (1990): *The Story of Kodak*. Harry N. Abrahams Inc. Publishers, New York.

Coole, Diana and Frost, Samantha (eds.) (2010): *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Duke University Press, Durham.

Crary, Jonathan (1999): *Suspensions of Perception: Attention, Spectacle and Modern Culture*. The MIT Press, Cambridge and London.

Cross, Gary (1993): *Time and Money: The Making of Consumer Culture*. Routledge, London and New York.

Davis, Belinda; Lindenberger, Thomas und Wildt, Michael (2008): Einleitung. Teoksessa Belinda Davis, Thomas Lindenberger und Michael Wildt (Hg.): *Alltag, Erfahrung, Eigensinn: Historisch-anthropologische Erkundungen*. Campus Verlag, Frankfurt und New York. 11–28.

Day, Timothy (2000): *A Century of Recorded Music: Listening to Musical History*. Yale University Press, New York and London.

de Certeau, Michel (2013): *Arkipäivän kekseliäisyys: 1. Tekemisen tavat*. (Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Alkuteos *L'invention du quotidien: 1 Arts de faire*. Éditions Gallimard. Paris, 1990.) Niin & näin, Tampere.

de la Bruheze, Adri A. Albert and Emanuel, Martin (2012): European Bicycling: The Politics of Low and High Culture: Taming and Framing Cycling in Twentieth-century Europe. *The Journal of Transport History* 33(1): 64–66.

De Vos, Els and Heynen, Hilde (2011): Uncanny and In-Between: The Garage in Rural and Suburban Belgian Flanders. *Technology and Culture* 52(4): 757–787.

Di Falco, Daniel (2002): Prometheus fährt Rad: Die Mythen der industriellen Moderne in der frühen Fahrradwerbung. Teoksessa Daniel Di Falco, Peter Bär und Christian Pfister (Hrsg.): *Bilder vom besseren Leben: Wie Werbung Geschichte erzählt*. Verlag Paul Haupt, Bern. 83–96.

Dikötter, Frank (2007): *Things Modern: Material Culture and Everyday Life in China*. Hurst & Company, London.

Douglas, Mary and Isherwood, Baron (1980): *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. (First published in 1978.) Penguin Books, Middlesex.

Ebert, Anne-Katrin (2004): Cycling Towards the Nation: The Use of the Bicycle in Germany and the Netherlands, 1880–1940. *European Review of History*. 11(3): 347–364.

Ebert, Anne-Katrin (2010): *Radelnde Nationen: Die Geschichte des Fahrrads in Deutschland und der Niederlanden bis 1940*. Campus, Frankfurt am Main.

Edgerton, David (2006): *The Shock of the Old: Technology and Global History since 1900*. Profile Books, London.

Edgerton, David (2007): Creole Technologies and Global Histories: Rethinking How Things Travel in Space and Time. *HOST: Journal of History of Science and Technology* 1. Viitattu 16.10.2012, <http://johost.eu/?oid=2&act=&area=4&ri=2&itid=1>.

Eglash, Ron (2004): Introduction. Teoksessa Ron Eglash, Jennifer Crossiant, Giovanna Di Chiro, and Rayvon Fouché (eds.): *Appropriating Technology: Vernacular Science and Social Power*. University of Minnesota Press, Minneapolis. vii–xxi.

Eglash, Ron (2006): Technology as Material Culture. Teoksessa Cristopehr Tilley (ed.): *Handbook of Material Culture*. Sage Publications, London; Thousand Oaks and New Delhi. 329–340.

Emanuel, Martin (2012): Constructing the Cyclist: Ideology and Representations in Urban Traffic Planning in Stockholm, 1930–70. *Journal of Transport History* 33(1): 67–91.

Englund, Peter (2003): *Tystnadens historia och andra essäer*. Atlantis, Stockholm.

Epperson, Bruce (2002): Does SCOT Answer? A Comment. *Technology and Culture* 43(2): 371–373.

Erlmann, Veit (ed.) (2004): *Hearing Cultures: Essays on Sound, Listening and Modernity*. Berg Press, Oxford.

Faulstich, Werner (2004): *Medienwandel im Industrie- und Massenzeitalter (1830-1900)*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Felski, Rita (1995): *The Gender of Modernity*. Harvard University Press, Cambridge and London.

Frigård, Johanna (1999): Mikä uutta – mikä vanhaa? Näkemyksiä valokuvasta 1900–1940. Teoksessa Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.): *Varjosta: Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki. 80–101.

Frigård, Johanna (2008): *Alastomuuden oikeutus: Julkistettujen alastonvalokuvien moderneja ideoita Suomessa 1900-1940*. Bibliotheca Historica 114. Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 23. SKS, Helsinki.

Ginzburg, Carlo; Tedeschi, John and Tedeschi, Anne C. (1993): Microhistory: Two or Three Things That I Know about It. *Critical Inquiry*, 20(1): 10–35.

Ginzburg, Carlo (1999): Johtolankoja: Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta. *Metodista*. Gaudeamus, Tampere 1996.

Ginzburg, Carlo (2007): *Juusto ja madot: 1500-luvun myllärin maailmankuva*. (Italiankielinen alkuteos *Il formaggio e i vermi* ilmestynyt ensimmäisen kerran 1976.) Gaudeamus, Helsinki.

Gronow, Jukka (2009): Fads, Fashions and 'Real' Innovations: Novelties and Social Change. Teoksessa Elizabeth Shove, Frank Trentmann ja Richard Wilk (eds.): *Time, Consumption and Everyday Life: Practice, Materiality and Culture*. Berg, Oxford and New York. 129–142.

Gronow, Pekka ja Saunio, Ilpo (1990): *Äänilevyn historia*. WSOY, Helsinki.

Gronow, Pekka (2013): 78 kierrosta minuutissa: *Äänilevyn historia 1877–1960*. Suomen Jazz & Pop Arkisto, Helsinki.

Haapala, Pertti (1995): *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920*. Kleio ja nykypäivä, Helsinki.

Haapala, Pertti (2003a): Nuoriso numeroina. Teoksessa Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historiaa*. SKS, Helsinki. 66–85.

Haapala, Pertti (2003b): ”Rihkamakansa” – Työväki sivistyneiden silmin. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 3: Oma maa ja maailma*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 156–177.

Hahn, Hans Peter (2012): The Appropriation of Bicycles in West Africa: Pragmatic Approaches to Sustainability. *Transfers: Interdisciplinary Journal of Mobility Studies* 2(2): 31–48.

Hannula, Mika (1999): Sakari Pälsi – uteliaisuuden ytimeen. Teoksessa Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.): *Varjosta: Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki. 102–123.

Haring, Kristen (2007): *Ham Radio's Technical Culture*. The MIT Press, Cambridge.

Harvey, Karen (2009): Introduction. Practical matters. Teoksessa Karen Harvey (ed.): *History and Material Culture: A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*. Routledge, London and New York. 1–23.

Heinonen, Visa (1998): *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki: Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 33. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Herlihy, David V. (2004): *Bicycle: The History*. Yale University Press, New Haven and London.

Hirn, Sven (1972): *Kameran edestä ja takaa: Valokuvaus Suomessa 1839–1870*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki.

Hirn, Sven (1977): *Ateljeesta luontoon: Valokuvaus ja valokuvaajat Suomessa 1871–1900*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki.

Hirn, Sven ja Markkanen, Erkki (1987): *Tuhansien järvien maa: Suomen matkailun historia*. Matkailun edistämiskeskus, Suomen matkailuliitto, Helsinki.

Hjerppe, Riitta (2004): Puutteesta hyvinvointiin: Itsenäisen Suomen talous. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 97–107.

Holm, Ivar (2006): *Ideas and Beliefs in Architecture and Industrial design: How Attitudes, Orientations, and Underlying Assumptions Shape the Built Environment*. Oslo School of Architecture and Design, Oslo.

Huokuna, Tiina (2006): *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*. Yliopistopaino, Helsinki.

Hupaniittu, Outi (2013): *Biografiliiketoiminnan valtakausi: Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvuilla*. Turun yliopisto, Turku.

Hård, Mikael and Jamison, Andrew (1998): Conceptual Framework: Technology Debates as Appropriation Processes. Teoksessa Mikael Hård and Andrew Jamison: *The Intellectual Appropriation of Technology: Discourses on Modernity, 1900-1939*. The MIT Press, Cambridge and London. 1–15.

Hård, Mikael and Jamison, Andrew (2005): *Hubris and Hybrids: A Cultural History of Technology and Science*. Routledge, New York and London.

Häggman, Kai (1994): *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Ijäs, Minna (2008): Kuviteltu ja koettu ruumis valokuvamuotokuvassa: Uudenlaisia esittäytymisen tapoja käyntikorttikuvissa 1910–1920 -luvuilla. *Naistutkimus* 4/2008. 16–30.

Immonen, Kari; Mäkinen, Katariina ja Onnela, Tapio (1992): Kaksikymmenluku – oliko sitä. Teoksessa Tapio Onnela (toim.): *Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. SKS, Helsinki. 7–17.

Johansson, Ella (1994): *Skogarnas fria söner: Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Nordiska museets handlingar 118. Nordiska museet, Kristianstad.

- Joutsalmi, Sinikka (1986): 1920–1940 Suomalaisen taidevalokuvauksen oppivuodet. Teoksessa *Suomalainen valokuvataide 1842–1986*. Valokuvauksen vuosikirja 1986. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki. 16–21.
- Jutikkala, Eino (1982): Omavaraiseen maatalouteen. Teoksessa Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila (toim.): *Suomen taloushistoria 2: Teollistuva Suomi*. Tammi, Helsinki.
- Jäger, Jens (2000): *Photographie: Bilder der Neuzeit: Einführung in die Historische Bildforschung. Historische Einführungen*. Band 7. Edition Diskord, Tübingen.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Gaudeamus, Helsinki.
- Kallioinen, Johanna (2002): *Pyöräilyn institutionaalinen asema liikennesuunnittelussa*. VATT-keskustelualoitteita 267. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Kaschuba, Wolfgang (2004): *Die Überwindung der Distanz: Zeit und Raum in der europäischen Moderne*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- Kaukonen, Toini-Inkeri (1981): Hilikka Vilppula. *Suomen museo*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 87–89.
- Kauppinen, Veijo (1999): Teknologia-käsitteen historiasta. *Tekniikan Waiheita* 17(1): 50.
- Kennel, Sarah (2007): Quick, Casual, Modern: 1920–1939. Teoksessa Sarah Greenough and Diane Waggoner with Sarah Kennel and Matthew S. Witkovsky (eds.): *The Art of the American Snapshot 1888-1978: From the Collection of Robert E. Jackson*. National Gallery of Art, Washington. 73–145.
- Kenney, William Howland (1999): *Recorded Music in American Life: The Phonograph and Popular Memory, 1890–1945*. Oxford University Press, New York and Oxford.
- Kittler, Friedrich (1986): *Grammophon Film Typewriter*. Brinkmann & Bose, Berlin.
- Kleemola, Olli (2011): *Kaksi kameraa – Kaksi totuutta? Omat, liittolaiset ja viholliset rintama- ja TK-miesten kuvaamina*. Pro gradu -työ, Poliittinen historia, Turun yliopisto.
- Kline, Ronald R. (2000): *Consumers in the Country: Technology and Social Change in Rural America*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- Klinge, Matti (1982): *Kaksi Suomea*. Otava, Helsinki.
- Korhonen, Teppo (1999): *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoa: Kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista*. SKS, Helsinki.
- Korhonen, Teppo (2003): Muuttuva maaseutu. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 3: Oma maa ja maailma*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 199–207.
- Kukkonen, Einari (1980): *Isoisän gramofooni: Suomalaisen levyiskelmän vaiheita 1929–39*. Kustannuskolmio, Jyväskylä.
- Kukkonen, Einari (1998): *Oi muistatkos Emma*. Kustannuskolmio, Saarijärvi.

- Kukkonen, Jukka ja Vuorenmaa, Tuomo-Juhani (1999a): 1839–1920: Otteita historiaan. Teoksessa Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.): *Valoa: Otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki. 26–39.
- Kukkonen, Jukka ja Vuorenmaa, Tuomo-Juhani (1999b): 1920–1970: Otteita historiaan. Teoksessa Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.): *Valoa: Otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki. 86–99.
- Kunt, Ernö (1984): Lichtbilder und bauern: Ein Beitrag zu einer visuellen Anthropologie. *Zeitschrift für Volkskunde* 80(2). 216–228.
- Kurkela, Vesa (1992): Kiljuvat sopraanot ja ihana Markus-setä: Varhaisten radioäänten kulttuuriset ristiriidat. Teoksessa Tapio Onnela (toim.): *Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. SKS, Helsinki. 98–121.
- Kurkela, Vesa (2004): Rytmimusiikki ja akatemia: Kevyen musiikin yliopistollinen tutkimus Suomessa. *Musiikin suunta* 4/2004. 64–72.
- Kuva, Heikki (1988): *Kaksipyöräisten vuosisata: Polkupyörä ja mopeditoellisuuden ja -kaupan vaiheet Suomessa*. Suomen Polkupyörä- ja Mopeditoellisuusyhdistys ry, Jyväskylä.
- Kylliäinen, Mikko (2007a): Juoksukoneesta ketjuvetoiseen polkupyörään. Teoksessa *Velomania: Pyörällä halki aikojen*. Tampereen museoiden julkaisuja 98. Tampere. 6–39.
- Kylliäinen, Mikko (2007b): Pikakulkuri saapuu Suomeen. Teoksessa *Velomania: Pyörällä halki aikojen*. Tampereen museoiden julkaisuja 98. Tampere. 40–93.
- Kähkönen, Tiina (1990): *Albumikertomus*. Pro gradu, Joensuun yliopisto, Perinnetutkimuksen laitos.
- Latour, Bruno (1996): *Der Berliner Schlüssel: Erkundungen eines Liebhabers der Wissenschaften* (Aus dem Französischen von Gustav Rossler.) Akademie Verlag, Berlin.
- Latvala, Pauliina (2005): Katse menneisyyteen. *Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. SKS, Helsinki.
- Laurén, Kirsi (2006): *Suo – sisulla ja sydämellä: Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1093. SKS, Helsinki.
- Lehmuskallio, Asko and Sarvas, Risto (2008): Snapshot Video: Everyday Photographers Taking Short Video-Clips. Teoksessa *Proceedings: NordiCHI 2008*. 257–265.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008): *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Leino, A.E. (1935): Pyöräilyteistä. *Tielehti* 2/1935.
- Lepistö, Vuokko (1994): *Joko Teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle*. Historiallisia Tutkimuksia 181. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Lerman, Nina E; Oldenziel, Ruth and Mohun, Arwen P. (2003): Introduction: Interrogating Boudaries. Teoksessa Nina E. Lerman et al. (ed.): *Gender & Technology. A Reader*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London. 1–9.

Levine, Judith (2006): *Not Buying It: My Year Without Shopping*. Free Press, New York.

Lind, Jaakko (2005): Sointu ja Sonora: Kansallisten levymerkkien yhteistyötä 1930-luvulta 1950-luvulle. Teoksessa Leena Rossi (toim.): *Saanko luvan? Iskelmä-Suomen ilmiöitä 1900-luvulla*. K&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku. 39–57.

Lüdtke, Alf (1989): Einleitung: Was ist und wer treibt Alltagsgeschichte? Teoksessa Alf Lüdtke (Hg.): *Alltagsgeschichte: Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*. Campus Verlag, Frankfurt und New York. 9–47.

Lüdtke, Alf (1993): *Eigen-Sinn: Fabrikalltag, Arbeitererfahrungen und Politik vom Kaiserreich bis in den Faschismus*. Ergebnisse Verlag, Hamburg.

Lüdtke, Alf (1994): Geschichte und Eigensinn. Teoksessa Berliner Geschichtswerkstatt (Hg.): *Alltagskultur, Subjektivität und Geschichte: Zur Theorie und Praxis von Alltagsgeschichte*. Westfälisches Dampfboot, Münster. 139–153.

MacKenzie, Donald and Wajcman, Judy (1999): Introductory Essay: The Social Shaping of Technology. Teoksessa Donald MacKenzie and Judy Wajcman (eds.): *The Social Shaping of Technology: Second edition*. Open University Press, Buckingham and Philadelphia. 3–27

Maierhof, Gudrun und Schröder, Katinka (1998): *Sie radeln wie ein Mann, Madame: Wie die Frauen das Rad eroberten*. Unionsverlag, Zürich.

Makkonen, Elina (2009): *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Marvin, Carolyn (1988): *When Old Technologies Were New: Thinking About Electric Communication in the Late Nineteenth Century*. Oxford University Press, New York.

Marx, Leo (1994): The Idea of ”Technology” and Postmodern Pessimism,” Teoksessa Merrit Roe Smith & Leo Marx (eds.): *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism*. MIT Press, Cambridge. 237–257.

Markkola, Pirjo (2003): Moninainen maalaisnuoriso. Teoksessa Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historiaa*. SKS, Helsinki. 129–159.

Mauranen, Tapani (2005a): *Hopeasiipi: Sata vuotta Helkamaa*. Otava, Helsinki, 2005.

Mauranen, Tapani (2005b): *Helkama! Sata vuotta mainontaa*. Otava, Helsinki.

Mauranen, Tapani (2007): Ajatte tuulenkeveydellä! Teoksessa *Velomania: Pyörällä halki aikojen*. Tampereen museoiden julkaisuja 98. Tampere. 95–171.

McGaw, Judith A. (2003): Why Feminine Technologies Matter, Teoksessa Nina E. Lerman, Ruth Oldenziel & Arwen P. Mohun (eds.): *Gender & Technology: A Reader*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.

McGurn, James (1987): *On Your Bicycle: An Illustrated History of Cycling*. John Murray, London.

Michelsen, Karl-Erik (2000): Onko teknologialla menneisyyttä? Pohdintoja teknologian historiasta ja sen tutkimisesta. Teoksessa Tarmo Levola (toim.): *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus, Helsinki. 62–89.

Michelsen, Karl-Erik (2012): Teknologian historia – Virkeä keski-ikäinen tieteenala. *Tekniikan Waiheita* 4/2012: 32–37.

Mikkola, Kati (2009): *Tulevaisuutta vastaan: Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. SKS, Helsinki.

Mikkola, Kati ja Stark, Laura (2009): Himotut ja halveksitut kulutustarvikkeet: Uusien kulutustottumusten vaikutukset suomalaisiin maalaisyhteisöihin 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2009: 4–17.

Millard, Andre (1995): *America on Record: A History of Recorded Sound*. Cambridge University Press, Cambridge.

Miller, Daniel (1998): Why Some Things Matter. Teoksessa Daniel Miller (ed.): *Material Cultures: Why Some Things Matter*. UCL Press, London 1998. (Taylor & Francis e-Library 2001.) 3–21.

Miller, Daniel (2010): *Stuff*. Polity Press, Cambridge.

Misa, Thomas J. (2003): The Compelling Tangle of Modernity and Technology. Teoksessa Thomas J. Misa, Philip Brey, and Andrew Feenberg (eds.): *Modernity and Technology*. The MIT Press, Cambridge and London. 1–30.

Moilanen, Laura-Kristiina (2003): Myyttinen kansa. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2003: 516–531.

Moran, Joe (2005): *Reading the Everyday*. Routledge, London and New York.

Murphy, Kate (2010): *Fears and Fantasies: Modernity, Gender, and the Rural-Urban Divide*. Peter Lang, New York.

Museovirasto (2012): Kyselyaiheet. http://www.nba.fi/fi/keruuarkisto_kyselyaiheet.
Sivu päivitetty 20.1.2012.

Myllyntaus, Timo (1990): The Finnish Model of Technology Transfer. *Economic Development and Cultural Change* 38(3): 625–643.

Myllyntaus, Timo (1991): *Electrifying Finland: The Transfer of a New Technology into a Late Industrialising Economy*. ETLA and Macmillan, London.

Myllyntaus, Timo (2010): Prologue: Constructing Technology for Everyday Life. *ICON: Journal of the International Committee for the History of Technology* 16: 3–21.

Mäenpää, Pasi (2004): Kansalaisesta kuluttajaksi. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 286–315.

Mäkikalli, Maija (2010): Johdanto. Teoksessa Maija Mäkikalli ja Riitta Laitinen (toim.): *Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 9–33.

Mäkilä, Pirjo (1993): *Tätä hetkeä en unohda koskaan - tutkimus kotivalokuvauksesta*. Pro gradu. Helsingin yliopisto, Folkloristiikan laitos.

Niemelä, Jari (2008): *Talonpoika toimessaan: Suomen maatalouden historia*. Tietolipas 225. SKS, Helsinki.

Norcliffe, Glen (2001): *The Ride to Modernity: The Bicycle in Canada, 1869–1900*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo and London.

Norcliffe, Glen (2009): G-COT: The Geographical Construction of Technology. *Science Technology Human Values* 34(4): 449–475.

Nordiska museet (2011): Specialfrågelistor. <http://www.nordiskamuseet.se/publication.asp?publicationid=1661&topmenu=144>. Viitattu 5.7.2011.

Nott, James J. (2002): *Music for the People: Popular Music and Dance in Interwar Britain*. Oxford University Press, Oxford.

Nye, David E. (1997): *Narratives and Spaces: Technology and the Construction of American Culture*. Columbia University Press, New York.

Nye, David E. (2006): *Technology Matters: Questions to Live with*. The MIT Press, Cambridge and London.

Oddy, Nicholas (2005): Cycling's Dark Age? The Period 1900–1920 in Cycling History. Teoksessa Rob van der Plas (ed.): *Cycle History 15: Proceedings of the 15th International Cycling History Conference*. Van der Plas Publications/Cycle Publishing, San Francisco. 79–86.

Oldenziel, Ruth (1999): *Making Technology Masculine: Men, Women and Modern Machines in America, 1870–1945*. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Oldenziel, Ruth (2001): Man the Maker, Woman the Consumer: The Consumption Junction Revisited. Teoksessa Londa Schiebinger et al. (eds.): *Feminism in the Twentieth Century: Science, Technology and Medicine*. Chicago University Press, Chicago.

Oldenziel, Ruth and de la Bruhèze, Adri Albert (2011): Contested Spaces: Bicycle Lanes in Urban Europe, 1900–1995. *Transfers* 1(2): 29–49.

Oldenziel, Ruth and de la Bruhèze, Adri Albert (2012): Cycling in a Global World: Introduction to the Special Section, *Transfers* 2(2): 22–30.

Olkkonen, Tuomo (1996): Rekiviisuista rillumareihin. Teoksessa Matti Peltonen (toim.): *Rillumarei ja valistus: Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 21–41.

Ollila, Anne (2013): Kuva modernisoituvasta Suomesta – Härmän häjyt kahleissa 1869. *Historiallinen aikakauskirja* 1/2013: 17–27.

Orlikowski, Wanda (2000): Using Technology and Constructing Structures: A Practice Lens for Studying Technology in Organizations. *Organization Science* 11(4): 404–428.

Oudshoorn, Nelly and Pinch, Trevor (eds.) (2003): *How Users Matter: The Co-construction of Users and Technology*. The MIT Press, Cambridge and London.

Pakkanen, Veikko (1999): Hopeaan taltioitu tuoreus: Daniel Nyblin taideteosvalokuvaajana Suomessa 1879–1904. Teoksessa *Heijastuksia lasissa: Daniel Nyblin Taideteosvalokuvaajana Suomessa 1879–1904*. Kuvataiteen Keskusarkisto 6. Valtion taidemuseo, Helsinki. 26–45.

Pantzar, Mika (1996): *Kuinka teknologia kesytetään*. Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia. Hanki ja jää. Tammi, Helsinki.

Pantzar, Mika ja Shove, Elizabeth (2006): Kulutuskäytäntöjen ja objektien fossiloituminen. Teoksessa Petteri Repo, Ilpo Koskinen ja Heidi Grönman (toim.): *Innovaatioiden kotiutuminen: Kuluttaja-tutkimuskeskuksen vuosikirja 2006* Edita Prima Oy. Helsinki. 13–26.

Parikka, Jussi (2012): *What is Media Archaeology?* Polity Press, Cambridge.

Peltola, Jarmo (2008): *Lama, pula ja työttömyys: Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938*. Tampere University Press, Tampere.

Peltonen, Matti (1992): *Talolliset ja torpparit: Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 164. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Peltonen, Matti (1999): *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Tampere.

Peltonen, Matti (2001): Clues, Margins, and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research. *History and Theory*, 40(3): 347–359.

Peltonen, Matti, Kurkela, Vesa ja Heinonen, Visa (toim.) (2003): *Arkinen kumous: Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. SKS, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija (1996): *Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija (2003): *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. SKS, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija (2004): Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. Teoksessa Tuulikki Kurki (toim.): *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. SKS, Helsinki 2004. 199–217.

Pesola, Sakari ja Rossi, Leena (2005): Schlager – Iskusävelmä – Iskelmä. Teoksessa Leena Rossi (toim.): *Saanko luvan? Iskelmä-Suomen ilmiöitä 1900-luvulla*. K&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku. 38.

Pickering, Andrew (1992): *Science as Practice and Culture*. University of Chicago Press, Chicago.

Pickering, Andrew (1995): *The Mangle of Practice: Time, Agency and Science*. University of Chicago Press, Chicago.

Pickering, Andrew (2001): Practice and Posthumanism: Social Theory and a History of Agency. Teoksessa Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London and New York. 172–183.

Pihlainen, Kalle (1999): *Resisting History: On the Ethics of Narrative Representation*. Turun yliopisto, Turku.

Pinch, Trevor J. and Bijker, Wiebe E. (2001): The Social Construction of Facts and Artifacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. Teoksessa Wiebe E. Bijker, Thomas P. Hughes, and Trevor Pinch (ed): *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. (Eight printing. First printing 1987.) The MIT Press, Cambridge and London. 7–50.

Pinch, Trevor (1996): The Social Construction of Technology: A Review. Teoksessa Robert Fox (ed.): *Technological Change: Methods and Themes in the History of Technology*. Harwood Academic Publishers, Amsterdam. 17–35.

Pitkänen, Kari (1982): Väestönkehitys. Teoksessa Jorma Ahvenainen et al. (toim.): *Suomen taloushistoria 2*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Popp, Richard (2011): Machine-Age Communication: Media Transportation, and Contact in the Interwar United States. *Technology and Culture* 52(4): 459–484.

Porkka, Pirjo (1986): 1842–1920: Valokuvauksen varhaisista kehitysvaiheista Suomessa. Teoksessa *Suomalainen valokuvataide 1842–1986*. Valokuvauksen vuosikirja 1986. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki. 6–15.

Portelli, Alessandro (2006): What Makes Oral History Different. Teoksessa Robert Perks and Alistair Thomson (eds.), *The Oral History Reader* (2nd ed.). Routledge, New York. 32–42.

Prown, Jules David (2000): The Truth of Material Culture: History of Fiction? Teoksessa Jules David Prown and Kenneth Haltman East Lansing (eds.): *American Artifacts: Essays in Material Culture*. Michigan State University Press, East Lansing. 11–28.

Pöysä, Jyrki (1997): *Jätjän synty: Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. SKS, Helsinki.

Pöysä, Jyrki ja Timonen, Senni (2004): Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvat? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. Teoksessa Tuulikki Kurki (toim.): *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. SKS, Helsinki. 218–254.

Pöysä, Jyrki (2006): Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.): *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. SKS, Helsinki. 221–244.

Rabenstein, Rüdiger (1991): *Radspport und Gesellschaft: Ihre sozialgeschichtlichen Zusammenhänge in der Zeit von 1867 bis 1914*. Weidmann, Hildesheim, München und Zürich.

Radkau, Joachim (1994): Technik im Temporausch der Jahrhundertwende. Teoksessa Michael Salewski und Ilona Stölken-Fitschen (Hg.): *Moderne Zeiten: Technik und Zeitgeist im 19. und 20. Jahrhundert*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart. 61–76.

Rahikainen, Marjatta (2009): ”Johtolankoja kaikkein köyhimpien kulutuksen historiaan.” *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2009. 99–100.

Reckwitz, Andreas (2002): Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5(2): 243–263.

Reckwitz, Andreas (2006): *Die Transformation der Kulturtheorien – Studienausgabe: Zur Entwicklung eines Theorieprogramms*. Velbrück Wissenschaft, Weilerswist-Metternich.

Reiakvam, Oddlaug (1993): Reframing the Family Photograph. *Journal of Popular Culture* 26: 39–67.

Repo, Petteri; Koskinen, Ilpo ja Grönman, Heidi (2006): Johdanto. Teoksessa Petteri Repo et al. (toim.): *Innovaatioiden kotiutuminen: Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2006*. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki. 5–6.

Riello, Giorgio (2009): Things that Shape History: Material Culture and Historical Narratives. Teoksessa Karen Harvey (ed.): *History and Material Culture: A student's Guide to Approaching Alternative Sources*. Routledge, London and New York. 24–46.

Saarikangas, Kirsi (2004): Metsän reunalla: Suomen rakentaminen 1900-luvulla. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 22–61.

Salokangas, Raimo (1987), Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila Oy, Kuopio. 382–388.

Sammallahti, Leena ja Lehto, Marja-Liisa (2010): *Kalusteita kamareihin: Suomalaisten keinutuolien ja piironkien historiaa*. SKS, Helsinki.

Sarantola-Weiss, Minna (2003): *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. SKS, Helsinki.

Sarantola-Weiss, Minna (2013): Milloin aloimme hukkua tavaraan? Helsingin kaupunginmuseon Kysy museolta –sivusto. <http://www.kysymuseolta.fi/helsinginkaupunginmuseo/?lang=fin#id=81>. Julkaistu 25.3.2013.

Saraste, Leena(2004): *Valo, muoto vai elämä: Kameraseurat kohti modernia 1950-luvulla*. Musta taide. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki.

Sarmela, Matti (1994): *Suomen perinneatlas: Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. SKS, Helsinki.

Sassatelli, Roberta (2007): *Consumer culture: History, theory and politics*. Sage Publications, Los Angeles; London; New Delhi and Singapore.

Sauhke, Niilo (1971): *Karjalan praasniekat*. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Savolainen, Mikko (1979): *Ilomantsin kyläkuvaajia*. SKS, Helsinki.

Schatzki, Theodore R. (1996): *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*. Cambridge University Press, Cambridge, New York and Melbourne.

Schatzki, Theodore R. (2001): Introduction: Practice Theory. Teoksessa Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London and New York. 1–14.

Schatzki, Theodore R. (2010): *Timespace of Human Activity*. Lexington Books, Lanham, MD.

Schwartz Cowan, Ruth (2001): The Consumption Junction: A Proposal for Research Strategies in the Sociology of Technology. Teoksessa Wiebe E. Bijker, Thomas P. Hughes, and Trevor Pinch (eds.): *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. (Eight printing, first printing 1987.) The MIT Press, Cambridge and London. 261–280.

Sekhsaria, Pankaj (2013): The Making of an Indigenous STM & Technological Jugaad in an Indian Laboratory. *Current Science* 104(9): 1152–1158.

Seurasaari: *Seurasaarisäätiön julkaisu*. (1971) Seurasaarisäätiö, Helsinki.

Shove, Elizabeth and Pantzar, Mika (2005): Consumers, Producers and Practices: Understanding the Invention and Reinvention of Nordic Walking. *Journal of Consumer Culture* 5(1): 43–64.

Shove, Elizabeth and Pantzar, Mika (2006): Fossilization. *Ethnologia Europaea: Journal of European Ethnology* 35(1-2): 59–63.

Shove, Elizabeth; Pantzar, Mika and Watson, Matt (2012): *The Dynamics of Social Practice: Everyday Life and How it Changes*. Sage Publications, Los Angeles, London and New Delhi.

Silverstone, Roger; Hirsch, Eric and Morley, David (1992): Information and Communication Technologies and the Moral Economy of the Household. Teoksessa Roger Silverstone and Eric Hirsch (eds.): *Consuming Technologies: Media and Information in Domestic Spaces*. Routledge, London. 13–28.

Sinisalo, Hannu (1981): *Ihmisen ja työn kuvia: Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä*. Kimy Kustannus, Kuopio.

Sinisalo, Hannu (1989): Valokuvattu kansa. Teoksessa Teppo Korhonen ja Matti Räsänen (toim.): *Kansa kuvastimessa: Etnisyys ja identiteetti*. SKS, Helsinki. 42–61.

Sinisalo, Hannu (1994): *Kolme artikkelia valokuvasta*. Kansanperinteen laitos, julkaisu 18. Tampereen yliopisto, Tampere.

Sinisalo, Hannu (1995): Kyläkuvaajien otokset kulttuurin kuvastajina. Teoksessa Anja Tuomisto ja Heli Uusikylä (toim.): *Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen*. SKS, Helsinki.

Sinnemäki, Aino (1999): ”Tämä-on-ollut.” Teoksessa: Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.): *Varjosta: Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta*. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki. 124–137.

Snellman, Hanna (2012): Pieni ihminen ja kansatiede. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2012. 438–442.

Soininen, Arvo (1976): Maatalousväestö v. 1910 - tilasto ja todellisuus. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/1976: 211–225.

Stark, Eija (2005): Oma apu paras apu: Katsaus maalaishäädösten moraalitalouteen. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.): *Kansanetiikka: Käsityksiä hyvästä ja pahasta*. Kalevalaseuran vuosikirja 84. SKS, Helsinki 2005.

Stark, Laura (2006): Johdanto: Pitkospuita modernisaation suolle. Teoksessa Hilka Helsti, Laura Stark ja Saara Tuomaala (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. SKS, Helsinki. 9–46.

Starl, Timm (1995): *Knipser: Die Bildgeschichte der privaten Fotografie in Deutschland und Österreich von 1880 bis 1980*. Koehler & Amelang, München.

Sterbling, Anton (1997): *Widersprüchliche Moderne und die Widerspenstigkeit der Traditionalität*. Krämer, Hamburg.

Sterne, Jonathan (2003): *The Audible Past: Cultural Origins of Sound Reproduction*. Duke University Press, Durham and London.

Strasser, Susan (1999): *Waste and Want: A Social History of Trash*. Henry Holt, New York.

Strübing, Jörg (2008): *Grounded Theory: Zur sozialtheoretischen und epistemologischen Fundierung des Verfahrens der begründeten Theoriebildung*. VS Verlag, Wiesbaden.

Suchman, Lucy (1999): Working Relations of Technology Production and Use. Teoksessa Donald A. MacKenzie and Judy Wajcman (eds.): *The Social Shaping of Technology*. (2nd edition.) Open University Press, Buckingham. 258–268.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1934.

Suomen virallinen tilasto: 1A Ulkomaankauppa vuosijulkaisu. 1920–1939.

Suomen ympäristökeskus SYKE (2013): Kaupunki-maaseutu -luokitus. Sivustolla *Ympäristö.fi – Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu*. www.ymparisto.fi/kaupunkimaaseutulokitus. Julkaistu 27.8.2013, päivitetty 26.9.2013.

Suominen, Jaakko (2003): *Koneen kokemus: Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Vastapaino, Tampere.

Suominen, Jaakko (2010): Triangulaatiomatriisi. Blogissa *Koneen kokemu(s) & tietokoneen takapuoli*. <http://jaasuo.wordpress.com/2010/08/30/triangulaatiomatriisi/>. Julkaistu 30.8.2010.

Suominen, Jaakko (2011a): Mediasta kysymässä: Radiota, televisiota, puhelinta ja tietokonetta käsittelevät keruukutsut aineistona. Teoksessa Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kiris Laurén (toim.): *Tekstien rajoilla: Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. SKS, Helsinki. 233–258.

Suominen Jaakko (2011b): Koneen tuoksu: Tietotekniikan kulttuurihistoriaa haistelemassa. *Tekniikan Waiheita* 4/2011. 5–25.

Swidler, Ann (2001): What Anchors Cultural Practices. Teoksessa Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London and New York. 83–101.

Syrjämaa, Taina (1999): Arjen muistin ja unohduksen jäljillä. Teoksessa Taina Syrjämaa (toim.): *Arjen muisti ja unohdus: Jokapäiväinen elämä historian valoissa ja varjoissa*. Historian laitoksen julkaisuja n:o 53. Yleinen historia, Turun yliopisto, Turku. 5–11.

Sääskilahti, Nina (1997): *Kansa ja tiede: Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Sørensen, Knut H; Aune, Margrethe and Hatling, Morten (2000): Against Linearity: On the Cultural Appropriation of Science and Technology, Teoksessa M. Dierkes and Claudia von Grote (eds.): *Between Understanding and Trust*. OPA, Amsterdam. 237–257.

Tanner, Jakob (2004): *Historische Anthropologie zur Einführung*. Junius, Hamburg.

Tavara päivässä pois -ryhmä, Facebook: Tietoja. <https://www.facebook.com/TavaraPaivassaPois/info>. Viitattu 29.1.2013.

te Velde-Luoma, Anne (2010): *Kaaoksen kesyttäjä: Tavarat, paperit ja aika haltuun*. Avain, Helsinki.

Thompson, Emily (2004): *The Soundscape of Modernity: Architectural Acoustics and the Culture of Listening in America, 1900–1933*. The MIT Press, Cambridge and London.

Tikka, Marko (2010): Historian ääniä vai ääniä historiasta? *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2010 (Historian äänet). 288–289.

Tikka, Marko ja Tamminen, Toivo (2011): *Tanssiorkesteri Dallapé: Suomijatsin legenda 1925–2010*. SKS, Helsinki.

Toivonen, Timo (1990): Rakennemuutos ja kulttuuri 20- ja 30-luvulla. Teoksessa Osmo Kivinen (toim.): *Muutoksen pysyvyys: Sosiologisia näkökulmia yhteiskuntaan*. Turun yliopisto, Turku. 153–173.

Toivonen, Timo (1992): Maat, luokat ja kulutus 1920- ja 1930-luvulla. Teoksessa Tapio Onnela (toim.): *Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. SKS, Helsinki. 79–97.

Toivonen, Timo (2008): Kulutusyhteiskunnan aamunsarastus Suomessa kulutustutkimusten valossa 1890–1928. Teoksessa Kirsti Ahlqvist, Anu Raijas, Adriaan Perrels, Jussi Simpura ja Liisa Uusitalo (toim.): *Kulutuksen pitkä kaari: Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*. Palmenia. Gaudeamus, Helsinki. 333–356.

Tommila, Päiviö (toim.) (1991): *Suomen lehdistön historia 9: Erikoisaikakauslehdet*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

Trentmann, Frank (2006): The Modern Genealogy of the Consumer: Meanings, Identities and Political Synapses. Teoksessa John Brewer and Frank Trentmann (eds.): *Consuming Cultures, Global*

Perspectives: Historical Trajectories, Transnational Exchanges. Berg, Oxford and New York. 19–69.

Trentmann, Frank (2009): *Disruption is Normal: Blackouts, Breakdowns and the Elasticity of Everyday Life.* Teoksessa Elizabeth Shove, Frank Trentmann ja Richard Wilk (toim.): *Time, Consumption and Everyday Life: Practice, Materiality and Culture.* Berg, Oxford and New York. 67–84.

Tuomaala, Saara (2003): Polkupyörällä pääsee: Suomalaisen maalaisnuoruuden siirtymiä ja symboleita 1920–1940-luvuilla. Teoksessa Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia.* SKS, Helsinki. 355–371.

Tuomaala, Saara (2004): *Työätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939.* Bibliotheca historica 89. SKS, Helsinki.

Tuomaala, Saara (2010): Äänellisyys ja muistitieto: Haastattelut äänikulttuurin tuottamispaikkana. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2010 (Historian äänet). 290–303.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Tammi, Helsinki.

Turtiainen, Riikka (2012): *Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin: Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa.* Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 37. Turun yliopisto, Pori.

Uino, Ari (1991): Pilalehtien monenkirjava sukupuu. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen lehdistön historia 8: Yleisaikakauslehdet.* Kustannuskiila Oy, Kuopio. 316–343.

Ukkonen, Taina (2000): Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. *Elore* 2/2000.

Ukkonen, Taina (2006): Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.): *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä.* SKS, Helsinki. 175–198.

Uotinen, Johanna (2005): *Merkkillinen kone: Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus.* Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 40, Joensuu.

van Binsbergen, Wim M.J. and Geschiere, Peter L. (eds.) (2005): *Commodification: Things, Agency, and Identities.* LIT Verlag, Münster.

van der Vleuten, Erik (2008): Toward a Transnational History of Technology: Meanings, Promises, Pitfalls. *Technology and Culture* 49(4): 974–994.

Veblen, Thorstein (2002): *Joutilas luokka* (Ensimmäinen englanninkielinen painos 1899.) Art House, Helsinki.

Vettel-Becker, Patricia (2005): *Shooting from the Hip: Photography, Masculinity, and Postwar America.* University of Minnesota Press, Minneapolis and London.

Virtanen, Leea (1988): *Suomalainen kansanperinne.* SKS, Helsinki.

Virtaranta, Pertti (1983): 70-vuotias Niilo Valonen. Teoksessa: *Res referunt repertae. Niilo Valonen 1913–1983.* Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.

Waggoner, Diane (2007): Photographic Amusements: 1888-1919. Teoksessa Sarah Greenough and Diane Waggoner with Sarah Kennel and Matthew S. Witkovsky (eds.): *The Art of the American Snapshot 1888-1978: From the Collection of Robert E. Jackson*. National Gallery of Art, Washington. 7-71.

Warde, Alan (2005): Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture* 5(2). 131-153.

Weber, Eugen (1979): *Peasants into Frenchmen: The Modernization of rural France 1870-1914*. (First edition 1977.) Chatto & Windus, London.

Weber, Heike (2008): *Das Versprechen mobiler Freiheit: Zur Kultur- und Technikgeschichte von Kofferradio, Walkman und Handy*. Transcript, Bielefeld.

Wells, Camille (ed.) (1986): *Perspectives in Vernacular Architecture II*. University of Missouri Press, Columbia.

Werrett, Simon (2012): Technology on the Spot: The Trials of the Congreve Rocket in India in the Early Nineteenth Century. *Technology and Culture* 53(3): 598-624.

White, Hayden (1973): *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe*. John Hopkins University Press, Baltimore.

Williamson, Judith (1986): *Consuming Passions: The Dynamics of Popular Culture*. Marion Boyars, London, New York.

Wu, Yiyi and Whalen, Jack (2013): Portraits of Chinese shanzhai. Unpublished conference paper at the *American Sociological Association annual meeting*, 13.8.2013.

Ziff, Bruce and Rao, Pratima V. (eds.) (1997): *Borrowed Power: Essays on Cultural Appropriation*. Rutgers University Press, New Brunswick and New Jersey.

Liitteet

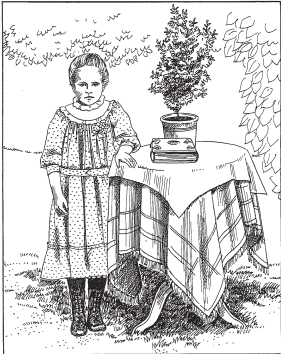
Liite 1. Triangulaatiomatriisi

ARTIKKELI	JULKAISTU	AIKARAJAUS	AINESTO	TEORIAPOHJA	ARTIKKELIN TUOT- TAMA UUSI TIETO	TEOREETTINEN ANTI TUTKIMUKSEN KOKONAISUUDELLE
1. The Crossroads of Technology and Tradition	<i>Technology and Culture</i> 52:4 (October 2011)	1880–1910	- muistitieto - lehtiaineisto - museo-esineistö - kirjallisuus	- Social Construction of Technology & Geographical Construction of Technology - käytänteoria	Tutkii varhaista suomalaista polkupyörähistoriaa uudesta näkökulmasta ja esittelee itse tehdyt polkupyörät ilmiönä.	Osoittaa kansainvälisten teknologioiden paikallisten ja marginaalisten historioiden tutkimisen mielekkyyden.
2. Monien käytäntöjen ”kovat kuvat”	Mäkilä & Laitinen (toim.), <i>Esine ja aika</i> . SKS. Helsinki 2010.	1900-luku–1930-luku	- muistitieto	- materiaalisien kulttuurin tutkimus - valokuva-tutkimus - käytänteoria	Tutkimus käytäntökuvien käyttötavoista Suomessa.	Havainnollistaa materiaalisien käytäntöjen historiallisen tutkimisen mahdollisuuksia muistitietolähteitä käyttäen.
3. The Prime, Decline and Re-calling of Rural Cycling	<i>Transfers</i> 2:2 (Summer 2012)	1920- ja 1930-luku, 1971–1972	- muistitieto - keruulehti	- muistitiedon kulttuurin tutkimus - käytänteoria	Tarkastelee niukasti tutkittua tavallista, maalaista pyöräilyä.	Tutkii muistitiedon syntyprosessia ja muistin sekä nostalgian roolia teknologian historiassa.
4. Säveltulva kaupungissa	<i>Ennen ja nyt</i> 3–4/2008	1929	- lehtiaineisto - kirjallisuus - valtiopäivä-pöytäkirjat ja asetuskokoelma - tuontitilasto	- äänimaisema-tutkimus - käytänteoria (Bourdieu)	Tutkimus vuoden 1929 gramfonikuumeesta, sen syistä ja ilmiöistä.	Tarkastelee teknologian omaksumista ja käyttöä yhteiskunnallisena, poliittisten, sosiaalisten ja kulttuuristen eronteiden prosessina.
5. Ei yksin kuvien tähden	<i>Lähikuva</i> 4/2011	1900–1939	- lehtiaineisto - kirjallisuus - muistitieto	- teknologian sukupuolihistoria - käytänteoria	Tarkastelee valokuvausta teknologisenä toimintana ja kartoittaa erilaisia kuvaamisen tapoja.	Nostaa esiin erilaisten teknologiasuhteiden vaikutuksen käytäntöihin ja käytäntökonaisuuksiin.
6. ”They played it on Saturday nights in a barn”	<i>IHCM</i> 1:2 (December 2013)	1920–1945	- muistitieto	- käytänteoria (Pantzar, Shove & Watson)	Tutkimus gramfonin käytön ja kulttuurisen neuvottelun tavoista suomalaisella maaseudulla.	Esittelee itse tehdyn modernin käsitteen käytänteorian pohjalta.

Liite 2. Valokuvaus- ja polkupyöräkyselyn kysymyksiä, *Seurasaaari*:
Seurasaaarisäätiön julkaisu. (1971)Seurasaaarisäätiö, Helsinki.

tavienne visitiikkorttikuvia ja albumeja sekä merkitsemään muutitn niissä (alareunassa tai takana) esiintyvät valokuvajen ja valokuvaamojen nimet. Tässä työssä on syytä käyttää suurennuslasia apuna, sillä muutamat vanhat valokuvaajat ovat merkinneet nimensä kuvan laltaan pienen pienin kohokirjaimin. Mikäli kuvissa on päiväymerkintöjä, tiedot niistä ovat arvokkaita.

13. Kuka toimi ja milloin paikkakuntanne ensimmäisenä harrastajavalokuvaajana? Tiedättäkö, mistä hän sai virikkeen ja välineet? Millaista aiheita hän kuvasi? Pyydetiinkö hänä valokuvaamaan eri tilaisuuksiin, mihin? Miten tämä työ hänelle korvattiin? Milloin valokuvausten harrastus laajeni, kuka innostui valokuvaamaan, miten harrastus sai alkunsa? Vastauksen sijasta voitte laatia pitkäähkönnkin (esim. kuvitetun) kertomuksen paikkakuntanne valokuvausten harrastajista.

14

OMATEKOISET KAMERAT, VÄLINEET JA TARVIKKEET

14. Valokuvauskoneen pysyvä kätevä henkilö tekemään itsekin. Oletteko nähnyt tällaisen omatekoisen kameral tai onko teillä mahdollisesti omassa hallussaan sellainen? Kertokaa, mitä teidän valinnastanne, valmistusajasta ja oista, jotka itse tehtiin kameroihin oli otettava kaupasta jne. Piemmille elinty valokuvaaja halusi kameraansa lisälaitteita, joiden avulla saattoi suorittaa erikoisvalauksia. Tällaiset laitteet olivat kallista eikä niitä ollut aina saatavissaakaan, joten sellaisiakin pyrittiin tekemään itse. Oletteko nähnyt niitä omatekoisia lisälaitteita, esim. suotimia, lähi- ja kauko-linsejä ym.? Myös valonarkaa materiaalia, levyjä, filmejä ja valokuvapaperia ovat joutut saataneet itse valmistaa. Kertokaa, kuka niitä teki, mitä tarkoitusta varten, minkä kokoi-sia ja kuinka onnistuneita. Edellä mainittuja yleisempiä ovat olleet sellaiset omatekoiset valokuvauskoneen tarvittavat välineet kuin esim. salama-valolaitteet, jalustat, valaisintelineet, taustat, heijastimet ja laboratoriovälineet. Kertokaa, mitä sellaisista tiedätte. Mikäli olette alaan perehtynyt tai tapaatte sopivan laastat-tavan, esim. vanhaan ammattivalokuvaajaan, olisi toivotavaa, että voisiite laatia aiheesta pitkäähkönn kertomuksen.

ERILAISET VALOKUVAT

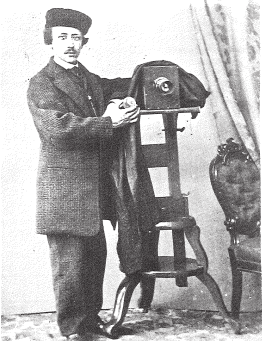
15. Vakiomallinen, kovalle pahville liimattu käynti- eli visitiikkorttikuva oli 1860-luvulta lähtien puolen vuosisadan ajan valokuvaamojen pääasiallinen tuote. Koppioita valmistettiin yleensä tusinan verran sopivasti alennettuun hintaan. Kuvia vahdettiin mielellään ystävien ja tuttavien kesken. Milloin ja missä teistä oettiin ensimmäiset käyntikorttikuvat? Kuinka kuvaus tapahtui ja kauanko se kesti? Lisätiinkö va-laukusta jollakin tavalla, esim. keinovaloa käyttyen? Muis-tatteko erilaisia vaihtoehtoja ateljeekuvia varten: taustoja, huonekaluryhmiä jne.? Minkälaisia niitä oli? Annettiinko erityisiä ohjeita pukeutumiseen niiden? Mitä ohjeita? Käy-tettiinkö apovälineitä, jotta kuvattava olisi pysynyt liikkamatta? Minkälaisia ne olivat? Kuinka kuvastat asetettiin, pitkö katsella suoraan kameraan vai johonkin määrättyyn etäisyyteen? Kenelle annoitte käyntikorttikuvianne? Keneltä te niitä taas saitte? Oliko esimerkiksi tapana, että esimiesasemassa oleva henkilö antoi oman kuvansa alaisilleen? Mitä muuta voitte visitiikkorttikuvista kertoa? Minkä verran sellaisia on hallus-saanne? Milloin olette viimeksi saanut visitiikkorttikuvan tai sitä vastaavan? 16. Tunnetuista tai suosituista henkilöistä valokuvaajat valmisti-vat käyntikorttikuvia, joita kuka tahansa sai ostaa. Keiden tällaisten henkilöiden kuvia tiedätte levitetyn ja mistä syystä

15

Charles Conrad Riis (1837–1912): alabe-räinen käyntikorttikuva, omist. Saksukunnan mu-seo.

Kirkkovenetä, Teikko. Valok. Axel Tamme-lander v. 1903. Hämee-n museo.

ao. henkilö oli tullut niin suosituksa? Pidettiinkö näitä käynti-korttikuvia albumeissa vai jossakin muualla? Missä? Keitä merkkihenkilöitä on ollut saatavana suurenkoisia valokuvasuurenkoisia tai -jäljennöksiä? Miten niitä kuvia on pidetty esillä? Mistä muista aiheista teetettiin tai oli saa-tavissa suurikokoisia suurennoksia? 18. Onko paikkakuntanne näkymiä kuvattu postikortteille? Mil-loin ja kuka näitä postikortteja valmisti ja mitä aiheita ne esittivät? Onko maisemakortteja tai muita postikortteja var-tavasta keräty? Miten niitä säilytettiin, oliko kortteja var-ten ehkä oma kansionsa? Entä kerittiinkö ulkomaisia mai-tema- tai muita postikortteja? Mistä niitä saatiin? Oliko vä-riäytyä postikortteja? 19. Yhteiskunta on pyrkinyt valvomaan, ettei tiettyjä aiheita esittäviä kuvia ole saanut julkisesti levittää. Kallejojen koh-teena olevia kuvia on pidetty poliittisesti, uskonnollisesti, siveellisesti tai jonkin muun syyn takia sopimattomina. Mil-laisia kuvia tiedätte levitetyn salaa? Mistä niitä saatiin ja kosta niitä kaupittelivat?

16

KIELTEINEN SUHTAUTUMINEN VALOKUVAAN

20. Muutamilla paikkakunnilla on ihmisiä tai uskonlahkoja, joi-hin kuuluvat eivät suvaitse valokuvasta eivätkä anna esi-merkiksi kuvata itseään. Kertokaa, mistä tämä johtuu ja mi-ten sillaiset henkilöt perustelevat kantansa, ja mihin mah-dolliseen uskonlahkoon he kuuluvat. On myös aiheita ja ta-pauksia, jolloin valokuvaajaan on jostain muusta syystä suhaudduttu kielteisesti. Kertokaa tilaisiakin.

17

Liite 2. Valokuvaus- ja polkupyöräkyselyn kysymyksiä, *Seurasaari*:
Seurasaarisäätiön julkaisu. (1971) Seurasaarisäätiö, Helsinki.

KODIN VALOKUVAT

21. Valokuva oli entiseen aikaan suhteellisen kallis, joten kuvia säilytettiin mahdollisimman huolellisesti ja näytettiin mieluiten vieraille. Kertokaa, millaisia kuvia ja millaisin kehyksin sijoitettuja (mainitkaa muoto, kehyksen aine, väri jne.) olette nähneet pidettävien seinällä? Missä huoneessa ja missä paikassa niillä? Tiedättäkö tai muistatko, milloin alettiin pitää kehystettyjä tai muulla tavoin suojattuja valokuvia huonekalujen päällä? Millaisia kehykset olivat? Minkä huonekalujen päällä valokuvia on ollut ja miten ne oli niille sijoitettu?
22. Tiedättäkö tai muistatko, milloin valokuva-albumit tulivat paikkakunnallanne käytäntöön? Kenellä sellainen oli ensiksi? Millaisia olivat vanhat albumit, mistä niitä saatiin ja missä niitä pidettiin? Oliko perheessä useita albumeja, ja millaisia kuvia niinkin kerittiin? Minkälaisia muotoksia albumeissa on tapahtunut? Kenelle valokuvia näytettiin?
23. Onko käyntikortti- eli viisinkorttivalokuvia säilytetty jollakin muulla tapaa kuin albumeissa, esimerkiksi laakassa, maljassa, lippaassa tms.? Missä sellaista on pidetty?
24. Millaisia kuvia on kulettettu mukana (lompakossa, kiskalaukussa)? Oliko koruihin kiinnitettyjä valokuvia? Mihin koruihin? Kenen kuva?
25. Mitä merkintöjä valokuvien on ollut tapana tehdä? Mitä kirjoitettiin lahjoitettavan henkilökuvan, miin ryhmäkuvan? Miten merkittiin esimerkiksi urheilijoiden ryhmäkuvassa voittajat ja palkinnonsaajat? Miten merkittiin myöhemmin kuolleet henkilöt? Millä tapaa poistettiin kuvasta epämielisiä henkilö?

Vastauksen sijasta voitte kirjoittaa myös laajemmän ja yksityiskohtaisemman kertomuksen kodin valokuvista ja niiden käytöstä sekä valaista esitystienne piirroksin ja valokuvin.

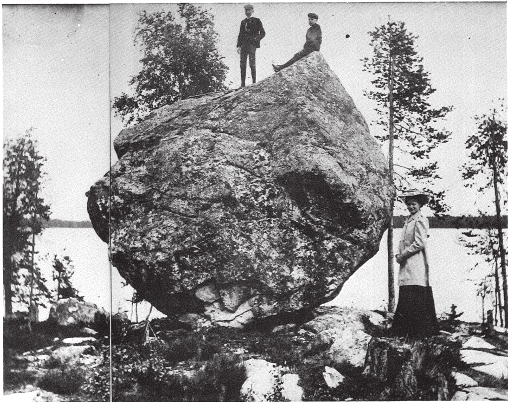
Työväen orkesteri, Tampere. Hämene museo.

18

19

ERILAISISTA HENKILÖKUVISTA

26. Kertokaa mahdollisimman tarkasti ensimmäisestä valokuvaajalla käynnistyneen tai valokuvaajan käynnistä kotonaan. Mainitkaa aika, paikka, valokuvaaja, kuvauksen tarkoitus, miten valokuvaus tapahtui jne.
27. Mitä valokuvia teistä on otettu elämäne aikana? Mainitkaa, minkä ikäisenä, milloin, missä ja minkä vuoksi kuva kulloinkin otettiin, esim. kastokuva, lapsokuva, kouluokuva, rippikuva, ylioppilaskuva, tutkinto- tai vihkokuva, sotilaskuva, kihlakuva, hääkuva, passi- tai ajokorttikuva, käynti- eli viisinkorttikuva, merkkipäiväkuva jne. Mihin tarkoitukseen on tarvittu valokuva henkilöilytyden toteuttamiseksi? Jos halussanne on vanhempien tai esivanhempien kuvia, kertokaa vastavasti, millaisia henkilökuvia heistä on otettu elämänsä varrella. Kenelle edellä luetuista kuvia annettiin?
28. Millaisissa ryhmäkuviissa olette ollut mukana (esim. perhekuva, kouluokuva, seura- tai yhdistyskuva, äitienpäiväkuva jne.)? Missä tällaisia kuvia otettiin ja miten ihmiset niihin sijoitettiin?
29. Perhejuhlista ovat häät olleet kaikkein huomattavimmat ja eniten varoja ja valmisteluja vaatineet. Häiden yhteydessä säilyi lauan vanhaa pohjaperinnettä kulkuneuvon, kunnaportteineen, koristeellisine hääsaleineen, pitopöytineen, tansseineen ym. Vanhat hääkuvat ovat tutkimuksen kannalta erittäin tärkeitä lähteitä, ja okei pyytämmekin laista otettuja valokuvia nähtäväksemme mahdollisimman tarkkoine selostuksineen.
30. Kertokaa, miten morsian ja sulhanen sijoitettiin hääkuvaan, miten kumpikin istui, pitkö pari toistaan kiinni (miten kädet asetettiin), mitä koruja oli näkyvillä, millainen oli kuvan tausta, millaisia koristeita kuvan sijoitettiin jne. Mitä kihlakuvaa erosi hääkuva? Miten kihla- ja hääkuvien ototapa on aikojen kuluessa muuttanut?
31. Kertokaa, miten merkkipäivästä vietettyä tai vietäjät kuvattiin. Mitkä merkkipäivät olivat kuvaamisen arvoisia? Missä ympäristössä se suoritettiin, oliko lahoja ja kukkia esillä jne.? Jos kuvasta tapahtui ulkoasialla, missä se suoritettiin, mitä huonekaluja, koristeita ym. tuotiin paikalle? Kuinka merkkipäiväkuvat otetaan nykyisin?
32. Onko paikkakunnallanne ollut tapana kuvata vainaja arkussa? Muistatko, milloin tapa on tullut käytäntöön? Missä tilaisuudessa vainaja kuvattiin? Oliko kuvassa omaisia tai muita henkilöitä? Ketti? Otetko nähnyt valokuvan hautaustin kiinnitetyn? Missä ja milloin?

Jylkykivi, Tietko. Hämene museo.

20

21

Liite 2. Valokuvaus- ja polkupyöräkyselyn kysymyksiä, *Seurasaaari*:
Seurasaaarisäätiön julkaisu. (1971) Seurasaaarisäätiö, Helsinki.

MARKKINAKUVAT

32. Markkinoilla käydessä oli tilaisuus pistäytyä valokuvaamossa tai valokuvastamassa pienellä pikavalokuvaajalla. Kertokaa, millaisia kuvia käytiin otattamassa valokuvaamossa ja millaisia pikavalokuvaajalla.
33. Tiedittekö tai muistatteko, milloin ensimmäiset pikavalokuvaajat tulivat lähiseutunne markkinapaikoille? Mainitkaa, mihin vuodenaikaan markkinat pidettiin, mihin paikkoihin valokuvaajat olivat markkinoilla asettuneet ja miten he kiinnittivät ohikulkijoiden huomion puoleensa. Kuinka nopeasti he ilmoittivat valmistavansa kuvia ja kuinka kauan siihen todellisuudessa kului aikaa? Työskentelivätkö valokuvaajat tavassalla vai tehassa? Millainen tausta heillä oli käytettävänä, mitä se esitti, ja oliko heillä joitakin huonekaluja tai rakennelmia kuvausta varten? Käytinkö markkinakuvassa yksin vai jonkun toisen kanssa? Kenen kanssa? Miten valokuvaaja sijoitti henkilöt? Jos kuvattiin esim. markkinakuvassa päällysvaatteet, yllä vai muulla tavoin pukeutuneena? Ketkä kävivät pikavalokuvaajalla yhteiskuvassa? Miten valokuvaaja ryhmitti suuren joukon? Onko hallussanne poltteleviä otettuja pikavalokuvia? Milloin ja missä ne on otettu? Muistatteko pikavalokuvaajien nimiä ja kotipaikkoja?
34. Erään aikaisemman kyselyn yhteydessä lukuiset vastaajat eri puolilta maata kertoivat ns. markkinahelasta, jonka kanssa käytiin mm. markkinakuvassa. Kertokaa tarkemmin markkinahelasta, kuinka tutustuttiin, missä käytiin, mitä ostettiin ja miten erottiin.
35. Kaupittelitko markkinoilla julkisesti tai salaa valokuvia? Millaisia nämä kuvat olivat ja ketti niitä myyjä? Onko markkinoilla ollut valokuvien katselulaitteita? Millaisia laitteet olivat ja mitä kuvia niissä nähtiin? Erityisesti huovetun alueen ja naapurimaiden markkinakuvista olemme kiinnostuneita.

Pikavalokuvaus. Valok.
Pekka Kyyrinen.

POLKUPYÖRÄSTÄ

Englannissa ruvettiin 1880-luvulla valmistamaan polkupyöriä tehdasmaisesti. Meillä ne alkoivat yleistyä vuosisadan vaihteessa. Moottorijalovetot ovat vahvoimman etuoikeudella työntämässä polkupyörän katu- ja tieliikenteestä voimistelusalien kuntopyöräksi. Haluaisimme kuulla, mitä mahdollisesti muistatte tai olette kuulut polkupyörän esiintymisen alkuaikojta.

August Florin ja Lydia o.s. Carlström sekä tytär Ragna "Furemossa" Tikkurissa v. 1888. Suomen Kansallismuseo.

37. Kenellä tai millaisessa perheessä oli paikkakuntanne ensimmäinen polkupyörä, ja milloin tämä hankittiin? Minkälaisia huomioita sen ilmestymisen aikanaan herätti? Kuinka siihen alkusi suhtaututtin? Miten se erosi nykyisestä polkupyörästä?
38. Milloin Teidän perheeseen hankittiin ensimmäinen polkupyörä ja kenelle? Oliko se miehen vai naisten pyörä? Mistä se ostettiin ja paljonko se maksoi? Montako pyörää perheessä oli yhtäaikaan, kenellä perheen jäsenillä? Minkä ikäisenä pyörän yleensä sai?
39. Mikä sen hankkimiseen oli syynä? Hankittinko se huvin vai työdyn vuoksi? Miten se muutti elämännne?
40. Mihin matkoihin tarvistite polkupyörä? Käytittekö sitä koulu- tai työmatkoilla, enä vierasilla ja sukulaisissa käydessänne? Kertokaa myös, ajettiinko polkupyörällä huvitilaisuuksissa? Kuinka pitkiä matkoja? Esimerkiksi mistä minne?
41. Kutsuttiinko polkupyörä jollakin paikallisella nimityksellä, oliko sillä "lempinimi"? Minkälaisia? Kulkivatteko paikkakunnallanne postinkuljettajat ym. virkamiehet polkupyörällä? Kertokaa pyörän tällaisesta käytöstä.
42. Minkälaisia omakohtaisia kokemuksia Teillä on polkupyörästä? Ajoitteko pitkiä matkoja? Mikä oli pisin polkupyörämatkanne reitti ja kesto aika?
43. Minkälainen asema polkupyörällä nykyään on kulkuvälineenä?

H. V.

MUISTITIETOA KULUTTAMISESTA

Tutkimuskysely 2006: Helsingin yliopisto / kuluttajaekonomian ja talous- ja sosiaalhistorian oppiaineet

Tämä muistitietokysely on osa Helsingin yliopiston kuluttajaekonomian ja talous- ja sosiaalhistorian oppiaineiden yhteistä Kulutusyhteiskunnan muutos -tutkimushanketta. Kyselyn vastauksia käytetään kolmen väitöskirjan tutkimusaineistoina sekä yhdessä väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessa. Vastaukset tarjoavat tutkijoille uuden ja ainutlaatuisen tavan ymmärtää tutkittavia ilmiöitä arkielämän kokemusten kautta. Vastaukset ovat ensisijaisen arvokkaita, sillä ne tarjoavat tutkijoille uutta ja ainutlaatuista tietoa aikaisemmin väheksytyistä arkielämän ilmiöistä, joista muuten tietoa olisi äärimmäisen vaikea saada. Kysymyskokonaisuuksia on neljä ja ne koskevat kodin sisustusta, rahapelaamista, kuluttajaksi kasvamista sekä gramofonimuistoja. Muistoja voi kirjoittaa joko yhdestä tai useammasta aihealueesta. Olisimme myös hyvin ilahtuneita kaikenlaisista valokuvista, piirroksista ja muista materiaaleista, jotka liittyvät tutkittaviin ilmiöihin. Valokuvat ja muut materiaalit kuvataan ja palautetaan sen jälkeen alkuperäisille omistajilleen. Lisätietoja kyselystä antavat kunkin aihealueen tutkijat, joiden yhteystiedot on ilmoitettu kysymysten yhteydessä. Kulutusyhteiskunnan muutos -tutkimushankkeesta saa lisätietoja myös Internetistä:

<http://www.valt.helsinki.fi/blogs/kulutus/> ja <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/kulutus/tutkijakoulu/>.

1. 1950-1960-lukujen oma koti (*tutkija Tiina Huokuna*)

Oven avaus 1950-1960-lukujen omaan kotiin, mitä sieltä löytyy? Millaiselta kiertokäynti 1950-1960-lukujen kodissasi näytti?

- Millaisia olivat valot, värit, muodot, materiaalit, muotoiluesineet, itse tehdyt esineet, omat esineet, lahjaksi saadut esineet?
- Miten uusia esineitä hankittiin?
- Mistä saatiin tietoa esineistä?
- Miten ne rahoitettiin?
- Mitä olisit halunnut hankkia, mutta et koskaan pystynyt?
- Kuvaile konkreettisesti 1950–1960-lukujen kotisi esineitä
- valaisimia, huonekaluja, mattoja, keittiön esineitä, tarve-esineitä, koriste-esineitä, esineitä juhlaan ja arkeen...
- Kerro valaisimista
- Miten hankit valaisimet?
- Millaiset seikat vaikuttivat valaisimien hankintaan?
- Millaista materiaalia valaisimet olivat?
- Hankitko jonkun tietyn suunnittelijan valaisimen/valaisimia? (Yki Nummi, Lisa Johansson-Pape, Svea Winkler, Heikki Turunen, Tapio Wirkkala)?
- Jäikö sinulle valaisimen väristä tai muodosta jotakin erityistä mieleen?
- Akryyli ja muovi olivat uusia materiaaleja. Onko sinulla mielikuvaa tällaisesta materiaaleista valmistettujen valaisimien hankinnasta?
- Onko sinulla mielikuvaa valaisinten valmistajista? (Esimerkiksi Stockmann-Orno, Idman, Iittala)
- Miten valaisimien valo tuli esiin kodin eri huoneissa ja tiloissa?
- (Millaisen valon ne saivat aikaan?)
- Millaisia valaistusominaisuuksia eri tiloissa odotettiin?

2. Rahapelaaminen (*tutkija Riitta Matilainen*)

Rahapelaaminen on tässä yhteydessä käsite, johon raha tai tavarapalkinto liittyy tavalla tai toisella. Esimerkkejä rahapelaamisesta ovat Veikkauksen pelit (esimerkiksi vakioveikkaus, Lotto), Raha-automaattiyhdistyksen pelit (esimerkiksi Pajatso ja hedelmäpelit), arvat ja erilaiset arpajaiset, kasinopelit (esimerkiksi ruletti), toto, bingo, korttipelit ja ystävien, työkavereiden ja sukulaisten välinen vedonlyönti. Erityisen kiinnostavia ovat rahapelimuistot 1930-1970 -luvulta.

Oma suhde rahapelaamiseen

- Milloin/missä elämänvaiheessa olet pelannut rahapelejä?
- Miksi pelasit, kenen kanssa pelasit?
- Missä pelejä pelattiin: kotona, työpaikalla, harrastusten parissa, baarissa, kaupassa, kiosilla? Liittyykö pelaamiseen esimerkiksi alkoholinkäyttöä? Oliko rahapelaaminen maalla erilaista kuin kaupungeissa?
- Mitä tapoja, rituaaleja tai taikauskoisia käsityksiä omaan pelaamiseesi/toisten pelaamiseen on liittynyt?
- Kuka pelasi paljon rahapelejä, kuka ei lainkaan?
- Muuttiko uusien pelien tulo rahapelimarkkinoille pelaamiskäyttäytymistäsi?
- Kuvaava tavallista rahapelikokemustasi.

Suhtautuminen rahapeleihin

- Miten rahapelaamiseen suhtauduttiin ja onko suhtautuminen mielestäsi muuttunut vuosien mittaan?
- Paheksuttiinko rahapelaamista? Kuka paheksui? Miksi paheksuttiin? Millaisia muotoja paheksunta sai?
- Oliko jokin rahapelaamisen muoto paheksutumpi kuin jokin toinen?
- Puhuttiinko sairaalloisesta pelihimosta ja peliriippuvuudesta?
- Unelmat ja haaveet
- Millaisia unelmia, toiveita ja haaveita rahapelaamiseen ja voittamiseen liittyi?
- Muuttuivatko nämä unelmat ja toiveet vuosien mittaan?
- Oletko itse voittanut raha- tai tavarapalkinnon? Minkä voiton muistat parhaiten? Mitä voittaminen sinulle merkitsi?
- Millaisia tarinoita/kaskuja/sananlaskuja rahapelaamisesta olet kuullut?

3. Kuluttajaelämäkerta (kuluttajaksi kasvaminen) (*tutkija Kaisa Huttunen*)

Kerro kuluttajaelämäkertasi ja keksi sille itse otsikko.

- Millainen kuluttaja olet? Ovatko kulutustapasi muuttuneet elämäsi aikana? Milloin ja miksi?
- Keiltä olet omaksunut kulutustapojasi? Kuinka lapsuudenkodista pois muuttaminen, itsenäistyminen tai ikääntyminen ovat vaikuttaneet kulutukseesi?
- Onko sinulla jonkinlaisia kulutukseen liittyviä mottoja/ohjenuoria/sananlaskuja, joita noudatat kulutuksessa? Mistä ja miksi olet omaksunut niitä? Oletko joutunut luopumaan joistain periaatteistasi?
- Oletko pyrkinyt vaikuttamaan johonkin kulutukseen liittyvään epäkohtaan? Millä tavoin ja miksi?

4. Gramofonit 1920- ja 1930-luvuilla (*tutkija Tiina Männistö*)

Muistele gramofoneja, joita olet nähnyt ja kuullut Suomessa ennen sotia. (Kerro, mitä vuosia ja paikkoja muistosi koskevat.)

- Kuka tai ketkä omistivat gramofoneja ja gramofonilevyjä?

Oliko gramofoni yleinen?

Millaisissa perheissä ja minkälaisilla ihmisillä oli gramofoni?

Tiedätkö, mistä, milloin ja miksi nämä oli hankittu?

Millaisia nämä gramofonit olivat ulkonäöltään, ääneltään ja toiminnaltaan?

- Millaisissa tilanteissa gramofonia kuunneltiin?

Kerro muistojasi tilanteista, joissa on soitettu gramofonilevyjä.

Kun musiikkia kuunneltiin, kuka valitsi levyt ja käytti gramofonia?

Millaisia olivat levykokoelmat? Minkä verran levyjä omistettiin ja millaisia musiikkityylejä ne edustivat? Millä perusteella levyjä ostettiin?

Mainitse muutama esimerkki kappaleista, joita muistat gramofonilla soitetun.

- Millaisia mielipiteitä muistat ihmisillä olleen gramofonista ja gramofonimusiikista?

- Onko sinulla omia muistoja vuoden 1929 niin kutsutusta gramofonikuumeesta tai oletko kuullut muiden muistelevan sitä? Kerro näistä muistoista.

- Kerro muistamiasi gramofoniin liittyviä kaskuja, sanontoja tai tarinoita sekä mahdollisia lempinimiä, joita gramofonista käytettiin.

Kirjoita vastauksesi valkoiselle A4-arkille vain paperin toiselle puolelle. Jätä vasempaan reunaan n. 4 cm ja oikeaan reunaan n. 1 cm marginaali arkistointitoimenpiteitä varten. Älä käytä tarroja, teippejä tai niittejä.

Kirjoita eri liuskalle taustatietosi: nimi, osoite, puhelinnumero; koulutus ja ammatti (myös entiset); syntymäaika ja -paikka sekä allekirjoitettu suostumuksesi siihen, että lähettämäsi aineisto talletetaan nimelläsi tutkimuskäyttöön Kansanrunousarkistoon.

Lähetä vastauksesi 31.5.2007 mennessä osoitteeseen SKS, Kansanrunousarkisto, PL 259, 00171 Helsinki tai sähköpostitse osoitteeseen keruu@finlit.fi. Kuoreen tai viestin aihekenttään tunnus ”Kulutus”.

Vastaajille jaetaan kirjapalkintoja.

Lisätiedot:

tutkija Tiina Huokuna, tiina.huokuna@helsinki.fi, puh. 040-5630652

tutkija Riitta Matilainen, riitta.matilainen@helsinki.fi, puh. 040-5176574

tutkija Kaisa Huttunen, hzhuttun@mappi.helsinki.fi, puh. 040-574 5541

tutkija Tiina Männistö, tiiman@utu.fi, puh. 040-5584386

Kansanrunousarkisto, p. 0201 131 240, sähköposti: keruu@finlit.fi